

AÇIK GÖZLER

MARGUERITE YOURCENAR

MATTHIEU GALEY

Zamanın Tanıkları

Sanatın oluşumuna katkıda bulunan, insana ve hayata dair söyleyeceklerini yazıda/sözde/ ışıktaki/renkte/çizgide/ezgide buluşturanların yaşadıkları çoğul zamana bakışlarının izlerini yansıtan kitaplar.

©Fotograf : Lütü Özkök

AÇIK GÖZLER

MARGUERITE
YOURCENAR

Matthieu Galey

DORUK YAYIMCILIK

Zamanın Tanıkları 03

Açık Gözler : Marguerite Yourcenar

Matthieu Galey

Fransızca'dan çeviren : Ayten Er

Les yeux ouverts

Bayard Éditions 1980 ©Doruk Yayımcılık 2007

1. Basım : Mayıs 2008

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

ISBN: 978-975-553-478-7

Sayfa Tasarımı:

Mustafa Sünnetcioglu

Kapak Tasarım:

Doruk Yayımcılık

Baskı Cilt

Ufuk Matbaası

1. Matbaacılar Sitesi No: 2/68 Topkapı / İstanbul

(0212) 544 92 30

Himaye-i Etfal Sokak No: 6/2 Cagalogiu/ISTANBUL

Tel: (0212) 514 61 57 - Fax: (0212) 514 61 58

e-posta: info@dorukyayimcilik.com

www.dorukyayimcilik.com

AÇIK GÖZLER

MARGUERITE
YOURCENAR

Matthieu Galey

Fransızca'dan Çeviren:
Ayten Er

doruk

Zamanın Tanıkları

söyleşi anı, yaşantı, mektup, anlatı, inceleme

- 01 *Sartre Yüzyılı / Felsefi Bir Soruşturma*, Bernard-Henri Lévy
Fransızca'dan Çev.: Temel Keşoğlu
- 02 *Hayat Yazısı : Jorge Semprun*, Gérard de Cortanze
Fransızca'dan Çev.: Nükhet İzet
- 03 *Açık Gözler : Marguerite Yourcenar*, Matthieu Galey
Fransızca'dan Çev.: Ayten Er
- 04 *Söz Tufanı : Yaşar Kemal*, Feridun Andaç
- 05 *Tamamlanmamış Kimlik : Adonis*, Chantal Chawaf
Fransızca'dan Çev.: Şeniz Saç
- 06 *Tutkunun Dili: Oscar Wilde*, André Gide
Fransızca'dan Çev.: Aytekin Karaçoban
- 07 *Senin Zamanın: Pablo Neruda*, Volodia Teitelboim
Fransızca'dan Çev.: Aytekin Karaçoban
- 08 *Çağın Ruhu: Puşkin*, Vasiliy Ivanoviç Kuleşov
Rusça'dan Çev.: Birsen Karaca

Marthe Galey (9 Ağustos 1934-23 Şubat 1986) Eleştirmen, yazar. *L'Express* ve *Combat* dergilerinde tiyatro ve edebiyat eleştirmenliği yaptı. Bir gazetede başyazarlık yaptı. Louis Aragon, Henry de Montherlant ve Marcel Jouhandeau gibi ünlülerin portrelerini yazdı. Onu, aynı zamanda, Marguerite Yourcenar ile yaptığı röportajdan oluşan *Les Yeux ouverts*'den tanıyoruz.

Marguerite Yourcenar (1903-1987) Brüksel'de doğdu. İlk romanı "*Alexis*", 1929 yılında yayımlandı. Hayat arkadaşı, çevirmen Grace Frick'in daveti üzerine New York'a yerleşti ve karşılaştırmalı edebiyat dersleri vermeye başladı. On yıl boyunca araya giren duraklamalarla yazdığı romanı "*Memoires d'Hadrien*", 1959 yılında yayımlandığında, eleştirmenlerden büyük övgü topladı. Yourcenar, 1980'de, Academie française'in ilk kadın üyesi olmaya hak kazandı. Pek çok roman, anlatı ve öykü üreterek, Fransızca yazan yazarlar arasında öncelikli bir konum kazandı. Yaşamının büyük kısmını geçirdiği, Maine'deki Petite Plaisance, yazarın anısına ithafen bir müzeye dönüştürüldü.

Ayten Er 1963 yılında İspir'de dünyaya geldi. Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdikten sonra, Yüksek Lisans ve Doktora çalışmalarını Hacettepe Üniversitesinde yaptı. Yurtiçi ve yurtdışında yayınlanmış makaleleri, öykü çevirileri, *Oyun Çözümlemesinde İlk Adım* ve *Fransız Tiyatrosunun Ana Hatları* adlı iki kitabı bulunmaktadır. Yirmi iki yıl boyunca Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapan Ayten Er, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları bölümünde öğretim üyesidir.

İçindekiler

Belleğin Sesi / Feridun Andaç / 11

Önsöz / Matthieu Galey 15

1. Çocukluğum / 25
2. Babam / 37
3. Eğitimim / 45
4. Etkiler / 63
5. Şiirler ve Projeler / 73
6. Alexis / 85
7. Aşk / 97
8. Eurydike ve Marcella / 105
9. Para / 115
10. Yazından Tutkuya / 121
11. Düş ve Uyuşturucular / 135
12. Doğudan Politikaya / 147
13. Bir Parantez / 157
14. Amerika'da Bir Ada / 169
15. Bir Sandık ve Bir İmparator, Bir Kitabın Öyküsü / 181
16. "L'oeuvre au noir"/Zenon / 201
17. ...Ve Devamı / 213
18. Romanlarım / 227
19. Çeviri Sanatı / 237
20. Aile Kayıtları / 249
21. Zanaatçı / 267
22. Yararlı Olmak İçin Yalnız Kalmak / 281
23. Yazarlar ve Bilgeler / 289
24. Tanrı Öldüğünde Aziz Olmak / 301
25. Irkçılık / 315
26. Peki ya Feminizm? / 325
27. Yüzyılda Bir Yazar / 335
28. Yarının Politikacısı / 349
29. Zekâyla Gelen Sempatı / 359
30. Açık Gözler / 373
- Dizin / 385

BELLEĞİN SESİ

Feridun Andaç

*"Bir başka belleğin sesini geri
vermek ve yalandan kaçınmak
için, insan elinden geleni yapar..."*
M. Yourcenar

Zamanı dolduran bir okuma gününde karşılaşmıştım Yourcenar'ın yapıtıyla. Gün geçsin istemiyordum. Beni bu duyguya alıştıran bir yazarla yüzleşmek iyi gelmişti...

Yapıtının hemence çekip sizi içine alması... Üstelik hakkında da çok şey bilmeden yapıta doğru yürümek...

Sanırım iyi yazarın/yapıtın gizi burada. Başka gözler, başka seslerden uzak bir karşılaşmanın albenisi daha da anlamlı gelmişti bana.

Semprun'da, Romain Gary'de, Michel del Castillo'da, Coetzee'de; birbirinin çağdaşı birçok yazarda, daha ilk karşılaşmada yapıtının içine girip, kolay yolculuğunda onlarla buluşup "benim yazarıma kavuştum" demek... Çok onder olmasa da, sıklıkla rastlaşılan bir olgu, bir durum değildir bu.

Yourcenar, karşılaşmama gelecek olursam, Doğu Akdeniz'e yaptığım bir yolculukta *Hadrianus'un Anıları* romanını yanıma almıştım.

Size tam bir hatırlatma mevsimini yaşatan yazarın duru bilinci, geçmişte bizzat yaşamak/yaşatmak düşüncesi sorgulayıcı bir bakış olarak gelip karşınızda duruyordu.

Gittiğim yerin tarihine denk düşen bir anlatının izinde olmak mı beni Yourcenar'a götürmüştü, yoksa roman okuma isteği mi?

Sanırım her ikisi de!

El kitapları, turistik broşürlerin yavanlığı, bilgi yetersizliğini de buna eklemeliyim hemen.

Yapıtın anlamına / ne anlattığına doğru yürürken, geç kalınmış bir keşfin de yolcusu olduğumun farkında değildim!

Daha kitabın ilk yüz sayfasını okumuştum ki; *Doğu Öyküleri* ile *Zenon* romanı düşmüştü aklıma. O Akdeniz kasabasında bunları bulma şansım yoktu. Henüz internet çağına girmemiştik, ansiklopedik bilgilerden de uzak-

Orada, bin bir merak içinde yol aldım Yourcenar'la. Onda başka bir bakış, düş seyrî, yaşam algısı, yansıma/kurma bilgisi vardı. Roman, tarihsel bir kişiliğin anlatımı olmaktan çıkmış gelip oradaki günöme, yaşadığımız günlerin seyrine, hatırladığımız tarihin saklı yüzüne karışmıştı.

Bir romaniyla yol alırken, kesinlemelere gitmeden, ama onu anlayarak, parıltısını görerek sabırlı bir okur olmanın beklentisiyle dönüp Türkçe'deki diğer yapıtlarına kavuştum, hangi düşünce/yazı iklimlerinden geçtiğini öğrendim. Sonra da yazdıklarının izine düştüm.

Bugün elimizdeki kitap da bu iz sürme sonucunda dilimizde yayımlanıyor.

Geçmişî bugünde yaşatan bir yazar Marguerite Yourcenar. Onu yaşanan dönemin dil ve zaman çağına götüren de budur bir anlamda. *Zenon'* dan *Hadrianus'un Anıları'* na, *Bir Ölüm Bağışlamak'* tan *Alexis* ya da *Beyhude Mücadele'nin Kitabı'*na aralanan bilinç ışığında yazarın bu duyarlıktaki izlerini buluruz.

Tarih'i yaşanan zamana dönüştüren bakışının en temel izleği insanın insanda nasıl yaşadığıdır. Dünü anlatırken bir ayna tutar yüzümüze.

Matthieu Galay, bu izlerden/düşüncelerden yola çıkarak, ömrünün uzunca bir dönemini geçirdiği "ada"sında onunla uzunca bir söyleşiyi gerçekleştirir.

Yourcenar, ABD'de kendisine yurt edindiği "Monts-Déserts" (İssiz Tepeler) adasında yazı yolculuğundan söz eder. Dünyaya açılır oradan; yaşadıklarına, tanıklıklarına, farklı coğrafyalardaki ve içindeki yolculuklarına uzanır. Bir yapıtın kurulma düşüncesinden yazmanın anlamına, çevrenin kirlenmesinden kadının özgürlüğüne, inanma biçimlerinden bağlanma düşüncesine uzanan geniş bir dil/düşün yolculuklarına çıkarır okurunu.

Bir yazarın dünyasına tutulan aynada zamanın tanığı olma düşüncesi-nin neleri içerdiğini de görmek mümkün. Aynı zamanda taşıyıcı belleğin ışığında yazının hayatımızdaki yerine bakmak için iyi bir yolculuk sunuyor bize. *Açık Gözler'*de Marguerite Yourcenar ile Matthieu Galay.

Yourcenar, yazarını arayan okurun yazarıdır. Kapı önlerinde gezinmez, vitrin süsü olmayı öteleyer, bilgi ve dil çağına çağrı yaparak, tarihin sessiz yolları, tutkunun gizemli labirentlerine çağırır okurunu.

Yazı "ün" değildir ona göre; anlamdır, anlatmadır, bağ kurmadır. Bir "ile-tici" görür yazarı, yazma eylemini ise öñü alınamaz bir tutkunun ötesine geçirir; hayatı ve dünyayı algılama yolu olarak nitelendirir.

Der ki; "Gerçek yazarlar gereklidir: Başkalarının bir şekil vermeden duyumsadıkları şeyi ifade ederler ve bu yüzden tüm baskılar onları susturur."

Yazdıklarına bakınca, bilgece bir duruşu olduğunu gözlersiniz. Dünyayı kavrama, yazıda yeniden görme/gösterme bilincinin sabrı da diyebiliriz onun bilgeliğine...

Yourcenar'ın yüzünü "uzak öle"ye dönmesi, çevirmeni Grace Frick ile gelip ada'ya (İssiz-Tepeler) çekilmesi bir inziva gibi görünse de; kendini uzak-

laştırma, bir adada yalnızlaştırma duygusunun anlamı salt yazı'ya bağlanmak olarak değerlendirilemez sanırım!

Doğaya dönmek, varlığını orada iyi hissetmek...

Sözle, yazıyla olan bağının iklimini arayış zamanlarını da artık geride bırakmıştır.

Düşüncenin labirentlerinde gezinmek için iyi bir yer, dingin bir mekândır "Küçük-Sığınak"ı (Petit-Plaisance).

O, kesinliklerin düşlerin yanındadır hep. Bir yanı arkaik dünyada, diğer yanı gelecek düşündedir.

Lâvların içinden çıkıp gelen tutkunun sıratlarından geçirmiştir bakışını. Şimdi yarattığı "ara zamanlar"dan bakmak ister hayata.

Kurgu ve biçem arayışlarının sürdüğü bir yerdir ada. Uzaklaştıkça yakınlaştırır kendini yazıya.

Kalp acıları dinmiş, tutku barınakları ötede kalmıştır. Ama bunlar üzerine edebileceği sözler tükenmemiştir elbette.

Der ki:

"İnsan gelip geçer, ben gözeneklidir; onunla ilgili tam bir imge oluşturmak salt yanılısamadır."

Yourcenar'ın yazı coğrafyası bu yanılısalarla örülüş imgelerin dili üzerine kuruludur.

Hadrianus'un Anıları, Zenon, Ateşler, Alexis ya da Beyhude Mücadelenin Kitabı bir yol haritası gibi çıkar karşımıza.

Onun getirdiği iklimlere bakabilmenin dilini öğrenmek için onun ne düşündüğüne, nasıl yaşadığına, niçin/neden yazdığına da bakmak gerekiyor.

İşte elimizdeki kitap, Matthieu Galey'ın kotardığı *Açık Gözler*, Yourcenar'ın yazı ve yaşam yolunu anlatan söyleyişi içeriyor.

Açınlayıcı bir bakış, sorgulayıcı değerlendirme...

Bunların yolunun da yazarı/nı tanımak anlatmaktan geçtiğini gösteriyor bize, Galey.

Yaşama ve zamana bağlı bir yazarın yolculuğuna tanıklıklar getiren *Açık Gözler*, eminim ki; Yourcenar'ın yapıtlarına dönmenin, onları bütünlüklü okumalarla gündemimize almanın anahtar niteliğinde bir kitap olarak algılanacak, uzunca süre Yourcenar okurunun elinden de düşmeyecektir.

Nisan 2008

Marguerite

ÖNSÖZ

Matthieu Galey

“Ekmek hamurunu yoğurur; kapının önünü süpürür; şiddetli rüzgârların estiği gecelerden sonra, düşen ölü dalları toplanm...” Bu tümce, *Archives du Nord*’un sayfalarından birinin köşesinde, *Mémoires d’Hadrien* (Hadrianus’un Anıları)’in yazarıyla ilgilenenlerde hemen bir anıyı çağrıştırır.

Işın içine biraz da efsane girer, biraz hızlıca Marguerite Yourcenar’ın, dünyanın bir ucunda, ayağında saboları, başında siyah bir örtüyle, Ouessant kadınları gibi, kendi Amerikan adasında yaşadığını imgeleriz. İnzivaya çekildiği yere, “Monts-Déserts” (İssız-tepeler) adı verilmesine karşın, gerçekte daha kalabalık bir yer. Bir köprü, adayı birkaç yıldan bu yana, Maine kıyısına bağlar, yazın adaya çok sayıda turist gelir. Soyluların akağaçlar ve çamlar arasına serpiştirilmiş konutları sayıca oradaki balıkçı kulübelerinden daha fazladır.

Evinin adı “Petite-Plaisance” (Küçük-Sığınak)’tır. Bu ev, Rockefeller’ların ve Müslüman Hint prenslerinin, Fitzgerald’ın ya da Henry James’in birkaç romanına dekor olarak tasarlamış izlenimi veren civardaki villalarıyla karşılaştırılmaz. Onun evi daha çok, son yüzyılda, bir papaz kır evinin ülküsel imgesine benzemelidir: Tamamen ağaçtan, gösterişsiz, ancak oturulabilir, sade olmasına karşın sıcak, kitaplarla ve kullanılmaktan yıpranmış eşyalarla dolu. Oturulan, en küçük biblosuna kadar canlı, tarihi ya

da simgesi olan bir ev. Çevresindeki manzara, kuşlarla ve elinizden bir şeyler yemeye gelen evcil sincaplarla dolu bir koruluğun ortasındaki büyük çimenliğin yeşil sessizliğiyle iç içedir.

Bununla birlikte, on iki ayın yedisinde, ada Champlain'in verdiği Monts-Déserts adını hak eder: Kar her yeri kaplar, hava erken kararır, kapalı panjurların ardında, sobanın yanı başından ayrılmak güçtür. Savaş sonrası, Marguerite Yourcenar ve çevirmeni Grace Frick, gürültülü Amerika'dan uzak bu eski ülkeyi keşfettiklerinde, karda bir köyden diğerine hâlâ atla gidiliyordu. İlk dönemlerin o köy yaşamından geriye bir şeyler kalmış. Evinde televizyonu yok, sık kullanılmayan bir radyo ve şöminede çıtırdayan odunlar var; yerinde duramayan, adı gibi, canlı ve ateş parçası İspanyol köpeği Zoe'nin ürümleriyle bozmakta sakınca görmediği bir sessizlik. Bu adada, insan ancak kendi isteğiyle, temel gereksinimlerin karşılanabileceği bir yaşam sürdürebilir; burada düşüncenin, doğanın ve mevsimlerin esinlediği dizemi izleyerek, kendiliğinden doğduğu söylenebilir.

Kazanılmış bu sürekli erinç mavi gözde, Marguerite Yourcenar'ın uzaklardan geldiği duyumsanan bir bilgelikle sizi seyre dalan mavi "Kelt" gözünde okunur. Her şeyle ilgilenir. Ancak ona göre, insanlar ve olaylar kendilerini aşan üstün bir düzene (ya da düzensizliğe) bağlıdır. Sık sık "kitap gibi konuşuyormuş" izlenimi verse de, bu ne bir gösteriş ne de soyutlamaya kaçıştır. Evrensele bağlı bu zekâ için eylem, en basit söz, belleğinde dünyayla ilgili sürekli var olan bir anlayışa bağlıdır. Onunla birlikteyken, fazla kuşkuyla yer yok; çünkü bu bir felsefecinininki olabilecek güvenilir bir beyin.

Düşüncenin kesinliği ve düşünsel taslaklarının özgünlüğüyle kendisine eşdeğer, günümüzün ender yazarlarından Michel Tournier gibi, yalnızca olanak buldukça yazar. Başka dönemlerde, *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları) büyük bir olasılıkla monolog ya da derin düşünce olarak adlandırılacaktı. *L'œuvre au noir* (Zenon), büyük ölçüde, Şamanlarınkine yakın doğu araştırma yöntemlerine göre yazılmıştır. Kuşkusuz, bunu az sayıda insan

lark eder. Ancak Marguerite Yourcenar'ın yapıtları eşsiz kurgularını ve her zaman biraz donuk bir biçemin eğitisi altında heyecan güçlerini bu gizli yapıtlara borçludur.

Bununla birlikte, hiçbir şey ona anekdottan daha yabancı değildir, anekdot yapıtlarda yalnızca süsleme için yer alsa da; özellikle kişinin ne olduğuyla ilgili bir bölümü açınlamak zorundadır, daha fazlasını değil. Eski kalp acıları ya da yazınımızda fazlasıyla yer alan erotik çılgınlıklar da ona tüm romanda kendinden söz etmek kadar anlamsız gelir. Arada belirli bir uzaklık olmadığından, “olaylar konusunda başarılı olamıyoruz” der. “İnsan gelip geçer, ben gözeneklidir; onunla ilgili tam bir imge oluşturmak salt yanılsamadır.”

Bu “küçük öyküler” –gizemli inanış ve cinsellikle ilgili şeyler– kötü yetişmiş biri olmadıkça, bir kitaba konmayacak kadar özel öğelerdir... Tüm bunlar, onun gözünde, oldukça kötü durumdaki bir topluma ihanet ederler: “Bozulanlar özgür gibi görünürler; bu gelecekleri için bir güvence değildir.” Freud “Viyana çevresine” karşı çıkmakta haksız değildi, ancak yüzyılına ve çevresine, pansküel kuramına zamana karşı koyacak bir değer veremeyecek kadar bağlıydı.

İlk romanı, *Alexis ou le traité du vain combat* (Alexis ya da Beyhude Mücadelenin Kitabı)'yı yazdığında –yirmi dört yaşındaydı– Marguerite Yourcenar'ın kendisi de, cinsellik sorununun tüm sorunların temeli olduğuna, çözülmesi gereken ilk sorun olduğuna ve geride kalan her şeyin kendiliğinden onu izleyeceğine inandı. Elli yıl sonra, düşüncelerinden bastırmayı cesaretlendirecek kadar vazgeçmeksizin, bu özgürlükteki tehlikeleri gördü, çünkü bu özgürlük sürekli olarak “kutsalın ötesindedir”. Cinsellikte bu kavram yerleştiği gün, her şey daha iyi gidecek. Ancak, o gün gelecek mi ve nasıl?

Marguerite Yourcenar'a tamamen tarih yönünde gitmediğini söylerseniz, dar görüşlü bu karşı çıkışı sakince uzaklaştırır: “Tüm büyük çatışmalar artçıdır. Bugünün artçısı yarının öncüsüdür. Dünya dönüyor”. Hem zaten, Amerika'dan bakıldığında –ve de her zaman biraz da Sirius'dan– ona göre, Fransa bu önemsiz

ayrıntılarla fazlasıyla ilgilidir. Fransa modanın ülkesidir: Orada düşüncelerden şapkalar gibi, kabul gördükleri dönemde söz edilir...”

“Anlamsız ya da üzücü” ayrılıklarla dolu bir dünyada –örneğin sağ ve sol arasında– tüm aşırı ulusçuluklar dokuncalıdır, buna feminizm de dahil. Yalnızca bireysel çözümler geçerlidir. Yalnızca hayır diyenler önemlidir: Nükleer santrallere ve doğal ortamı katleden barajlara hayır, “sahip olmanın insana baskın çıktığı” bir uygarlıkta körü körüne çıkara bağlı külte hayır, hayvan türlerini, bitki örtüsünü, sanat yapıtlarını yok eden hava kirliliğine hayır ve hatta gerekiyorsa *Concorde*’a da hayır. Kitleleri ikna etmekten asla vazgeçilmemeli: “Ütopyalar hükümetlerin vicdanını rahatsız etmeye başladığında, bahis yarı yarıya kazanılmış demektir.” Bu yüzden, sessiz çalışma odasından, “Plaisance”ın iyi yürekli hanımefendisi” telgraflar gönderir; yazılı ya da parasal her tür savaşımları destekler.

Ancak, bu şekilde evrensel bir bakış açısında yer alındığında, kısa sürede elde edilen sonuçların en önemli şey olmadığı öngörülür. Kişisel yaklaşımında, Marguerite Yourcenar, “sonuna kadar çalışmak gerektiğini, zira her şeyin geçici olduğunu” söyleyen Buda’nın ilkesini uygular. Yaşamın akıp giden nehrinde yalnızca bir su damlası olduğumuz doğruysa, bu umuda olduğu kadar umutsuzluğa da giden çift yönlü bir davranış dersidir. En azından, ne kadar küçük olduğumuzu ve her şeyin geçiciliğiyle ilgili doğru düşünceyi ortaya koyar.

Marguerite Yourcenar’ın, yazarlarımız arasında, yoksul olmanın tehlikeli ayrıcalığından yararlanacak son yazarlardan biri olduğu, korkarım ki, doğrudur. Bu bir ayrıcalıktır; çünkü keyfine göre, istediği saatte, istediği gibi, çok sayıda yapıtına dekor ve uzam olan Akdeniz ülkelerinde –özellikle iki savaş arasında– gezgin bir yaşam sürebildi. Bununla birlikte, bu bir tehlikedir; çünkü günlük kaygıların yokluğu –yalnızca savaş sırasında, Amerika Birleşik Devletleri’nde gerçekten de yaşamını kazanmak zorunda kaldı ve öyle görünüyor ki, o dönemle ilgili çok güzel

anıları yok –onu bir halkın güvenini daha hızlı bir şekilde kazanmak için gerekli küçük ödünler vermeye asla sürüklemedi.

Buna karşılık, *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'in büyük başarısı, her açıdan öncekilerden daha basit olmayan bu yapıta duyulan beklenmedik hayranlık onu şaşırttı. Neden, *happy few* mutlu azınlık birden bire böylesine arttı? Belki de yalnızca bir yanlış anlama, okurlar yapıtı bir aşk romanı olarak kabul ettikleri ölçüde, bu durumu açıklayabilecektir –aşk, yapıtın temel dayanağı olsa da, bütünü içinde çok az yer tutar– bu, gerçekte, Tarihin tek bir anında, sıra dışı bir insanın serüvenidir.

Ünlü Marguerite Yourcenar, size gazetelerde ve daha sonra da yazın kılavuzlarında bir yer kazandıran alışıldık oyunu oynamadığı için, tanınmaz ve arka planda kalır, zira üniversiteliler modayı acınası bir uymacılıkla izler. Bu nedenle 1968 yılında *L'oeuvre au noir* (Zenon)'ın aldığı Femina ödülü, bu garip durumda, biraz daha tanınması dışında, büyük bir değişikliğe yol açmadı. Bir avuç hayranı tarafından çok sevilir –bunlar, *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'in yayınlanmasından önce *Alexis* (Alexis ya da Beyhude Mücadelenin Kitabı) ve *Le coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak)'ı bilenlerdir– birkaç iyi niyetli eleştirmen tarafından ise usta olarak kabul edilir; zevklerini ve önyargılarını birbirine karıştırmayanlardan söz ediyorum, yalnızca çok sonraları kâşiflerin ender olduğu büyük tirajlı basının, radyonun ve televizyonun övgülerini alacaktır.

Kabul gören ününün, Tanrı biliyor ya, *Archives du nord*'un yayınlanmasıyla birden bire ortaya çıktığı söylenebilir. Hatta günlük ve en yobaz haftalık gazeteler bile bu aristokratın övgüye değer olduğunu kabul etmeye karar verdiler. Artık, geleceğin *Lagarde et Michard*'ında Robbe-Grillet kadar yer alma şansı vardır... Fransa'da ünler böyle kazanılır; burjuva doğanların vay haline.

Son zamanlara kadar, Paris'in VI. bölgesinden, okullarından, modalarından, tutkularından çok uzak kalmak arzu edilen bir

* *Ley Grand Auteur Français du Programme XXIème Siècle*, Bordus Paris. 1970-20. Yüzyılın Büyük Fransız Yazarları

durum değildi. Ancak “Petite-Plaisance”ın kütüphanelerinde, Barthes ve Lacan’dan çok fazla kitap bulunması gerekmiyor, az sayıda da çağdaş Fransız romanı var.

Tüm gerçek esinliler gibi, Marguerite Yourcenar da günümüzde yazılanlara oldukça kayıtsızdır. Erkek ve kadının alışılmış öyküsü pek hoşuna gitmez.

Bununla birlikte, içinde yaşadığı döneme önem vermediği sanısına kapılmayalım. Mutfağında ekmek hamuru yoğururken, Zoe’yi okşarken ya da *Quoi? L’éternité*’nin bir sayfasını yazarken, yaşama her zaman bağlıdır. Hatta bu noktada, varlığın büyük anlarında olduğu gibi en küçük ayrıntılarında da, yaşama bağlı olma düşüncesini veren insan sayısı azdır. Eline bir odun kaşık aldığı anda, düşüncesi hemen onu yontan ustaya, yapıldığı ağaca ve tüm doğaya uzanır. Onun gözünde, her şey bütünü niteliklerini taşır ve elbette, kişiliğinden olduğu gibi yapıtlarından da yayılan dinginliği işte buradan alır. Biraz soğuk olsa da bu güzel bakış, dünyanın yaradılışını usun izin verdiği en küçük kaygıyla seyre dalar.

Ancak bu, bu dingin hanımın –göründüğü kadar dingin olsa da– duyarsız ya da ilgisiz olduğu anlamına gelmez. Yaşamlarımızın dokusunu oluşturan sıradan sıkıntıların ötesinde, tutkulu olduğu kadar sinirlidir de. Buna inanmak için *Feux* (Ateşler)’yü yeniden okumak yeterlidir. Konuşmalarına, yazılarına, şaşırtıcı bir güç katan sarsılmaz bir düşünsel yapısı vardır.

Söylediği ve yazdığı her şey kendi içinde tutarlı ve sıradanlıktan uzaktır; ancak biz, bilinç ve düşünce arasında böyle-sine kesin bir uyumu kullanma alışkanlığını kaybettik. Aramızdan birçoğumuzun kendisini kaptırdığı akımlar ona ulaşmış gibi görünmüyor. Kendi kavramları içinde bir kaya gibi sağlam. Aradan yıllar geçmesine karşın, bir söyleşiden diğerine, yanıtlarının benzerliğini görmek şaşırtıcı. Her bilgelik sabırdır: İçinde yer aldığı daha engin mükemmelliği unutmaksızın dünyaya katlanmayı bilmektir.

* Özyaşamöyküsünün üçüncü cildi *Le Labyrinthe du Monde III. Quoi? L’éternité*

O halde Marguerite Yourcenar'ın, meslektaşlarının aksine, kendi durumuyla ilgilenmeyi inatla yadsımasına şaşırmayacağız. Birey yalnızca bir bütün içinde betimlendiğinde anlam kazanır. Sırdışlıklardan ve itiraflardan sakınmaya gösterilen bu özeni anlıyoruz. Aile öyküsünü bile yalnızca modern zamanların büyük olaylarına bağlayabildiği andan itibaren bir yapıtta, daha sonra da ikincisinde yer almaya değer bulur; bu ancak o zaman ailenin kut-sal bir anısı olabilir. Bu iki ciltte anlattığı dönemde kendisi de yalnızca altı haftalıktır.

Kendi dar sınırlarında ısrar etmeme isteği onu kabul edilmiş ya da kalıt olarak kalmış belirli sayıda düşünceyi yadsımaya götürdü. Kendi kökenlerini çok iyi bilen bu Flaman, soy ağacıyla ilgili övüngeçler gibi, kökenlerle dalga geçer. Ataları onu Mont-Noir'da –zaten Birinci Dünya Savaşı sırasında yerle bir edilmişti– tutmadılar. Özellikle ne doğduğu Bruxelles'de, ne Paris'te ne de başka yerde kaldı. Geçen yüzyıl sonunun bir burjuvası için çok göçebe bir yaşam süren babası gibi, rastlantı onun için de güvenilirilecek bir Tannı'ydı ve mademki evreni bilgi dağarcığında taşıyordu, yaşanan yerin çok önemi yoktu. İşte, Barrès'in yazarla, “tek bir uzama bağlanıp kalmış” sanatçıyla ilgili çoktan tarihe karışmış söylencesi –tam da yeşerme aşamasında, bölgecilğin gündeme geldiği günümüzde. “İnsan nerede olursa olsun, bir gezegen üzerinde ölür.”

Benzer nedenlerden dolayı, Marguerite Yourcenar, kendisine indirgen gibi görünen hey şeyi yadsır; buna, karşıt bir ırkçılık şekli olarak kabul etmekte sakınca görmediği feminizm de dahildir. Kadın olma güçlüğü çekmeyenlerin tümü gibi, çünkü zekâları onlara en azından erkeklerle eşitliği dayatır. *Alexis* (Alexis ya da Beyhude Mücadelenin Kitabı) ve *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'in yazarı –evrensellik adına– eşcinsel aşk ve normal aşk arasında neden bir fark olduğunu anlamadığı gibi, sorunu yadsıma eğilimi de olacaktır. Bu, yazarı tam olarak özerklik yanlısı ülkülerinin sözcüsü yapan çok sayıda düşüncesiz hayranının cesaretini kırar, oysa artık hiçbir şey onun düşüncesine ters düşmez. Böylece, akademisyenlerin yinelenen dolaylı çağrılan

karşısında gösterdiği uzun süreli kayıtsızlığın nedeni de ortaya çıkar, oysa bir feminist bunları, kuşkusuz, savunulacak bir dava adına hemen kabul ederdi.

Onun için önemli ve hatta sanatı söz konusu olduğunda vazgeçilmez olan yazarın bu yalnızlığı, doğal olarak dünya görüşünden kaynaklanır. Genel olarak, bazı toplumsal ve ulusal gruplardan çok, tüm insanlıkla dayanışma içindedir. Fokları, balinaları, yaşambilimsel dengeyi, doğal güzellikleri, kıyıları, denizi kurtarmak ya da gelecek felaketlerle savaşmak için seve seve kampanyalara katılır, ancak politikadan uzaklaşır. Çünkü ona göre, politika tarih içinde kısa süreli bir etkinliktir. Öyle ki, güçlü biçimi ve düzenli yaşamıyla bu klasik romancının duygudaşlıkları, daha çok sıra dışı olanlara, mal varlığını ve önyargıları önemsemeyenlere yönelir. Shakespeare ve Saint-Simon okumaları arasında, Bob Dylan dinlediği de olur...

Belleğinde yer eden düşler arasında, az da olsa bazılarına özlem duyar –doktor olmak hoşuna giderdi, örneğin Zenon gibi – çok eskiden, bu moda bir uygulama olmadan çok önce, projesini yaptığı Amerikan tarzı bir “kasabanın” doktoru olma düşünü unutmuyor. Orada derin düşüncenin dinginliğini, insanlara ve nesnelere yakın bir yaşamın zevkini tatmış olacaktı. Ancak, bununla birlikte, Champlain adaya bu adı verdiğinden beri, Monts-Déserts adasında çevresinde yeterince insan olmasına karşın, varlığı projeden çok uzak değildi. Joseph adlı sincap, çünkü İncil’deki Joseph gibi alacalı bir mantosu var, kuşlar, ağaçlar ve okyanus her günün dingin tanıklıdır.

Onu değerlendirdiğimizde, tüm bu sınıflamaların önemli olmadığı görülecektir. Çünkü Marguerite Yourcenar için, araştırmaların ve kuramların zamanın karşısında çok anlamları yok. Bu tür inanç bir yazıyı pekiştirir, bir belleğin gelişimine eşlik ettiği için yazıyı tanıtlar. *L’oeuvre au noir* (Zenon)’m romancısı yazınsal bir safta yer almayı asla istemez: Bakışını en doğru ve en kesin olana çevirir. Çok sayıda abartmaya ya da sevimli hale getirilmiş kurnazlığa alışmış okurları şaşırtan yoğunluğun kaynağı

budur. Bu dikkat çekici dilin, yapılan şeyden ayrılmadığının farkına çok iyi varmak gerekir; kariyerinin başında, izlediği yoldan daha az emin olan Marguerite Yourcenar, hâlâ Gide tarzı Fransız anlatısı bağlamında ilk yapıtlarının tonunu araştırıyordu.

Bununla birlikte, onu yalnızca roman yazarı felsefeci ya da tarihçi olarak görmek haksızlık olacaktır; yazarlığa şiirler yazarak başladığını asla unutmamak gerekir. Görünümünün aksine, titizlikle planlanmış bu kitapta, düşün payı belki de düşüncenininkinden daha fazla. *Les songes et les sorts* kitaplarından birinin adını anmak gerekirse, yaratıcı yaşamını denetler. Büyük kurgulannı planladığı el yazmalarını, kitaplarla dolu bir büroda değil, rastlantının sürüklediği yerlerde, bir gece treninde, bir bekleme salonunda, bir otel odasında, bir kilisede, bir gezinti sırasında yazar. Bu kararlı bellek onu alışılmadık şeyler yapmaya iter, başka türlü yazması zaten olanaksızdır.

Ancağ, bu esinin gizine açılma yine aynı zamanda bir çileciliğin sonucudur. İçinde sürekli varlık bulacak derecede düşüncesinde yaşayan kişilerini bir araya toplamak için, kendi içinde yalnız kalmaya çaba gösterir. İki büyük kişinin –üçüncüsü daha önce *Archives du nord*'da yer alan babası Michel'dir– imgeleminde, on sekiz yaşından itibaren doğduğunu unutmamak gerekir. İmparator ve doktor onu tüm yaşamı boyunca izlemiş olacaktı. Onlar, bir tasanın çizimleri, bir romanın başkışisi, daha sonra, günlük arkadaşlar, koruyucu suç ortakları, tanıdıkların en yakın olanları kadar var olan kişilerdi.

“Petite- Plaisance'da, tanınmayan ve kim bilir belki de yerlilerden kalmış herhangi bir Tann'ya sungu olarak sunulan ve zenginliğin yerel simgesi olarak kabul edilen mısır koçanlarının asıldığı verandanın altında, her ziyaretçi, kapıyı araladığında, doğrudan havanın farklı olduğu bir ülkeye girdiğini duyumsar. Marguerite Yourcenar'ın bakışı üzerine çevrilir, onu dikkatle süzer, onu yargılar, bu biraz da ironi dolu hem uzak hem de nazık bir bakıştır. İşte o anda, inandığı şeyin kesinliğiyle, konuşmaya başlar...

Kayıtsızlığa varıncasına huzurlu –bununla birlikte uysal; onu bir köpeği, plajda bir çakıl taşıyı okşarken görmeli– sanki sözcüklerin anlamlarının, insanların uslarının, evrenin herkesin kabul ettiği kurallarının, bilgeliğin bir değerinin ve zekânın da gölgesiz bir ışığının olacağı bir başka evrene aittir. Dünyayı karşıdan, insanları ise azizlerinki gibi korkutan soyut bir sevgiyle seyre dalar. Ancak ondaki coşku sezinlenebilir. Öylesine ölçülü ve biraz da soğuk Minerva gülüşüne karşın, sizi seyre dalan bu insan, bozulmamış bu mavi gözün yalvacıdır. Bu mavi gözde, ağırlaşmış göz kapakları altında, çocuğun yıkılan dünya karşısındaki soğuk saflığı duyumsanır.

Not: –Yıllar süren, burada bir araya getirilen ve düzenlenen bu söyleşiler, yalnızca uzun süreden beri büyük bir hayranlık beslediğim bir yazarın tam bir portresi olmayı arzuluyor; nihayet onu çok sayıda okurla paylaşacağım için mutluyum. Ancak, sahnenin önünü doldurmaya, daha doğrusu kendisini öne çıkarmaya çalışan “sorgucunun” hatasına düşmemek için, sözde ağzı kalabalık ve tutarsız “diyalogları” çok okudum. Umanım, sık sık araya girmediğim için okur bana teşekkür eder; soruları, bu söyleşide, Marguerite Yourcenar’ın sesinin işitilmesi için bile bile kısa tuttum

1.Bölüm

Çocukluğum

MATTHIEU GALEY — *Biraz ayrıksı bir çocukluk dönemi geçirdiğinizi düşünüyor musunuz?*

MARGUERITE YOURCENAR — Çocuklukla ilgili her şey için, belleğimde yalnızca diğer yazarların çocukluk betimlemeleri var. Yaptıkları betimlemeleri usa uygun bulmuyorum. O halde, bu durumda, benim farklı bir çocukluğumun olduğuna, bu yazarların önceden hazırlanmış, zaman zaman da doğru olmayan romansal ya da şiirsel çocukluklar anlattıklarına inanmak gerekiyor.

— *Yine de karşılaştıracak bazı yönleriniz vardı. Başka çocuklar tanıyor muydunuz?*

— Evet, ancak onları yüzeysel olarak tanıyordum, ben buna çocukluğun uzlaşımını adını vereceğim. Çocuk odalarına girdiklerinde ne düşünüyorlardı? Ne düşünüyorlardı? Bilmiyorum. Büyüklüğünü kabul ettiğim ve üstelik te bir kadın yazarı örnek olarak vereyim –bu noktada konuyla yakından ilgili olacaktır; sözünü ettiğim yazar Selma Lagerlöf. Onun çocukluk anıları hoş gevezeliklerdir, önemli olan her şey çıkarılmıştır. Kitap yazılmadı; yazmalıydı, ancak yazmadı. Kitapta Lagerlöf’ün düşünsel derinliğini bulmak olanaksızdır.

— *Bununla birlikte, çocukluğunuzda özel bir durum var: Çocukluğunuz annesiz geçti. Yokluğu size ağır geliyor muydu?*

— Gelmiyordu. Çocukluğumda annemin portresi bana asla gösterilmedi. Neredeyse otuz beş yaşına kadar portresini hiç görmedim. Mezanına ilk kez götürüldüğümde elli beş yaşındaydım. Babamın çevresinde çok sayıda kadın olduğunu söylemek zorundayım. Yani bana İngiliz nakışlı yakalar yapmak ya da bon bon vermek için yeterince kişi vardı.

— *Yine de yalnız bir küçük kızın çocukluğuydu.*

— Belirli bir noktaya kadar öyleydi. Sonuçta, dönem dönem yalnız, dönem dönem de başka çocuklarla ve babamın evlerinde kaldığı insanlarla çevrili bir çocukluk. Ancak, bazı anlarda yalnız, yine de evet, yalnızlığa erken alışmanın sonsuz bir nimet olduğuna inanıyorum. Belirli bir noktaya kadar, insanlardan vazgeçmeyi öğretiyor. İnsanları çok sevmeyi de öğretiyor. Dahası çocukta, çok ender betimlenen duyarsız bir yan vardır. İnsanların birbirlerini bu duyarsızlık duygusuyla kucaklayıp kucaklamadıklarını bilmiyorum. Ancak çocuklara baktığımda bu beni şaşırtıyor: Kendilerine ait dünyalarında yaşıyorlar. Ben de kendi dünyamda yaşadığımı düşünüyorum. Çocukluktan söz eden yazarların çoğunluğunun, hatta ciddi olanların bile, bu konuda her zaman yanıldıklarını düşünüyorum. Çocuğu kendi yetişkin bakış açılarına göre değerlendiriyor ya da çocuk olmanın ne demek olduğunu imgelemek amacıyla kendilerini onun yerine koymak için büyük çaba harcıyorlar. Tüm bunlar aşırı dizgesel ve kendimize ait uzlaşımlarımıza yakın şeyler. Öyle sanıyorum ki çocuk, yaşamda ilk kez bir şeyler keşfeden –ya da bulan– bir yavru hayvanın şaşkınlığıyla, fazlasıyla kapalı tutuluyor ve de kimliği her zaman çok net olmayan çocuğun çevresinde büyük insanlar var, bunlardan birinin babası olduğu söyleniyor, çocuk ona “baba” diyor (ancak onun için bir baba nedir?) bir başkasının annesi, üçüncü bir kişinin hizmetçi, aşçı ya da postacı olduğu söyleniyor. Tüm bu

insanlar belirli bir önemi olan ve çocuğa çok bağlı olmayan büyük insanlardır; çocuğun, bu insanların dokunmadığı özel bir yaşamı vardır. Hiç kimse bu ilişkileri görmek istemez. Çocukların ebeveynlerinden ya nefret etmeleri ya da onlara tapmaları isteniyor. Gerçekte, babama “taptığım” bir dönem olmadı ve bana öyle geliyor ki geç olsa da onu gerçekten sevdim.

— *Sizin için, çocuk belleğinizde kalan bu büyük insanlar kimlerdi?*

— Çevremde çok sayıda büyük insan vardı. Ancak onların sayılamayacak kadar çok olduklarını duyumsuyordum. Bir zamanların eski evlerinde olduğu gibi, kalabalık bir evde yaşıyordum. Büyük annem vardı, üvey erkek kardeşim vardı, daha sonra onun eşi, dayım vardı, uzak kuzenler vardı. Evin, hiçbir şeyin elektrikli olmadığı ve makineleşmediği bir dönemde, kalabalık bir personeleli vardı. Yetişkin ya da çocuk, köylüler vardı. Tatillerde, plajlarda karşılaştığım erkek ve kız çocukları vardı. Tüm o insanlar, aşağı yukarı tümü de, benim için, az ya da çok varlardı.

— *Öyle görünüyor ki, büyük annenize az da olsa dış bilemiş gibiydiniz.*

— Küçük bir dış... *Archives du Nord*'da nedenlerini anlattığım gibi, evet, daha çok bir azı dışı: Zengin burjuvazinin tam bir örneği idi ve bu çok açık görülüyordu: “Koltuğuma dikkat et...” “Halımda yürüme...” Bunlar bana gerçekten güç gelmedi, ancak onu gözlemliyor, yer kaplayan bir mobilya gibi, garip ve sevimsiz buluyordum.

— *Ailenize hiç başkaldırdığınız oldu mu?*

— Hayır, çünkü ailem beni fazla sıkıydı; babam dışında, ailemdeki herkes ilgisizdi. Bir başka yerde üvey erkek kardeşimin bana karşı duyumsadığı tiksintiden söz ettim, ancak onu sık sık

görmüyordum. Annemin ailesinin tanıdığım ve söz edildiğini işittiğim üyelerini betimledim, çoğunluğu ilginç kuklalardı, örneğin sevimli Octave dayı gibi; farklıydı. “Büyük dayının” yeri ayrıydı. Octave, hiç kuşku yok ki, daha çok, kendisine kendini ifade etme yeteneği bağışlanmamış bir gizemci ya da bir şairdi. Bunun yanında, tanıdığım daha yeni kuşakta, cesaretleriyle ve güçleriyle saygıya değer onurlu insanlar vardı, felçli teyzem ya da kanser hastanesinde hemşire olan kuzenim gibi: Ancak tüm bunlar pek önemli değildi, onlarla fazla görüşmüyordum.

— *O dönemde nerede oturuyordunuz?*

— Altı haftalıkken Mont-Noir’a geldim. Annemin ölümünden birkaç gün sonra, babamın Bruxelles’de satın almış olduğu evi nasıl bir başkasına sattığını anlattım. O evi, kız kardeşlerinin yanında belki de işinin erbabı olmayan dikkatsiz bir doktorun elinde, mademki annem loğusa ateşinden ölmüştü, doğum yaptırtma isteğini tatmin etmek için satın almıştı. O dönemde çok sayıda loğusa sıradan bir asepsi kurbanı olmuştu. Ancak Mont-Noir, sonbaharın sonlarına kadar oturmamıza karşın, her zaman bir yaz konutu oldu. Yaşamımın ilk iki kışı, bana anlatılanlara göre, Lille’deki büyük evde geçti, ancak bu ev ve güzel bahçesiyle ilgili anılarım, elbette ki, daha sonraki yıllara aittir; daha çok oraya büyük annemi görmeye gittiğim tarihlere rastlar. Üç yaşından itibaren, tüm kışları, aşağı yukarı 1912 yılına kadar (artık tarihlerden pek emin değilim) Midi bölgesinde ve Haziranda, 1914 yılına kadar, Paris’te büyük bir dairede geçirdim, o bina şimdi yerinde yok, o zaman orası Antin caddesiydi.

Küçük yaştan itibaren, yazları Hollanda’da Scheveningue plajlarına, daha sonra ise Belçika’nın, sınır ve Ostende arasındaki, değişik plajlarına gidiyorduk. Ostende’de babamın arkadaşları—daha doğrusu bayan arkadaşları—vardı. Yine aynı nedenle bazen Bruxelles’e, bazen de, hatta, ben dokuz yaşındayken, babam oraya yerleşmeden önce, Paris’e gidiyorduk. O halde hiç te yerleşik bir çocukluktan söz edemem. Ancak en önemli anılarım Mont-

Noir'dakilerdir, çünkü bugün hâlâ sevdiğim her şeyi sevmeyi orada öğrendim: Otu, otlar arasına karışmış yabani çiçekleri; meyve bahçelerini, ağaçları, köknar ormanlarını, atları ve büyük çayırlardaki inekleri, babamın boynuzlarını yaldızladığı keçimi; üzerlerine bindiğim Martine adlı dişi eşiği ve İlkbahar adlı sıpayı, özellikle de Kudüs'e girdiği gün İsa'yı taşımış olduğu için sırtında bir haç işareti bulunan ve tüm yaratıklar arasında kutsal bir yere sahip olduğunu küçük yaşta öğrendiğim dişi eşiği; otlar arasında yuvarlanmayı seven koyunumu, bugün de büyük bir coşkuyla sevmeye devam ettiğim otlar arasında oynayan özgür tavşanları –Zenon'un ölmeden az önce özgür bıraktığı o adavavşanı yavru-larını– bir sabah tek bir el ateşle ilan edilen sonunu işittiğim yaşlı köpeği, işte bu benim ilk ve en büyük acım oldu (sekiz yaşındaydım). Ancak, dalgaların bana göre yarı ipnotik deviniminde, plajları ve deniz çekildiğinde engin düzlükleri de seviyordum.

Midi bölgesi anıları, yeniyetmelik dönemindeki imgeleriyle, daha azdır ve aşırı duygu yüklü değillerdir, ancak bahçeden toplanan portakalları unutmuyorum (babam, portakal olmadığında, onları iplerle dallara asardı). İnsanlara gelince, bana öyle geliyor ki, sahip olduğum mutlulukla, babam dışında, çevremde hâlâ *gens'i*, Roma kabilesini düşündürmesi gereken bu güzel sözcükle adlandırılan şey –insanlar– vardı. Evden –*domus*– gelen “evcilleştirilmiş” gibi güzel bir sözcüğün kutsal olarak kabul edilmek yerine, (kuşkusuz çok sayıda kötü patron yüzünden) nasıl değersizleştirilmiş olabileceğini de anlamıyorum: Evcilleştirilmişler, aynı evde çalışan ve birlikte yaşadığımız insanlar. Yaşlı arabacı Achille'i, daha sonra kadınlar arasında ün kazanan şoför Cesar'i, bahçıvan Hector'u, aşçı Hortense'i, köydeki kötü havalardan yüzünden tekdüze bir sesle şarkı söyleyen çam yarması Madeleine'i ve ufak tefek Madeleine'i, tek görevi içeriye girmenin bir ayrıcalık olduğu soğuk odada tereyağı yapmak olan küçük Marie'yi, başuşak Joseph'i, Noemie'nin kendisi kadar kötü hizmetçisi Melanie'yi ve elbette ki hizmetçim Barbara'yı gözümde canlandırıyorum. Tüm o insanların benim kadar var olduklarını ve onlarla birlikte mutfakta ateşin yanında olmanın çok hoş bir

Yazarlığa ilk adım dönemi.

duygu olduğunu çok erken duyumsadım.

Köyde, diğer çocuklar gibi melek ya da aziz kostümü giydiğim ayın alayı ve Galyalı su perilerinin kalıtcısı ancak artık kim olduğunu anımsamadığım bir azizin kayrasını kazanmak için madeni paralar atılan kutsal bir kuyu da vardı. Daha sonra, aynı şeyi birçok ülkede, örneğin İzlanda'da, unutmadan söyleyeyim, Monts-Déserts adasında bir kaynakta da yaptım, Clément Roux, Trevi çeşmesi gibi; her defasında insanlar tarafından atılan bu küçük madeni paralar insan ümidinin simgeleri gibidirler. Bununla birlikte şunu da –söylemek– zorundayım ki, çocuk-

luğumda, kutsal kuyu beni şekerli kremayla kaplanmış berbat çikolataların bir kuruşa satıldığı yakındaki köy bakkalından daha az ilgilendiriyordu...

Bu bölgenin yani Mont-Noir'ın, benim için en büyük özelliği, insana kırdı yaşamayı ve doğayı tanımayı öğretmesidir. Doğal bir ortamda büyümek, hayvanlarla yaşamak, her gün değişik insanlarla karşılaşmak, halktan insanlar arasında uzun süre yaşamak bir çocuk için çok önemlidir. "Halktan insanlar" diyorum, çünkü başka sözcük bulamıyorum, hiçbir gruba ait olmayanlardan, yoksulluk içinde yaşayanlardan söz ediyorum. Zira büyük bir evde, oldukça yalnız bir kız çocuğu kuşkusuz bahçıvan, arabacı ve sütçüyle sürekli yakınlık içindedir. Onlar ilk tanıdığım insanlardı ve bugün yine, adada sık sık uğramayı tercih ettiğim insanlar onların çağdaş benzerleridir. Belki de yalnızca, haksız yere çok sıradan kabul edilen insanları seviyorum.

— *Bir XIX. yüzyıl yaşamı sürdürdünüz, bir ayrıcalıklı "model küçük kız" yaşamı.*

— Hayır, çünkü sınıf düşüncesine hiç inanmadım. Bir "model

küçük kız” da değildim: Bir “model” olma ya da bir modelle sahip olma düşüncesi aklıma gelmiyordu. Kontes de Ségur’un kitaplarından her zaman nefret ettiğimi söylemek zorundayım. Pembe Kütüphane, hala bir örnek gördüğümde, bana acı verir. O çocuklar beni öfkeliendiriyordu, bana gerçek gibi gelmiyorlardı ve çok iyi algıladığım tüm uzlaşımlarla da çoktan kirlenmişlerdi.

Fransa, 1915

— *Bununla birlikte, bu sizin yaşamınıza fazlasıyla benziyordu.*

— Hayır, çünkü Bayan Ségur’da tamı tamına bir sınıf düşüncesi vardı: Bir kurumlu aile düşkünlüğü düşüncesi vardı; kuzenler, “iyi aileden insanlar”, ziyarete gelen saygın kişiler vardı. Tüm o insanlar neydi? Benim de kuzenlerim vardı, ancak bahçıvanın oğlundan daha önemli değillerdi. Hayır, sınıf düşüncesi bende asla olmadı. Bu sabah, kuru temizlemeye gönderilen giysileri getiren kişiyle konuşmakla, döneminde Churchill’le konuşmuş olsaydım, olup bitecekler arasında, gerçekten hiçbir fark duyumsamıyorum. Yalnızca bir insanla iletişim söz konusudur. Bazıları diğerlerinden daha sevimlidir, ancak bunun nedeni ne sınıfsal ne de kültürel nedenlerdir. Burada, belki de başka bir yerde söyleme zamanım olmayacak, Northeast Harbor köyünün insanların adını sevgiyle, anıyorum: Eliot McGarr ve eşi, bahçıvan komşularımız ve avlanmayan bu adam hayvanlar ve bitkilerle ilgili her şeyi bilir ya da sezinler: Lakabı, bir damla yerli kanıdır. Eski temizlikçimiz Bernice Pierce, sonsuza dek bir dost olarak kalmıştır; üç hasta bakıcı, Ella, Ruth ve Dorothee (Didy)

Yıl: 1908

öylesine farklılardı ki, birisi iri yarıydı ve Amerika'nın burjuvası olarak kabul ediliyordu, diğer ikisi komşularımızdı. Bunlardan Ruth Norveç kanı taşıyordu, köylüydü ve mutsuzluk karşısında cesaretliydi. Dorothée, fazlasıyla hanımdı, çok kibardı ve benimki-ne benzer bir duyarlılığa sahipti. (Bu üç kadın olmasaydı, uzun ve çetin hastalık boyunca, Grace'a bakmak gerektiğinde, durmadan

yineleyen halsizlikten kuşkusuz kurtulamazdım); Jeannie, bugün benim çok başarılı sekreterim ve onu, güzel bir rastlantının bana bağışladığı bir kız evlat olarak görüyorum; küçük bir kadeh içki içtiğinde, Transilvanya'daki gençliğinden söz etmeyi seven yaşlı saatçi; alaycı bilgeliğiyle balıkçı –doğramacı Dick; on sekiz yaşında tüm yakınlarının öldürüldüğü Ermeni kıyılarından kaçan ve sonunda bu adaya yerleşmeye gelen yaşlı Georges K. Neredeyse okuma yazması yoktu, en azından İngilizce okuyamıyor ve yazamıyordu, ancak sanatçıydı– halı onancısıydı, Metropolitan Museum'daki halıların büyük çoğunluğu onun elinden geçmişti –renk anlayışı ressamlarınkine eşitti; yaşlı Harry çok içer, ancak mutlu ya da mutsuz tüm anlarda, bahçesinin çiçekleri, meyveleri ve balıyla karşınıza çıkmaktan geri kalmaz. Yaşları seksen ve on sekiz arasında değişen daha niceleri. Elbette ki, okumuşlardan, aydınlardan, yakın çevremdeki sanatçılardan ya da dahası çok eskilerde kalanlardan söz etmiyorum. Benim için çok değerli olan birkaçından söz ediyorum, ancak onlar ve Bernice, Dick ya da Harry arasında insan sevgisi ve saygı söz konusu olduğunda hiçbir ayrım yapmam: Bunu düşünemem bile. Hepimiz aynıyız ve aynı sona doğru yol alıyoruz.

*Marguerite de Crayencour,
Fransa'nın güneyinde, 1919'a doğru.*

2.Bölüm

Michel de Crayencour, Marguerite Yourcenar'ın babası, 38 yaşına doğru.

Babam

MATTHIEU GALEY — Archives du Nord okunduğunda babanızla ilgili olarak edinilen düşünce göz önüne alındığında, öyle görünüyor ki, az da olsa babanızın karakter özelliklerini taşıyorsunuz.

MARGUERITE YOURCENAR — Buna ben de inanmaya başlıyorum, ancak yalnızca şimdi, aşağı yukarı yanşın sonunda. Şimdiki kuşağın insanları için babamı tanımlamak zaman zaman güçtür. Olduğu şekliyle, geçmişe ait insan dünyasının bir simgesi ve her zaman, bu geçmişte bile, oldukça az karşılaşılan biri oldu. Fiziksel olarak, bu kaba paralı askerden çok çok farklı olmasına karşın, Zenon'daki bir kişiyi, yazınları seven ve yaşam okulunda yetişen serüvenci Henri-Maximilien'i betimlerken babamı düşündüğüm oldu. Okumuş, dürüst, serüvenci, inanılmayacak ölçüde tepisel ve ilk andan itibaren bağımsız o Fransızlardan birisiydi. Her tür müdahaleye, dışardan dayatılmaya çalışılan her şeye baş kaldırırdı. Bu günümüzde düşünülemez bile. Yarnından hiç kaygı duymazdı. Rimbaud'nun, efsanelerin ve yazınsal montajların insanı olmayan gerçek Rimbaud'nun, ona çok benzediğini düşündüğüm de oldu.

Tepilerine ve anlık kaprislerine göre yaşayan, araştırma yapmak" için değil, eskiden olduğu gibi, "kitap sevgisi için ya da hatta kendisini eğitmek için okuyan biriydi: Alabildiğine özgür, belki de tanıdığım en özgür insandı. Tam olarak yapmak istediği ve yap-

mayı sevdiği şeyi yapıyordu. Gerisi onu pek ilgilendirmiyordu.

Ben on beş yaşındayken, bir şeyler yolunda gitmediğinde, bu ne olursa olsun, durumu büyük bir olasılıkla orduda öğrendiği bir formülle tanımlıyordu. Yine bir serüven olan firarından önce, orduda zırhlı süvari astsubayıymış; bana şöyle derdi: “Ah! Önemli değil, biz buralardan değiliz, yarın çekip gideceğiz”, bu sözler onun yaşam felsefesini tam olarak açıklıyor gibiydi. Tamı tamına şöyle derdi: “Önemli değil, aldırmayalım, biz buralardan değiliz, yarın çekip gideceğiz.” Babamda hem gözü peklik hem de cömertlik ve bunun yanında, tüm bu canlılıkla, bir omuz silkme ve bir kayıtsızlık zemini vardı: Hanımlarının, eş ya da metres, istediği her şeyi sırasıyla yaptı.

— *Babanız size karşı nasıldı?*

— Çok iyiydi, bir babadan farklıydı. Benden daha büyük bir bey –yaşlı bir bey demeyeceğim, yaş farkıyla ilgili bir düşüncem asla olmadı, bu düşünceyi hiçbir zaman duyumsamadım– Yunan felsefesinden, Shakespeare’den ya da anılarından ve kendisinden daha yaşlı insanlarla yaşadıklarından söz ederek, birlikte saatlerce dolaşılan bir bey. Bu da bana, her şeye karşın, aşağı yukarı bizden önceki iki kuşağı kapsayan bir anı dağarcığı kazandırıyor. Birlikte, kiliselerin ve kazı alanlarının ziyaret edildiği ya da hayvanlardan, atlardan ve köpeklerden söz edilen bir dost; zaman zaman elinde bıçağıyla yol kenarına oturarak sandviç yiyen, yaşamının sonuna yaklaşmış yaşlı bir aylak havası vardı.

— *Oldukça özel bir baba olduğunuzu düşündüğünüz hiç olmadı mı?*

— Bu soruyu kendime hiç sormadım: Böyleydi. Hepsi bu.

— Hangi anlarda kendinizi az da olsa babanızın yaşıtı duyumsadınız?

— Çok erken, çünkü kendimizi eşit duyumsuyorduk. Belki de, on üç yaşından itibaren, çünkü benim için yaş önemli değildi. Altı yaşındaki bir kız çocuğuyla ya da altmışında bir insanla farklı konuşmaya inanmıyorum. Kendimi herhangi bir yaşta duyumsamıyorum. Zaman zaman, yirmi yıl önceki gücümün artık olmadığını görüyorum, ancak bu aslında kırk yaşında olduğumda da meydana gelebilecek bir güçsüzlük: Siyatiğim ya da bu yaşta bugün olduğu gibi, bir kalp yetmezliğim olabilir. Yoksa hayır, yaşıam yok. Bunun herhangi bir yaş olması gerekiyorsa, daha çok çocukluk; sonsuzluk ve çocukluk, diyebilirim.

— *Bu baba kız eşitliği, yine de bir ayrıcalıktı.*

— Evet, bir ayrıcalıktı, ancak o yaşta, ben bunun farkında mıydım acaba? Evet, büyük bir olasılıkla, on beş ya da on altı yaşına doğru ve daha sonra: En iyi şeyler, görünür bir biçimde en değerli olanlar, düşünsel yakınlık kendiliğinden geliyordu, çok uzun zamandan bu yana kendi kendime soru sormadım. Daha sonra, ölümlünde (yirmi beş yaşındaydım) ağladıktan sonra, yaklaşık olarak otuz yıl boyunca onu neredeyse unuttuğumu itiraf ediyorum. Bu, zaten, ne şaşılacak ne de şok edecek bir şey, zira genç bir insan unutmak ve yaşamak zorundadır. Çok daha sonraları babam benim için, yaşamımda, yeniden oldukça durgan bir düşünce oldu. Ancak yeni-yetmeliğim ve ilk gençliğim boyunca, olağanüstü ve güzel bir ilişkimiz vardı. İlk olarak, bana dürüstlük ve gerçeklik zevkini veren ilk insandır. Bilinen şeyin tam bilinmesini isterdi, bir kitabın yavaşça değerlendirilmesini seviyordu: Birlikte herhangi bir şey okuduğumuzda, örneğin Ibsen'in bir oyunu, kendimizi tam olarak kişilerin yerine koymamızı, kendi duygularının oyuna karıştırılmasını istiyordu. Benimle asla zıtlamazdı, bu da bana gençlik karşısında takınılması gereken örnek bir davranış gibi görünüyordu.

Asla, “neden? ... yapmamalıydınız... Haksızsınız...” demezdi. Arzusu önden gitmekti, çelişkileri bir kenara bırakmak ve eş kanıda olunan konular üzerinde ilerlemek: Bana göre konuşmanın tek yolu buydu.

— *Bu yaşamının sonuna kadar hep böyle mi sürüp gitti? Ölümüne kadar yanında mı kaldınız?*

— Evet, sonuna kadar yanımdaydım. Ona baktım, ancak iyi bakamadım, çünkü her şeye karşın, yirmi dört yaşında, insanın kuşkuları ve kişisel sıkıntıları vardır; hastalık ve ölüm karşısında hâlâ acemidir. Kendi kendime boğuntuyla “neler olacak? Burada olmak zorunda mıyım?” diye sorarak, onu hasta Grace Frick’i terk ettiğimden çok daha fazla ve sık terk ettiğim oldu. Yirmi dört yaşında, yaşama hala aşırı güven duyulur. Ancak sonunda, onunlaydım: Öldüğünü gördüm. Bu, dışarıdan çılgın ve başarısız bir yaşam gibi görünse de, bana başarılı güzel bir yaşamın dolaysız dersini verdi.

Bunu hemen duyumsadım. Değerlendirme yapacak kadar yetişkindim. Bunu kendisi de duyumsadı; yaşamını dolu dolu yaşadığını düşünüyordu.

— *İkinizin arasındaki bazı ayrıcalıklı anlarla ilgili anınız var mı?*

— Bunu söylemek çok güç, çünkü sıkça görüşürdük. Hayır, ayrıcalıklı anları göremiyorum. İmgesinin bana özellikle çarpıcı geldiği anları gözümde canlandırıyorum; Onu yeniden Roma’da görüyorum, ya da İtalya’da başka bir yerde, güzel bir anısını belleğimde taşıdığım bir bölgede. Düşüncelerinden birkaçını anımsıyorum. Ben yirmi iki yaşındayken, benimle gitmeden önce Floransa’yı hiç görmemişti ve O’nu Michel-Ange’in mermer heykellerinin önünde bana “benim yaşımdaki bir erkek için, şu an en ilginç olan şey, buraya büyük bir olasılıkla geri dönme şansının asla olmayacağıdır, ancak bu mermer heykeller ben buraya gelmeden önce de varlardı ve benden sonra da var olacaklar” derken gözümde canlandırıyorum.

— *Sizinkine yakın bir düşünce. Ona bir şeyler kattığınızı düşündüğünüz oldu mu?*

— Evet, çok şey. Doğası gereği, bir aydın değildi –aydın olduğumu ileri sürmüyorum– ancak okumadan ve yolculuklardan elbette ki vazgeçebileceğini söylemek istiyorum. Bir ormanda ağaçları izleyerek gezinmekten elbette ki hoşnut olacaktı ve yeniyetmeliğimin bu düşünsel ateşinin onu uyandırdığına ve canlandırdığına inanıyorum. Birbirimize destek olduk.

3.Bölüm

Yunanistan'da, Ateşler zamanında.

Eğitimim

MATTHIEU GALEY — *Sizi okula göndermeme kararını alan babanız mıydı?*

MARGUERITE YOURCENAR — Kararı hiç kimse almadı. Bu aslında olumsuz bir karardı. O dönemde çocuklar evde eğitiliyordu, bu sık karşılaşılan bir durumdu. Elbette ki benim de bir dizi öğretmenim oldu, ancak bunların pek önemi yoktu, önemli olmadıklarını bile söyleyebilirim. Bana aritmetik ve Fransa tarihi öğretiyorlardı, ancak tek başıma daha iyi öğrendiğimi düşünüyordum, bu doğrudu. Aritmetiğim iyi değildi, problemleri saçma buluyordum: Bir sepetin dörtte üçünü elma, sekizde birini kayısı, on altıda ikisini de başka şeylerle doldurursak ne kadar meyvemiz olur? Ben burada problemi göremiyordum; bir sepeti neden bu şekilde doldurmuş olacağımızı kendi kendime soruyordum, sonuçta, bunun çözümü yoktu.

— *Çok okuyor muydunuz?*

— Ah! Çok. O dönemde, on kuruşa küçük cep kitapları vardı (o zaman) —onlardan birini, sekiz yaşımdan beri, hala saklıyor olmalıyım. Aristofanes'in *Kuşlar* adlı yapıtı, "Concorde" metro istasyonundan satın almıştık. Onları tutkuyla okuyordum.

— *Kaç yaşındaydınız?*

— Sekiz ya da dokuz yaşlarındaydım. Açıkçası, verilen dersi ve dolantıyı anlamıyordum, ancak bu önemli değil, bana göre çok güzeldiler ve o insanlar, ilginç ve saygı gösterilmesi gereken büyük kişilerdi. Örneğin *Phèdre*'i seviyordum.

— *Sekiz yaşmdaydınız ve Racine'in Phèdre'ini okuyordunuz?*

— Evet, bana göre çok güzeldi. Theseus tam olarak kimdi, Hippolytos kimdi, bunun belki de çok önemi yoktu. Güzeldi, şiir-seldi. Çoktan tarih olmuş, Fransız kökenli, bazı üyeleri Gestapo döneminde kahramanca ölmüş (bir kız yeğeninin boynu vurulmuştu), kültürlü ve liberal bir İsrailli aileden gelen Bayan Pierre Abraham –Jean-Richard Bloch'un kız kardeşi– ile 1954 ve 1958 yılları arasında Paris'te karşılaşmıştım. Ticari amaç gütmeyen, yanılmıyorsam, diksiyon öğretmeni Jenny de Vasson adındaki hanımla ilgili bir kitap yayınlamıştı. Jenny de Vasson, Beauce kökenliydi, kültürlüydü, başarı ya da ün meraklısı değildi, sözcüğe verdiğim kökenbilimsel anlamda (en iyiler), tam özgürlüğü içinde son derece aristokratikti. Bu hanım, George Sand'inkine yakın bir kır evinde –George Sand'ı tanıdığına çok küçüktü, ancak George Sand çoktan yaşlı bir hanım olmuştu– benim gibi, “evde” eğitilmişti. Hélène Abraham'ın derlediği ilginç ve zaman zaman da kaydadeğer günlüklerde, Jenny de Vasson sekiz ya da dokuz yaşlarında, kendisini yaşama hazırlayan Chateaubriand'ı okuyan ya da Dante'den çeviri yapan küçük bir kız olarak görünüyor. Yaşadığımız dönem çocukluktaki dehayı bilmiyor ve aşırı derecede de yadsıyor.

— *Babanız, istediğiniz her şeyi okumanız konusunda sizi özgür bırakıyor muydu? Yoksa size okumalarınız konusunda öğütler veriyor muydu?*

— Zaman zaman bana kitaplar, tam yerinde Chateaubriand'dan

bölümler okuyordu. Bana Maeterlinck'i okudu, özellikle de *Le trésor des humbles*'ü ve bana ondan yalnızca geliştirilen gizemciliğe bir eğilim kaldı. Yeniden, içinde bir tür ışık olduğunu duyumsuyordum ve Maeterlinck'in bugün bana çok görünür gelen hatalarını, örneğin dildeki tekdüzeliği, dokuz on yaşlarında, kuşkusuz görmüyordum.

Bana Marc Aurèle'i de okudu, ancak biraz daha özel durumlarda: 1914 yılıydı, 1914 ağustosuydu. Dönmek istediğimiz Paris'ten doğal olarak uzak Belçika plajlarını ve Fransa'nın kuzeyini geçerek İngiltere'ye varalı çok olmamıştı. Bana İngilizce öğretmeyi kafasına koymuştu ve İngilizce'yi Marc Aurèle'in *Manuel* adlı yapıtının İngilizce çevirisinden öğretmek gibi garip ve önsezisel bir düşüncesi vardı. Ancak bir öğretmen değildi. Marc Aurèle'in yapıtının İngilizce'sinin, bu dilden tek bir sözcük bile anlamayan on bir yaşındaki bir kız çocuğu üzerindeki etkisini imgeleyin. Kem küm ediyordum, ikinci dersin sonunda, Marc Aurèle'i camdan attı, bu da, bu bilge Roma imparatorunun sabrı ondan öğrenmediğini gösteriyor.

— *Peki, eski dillere kaç yaşında başladınız?*

— On yaşına doğru Latince'ye, on iki yaşına doğru da Yunanca'ya başladım. Başlangıçta babam öğretiyordu, daha sonra ise eve gelen öğretmenlerim oldu. Ancak, yine de derse babam başlıyordu. Savaş yıllarıydı ve hava çok soğuktu. İngiltere'de bir yıl kaldıktan sonra, sonunda geri döndüğümüz 1915 Paris'inde, o zaman üşüdüğüm kadar bir daha asla üşümedim. 1912 ya da 1913 yılına doğru, Mont-Noir satıldıktan sonra, Paris'te oturmaya başlamıştık. Babam Mont-Noir'ı annesinin ölümünden kısa bir süre sonra, 1912 yılında, terk etmişti. Orada birçok sıkıntılar ve aile tartışmaları yaşadığı için satarken pek üzülmemişti. Adı daha sonra Victor-Emmanuel-III Caddesi ve geçenlerde de Mao caddesi oluncaya kadar, Başkan Roosevelt caddesi olan o zaman-ki Antin caddesinde bugün olmayan bir eve yerleşmişti... Cadde üzerinde oturduğumuz evler yıkıldı. Altı ya da yedi yıl önce evin

yerini bulmayı denedim, tanıyamadım.

15 numarada, XIX. yüzyıldan kalma iç avlulu eski güzel bir evdi. O avlu üzerinde birinci katta bir dairede oturuyorduk. Orada, az okumadım ve özellikle müzelere gittim. 1914 yılından önce kırdan Paris'e taşınmak, benim için, muhteşem bir şeydi, çünkü müzeler vardı.

— *Mont-Noir'ı özlemediniz mi?*

— Çok küçüktüm. Bir çocuk için her yenilik güzeldir. Paris'te Louvre, Cluny, Cluny müzesinin yeraltı geçitleri, Thermes sarayı vardı. Benim için, tarihin büyük düşünün başlangıcı vardı, yani geçmişte yaşayanların dünyası. Mont-Noir'da, yalnızca, çok güzel olmayan kilise, parkta küçük kiliseye dönüştürülmüş bir mağara; evde, birkaç tablo, büyük babamın İtalya'dan getirdiği birkaç küçük bronz heykel vardı. Ancak, Paris'in kiliseleri ve Louvre ile karşılaştırıldığında, bu çok küçük bir şeydi.

Geçmiş sevgisinden söz ederken, dikkatli olmak gerekir, bu söz konusu olan yaşamla ilgili sevgidir; yaşam şimdiden çok geçmiştir. Şimdi her zaman kısa bir andır ve bütünlüğü onu sonsuz gibi gösterdiğinde bile bu böyledir. Yaşamı sevdiğimizde, geçmişi severiz, çünkü şimdiki zaman insan belleğinde kaldığı gibidir. Bu geçmişin altın çağ olduğu anlamına gelmez: Şimdiki zaman gibi, hem acımasız, hem muhteşem, kaba ya da yalnızca sıradandır.

Ancak, her şeye karşın, Mont-Noir'daki çocukluk yıllarımda, güzel şeyler görmek için sık sık civardaki küçük kentlere giderdik: Arras vardı, Furnes vardı. Özellikle Furnes, güzel kiliselerinin altın kaplamalarıyla beni etkilemişti. Bruges vardı, yine zaman zaman teyzelerimden birinin evinde kalmaya gittiğim Bruxelles vardı, ancak Bruxelles'i sevmiyordum. Daha sonra, savaş çıktığında, Alman ordusu Fransa'yı yandan vurduğunda, abluka-ya alındığımızda, Londra'ya gittik.

Ostende'ten sığınmacılarla dolu bir yolcu gemisine binerek

nihayet Londra'ya varmıştık ve orada Richmond yakınlarında bir yıl kaldık. Bu benim için büyük bir anıydı, çünkü gün boyunca gerçekten yaşadığım ve çoktan hemen hemen çocukluktan çıktığım ilk büyük kentti. Yalnızca büyük kent değildi, Richmond parkı ve dişi geyikler vb. vardı. Ancak, yine de Londra'ya, *National Gallery*'e, *British Museum*'a sık sık gidiyorduk Kırk yaşlarında, tam erkek, XIX. yüzyılda Tamise'de sudan çıkarılmış, biraz kaba bronz *Hadrianus*'u ilk kez orada gördüm, Parthenon'un heykellerini de.

— *Müzelerden, bir başka kız çocuğunun perşembeleri götü-rüldüğü sinemadan söz ettiği gibi söz ediyorsunuz.*

— Temelde öyle. Bu bir imgelemin doğuşuydu. Bunu biraz hafifçe söylüyorum, çünkü fazla yüklenmemek gerekiyor, ancak bu çok büyük sorunlara yol açar: İmgelem bağlandığı şeyi kabul eder; her şeyi yadsıdığını söyleyemeyiz; farkında olmadığı ve bu nedenle olup bitmesine izin verdiği şeyler vardır. Benzerlikler ve açıklaması çok kolay olmayan seçimler var. Ayrıca, benim de, yirmi beş ve otuz beş yaşları arasında, sinemaya düşkün olduğum bir dönemimin olduğunu göz önünde bulundurun. Birkaç ender büyük filmi bir yana bırakırsak, tutkum daha sonra geçti. Ancak selüloit üzerindeki gölgelerden her zaman biraz sakınırm. Zaten bunu *Denier du rêve*'de açıkladım.

— *Bu ziyaretlerle ilgili özel anlar anımsıyor musunuz?*

— Westminster'ı ilk ziyaretimi çok iyi anımsıyorum. Gotik mezarlarda ortaçağın gizemini keşfettim. Çağdaş şeyleri, Slav sanatıyla ilk karşılaşmamı, Mestrovitch'in bir sergisini de çok iyi anımsıyorum ve bunun beni daha sonra Balkanlar'a, Slav doğuda geçen *Nouvelles Orientales* (Doğu Öyküleri)'deki Balkanlar'a götüren ilk akış olduğu düşüncesindeyim.

— *Evet, ortaçağa birçok kez gönderme yaptınız. Yine de, sizi*

Hadrianus'un Anılan yazıldığında.

özellikle etkilemiş bir dönem gibi görünmüyor.

— Diyelim ki o dönem üzerine hiçbir şey yazmadım, ancak yazılan şeylerde birçok rastlantı vardır. Çok uzun süre, bizi, 1220 yılına doğru, genç azizenin yaşamında az çok etkili olan büyük simalarla birlikte, ortaçağın göbeğine yerleştirecek bir *Elisabeth de Hongrie*'yi düşündüm. Hiç tanımadığı ancak, esinleyicisi François d'Assise, yakını, fazlasıyla zeki, ancak sert ve acımasız, Tanrı tanımaz ve

evlenme tehlikesi atlattığı Hohenstaufen'li II. Frederic ve daha sonra, ona bilinç yöneticisi olarak verilen büyük engizisyon yargıcı Conrad de Marburg, bu zaman zaman korkunç olmalı. (Elimizde Elisabeth'le ilgili olarak bulunan sınırlı bilgilerle, genç bir hasta kadının zayıf gülümseyişiyle, onu yargıladığının olduğunu da duyumsuyoruz). Yine kronikörlerin bize, "kendisini gülerek yatağının üzerine attığını söyledikleri" ve ölümü kısa yaşamının mutsuzluklarından biri olan eşi temiz kalpli genç Alman'ı da.

Bu kitabı yazsaydım, kuşkusuz, bu beni ortaçağa götürecekti. Büyük ölçüde yazmadım, çünkü Almanya'ya dönmedim —sonuçta Almanya'nın o bölgesine, Doğu Almanya'ya— ve yine çünkü Almanca'yı yeterince iyi okumuyorum. Eski kronikler ve benim aramda çok sayıda aracıya gereksinim olacaktı.

— *Bu hangi dönemdeki projenizdi?*

— Ah! Bu projeyi *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'i yazdıktan kısa bir süre sonra tasarladım.

— Hadrianus ve Zénon arasında bağ kuracak bir yapıt olacaktı, Antikite ve Rônesans arasında, ortaçağ.

— Bunu hiç düşünmedim. Yalnız, Elisabeth'te şunu görmek heyecan verici olacaktı –yine çocukluğun gizemine dönüyoruz– küçük bir kız, yalnızca adıyla değil, kendisini birden bire Hristiyan bulur ve kiliseye gittiğinde çarmıhta İsa'yı gördüğünde ağlar. Oysa binlerce küçük kız, öyle sanıyorum ki, başparmaklarını emiyor ve eve döndüklerinde öğlen yiyecekleri yemeği ya da kendilerine söz verilen bebeği düşünüyordu. İşte yine seçimin gizemine bakın: Alçak gönüllüleri sevmeyi, fakirlerde ve tutuklularda İsa'yı severek, Hristiyan dramını yaşamayı seçen küçük kız.

O ayrıcalıklı biriydi, bunu kabul etmek gerekir. Kaba saba, iğrenç bir babası ve çok yetkeli, kendini beğenmiş, eşinin yokluğunda, bir Alman kadından emir almaya katlanamayan Macar Derebeyleri tarafında öldürülen bir annesi vardı. Annesini, kapalı bir biçimde, çocukların yargıladığı gibi, yargılaması gerekiyordu, zira on dokuz yaşına doğru, kendisine dua etmesini isteyen annesinin Araftan gelen hayaletini gördü. Bunun onu yargılamanın bir şekli olduğunun ayırımına siz de varacaksınız çünkü onu Gökyüzünde imgelemiyordu!

— *Sizin de, çocukken, gizemli kaygılarınız var mıydı?*

— Daha çok gizemli sezgilerim vardı. Buna ilgi, temelde dinsel bir katılma, daha doğrusu sözcüğün gerçek anlamında, “birleştirme” kapasitesi diyelim. Belki de kaygı için doğmadım. Acı için, daha çok, kaybın, sevilenlerden ayrılmanın sonsuz acısı için, başkalarının, insanların, hayvanların beni yıkan ve mutsuz eden ıstırapı için, bunca insanın öylesine yolunu şaşırmış ve öylesine fakir olduklarını bilmenin ıstırapı için.

Çocukken, dinsel bayramlara, melekler ve azizlerle ilgili gösterilere çok duyarlıyım. Acemice ve safça, orada bir dünya olduğunu duyumsuyordum, nasıl söylesem? Adeta radyoaktif,

görünmez ve çok güçlü bir dünya. Dinsel eğitimim çok erken sona erdi, ancak dinsel eğitimim olduğuna seviniyorum, çünkü bu görünmeze ulaşmanın bir yoludur ya da eğer tercih ederseniz “derinlere inmenin”. Dinsel eğitimi olmayan, tamamen laik ya da zaman zaman da tamamen aşırı Protestan bir eğitim almış insanlar, söylencesel gerçeklere ve günlük yaşamın kutsal boyutuna kapalı kalırlar. Onlarla ilişkisini korumuş olduğu için, bu Katolik dini için ve başka dinler için de çok iyi bir puan. Bu, özellikle, Ortodoksluk’ta böyledir. Babam Slav ezgilerini çok seviyordu ve Paris’te sık sık Daru sokağındaki Rus kilisesine gidiyordu, zira çok Rus arkadaşı vardı. Ben de, çok erken, Ortodoks ayininin güzelliğine, Yunanistan’da yeniden gördüğüm dini törenlerine ve çok daha sonra, Sovyet Rusyası’nda bir Ortodoks ayinine hayran kaldım. Gerçekten unutulmazdı.

Ancak tüm dinsel törenler güzeldir. Dinsel törenleri severim. Kültürümün temelleri dinseldir ve okur kitlem bunu bilmiyor, görmüyor.

— *Bu kültür hangi ölçüde dinseldir?*

— Bunu söylemek güç. Söylence, yaşamımın burgaçlı adını verdiğiniz dönemde, Yunanistan ve İtalya dönemimde, söylenceye başvuru, bu coşkuyu, bu bağlanma heyecanını simgeliyordu. Biraz daha erken, *Alexis*’de, bu çaba, belirli bir sevecenlikle iki katma çıkmış bu dinsel ayırtıyı ifade eden utanmalarda, elinden geleni yapma arzusunda açıklanır: Biraz hizmetçi, biraz hayat kadını oda komşusu Marie’ye acıması, ya da geceleyin, marşlar söyleyen köylülerin seslerini işitmenin yarattığı heyecanı gibi. Alexis Protestan ya da Katolik’tir, artık bilmiyorum. Eşi Monique’e şöyle dediği bir tümce vardır: “Ben Protestan oldum, siz Katolik’tiniz.” Bu tümceyi üç kez değiştirdim. İkinci basımda, tümce şöyle oldu: “ben Katolik’tim, siz Protestan’dınız.” Daha sonra ilk değişkeye geri döndüm. Temelde bu o Kadar önemli değildi. Monique’in de bunun önemli olmadığını hemen anlaması gerekirdi. Önemli olan, ikisinin de, oldukça aptalca bir şekilde

“özdekçi” adı verilen şey olmayan temellerinin oluşudur. Yaşamımın daha sonraki döneminde, özellikle bunu, insanın sonsuzlukla olan sürekli ilişkisini, Yunan tanrılarındaki gibi, açıklayan özellikle söylencedir. Ancak belki de, Yunan söylencesinden çok doğu ya da yine Hristiyan söylenceleri aracılığıyla sürdürdüğüm ve gitgide sürekli olarak duyumsamaya devam ettiğim şey budur.

— *Bunu nasıl açıklayacağımı çok iyi bilmiyorum, ancak bana öyle geliyor ki, sizde de, arzulara ve kaygılarda Protestan bir şeyler var. Yanılıyor muyum?*

— Bu tartışmada Protestanlığı tam olarak önemsemiyor gibi görünüyorsam, bu gerçekte, çocukluktan bu yana, ona yönlendirilmediğim içindir. Ancak on iki yaşından itibaren, babamın sayesinde, benim için her zaman kadının en mükemmel tiplerinden birini simgeleyen Protestan bir hanım arkadaşının dolaylı ya da dolaysız etkisinde kaldım. Doğrusunu söylemek gerekirse dindar”dan daha çok (bu Luther tipi bir dindarlıktı, bunu daha sonra öğrendim), başkalarına öncelik tanıyan ve onlarda Tanrı’yı, ne ad verilirse verilsin, yeniden bulan tam bir gizemciydi.

Böyle bir etki asla silinmez. Çok daha sonraları, kesin bir Protestanlığın açık coşkusunun, XIX. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri’nde, efendilerinin çoğunluğu beyaz ve Hristiyan olmasına karşın, zavallı Siyahlara getirmiş olduğu şeyi duyumsadım. Quakers’lara, toplumsal ve insani başarılarına ve Asya derin düşüncesinin batılı şekli gibi görünen hayranlık uyandırıcı sessiz yakanışlarına saygı duymayı öğrendim.

Nihayet, yaşamımın ikinci yansında bana eşlik eden ve hangisi olursa olsun zaten tüm dinlere yabancı Amerikalı bir hanım dostumda –kırk yaşlarındaydı– özellikle, o eşsiz dürüstlüğü, her tür kaçamaklı sözün o yokluğunu, Katolik erdemlerden çok Protestan erdemli insanların onuruna duyduğu o saygıyı takdir ettim, elbette ki, bu demek değildi ki tüm Protestanlar bu erdemlere sahiptir –her yerde kişiliksiz bir kitle ve zaman zaman da yalnızca adını taşıdığı dini gözden düşüren kalabalık vardır.

En azından bazı durumlarda, Protestan'larda Katoliklerden çok daha büyük bir aydın düşünceden söz edilebilir. Örneğin, doğumların sınırlandırılması konusunda, kilise dünyanın değiştiğini ve değişmesi gerektiğini kabul etmeyi yadsır. Başka bir bakış açısında da, Northeast Harbor'daki Protestan Bakana da, hiçbir kiliseye bağlı olmayan Grace Frick için, Sermon sur la Montagne ve Canticque des Créatures'den yola çıkarak, taocu felsefeci Chuang-Wu'nun yaşamı ve ölümü üzerine yazılmış derin düşüncelere ve çalışma ve erdemle ilgili "dört Budist dileği"ne kadar benim seçtiğim metinlerle bir anma töreni yapmış olduğu için sonsuza dek minnettarım. Katolik ruhani çevresinden bir papazın bu kadarını yapabileceğinden emin değilim.

Söylemek istediğim ve önceki sayfalardaki düşünceleri açıklayan şey –aşağı yukarı kişisel heyecanımı dile getiriyordum– benim kişisel duyarlılığımın özde Protestan olmadığıdır.

— *O halde Katolik gizemine duyarlı kalıyorsunuz?*

— Güzel olduklarında, herhangi bir nedenle bozulmadıklarında, ayinlerden yayılan gizemi severim. Kutsal imgeleri de severim ve bugün, Bruges'deki kiliselerden birinde, hakarete uğramış İsa'nın, "acıların insanı"nın heykelini gördüğümde, Fransa'nın Güneyindeki bir köyün kilisesinde sekiz yaşındayken duyumsadığım duyguları tam olarak yeniden yaşarım. Onda, üstü kapalı bir şekilde, hakarete uğramış her insanı duyumsuyorum. Ancak, ayinlerde beni heyecanlandıran şey, herkesin ulaşabileceği bir düzeyde, belirli bir katılım çabasıdır, önemli olan budur, çünkü bu, sanki zekânın alanında asla olmaz; her insan kavramları kendisine göre yorumlar. İnsanların kendilerini yalnız duyumsadığı ayinler (ya da kutlamalar, aşağı yukarı aynı şeydir), daha coşkulu bir yaşam biçimi gibi, çok güzeldir. Elbette ki, yeter ki, bir coşkunun aniden küçümseme ve kine dönüştüğü bir kitlenin, Katolik, komünist, faşist, ırkçı, pek önemli değil, aşırı ulusçuluğunun en alt düzeyine inilmesin.

Ayinin bu gizemli anlamını, çok önceleri, on sekiz yaşınday-

ken üzerine kötü bir çalışma yapmış olduğum bir şairde açıklamaya çalıştım: *Pindare*'da. Yunan şiiri üzerine yeni yayınladığım kitabı tamamlarken, kendi kendime şöyle dedim: *Pinda*'dan özür dileyeceğim, Yunan dininin, Katoliklik'ten çok uzak olmayan bu anlayışını aydınlatmaya çalışacağım. Katolikliğin kendisi de, tamı tamına ayinlerin görkemini, riti, önemli olan kutsallık duygusunu içeren Şintoizm'den çok uzak değildir, çünkü Şintoizm büyük bir kitleyi belki de yarım saat boyunca birleştirir ve yaşamdaki davranışların tümünü güzellikleri içinde sunar. Günümüz dinlerinde artık pek olmayan, özellikle de Katoliklik'te yok oluyormuş gibi görünen ve yerini elektrikli gitara bırakan bir güzellik. Bunun bir hata olduğuna inanıyorum. Öyle sanıyorum ki bu dinin anlamını bilmemek demektir, yani, daha önce de dediğimiz gibi, "birleştiren bağı". İnsanı, bir günün modasına değil, olana, olmuş olana ve olacak olana bağlamak söz konusudur.

— *Bununla birlikte öyle görünüyor ki güncel Katoliklik olup bitenleri aydınlığa kavuşturmak istiyor olmalı, bu yalnızca ayini Fransızca yapmakla olacaktır.*

— Ayinden geriye kalanı kendi kendime soruyorum. Belirli ve uzun süreden bu yana yerleşmiş sözcüklerin, binlerce insana yararı dokunan sözcüklerin, insanların kaybettikleri heyecan ve yüksek akımla dolu olduklarını düşünüyorum. Bunlar adeta mantra'lardır, onların yerini günlük dil aldığı anda, onları insan ruhunda, zekâda ve duyarlılıkta demirlemek güç olacak.

— *Her zaman anlamayı ve anlamaya çalışmayı meslek edinen sizin gibi bir insan için, bu yine de şaşırtıcı bir düşünce.*

— Anlamaya çalışmak, elbette, ancak herkes, her zaman anlamak zorunda değil. Din ve şiir gibi, kapalı kalması gereken alanlar var. Ya da şaşırtıcı kalması gereken, bu aynı şey.

— *Çocukluğunuzda inanınız var mıydı ya da bu basit bir heyecan mıydı?*

— İnana, en azından, inananların bu sözcüğü günümüzde kullandıkları anlamda, yani neredeyse saldırganlık anlamında, inanmıyorum. İnandıklarını ya da kanıtlanmamış bir şeye inama yükümlülüğüne girdiklerini söylüyor gibi görünüyorlar ve bu, o halde, ona inanmaya devam etmeleri konusunda temel övünçleridir. İnanelerinde, bir irade çabası ya da yine tekeline alma iradesi duyumsanır ve sezilenir: Bu inanımız var, o bize aittir, inanı olmayanlar çok acınacak durumdadırlar ya da tam aksine, iğrençtirler: Geleneklerine ve kişisel tepkilerine aldırma-dan onları çevirmek gerekir. O halde, ben o duyguyu duyumsa-maktan çok uzağım.

Eskiden, inan daha içgüdüsel, şu halde daha kabul edile-bilir. Mucizeler, hayaletler, görüntüler, neden olmasın? Bu kuş belki de bir melekti? Mademki “melek” sözcüğü mesajcı anlamına geliyor ve bize her yaklaşan bir mesajı var, neden eylemi şimdiki zamanda çekmeyelim? Dünya çok geniş, o halde neden tüm o gerçeklikleri de kabul etmeyelim? Gerçekte, çok sıradan insanlar doğaüstünü ve gerçeği, görüneni ve görünmeye-ni birbirine karıştırıyorlardı; bu, yaşamları olan ve gerçekte onları yanıltmayan düşüncü yaşamın bir parçasıydı.

— *Farklı dinlerde karşılaştırılabilir bir inan olduğunu düşünüyor musunuz?*

— Evet, öyle sanıyorum ki bu aslında tüm dinlerin temeli. Onları kitaplardan araştırdığımızda, daha yakından incelediğimizde, pek çok farklılık duyumsanız: Bu farklılıklar vardır. Ancak, daha basit bir bakış açısıyla, bu, görünmezle, her zaman orada var olan, hatta Antikite’de bile var olmuş olan açıklanamaz olanla ilişkidir.

La couronne et la lyre’de, terimler açısından fazlasıyla ölçü-lü olmasına karşın, kısa erotik bir şiir vardır. Orada, elbette ki sevilen nesneyi baştan çıkarmayı ümit eden aşık bir Yunanlı var. Ülkesinin küçük tanrılarına başvurur ve kendisine yardım etme-leri için yakarır. Bu biraz da, düşlerindeki kadının randevuya gel-

mesi için kiliseye dua etmeye giden I. François'nın durumuna benzer. Bu yaşamlarının bir bölümünü oluşturunuyordu, bu olağanüstü bir şeydi: Olaylar düzeninin belirli bir kutsallaştırılışıydı da.

Kutsal, çok ciddi bir şekilde ele alınması gereken bir sözcüktür. Çocuklukları boyunca, doğrudan, doğal olarak, dinsel söylencede yaşamayan insanlara acırım. Ben çok özgür bir eğitim aldım, bu ya da şu dogmaya inanmak gerektiği bana asla verilmedi, ancak yine de o eğitimden bende, bizi çevreleyen engin görünmezlik ve engin anlaşılmazlık duygusu kaldı.

— *Bu dinsel yoldan çok erken ayrıldınız. Bu bir tepki mi yoksa yadsıma mıydı?*

— Çok küçük yaşta –belki de haksızdım, çünkü kuşkusuz, ikisini de birleştirmenin yolları var, ancak kimse bana onlardan söz etmedi– din, çevremde gördüğüm gibi, tabii ki Katoliklik ve dünya arasında seçim yapmak gerektiği konusunda belleğimde bir düşünce oluştu; dünyayı daha çok seviyordum. Bunu, daha çocukken, kiliseden çıktığımda ve Mont-Noir'ın ormanlarında dolaşırken duyumsuyordum. O anda, kutsalın bu iki görünümü bana bağdaşmaz gibi geliyordu. Bana göre, biri diğerinden daha geniştir: Kilise ormanı benden gizliyordu. Böyle bir ikilemin gerekli olduğunu söylemiyorum. Bir Katoliğin, çağımızın yeniliğe en açık insanları arasında ya da tam aksine uzak geçmişte ikisini birleştirebileceğini çok iyi imgeliyorum. Ancak, yüzyılın başındaki gibi, oldukça kısırlaşmış Katoliklikte, bu hiç te olanaklı değildi. Bu ikisinin birleşimini, daha sonra, Antik dönem İrlanda azizlerinde –benden önce Renan'ın kullandığı bir tümceyi yineliyorum– nihayet, hem doğa düşüncesi hem de aşkınlık düşüncesi olan azizlerde buldum.

— *Bu İrlandalı azizler hangileridir?*

— Örneğin, ölümü kendisine başını omzuna yaslayan beyaz

bir at tarafından bildirilen Aziz Colomban. Yine bu ermiş, küçük kilisesine ait çitlerle çevrili büyük bir tarlanın girişinde, dua kitabını okurken, izlenen bir geyik görür, çitin kapısını açar, geyik içeri girmekte acele eder ve gözden kaybolur. Ermiş kapıyı kapatır ve dua kitabını okumayı sürdürür. Öfkeli derebeyi avcılarıyla birlikte gelir ve ermişe şöyle der: “Geyiğin nerede olduğunu biliyor musun?”

“Nerede olduğunu Tanrı bilir” der ermiş, tabi ki kelime oyunu yaparak, dua kitabını okumaya devam eder.

Bu, iki anlayışı mükemmel bir şekilde birleştirebilen bir Hristiyanlık şeklidir. Çağımızdan önce III. yüzyılda, *La couronne et la lyre*'de bir notta sözünü ettiğim Aziz Blaise, siyasal sıkıntılar yaşar ve ormana çekilir Güzel bir gün, imparatorun avcıları ormana gelirler ve Aziz Blaise'i çevresini saran çok sayıda

hayvana vaaz verirken bulurlar. Hayvanlara ok atmak isterler ve Aziz Blaise onları dondurur, basitçe, Hint fakirinin yaptığı gibi; Avcılar donup kalırlar ve olup biteni imparatora anlatmak için şaşkın şaşkın geri dönerler. İmparator, Blaise'i tutuklamak için özel görevliler gönderir, ancak o gün, ne yazık ki, mucize artık etkili olmaz ve ermiş ölüme mahkûm edilir. “Görüyorum ki Tanrı beni unutmadı!”, der ve bunu gülümseyerek söylemiş olması gerektiğini düşünüyorum. Peki, ormandaki hayvanlara ne oldu?

Marguerite Yourcenar. 30 yaşına doğru.
(Gallimard Yayınevi arşivi)

Bu güzel öyküler, İsa'nın allak bullak edici ve aşırı insani çilesini kabul ettiğim gibi, sezgisel olarak kabul ettiğim bir Hristiyanlığa aittir; köyümdeki papazın öğrettiği şey yalnızca bu değildi. Buna göre, güzel bir gün, herhangi bir grup dogma ve bütün arasında bir seçim yapmak gerektiğini duyumsadım; ben, bütünü seçtim. Daha sonra, doğu dinlerinin incelenişi yargımı etkiledi, olayların doğal dönüşüyle, çocukluğumun Hristiyanlığını daha çok takdir etmeme yardım ederek, beni benliğimin derinliklerine kadar etkiledi ve belleğime yerleşti.

Şu ana kadar hiç kimse, hemen hemen hiç kimse, Cordelier'lerin Baş Rahibi'nin Zenon'un "yardımcısı"; eşiti olduğunu tam olarak duyumsamadı; Hristiyan ve sözde Tanrı tanımaz, tüm çelişkilerin ötesinde karşılaşır ve Zenon can çekişmenin son aşamasında, kendisine yaklaşan ayak sesleri işittiği sanısına kapıldığında ("bu yalnızca bir dost olabilirdi), bunlar, tedavi ettiği ve kendisinden önce ölen Baş Rahibin ayak sesleriydi, bu can çekişen Zenon, Baş Rahibe yardıma koşup koşturmanın ya da onun kendisinin yardımına koşup koşturmadığının söz konusu olup olmadığını artık bilemez. Artık yalnızca yüce bir an olan bir sonsuzlukta buluşurlar.

4.Bölüm

Etkiler

MARGUERITE YOURCENAR — Sürekli olarak *Labyrinthe du monde*'un üçüncü cildi *Quoi? L'éternité*'yi düşünerek, çocukluk ve yeniyetmelik dönemlerimdeki okumaların listesini yaptığım da oldu. Bunları bölüm bölüm tam olarak ayırmak gerekir: Çocukluğumda okuduğum kitapların etkilerinin daha sonra okuduklarımla ortak bir yanı yoktur. Aslında o kadar çoktular ki, sonra okuduklarım öncekilerin izlerini silmek zorunda kaldılar.

Öncelikle, çok sevdiğim peri masalları var. Tüm çocuklar gibi, elimde bir çubukla dolaşarak, nesneleri ovarak, onlardan altına dönüşmelerini isteyerek, okuduklarımı gerçekleştirmeye çalışıyordum; hiç değişmiyorlardı, ancak bu zevkli bir oyundu.

Daha sonra, babamla yaptığımız yüksek sesli okumalar oldu. Sevdiği yapıtları yüksek sesle okuyorduk, örneğin, daha önce sözünü ettiğimiz, *Le Trésor des humbles* gibi. Bana o dönemde moda olan Merejkovski'nin tarihi romanlarını okudu –aşağı yukarı on bir yaşlarındaydım– biraz önsezili, aşağı yukarı “yüksek sosyetenin” olan bu gizemli insan, bununla birlikte, daha sonraki yönelimim üzerinde belirli ölçüde etkili olmalıydı. Bunlar Paris'teki evde olup bitiyordu. Çok iyi anlamıyordum, ancak, bu bana, Rus romanlarının, Merejkovski ya da Tolstoy olsun, her zaman vermeyi başardığı yoğunluk duygusunu veriyordu.

Shakespeare'i de okudum. Racine'i, La Bruyère'i ve diğerlerini –size de söylediğim gibi– kendim satın aldığım tüm ucuz baskı klasiklerimi okudum. Tam okumaya başladığımda

yaşadığım bir duyguyu anımsıyorum; nihayet okumaya başlayalı kısa bir süre olmuştu, ancak okumak benim için henüz yepyeni bir şeydi; altı buçuk yedi yaşında ya da biraz daha büyüttüm. Taşındığımız bir gündü, babam, sandıklarını kapatmakla ilgilendiği esnada, beni odasında yalnız bırakmıştı. Masanın üzerinde bulduğu ilk kitabı bana vermişti: Bu, bugün unutulmuş, hatta hiç tanınmayan, adını birkaç yıl önce, Montpellier’de, o güzel kentte kaldığımda, evinin üzerinde asılmış bir levhada rastlantısal olarak okuduğum bir hanımın romanıydı. Adı Renée Montlaur’du. Languedoc’lu bir aileden geliyordu, Protestan’dı, öyle sanıyorum ki, Kutsal Kitaplar ve İncil’i konu alan romanlar yazmıştı. Bu türden kitaplar bana asla zevk vermedi, anımsadığım kadarıyla o romanı, İsa’nın dönemine doğru Mısır’da geçiyordu. Mısır’ın nerede olduğunu şöyle böyle biliyordum ve dolantıyı unuttum, ancak kişilerin Nil nehrinde, güneşin batısında, sandala bindikleri bir bölüm vardı. Bu beni çok etkilemişti: Altı ya da yedi yaşında, Nil üzerinde güneş çarpması. Bunun Hadrianus’un, Mısır’da bir yolculuk anı olması için aradan çok uzun süre geçmesine karşın, bu etki kaybolmadı. Belleğimde hep kaldı. Bu dindar romanın yazarı beni etkilemişti.

MATTHIEU GALEY — *Başka Fransız romanları okudunuz mu?*

— İlk yeniyetmelik dönemimde, neredeyse hiç okumadım; Daha sonra, on beş yaşına doğru, tümünü okumaya koyuldum. Elbette ki Barrès’i okudum; dönemin insanıydı. Yurt sevgisiyle ilgili yön beni ilgilendirmiyordu. *Les déracinés* bana yapmacık ve kasıtlı gibi geliyordu; Hala da öyle düşünüyorum. Ancak *La colline inspirée*’deki Barrès allak bullak ediciydi, çünkü yeniden, hem görünmeyen, hem de diğer dünya, yani köylü gerçeğinin, söz konusuydu; onun büyük bir kitap olduğuna hala inanıyorum. Kuşkusuz, Barrès’in, Barrès gibi yazdığı anlar ve boşluklar var, ancak bir gerçek büyük sanatın olduğu anlar da

var. Mükemmel bir şekilde betimlenmiş Lorraine manzaraları ve özellikle, büyü, gizlici Léopold'un yalnızlığı, yaşlılığı ve tüm yıkımlarının nedeni olmasına karşın, yarı bağınaz, yarı şarlatan Vintras'a sonuna kadar duyduğu bağlılık.

— *Barrès'in biçeminin sizinki üzerinde etkisi oldu mu?*

— Bunu söylemek güç. Yirmi yaşımın ilk "büyük girişimleri" döneminde ve *Alexis* döneminde kesinlikle olmadı. Ancak daha sonra, bekli de biraz etkisi oldu. Yazınsal yaşamımın bütününde, ayrımını çok iyi yapabildiğim, iki ya da üç farklı biçem dönemim oldu. Öncelikle ilk kitap projelerim, neredeyse hiçbir şey bilmeyen bir yeniyetme tarafından yazılmış *Pindare*, ilk *Hadrien*, ilk *Zénon*, *La mort conduit l'attelage*'in yirmi yaşında karalanmış diğer iki öyküsü belirli bir biçeme göre yazılmamıştı, ancak bu çoktan, dizem ve devinim sağlamak için, sonunda ulaştığım "özgür" biçeme yakındı. İşte bu biçemde yazdım ya da bu öykülerin tümünü baştan sona yeniden yazdım. Yaşam boyunca, biçemin gitgide düzeldiğine, öykünmeli kırıntılardan kurtulduğuna, yalınlaştığına ve yolunu bulduğuna, ancak özün zenginleşmiş ya da daha çok yaşamla doğrulanmış olarak olduğu gibi kaldığına inanmaya başladım.

Daha sonra, çok önlemlili, ölçülü ve sınırlı Fransız anlatısı türünde basılmış ilk denemelerim gelir: Bu *Alexis*'nin dönemidir. Belirli bir noktaya kadar, yirmi beş yaşına doğru, kişisel gelişimimde duraklama oldu. Çağdaş yazının izinden gitmek, kendimi özellikle Gide ve Schlumberger tarzı "anlatıya" vermek, daha yazınsal, daha içerikli bir sanat biçiminde ısrar etmek istiyordum, çünkü bu zaten mükemmel bir disiplindi.

Alexis'ye karşı bir tepki devam etti. Bu *Feux* (Ateşler)'nün ve ilk *Denier du rêve*'in dönemidir, Barrès'ten ancak yine daha başkalarından, örneğin Suarès'ten, İtalya'nın barok ressam ve şairlerinden, gerçekten de etkilenmiş olabilecek süslü biçem dönemi... Ve daha sonra, öyle sanıyorum ki, *Hadrianus*'dan itibaren, yeniden kendi yoluma koyuldum.

— *Babanızın size bırakmış olabileceği yazınsal tutkuları var mıydı?*

— Okumayı çok seviyordu, gözde yazarları vardı, ancak yazınsal tutkular konusunda kuşkuluyum. Örneğin, Shakespeare'i, Ibsen'i seviyordu. On altı ya da on yedi yaşındayken, birlikte Ibsen okuduk. Hala üzerlerine notlar yazdığı çok sayıda oyunum vardır: Bana yüksek sesle okumayı öğretmek istiyordu ve durulması gereken noktaları, sesin yükseldiği ve alçaldığı yerleri belirlemek için, bir tür müzikal imleme imlemiştir. Ibsen bana insanın tam özgürlüğü konusunda çok şey öğretti, başkışının, kentin kirletildiğinin farkına varacak tek kişi olduğu *Un ennemi du peuple*'deki gibi. XIX. yüzyılın bu çok büyük yazarları, dönemleri ve çevreleriyle tartışmaya girerek, insanla ilgili her tür değersizliğin karşısında yer alarak, sıklıkla asi ve yıkıcıydılar. Ibsen, Nietzsche ve Tolstoy da onlardandı ve ben onların üçünü de zaten babamla okudum.

Buna karşılık, büyük bir Balzac okuru değildi. Şunu söyleyecek kadar da ileri gideceğim, bu benim açımdan fazlasıyla küstahça olsa da, XIX. yüzyıl Fransız yazınının bir bölümünü belirli bir ölçüde, ona ben okuttum. Örneğin, ona "*La Chartreuse de parme*" (Parma Manastırı)'ı okuyalım diyen benimdir.

Birlikte yüksek sesle çok okuyorduk. Kitabı birbirimize veriyorduk. Okuyordum, yorulduğumda, babam devam ediyordu. Benden çok daha güçlü ve iyi okuyordu: Çok daha iyi ifade ediyordu.

— *Peki ya Proust, onu ne zaman keşfettiniz?*

— Babamın ölümünden kısa bir süre sonra; yirmi dört ya da yirmi beş yaşlarındaydım. O zaman, babam artık pek çok şeyi anlamıyordu. Yaşlılığın o yadsıması, daha yeni yapıtları okumaya duyulan o tiksinti vardı. Proust onun için anlaşılmazdı. Çok sevdiğimiz Rus yazarları tercih ediyordu. Daha sonra üzerine bir deneme yazmam gereken ve üstün yetenekli bir yazar olarak kabul ettiğim Selma Lagerlöf'ü.

— Ya *Dostoyevski*?

— Onu daha sonra okudum ve ona, bir tür kendinden geçmeyle, nefesimi tutmayla, hayran kaldım, bunu nasıl açıklasam? Zaman zaman bana öylesine büyük göründü ki. Ancak asla çok etkilenmedim. Hıristiyanlığı, üstat Zozime için aşırı bir hayranlığım olmasına karşın, benim için önemli olan şeyden çok uzaktı —ya da bana öyle geliyordu. Bununla birlikte, Dostoyevski'yi tekrar tekrar çok okumadım ve etkileri bu noktada değerlendirmek gerekir.

Fransız yazarlar da vardı, örneğin Saint-Simon. Babam özellikle XVII. yüzyıl yazarlarını seviyordu. Onunla birlikte aşağı yukarı Saint-Simon'un tüm yapıtlarını okudum. Yapıtlarda, bana göre, insan kitleleri vardı, orada döneminde olup bitenlerin ve yaşananların büyük gözlemcisini gördüm... Biçeme gelince, öylesine mükemmeldi ki, gerçekten de meslekten olmadıkça, böyle bir biçimin algılanması güç. Dili hayranlık uyandırıcıydı, ancak şimdi beni etkileyen şeyin özellikle dil olup olmadığını kendime soruyorum.

— *Peki ya şairler?*

—Şairler mi? Doğal olarak, XVII. yüzyılınkiler, Rönesans'ınkiler ve Hugo; tüm karşıt modalara karşın, Hugo'yu her zaman çok sevdim. Sıkıcı sözbilim anları olduğunu kabul ediyorum, ancak şaşırtıcı ve engin anlar da var. Tüm diğer şairleri, Rimbaud, Apollinaire, daha sonra okudum. Bunu zaten *Alexis*'nin önsözünde söyledim, bana öyle geliyor ki, sıklıkla genç bir yazar, modayı izlemeye ya da öne geçmeye çalışan "modaya bağlı" belirli bir grupta yer almadıkça, dönemiyle çok az ilgilidir. Genel olarak, genç bir erkek ya da kadın yazar, diğer kuşakların yapıtıyla beslenir. Coşumcular yakından izlendiğinde, bu durum şaşkınlık yaratır. Kendi dönemlerindeki öncellerine değil, her zaman biraz daha uzaktakilere başvururlar.

Marguerite Yourcenar, genç bir kadın.

© Roger Viollet

— *Sizin için, bu öncel-
ler kimlerdi?*

— Belki, Yeats, Swinburne, D'Annunzio. D'Annunzio o dönemde çok okunmuştu. Daha çok, İtalyanca okuduğum şiirler her zaman çok güzeldi. Barrès'de olduğu kadar onda da sıkıcı olan barok süslemeyi ve şiirsel tumturaklılığı önemsememek koşuluyla, dönemini yansıtan romanları ve şiirlerindeki bir ayrım yapabiliyordum.

Başka kim vardı? Péguy mu? Péguy'u asla anlamadım; nasıl ki Claudel'in kinden nefret ediyorsam, onun saldırgan Hristiyanlığını da sevmiyordum. Benim için her ikisinin de önemli bir varlığı yoktu. Baudelaire, evet, ancak onu, uzman olarak, oldukça geç tattım, meslek açısından Baudelaire dizesinin olağanüstü mükemmelliğini değerlendiren biri gibi. Salt bir coşku için neredeyse çok geçti.

Benim durumumda, o coşkuyu daha çok XVII. yüzyıl ve Rönesans şiiri için duyumsadım: Racine, daha az La Fontaine (La Fontaine'in dizesinin dizemsel güzelliğini çok daha geç duyumsadım), İngiliz şairler, elbette ki özellikle özgün dilde okunan doğaöteciler. Dahası, İtalyanlar arasında, ortaçağ şairleri, "neşeli bilgi"nin şairleri ve tüm okulları. Doğaöteci olmaktan çok uzaklaşmayan şairler.

Etkilerden söz etmek istiyorsanız, belki felsefecilerin düşüncelerini de araştırmak gerekecek. Örneğin, Nietzsche'in, *Zarathoustra*'nın Nietzsche'sinin etkisine çok yer verilemeyeceğine inanıyorum, ancak *Gai savoir*'in, *Humain trop humain*'in Nietzsche'sinin etkisi oldu, nesneleri hem çok yakından hem de çok uzaktan bilinçli, içneli ve aynı zamanda da önemsiz denebilecek belirli bir inceleme yöntemi olan Nietzsche'nin.

— Örneğin, Schopenhauer gibi bir insan sizin için önemli oldu mu?

—Evet, yalnız bu Budizm'in etkisiyle çok çabuk birbirine karıştı, çünkü Schopenhauer, gerçekte Budist düşüncelyi Avrupa ülkesine yerleştirmeye çalışan ilk kişiydi. Ancak, Mann'ın, uzlaşım sal ve bezdirici bir yaşamdan sonra Schopenhauer'da hem ümitsizliğin anlamını, hem de belki de en üst düzey dinginliği keşfeden Thomas Buddenbrook'unu düşündüğümde her zaman heyecan duyumsarım.

5.Bölüm

Marguerite Yourcenar, genç kız, arşivlerden bir fotoğraf, karşıdan.

Şiirler ve Projeler

MATTHIEU GALEY — *Daha çok felsefi bir kültüre karşın, çok sayıda romancı gibi, siz de yazına şiirlerle başladınız. 1922 yılında, az sayıda insanın okuduğunu söylediği küçük bir kitap yayınladınız. Adı Le jardin des chimères'di. Neydi bu kitap?*

MARGUERITE YOURCENAR — Hiçbir şey... Onu 1919 yılında yazmıştım; on altı yaşındaydım ve “çok tutkulu”, çok uzun ve çok sıkıcı küçük bir şiir söz konusuydu — kibar ve seçkin bir beyin, o dönemde moda, biraz yapmacık ancak nazik bir yazarın, Jean-Louis Vaudoyer'nin yaptığı eleştiriyi, öyle sanıyorum ki, tam olarak anımsıyorum. O değerlendirme yanlış değildi. Yalnızca havacılığın öncüsü olarak değil, mutlağa doğru yükselişin simgesi olarak da kabul edilen Ikarus üzerine bir şiirdi. Gördüğünüz gibi, tutkulu. Kesitte Victor Hugo'dan çok etkilenmişti, efigraf olarak kullanılan, Desportes'un iki güzel dizesiyle neredeyse intihale varıyordu ve bu iki dize o küçücük kitabın en iyi dizeleriydi:

*Gökyüzü arzusu, deniz kabri oldu,
Bundan daha güzel yazgı ya da daha engin mezar var mıdır?*

On altı yaşındaki bir kız için, iyi bir seçimdi. Bunun dışında, hiçbir şey yoktu: Ikarus'un düşleri vardı. Bununla birlikte, oldukça iyi ve dokunaklı bir sahne vardı –benim ilk yaşlılık portrem– yaşlı Daedalus'un Ölümle konuştuğu sahne.

— *Bu konuyu seçmenizin özel bir nedeni var mı?*

— Belki de Breughel'in *Icare*'i, ancak onu o dönemde çok iyi tanıyor olamam. Bilmiyorum, ne var ki, havacılığa düşkün olmayan ancak yaklaşmak istediği Güneş'e aşırı bir hayranlık besleyen benim yaşımda bir Ikarus imgeliyordum. Babam o zaman, o kitabı Perin yayınevinde yayınlamak için, tüm masraflar bizden olmak üzere, cömertçe üç bin frank harcadı. Onu küçük bir şiir kitabı izledi, şiirler daha da berbattı, çünkü daha eskiydiler ve gerçekten de bir aceminin karalamaları oldukları belliydi. Kitabın adı *Les Dieux ne sont pas morts*'du.

O kitapta, neredeyse XIX. yüzyıl sonu şairlerinin tümü bir aradaydı. Elbette, insanın mesleğini öğrenmesi gerekir, müzisyen olduğunda, yalnızca odada gam yapılır, insan yalnızca ailesini rahatsız eder, oysa ne yazık ki, genç bir yazar zaman zaman çok erken yayınlar... Öyle sanıyorum ki, ilk yazılanların çöpe atılması daha iyi olacaktı. Bunu söyledikten sonra, hep aynı konulara geri döndüm, zira 1956 yılında *Les charités d'Alcippe*'te yayımlanan şiirlerden bazıları o aynı izlekler üzerine yazılmıştır. O zamanlar izlekler beni ilgilendiriyordu. Çok önce-leri bir "Villa Adriana" vardı, ancak tüm bunlar, aşağı yukarı vaktinden önce yapılan ve çala kalem yazılmış tüm yeniyetmelik çalışmaları gibi çok kötüydüler ve "safça "yazınsal" olduklarına inanıyordum.

— *O anda, geleceği nasıl imgeliyordunuz?*

— Hiçbir şey imgelemiyordum, ancak önemli biri olduğumu düşünüyordum, çünkü vardım. Sekiz yaşında, belki de -bunu elbiselere, çevremde bulunan şeylere bakarak yeniden görmeye çalıştığımı- aynada kendime baktığımı anımsıyorum ve şöyle diyordum: "İşte varım, önemliyim, bu insanlar varlığımdan kuşku duymuyorlar." O insanlar", her-kesti, çevremdekilerdi. Garip bir inanç -zira daha çok çocuk-tum, *Alexis*'de de söylediğim gibi "doğal olarak" alçakgönüllü

çocuk ve öyle sanıyorum ki bugün hâlâ o zamanlardan kalan bir şeyler var— ben biriydim. XVII. yüzyıldaki gibi, belirsiz bir şöhrat düşüncesi de vardı. Ancak ne bunun ne olabileceğini ne de “bu şöhrati “hangi yollarla elde edebileceğimi düşünüyordum, hatta bu iki küçük kitabı yayınladığımda bile. Benim için çok önemli değillerdi.

Neredeyse tüm yazarlar, şiir yazarak başlarlar ya da başlıyorlardı. Bu çok doğal, çünkü bir dizem bize yardım ettiği kadar, engeller de yaratır. Bir ezgi ögesi vardır. Nesneleri kolaylaştıran bir oyun ve yinelemeler ögesi vardır. Düzyazı, içinde çok çabuk boğulabileceğimiz bir okyanustur.

— *Yazarlık soyadınızı o an da mı buldunuz?*

— Bu babamla benim aramda bir oyundu. Bu birkaç harfle neler yapılabileceğini araştırarak eğlendik. Çünkü bana bu tür bir Noel hediyesi sunan babamdı: Hediyem, Icarus üzerine yazdığım şiirin yayınlanmasıydı. Bana şöyle dedi: “Takma ad tercih eder misin?” “Evet, elbette” diye yanıtladım. Öncelikle bu sizi aile geleneginden, bir gelenek olduğunu varsayarsak, ya da her durumda aile bağlarından uzaklaştırıyor: İnsan özgür kalıyor. Doğal olarak, tabi ki bu düşünceyle uyum sağlayabilecektir. O zaman araştırdık ve Crayencour soyadından evirmeceler yaparak eğlendik, daha sonra, güzel bir akşamdan sonra, kâğıt üzerinde sözcüklerin ve harflerin yerini değiştirerek, Yourcenar’la karşılaştık. Y’yi çok seviyorum, çok güzel bir harf. Louis Pauwels ya da Julius Evolas size bunun İskandinav’cada ya da Keltçe’de, bir çok anlama geldiğini söyleyeceklerdir, yolların kavşağı, ya da bir ağaç gibi, zira bu bir ağaç, özellikle kolları açık bir ağaç. O zaman birbirimize şöyle dedik: “Çok güzel, Y’de anlaştık. Birçok kararsızlığın ardından, sonuçta her zaman kullandığım bir soyadı. Bu hatta benim yasal soyadım oldu. Tüm bunların içinde hangi oyun ögesinin olduğunu görüyorsunuz!

— *Adınızı değiştirmeyi düşünmediniz mi?*

— Hayır, çünkü adım fazlasıyla benim. Nedendir bilmiyorum; başka bir adla insan kendisini kötü duyumsar. Bu belki de, çocuklukta, çok sık işitildiği içindir. Ne de olsa, soyadı çek kullanma yaşına ve resmi belgelerin gerekli olduğu yaşa gelinceye kadar hiç yazılmaz.

Marguerite yeterince hoşuma gidiyordu; Bu Yunanca'dan gelen bir çiçek adıdır ve onu eski Persçe'den ödünç almıştır, "inci" anlamına gelir. Gizemli bir ad. Ancak, bu ad bana, *Souvenirs pieux*'de söylediğim gibi, annemin yaşlı Alman dadısının adı Gretchen, Marguerite, olduğu için verilmişti. O halde bu adı çok erdemli ve yeterince de çekilmez olan o yaşlı kadına borçluyum. Hoşuma giden bir ad, çünkü hiçbir döneme ait değil ve hiçbir sınıftan gelmiyor. Bir kraliçe adıydı, aynı zamanda da bir köylü adı; örneğin adımın Chantal olması beni sıkardı; bir azize adı da, ancak burjuva adı gibi çınlıyor.

— *Takma ad ne olursa olsun, başından bu yana söylencelerle ve Antikite'yle ilgileniyordunuz.*

— Söylenceler ve Antikite'yle, Latince ve Yunanca öğrenmeye başlar başlamaz karşılaşmıştım. Daha sonra, çok küçük yaşta, yolculuk yapma ve Antikite'yi yerinde keşfetme şansım oldu. On sekiz yaşına doğru... Hayır, daha erken, on altı yaşına doğru, Provence'daki Roma yıkıntılarını, Midi bölgesinde olduğumuz için, Fréjus arenalarını, özellikle Arles'i ve Alyscamps'ı gördüm. Daha sonra, on sekiz yaşından itibaren de İtalya'yı gördüm.

— *Bu sizin için bir şok oldu mu?*

— Bir şok mu? Hayır. Ancak, bu çok güzeldi ve güzel olan şeyin, özellikle yıkıntılar, geçip giden ve geçmişin olaylarını yargılamaya ve neredeyse aydınlığa kavuşturmaya olanak tanıyan zaman duygusu olduğunu fark ediyorum. Daha başlangıçta çok

güçlü bir duygu oluşuyor: Her çağ, her dönem oluşan bir bulut türü gibi, çözülen, dağılan ve artık bir daha asla görülmeyecek büyük yerleşim yerlerinin belirli görünümelerini alır. Bir dahaki sefere, bu başka, farklı bir yerleşim yeri olacak. Parthenon'u Yunanlıların gördüğü şekliyle, parlak renkli ve altından görebilseydik, ne 'düşünürdük diye kendi kendime sık sık soranım. Roma'da yıkıntı halindeki Saint-Pierre', bunaltıcı olmasına karşın, kendi parlak görkemi içinde hayranlık uyandırıcı. Bu çok güzel bir şey. Hayır, bir şok değil.

— *Kuzeyden, tamamen farklı bir ülkeden gelen biri için, bu imgelenebilecektir.*

— Evet, bu benim genlerimde olmalı ya da, bilmem hangi girişiklik, Antikite'yle ilgili atalardan kalma eski bir bilgi ya da belki de insancıl gelenek ortaya çıkmış olmalı. Her durumda, geçmişte, çok sayıda kuzeyli insan İtalya'ya yöneldi. Müzisyenler, Roland de Lassus gibi, ressamalar, çok sayıda Flaman ya da Hollandalı bilgin gibi, örneğin Rubens ve Van Dyck, İtalya'ya gitmekte her zaman acele ettiler. Ancak o dönemde onlar hakkında hiç bilgim yoktu. Yalnızca rastlantısal olarak bir şeyler biliyordum. İspanya olabilirdi, az kalsın Hindistan olacaktı, zira benim zavallı *Jardin des chimères'im*, *Icare'im* yine de hayran olduğum büyük bir yazarın hoşuna gitmişti. Kitabı, Rabindranath Tagore'a ben göndermiştim –ya da biri tarafından gönderilmişti. Tagore bana, Hindistan'da çalıştığı Santiniketan üniversitesine gitmemi teklif eden dostça bir mektup yazmıştı. Ancak o dönemde, on yedi yaşında, Hindistan'a gitmek için aile terk edilmezdi. Henüz. Nepal'e giden hippie otobüslerinin zamanı değildi. Yalnız, her eylemin, hatta en küçüğünün bile, bir kapıyı açması ve kapamasına çok duyarlıyım, öyle ki zaman zaman buna üzülüyorum. Başka şeyler olacaktı; başka insanlar arasında yaşayacaktım. Aynı noktaya gelecek miydim, gele-meyecek miydim? Bilemiyorum...

— *O andan itibaren, yine de, “yirmi yaş projeleri” adını verdiğiniz şeyi tasarlamıştınız.*

— *Hadrianus* vardı; *Remous* adıyla *L'oeuvre au noir* (Zenon) vardı. Uzun yapıtlar yazma tutkum vardı. Hadrien için, birçok tam değişke yazdım, bazıları tarihi romana yakındı, bazıları ise Gobineau tarzı bir tür diyalogdu. Ne mutlu ki onların tümü de çöpe gitti. *Remous* için daha da ileri gittim, neredeyse onu yayınlattmaya kadar, yani birçok dönemi içine almış olacak bir romanın çok sayıda taslağını yazdım. Bu *Archives du nord* ve *L'oeuvre au noir* (Zenon) oldu. Bu romanlarda çok sayıda imgesel kişi vardı. Bu kişilerle başkaldıranları sunmak istiyordum. Daha sonra, yirmi sekiz yaşında, o taslağı yeniden okuduğumda, bunun mantıklı olmadığını, boşlukların korkunç olduğunu ve onları dolduramayacağımı fark ettim. Tarihi yeterince bilmiyordum. O zaman, tümünü çizdim ve yalnızca 1934 yılında yayınlanan üç öyküyü ayırdım: Bunlar *La mort conduit l'attelage*'daki öykülerdir.

İlk metin, *D'après Dürer* –her birine başlık vermiştim– gerçekten de *L'oeuvre au noir*'ın hareket noktasıydı. Romanın ilk sayfalarında, anlatı yine oldukça tanınabilirdir: İşçilerin önceden bir başkaldırısı vardır ve öykünün son iki sayfası son üç yüz sayfasının tohumudur. Geriye son günlerde yeniden yazdığım diğer üç metin kalıyordu.

— *Hangi başlık altında yayımlanacaklar?*

— Birincisinin adı *D'après Gréco*: Şu an adı *Anna Soror* ve bir ensest ilişkinin öyküsü. Öyküde çok şey değiştirmedim; bu olanaksızdı: İzlek çok çok basitti. Yalnızca bazı ayrıntılar ekledim ve bazı karşılıklı konuşmaları yumuşattım, başka bir şey yapmadım. İkincisine gelince, 1934 yılındaki metne göz attım ve bana aşırı kapalı, aşırı yavan, aşırı karmaşık ve aşırı renksiz göründü. O zaman kendi kendime, aynı konu üzerine yeni bir anlatı yazmak gerektiğini söyledim. Öyküyü yeniden yazdım,

bitirmek üzereyim. Hâlâ yazılacak birkaç sayfa var. Şimdi adı *Comme l'eau qui coule* (Akan Su Gibi), çünkü yaşam akıp gidiyor ve fakir, duyarlı, biraz da bilisiz –ancak görünüşlere ve beylik düşüncelere asla aldanmayan– bir insan yaşamın akıp gitmesini kabul eder. İlk yeniyetmelik taslağımda olduğu gibi, başkişim Hollandalı bir işçidir, işçi yaşamını ve Hollanda'yı şimdi daha iyi tanıyorum ve kısacası yaşamı daha iyi tanıyorum. Tüm kitap şimdi *Comme l'eau qui coule* adını taşıyacak. Kitabın son metni, içinde bir çocuğun yaşamını önceden düşlediği birkaç sayfalık bir düşsel anlatı olacak: Adı da *Une belle matinée*.

— *Bu büyük gençlik projelerinizden, ne zaman vazgeçtiniz ve onları sonuçlandırmaktan sizi vazgeçiren neydi?*

— Artık çok iyi anımsamıyorum. Garip ancak –burada konuşabilirim, mademki bu metinleri okumuş tek kişi benim, hiç kimse beni yalanlamayacak– Hadrianus'la ilgili anlatının ilk değişkesindeki zaman zaman bir dönem üzerinde yoğunlaşmış zaman zaman da ona uzaktan bakan diyaloglar Gobineau tarzlarında hiç te kötü değillerdi. Bu bir kitap olabilirdi. Onu neden attım, bu konuda hiçbir şey bilmiyorum... Olguların gerçekliğinden uzak olduğumu, Hadrianus'un tamı tamına böyle olmadığını, aşılmaması gereken gerçeğe benzerlik sınırları olduğunu duyumsamam gerekirdi.

Neden? Nasıl olur da –bu bellek için neredeyse bir skandal– belirli bir gerçeklikten uzaklaşarak, bu bardak masanın üzerinde olduğuna göre, düşüncelerin alanı ve hatta bakışın niteliği tamamen değiştirilebilir. Bazı ressamalar bunu duyumsadılar. Evet, gerçekte olan bu sıkı ilişki bana tamamıyla gerekli, neredeyse gizemcilik açısından gerekli gibi görünüyor. Aşağı yukarı fizyolojik anlamda gerçeklik, yaklaşılabildiğimiz kadarıyla, Nietzsche'nin toprağa bağlı kalmaktan söz ettiği gibi, gerçeğe bağlı kalmamıza bağlıdır. İspanya'daki madenleri hangi koşullarda ziyaret etmiş olduğunu, hangi tüzel kararları geri çevirdiğini, hangi hastalıklara yakalandığını, tercih ettiği şairlerin kimler

olduğunu bilmek için, Hadrianus konusunda birçok gerçeği öğrenmem gerekiyordu. Tüm bunlardan ortaya bir hayalet çıkıyor.

Çevremizdeki insanların, geçmişte yaşamış olan gerçek insanların ya da imgesel kişilerin söz konusu olduğunu görüyorsunuz ya, her şey, sanki yalnızca düşünce ve duygularımız tarafından değil, onlar gibi, sempatik bir dizge, bizi anlamların ya da daha çok ilişkinin alanına çeken bilmediğimiz benzerlikler tarafından denetleniyormuşuz gibi olup bitiyor.

Gerçeğin –bu kavram çok değişkendir– insanlar konusunda en olası tam bilginin, ilişki noktamız ve gerçeği aşan nesnelere ulaşma yolumuz olduğunu ileri sürdüğümde, açıklanamazın içine düştüğümü biliyorum. Çok basit belirli gerçeklerden çıktığımız gün, akla hayale gelmeyen şeyler üretiyoruz, sözbilime ya da ölü anlıkçılığa düşüyoruz.

Bunu, ilk gençliğimden bu yana çok açık bir şekilde duyumsamak zorunda kalmadım, ancak sonunda içime doğdu. Daha sonra, büyük bir olasılıkla bir dizi kişisel olaylar, yer değişiklikleri, koşul değişiklikleri oldu ve bu yüzden içlerine yeterince gerçek koymayı henüz beceremediğim ilk büyük kitap projelerimden vazgeçtim.

— *Ancak bu gerçeklik bir kadın romancı için çok önemli midir?*

— Son derece önemlidir, trajedi yazarı için önemli olduğu kadar, romancının modern kalıtsı olduğu epik şair için de önemlidir. Yaptığı şeye inanmaya gereksimi vardır. Benim için, en azından, kişilerim konusunda sahip olduğum büyük düşünceler bazı gerçek ayrıntılar, bazı ilişkiler, bazı olaylar ve bazı nesnelerden oluşur.

Hadrianus'la ilgili olarak, örneğin, çok az bilinen belgelerde karşılaşılan, Hadrianus'un herhangi bir gün, sabahın altısında Mısır'da herhangi bir yerde olacağını açıklayan bazı kuşkulu bilgiler gibi. O andan itibaren, imparatorun tam bir günü ortaya çıkıyordu.

— Ancak, tüm ilk değişkeleri neden yaktınız?

— Güzel olmayan bir şeyden kurtulmanın en kesin yolu, hâlâ onu ortadan kaldırmaktır. İlk Hadrianus gizemli ve inisiyatik Yunanistan yönünde ilerliyordu. İnce şiir derlememde, *Les charités d'Alcippe*'de, Yunan şairlerden yaptığım çevirilerimde olduğu gibi, bu sayfalara, gizemli sessizlik anları olarak serpiştirdiğim dize parçaları duruyor. Özellikle *La couronne et la lyre*'de, o dönemde Antinous'a ya da orfizim öncüsüne yani yaşlı Chabrias'a okuttuğum bir şiir duruyor; *Orfizm ari-llerinden birinin gömütünde bulunmuş bir şiir*: "Siyah kapının eşiğinde"...Kısmen doğru olan bu şeylerin bununla birlikte tarihselden çok şiirsel kaldığını ve gözümünden kaçan şeyler olduğunu fark ettim; örneğin prens Hadrianus. Çünkü Hadrianus az çok gizemci felsefecilerle ve döneminin yalvaçlarıyla sık sık görüşüyordu, işte o zaman projeyi bıraktım.

Diğer kitap için, *Zénon* için, yine olgunlaşmadığımı, bilmediğim çok şey olduğunu duyumsadım. Hareket noktaları hazırdı, ancak tarihle ve yaşamla ilgili bilgimde büyük boşluklar vardı. Kitap söz konusu olunca, beklemeyi bilmek gerekiyor.

— Bir yerlerde, dönemimizde, sürekli olarak "romanın eski izlerine" geri döndüğümüzü ve bundan kurtulamayacağımızı yazdınız. Neden? Neden belirli bir konuda kitap ya da bir tarih kitabı değil de bir roman yazdınız?

— Çünkü belirli bir bakış açısı, dünyayla ilgili belirli bir imge, insanlık durumunun belirli bir betimlemesini yalnızca bir insan ya da insanlar aracılığıyla sunmak istiyordum. Tarihin bize, dönemimizin insanlarına tek olduğuna inandıkları şeyin insanlık durumunun dizeminde önceden var olduğunu göstererek, verdiği büyük özgürlüğe inanıyorum ve ileri sürdükleri ya da sürmedikleri çözümler, başka yerlerde denenmiş diğer çözümlere eklenebilecektir.

Ancak aynı zamanda, Tarihin dizgeleştirdiği, öyle olduğunu kabul etmeyen bir kişisel yorum olduğu, ya da tam aksine geçici bir gerçek olarak kabul edilmiş bir kuram ileri sürdüğü olgusundan sakınıyorum. Tarihçi bize, ister bireysel isterse düşünbilimsel olsun, biri diğerini gizlediği için, hareket noktalarını göstermez. Bununla birlikte, hareket noktaları vardır: Bu bir XIX. yüzyıl burjuvası ya da Roma emperyalizmine hayran bir Alman militarist, her yerde komünizmi ya da geçmişte komünizmin yokluğunu gören bir marksisttir. Zaman zaman farkına bile varmadan kuramların etkisi altında kalır. Ancak, kişi, Hadrianus gibi, kendi adına konuşturulursa ya da *Zenon* gibi, az çok dönemin biçeminde, gerçekte üçüncü tekil şahısta bir monolog olan dolaylı biçimde konuşulursa, çağrıştırılan insanın yerine geçilir; o zaman tek bir gerçeklik karşısında yer alınır, o anda, o yerde, o insanın gerçekliği karşısında. İnsani ve evrensel olana en iyi bu dolambaçla ulaşılır.

— *Anlatılarınızın sıklıkla belirli bir çerçevesi var, bir mektup, bir monolog gibi. Bunlar çağdaş romanda ender kullanılan yöntemlerdir. Buna neden gereksinim duydunuz?*

— Çünkü çerçeve gereklidir, çünkü konu çerçeve dışında ele alınamayacaktır. Bunu *Le coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak) için söyledim, ancak bu tüm yapıtlarım için geçerlidir. *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları) yalnızca Tarihin, her şeyin çok önceden nispeten kötü gittiği bir anında olanaklıdır, yani her şeyin bozulduğu bir anda –antik dünyanın bozulması orada çok belirgindir– aynı anda bunun yine devam edeceğine inanılabilir. Elli yıl sonra, çok geç ve elli yıl önce çok erkendi: Bu kırılganlığın farkına varılmayacaktır. Yeniden, kişi bu mektupta ya da monologda, yalnızca kendi adına konuşuyormuş gibi görünse de, bu kesin durumlar nedeniyle geçmişin bir anından kendimiz için önemli dersler çıkarabiliriz.

6.Bölüm

"Mont-noir rüzgarı (...) kesinlikle, bizi kuzeyden uzaklaştırdı.

Babası ile Le Mont-Noir'de; 1909"

Alexis

MATTHIEU GALEY — *Yazarlık kariyerinize bir tarih kitabıyla, daha sonra düzyazı yazarlığı kariyerinize ise bugün beğenmediğiniz bu Pindare’la başladınız.*

MARGUERITE YOURCENAR — Buna daha çok yazınsal yaşamöyküsü diyelim; bu tamı tamına bilgilendirici bir kitaptı. O dönemde, çok sayıda romanlaştırılmış yaşamöyküsü yazılıyordu. Kendi kendime: “Biraz Yunanca biliyorum, neden bir Yunan şair üzerine yazmayayım?” dedim. Bu modayı André Maurois başlatmıştı. Bu tür çalışmalarda başarılıydı ve yaşlandıkça daha güzel çalışmalar yaptı ve içinde yaşamöyküsel olayların yer aldığı romanları git gide azalttı. Son yapıtları bana göre çok güzel, özellikle Balzac’ı. Ancak ben o düzeylerden uzaktım. Yirmi yıl düşünmem ve Pindares gibi bir şairin tasarlayabileceği dünya imgesinin ne anlama geldiğini anlamak için bir o kadar da inceleme yapmam gerekeceğini hiç düşünmeden konu olarak, Pindares’i seçmiştim.

— *Peki, bu tarihsel dolambaçtan sonra, Alexis’yi yazmaya nasıl başladınız?*

— Bana bu tür bir soruyu nasıl sorarsınız? Yirmi dört yaşındaydım; çağdaş bir yaşamla ilgilenmek için, “yaşam” denen

şeyi yeterince tanımaya başlıyordum. Alexis tanıdığım, sevdiğim, ancak, biraz da bir başka döneme yerleştirmek için, içinde yaşadığı dönemden uzaklaştırarak, yirmi yıl geriye giderek, 1914 savaşının açtığı uçurumla, betimlemeyi arzuladığım biriydi. Daha iyi görmek, O'nu içinde yaşadığı anın çok canlı etkilerinden daha fazla uzaklaştırmak için bu gerekliydi. Yine, çünkü içinde yaşanan an öylesine sınırlıdır ki –bulunduğumuz andır, bu odada, siz ve ben, konuşuyoruz, bir nokta, hepsi bu– artık çoktan bu sabah geldiğiniz an değildir. Çok kısa, yine çok engin olan bu an, gözümüzden kaçan durumlar açısından zengindir, yalnızca onlardan bir kaçını saymamıza olanak tanıyabilen uzaklık vardır.

Bunun her zaman bilincinde olduğuma inanıyorum. Yazında, sanatta, yaşamda, her zaman güncellikten fazlasıyla sakındım. En azından, güncellik olarak kabul edilen şeyden. Güncellik sıklıkla olayların yalnızca en yüzeysel tabakasıdır.

— *Klasik yazında, anlatılan zamanda geriye götürmek, bu da oldukça geçerli bir yöntemdir.*

— Zamanda ya da *Bajaze't*i yazdığı sırada Racine'in dediği gibi “belirli bir uzaklıkta”. Evet, daha iyi görmek ve görünümün en iyi olacağı yere objektifi yerleştirmek içi bu gereklidir.

— *Garip bir şekilde, bu yapıt belki de yazdıklarınız arasında en kesin tarihli olanı. “Belirli bir dönemi anlatıyor”. Biraz da Gide tarzı bir karakteri var.*

— Söylendiğinden daha az Gide tarzı, daha çok Rilke anlatısı; bu konuya daha sonra döneceğim. İki yıllık evli genç bir erkeğin öyküsü söz konusudur. Eşine, onu terk etme anında, çekip gitme nedenlerini yazar. Bu “içtenci” yapıt, daha önceki büyük projelerime bir tepki olarak yazıldı. Ana hatlarıyla, günün zevkine, aşağı yukarı “romanlaştırılmış özyaşamöyküsünün zevkine uygun *Pindare* adlı yapıtımla karşıtlık oluşturur. İlk kez,

çok dar, sınırlı bir anlatı üzerinde yoğunlaşmayı deniyordum, ancak kişinin ruhsal durumunda gidebildiğim kadar ileri gittim. Kuşkusuz, konu Gide'i çağırttırdı, çünkü eşini seven ve buna karşın onu terk eden bir eşcinsel (eğer bu sözcüğe önem veriliyorsa) söz konusudur. Can sıkıcı bulduğum eşcinsellik terimi, o zamandan bu yana çok işlendi; konuyu sunma şeklimden hala memnunum, çünkü kişinin duyarlılığına tamamen uygun olduğuna inanıyorum. Elbette ki yalnızca o yıllarındaki bir kişininkine değil. Sıklıkla anonim olan mektuplar bunu bana kanıtıyor. Ancak, kuşkusuz söyleyecek daha doğrusu daha dolaysız bir şekilde söylenecek, başka şeyler olacağına inanıyorum, konuşan artık yalnızca Alexis olmayacaktır.

— *Başlık nedeniyle aynı zamanda Gide'i düşündürdü. Alexis ou le traité du vain combat (Alexis ve Beyhude Mücadelenin Kitabı), Traité du vain désir (Aşka Teşebbüs)'i anımsatıyor.*

— Evet, bu açıdan, Gide'e benziyordu, bu Gide'in gençlik döneminin oldukça zayıf yapıtlarından birinin başlığıdır, ancak başlık imgelemimi etkilemişti. Gerçekte, çok daha güçlü olan bir etki var. O yıllarda sezinlediğim bir başka etki, Rilke'nin etkisi. Henüz *Elégies de Duino*'daki değil, gerçi birazda öyleydi, ancak *Malte Laurids Brigge*'deki Rilke. Hatta Alexis'nin tonu, Alexis'nin utanma ve sıkılmaları, yalnızca bir konu üzerine değil, her şey üzerine olması; Alexis'nin dindarlığı, Alexis tarafından insanlar ve nesneler üzerine yayılan bir tür sevecenlik, tüm bunlar Rilke'ye çok yakın. O dönem boyunca, kendimi Rilke'ye çok yakın duyumsuyordum. Ancak, kuşkusuz Gide'e yakın olan şey, "Fransız tarzı" bir anlatının söz konusu olmasıydı, bu tür anlatı da bizim için, o dönemde, Gide demekti. O durumda her zaman onu düşünüyorduk. Öyle sanıyorum ki, Gide'in en büyük katısı, dönemin genç yazarlarına, *Adolphe*'un ya da hatta *La princesse de Clèves*'in çağdaşı, modası geçmiş gibi görünen bir biçimin kullanılabileceğini ve bunun hâlâ bir şeyler verdiğini göstermek oldu.

— *Bu belki de size de, özellikle özenli, donuk bir biçem seçiminde inanca ümidi veriyordu.*

— *Alexis'nin biçeminin hiç te donuk olduğunu sanmıyorum. Titrektir. Birkaç ay önce, Alexis'nin biçemindeki bu kıvrım devinimini inceleyen değerli bir profesörün uzun bir yazısını okudum. Çözümlemesi, biçemin sürekli bir dalgalanmadan, bir geri çekilmeden, neredeyse benim çok daha az tanınmış *Le Dialogue dans le marécage* adlı bir başka küçük metnimde yeniden ortaya çıkan bir mırıldanmadan oluştuğunu kanıtlıyor. Aldatılmış koca aynı şekilde konuşur: "Ben kıskancım, hep kıskanç oldum, ya da neredeyse en azından kıskanç olduğumu anımsadığımı sanıyorum." Burada, elleri nesneler üzerine, onları yoklayarak, koyma biçimi vardır.*

— *Ancak, yazma başlamak için, neden "yasaklanmış konu" adını verdiğiniz şeyi seçtiniz?*

— Bana göre hava hoştu.

— *Bu konuda yine de "kösnül gerçeklikler dünyasının dile getirilen yasaklamalarla engellendiğini" yazdınız, en tehlikelileri belki de bunlardı. Bununla ne demek istiyordunuz?*

— Doğru, ancak yirmi yıl sonra, diğerlerinin ne düşündüğünü ya da ne düşündüklerine inandıklarını çok düşündüğüm bir dönemde, bunu yazdım. Cinsellik sorunundan söz ettiğimizde, şimdi Freudcu ya da post-Freudcu bir jargon kullandığımıza dikkat edin. Bu da demektir ki, yeniden, gerçekliği yönetiyoruz ve onu kullanımı bize kaçınılmaz gelen sözcüklere yönlendiriyoruz, çünkü bunlar çevremizde kullanılan sözcüklerdir. Ancak hangi noktaya kadar gerçekliğe uygundurlar, onu bozar ya da gizlerler? İşte kendimize bile sormadığımız şey budur.

Öyle sanıyorum ki, düşünmediğim halde, yirmi dört yaşındaki Alexis konusunda, dil sorununu çözmeyi başardım. Bir dizi muhteşem şansla, çözümler buldum. Basit değil, usa yakın çözümler bunlar. Titreyen ve kuşku duyan bu dil, ruhsal bir dalgalanmaya olanak tanıyordu ve dahası, anlatı Alexis yirmi dört yaşındayken sona erdiği için, kendi kendine sorduğu sorular gerçekte sorunların taslağıdır. Kırk yaşında olmuş olsaydı neler olacaktı? Kitabım bunu söylemek zorunda değildi; Alexis'nin geleceği beni ilgilendirmiyordu ve olası değişimleri dikkate almak zorunda değildim. Aynı yaşta olan ben, bunu zaten düşünmüyordum. Kişinin olası geleceklerini güçlükle görüyordum ya da hiç görmüyordum.

— *Monique'in, eşinin, bakış açısını kullanmayı düşünmediniz mi?*

— Bunu yapmayı sık sık düşündüm, ancak seçtiğim çerçeve beni rahatsız ediyordu. Monique'in öyküsünün yitip gitmek yerine, aşkın derin kabulüyle, Alexis'nin çerçevesine yeni bir öge katması için, yaşamlarının daha sonraki dönemlerine başvurmak gerekti, on ya da yirmi yıl diyelim, onu her zaman severek, onu yargılamaya başlar, belki de kendisini de. Ancak, bizzat yaşanmış ögeler 1928 yılında geçmesine karşın, Alexis'nin öyküsünü çoktan bitmiş bir zamanda sınırlandırmıştım. Romandaki Monique 1930 yılında kırk yaşında; benimle karşılaştırıldığında çok yaşlı olmalıydı: İki dönem arasındaydık. Sık sık *Monique* adlı bir yapıt düşündüm ve hatta onu hala düşündüğüm de olur, ancak sorun öylesine farklı bir boyut kazanacaktır ki, artık hiç te *Alexis*'nin bir "berizer"i olmayacaktır.

Her şeyden önce, artık orada kösnül sorun birinci planda yer almayacaktır. Sanıyorum ki, *Alexis*'de de, her zaman devam eden kitaplar konusunda yaşanan şey meydana gelir. Son olarak, örneğin, kuşağının önemli ustalarından Kavafis'de, şiirler yayınlandığında, o dönemde herkesi kışkırtan ya da şok eden kösnül bir yanın bulunduğuna dikkat çeken Yunanlı şair Séferis'in *Le Journal* (Jurnal)'ini okuyordum. Bu hâlâ yeterince

doğru, Fransa'da okunmaya başlayan ilk çeviriler için, benimki ve diğerleri için, aynı şeyi bugün ben de fark ediyorum. İnsanlar her zaman o soruna takılıp kalırlar. Seferis'in dediği gibi, yazdığı dönemde, Yunanistan'da, artık bu tür bir sorun yoktur. Bu biraz da Baudelaire'in durumuna benziyor; Baudelaire *Les fleurs du mal* (Kötülük Çiçekleri)'i yayınlattığı dönemde, dava açılması düşünülmüyordu, "yasaklanmış şiirler düşünülmüyordu. Bugün, yalnızca bu ayrıntılara takılıp kalmak bir aptal gibi davranmak olacaktır; Baudelaire'in dehasını düşünürüz, hepsi bu. Aynı şekilde, *Madame Bovary*'i, XIX. yüzyılın avukat ve hâkimlerinin yaptığı gibi, yalnızca bir zina betimlemesi açısından çözümlersek, bu aptallık olacaktır.

Alexis için de durum biraz aynı olacaktır: Devam eden sorun, olduğu şeyden, kendi kösnül koşullarından yararlanan ve en azından olmadığı şeyden sanatçı olarak yükselmek için geçici olarak vazgeçen bir müzisyenin ya da bir şairin doğuşu sorunudur. Bu gidiş dönüşlerin almasıklığının, Alexis'nin Monique'e kavuşmasının ve onu yeniden terk etmesinin şiiri olacaktır.

— *Bu, yine de, asla yeniden yazmayı düşünmediğiniz ender kitaplardan birisidir.*

— Çünkü Alexis bana göre kendi kendisine yeten bir yapıtı. Yalnızca bu ya da şu nedenle, başarısız ya da eksik olduğunu düşündüğüm yapıtları yeniden yazdım. *Hadrianus*'u yeniden yazdım, çünkü ilk taslaklarımdan memnun değildim. *La mort conduit l'attelage*'in başlangıcını yeniden yazdım ve o kısmı *L'oeuvre au noir* (Zenon)'in mayası olarak kullandım, çünkü daha usa yatkın bir şeye ulaşmamıştım. *Denier du rêve*'i yeniden yazdım, çünkü orada betimlediğim İtalyan tarihinin o dönemi konusunda derinden çok yüzeysel bir karşı çıkma konumunda kaldığımı düşünüyordum. Yılgıyı hemen iliklerime kadar duyumsamadım. Sonuçta, yeniden yazmaya gelince, aşağı yukarı hepsi bu. Sözü ettiğim ve benzer nedenlerden dolayı yeniden yazdığım iki öykü dışında.

Ancak, asla yeniden yazmadığım birçok kitap var: *Alexis* (Alexis ya da Beyhude Mücadelenin Kitabı), *Le coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak) ve *Feux* (Ateş) gibi, çünkü söylenmesi gereken şeye ulaştığımı sanıyordum. Daha ileri gidemiyordum. *Le coup de grâce*'ın devamını yazmayı da düşledim: *Monique*'in *Alexis*'nin devamı olması gibi, bu da yaşlı Eric'in yaşamı olmuş olacaktı. Ancak her iki durumda da ve *Denier du rêve*'in kişileri için imgelediğim birkaç diğer "devamda" da, bu günümüzün diğer sorunlarıyla öylesine birbirine karıştı ki, ortaya çıkan şeyin ilk kitaplarla hiçbir ilgisi olmayacaktı. Bu herkesin sorumluluğunu üzerime almak olacaktı. Yaşarsam belki bunu bir gün yaparım.

— *Peki, o halde, yeniden yazmadığınız yapıtlarda, söylenmesi gereken şeye ulaştığınızdan nasıl emin oluyordunuz?*

— Gitgide, bir insanın içine girmenin en derin yönteminin yine onun sesini dinlemek, hatta kalbinin derinliklerindeki ezgiyi anlamak olduğunu fark ettim. Hadrianus'un bir sesi var, Zenon'un bir sesi var, onları birbirine karıştırmak olanaksız. Belirli bir ton, kendini ifade etmenin, konuşan kişi ve kendisiyle konuştuğu kişi arasında ilişki kurmanın belirli bir biçimi söz konusudur. Henri-Maximilien ya da Baş Rahip'le konuşan Zenon ya da yüzyılların içinden bizimle konuşan Hadrianus.

Hadrianus'un ne söyleyeceğini ya da Zenon'un bu ya da şu durumda ne yanıt vereceğini işitmek için, insan kendi içinde susmaya çabalamalıdır. O halde bilinçsizce, kişileri kendi özülüyle besleyerek, kendi etiyle besler gibi, insan kendi söyleyeceği şeyi yapta asla koymamalıdır. Bu hiçte onları kendi küçük kişiliğiyle, bizi biz yapan tiklerle beslemekle aynı şey değildir.

Alexis'yi güçlük çekmeden işitiyordum. Bu romanı güç koşullarda yazdığımı anımsıyorum, ancak hiçbir şeyi yeniden yazmadan, bir otel odasında, kendime ait zamanımın olduğu ender anlarda, kalemin ucuna geldiği gibi ya da daha çok daktiloda yazdım. Zaten şimdi de yalnızca zamanım olduğunda

çalışıyorum. Gördünüz, evim herkese açık. Zenon'un ölümünü yazarken, bahçıvan ya da marangoz kapıyı çalar ve size şöyle der: "Sizinle şu ya da bu konuda konuşmak istiyorum", ona yanıt veriz: "Tamam, çok iyi olur, bir şeyler içmeye buyurun", ya da "bugün hava çok soğuk...". Daha sonra, gelen kişi gittiğinde, yeniden Zenon'un ölümünü yazmaya koyulurum. Bu arada, Zenon'un ölümü bitmedi.

— Alexis'yi yazdığınızda bir yazar yapıtına başladığınızı, yönünüzü ve de sesinizi bulduğunuzu düşündünüz mü?

— Sanmıyorum. Tüm tonlarında kesinlikle "sesim" değildi. Yalnızca Alexis'nin sesiydi. El yazması bittiğinde, kendi kendime: "Bunu hemen yayınlamak gerekir" dedim. Ancak o dönem babamın ölümüne karşılık gelir, bu yüzden, doğal olarak, belleğimde bir boşluk var, diğer ayrıntıları artık anımsamıyorum. Aslında babam el yazmasını okumuştı. Bana bundan söz etmemiştii. Açtığı son kitabın –Alain Fournier'nin ve Jacques Rivière'in *La correspondance*'ının– arasına koyduğu küçük bir kâğıt buldum. Üzerinde şöyle yazıyordu: "Alexis kadar anlaşılır bir kitap daha okumadım." Mutluydum, düşünün bir kere! Bu son sözlerde, babamla benim aramdaki tüm bir dostluk ve tüm bir anlayış vardı.

İşte bundan sonra, bir boşluk var; gerisini anımsamıyorum; ancak Alexis'yi, hemen, bir yayımcıya gönderdiğimi anımsıyorum. Onu yadsıyan bir yayımcıydı –adını söylemeye– daha sonra ise kitabı beğendiğim diğer yayımcılara gönderdim, çünkü beni ilgilendiren çok sayıda kitabın yayınlandığı, genç ve yeni bir yayınevi kurmuşlardı: Bu yayımcılar Sans-Pareil'deki René Hilsum ve Martin Chauffier'idi. El yazmasını hemen kabul ettiler; bu kitabın ikinci yolculuğuydu.

— Bundan dolayı büyük bir sevinç duyduunuz mu?

— Evet, elbette ki, geçici bir kişisel hoşnutluğum oldu.

Benim için ve dünya için çalkantılı bir yıl olan 1929 yılının sonbaharıydı: Paris'te güzel soğuk bir gündü. Bana borçtan düşölmek üzere verilen tam 100 ya da 150 frankla –bu miktar o dönemde hâlâ bir şeyler ifade ediyordu– dışarı çıktım. Bu daha ilk kitaptı, bana avans vermekle büyük cömertlik göstermişlerdi. Yanılmıyorsam, Froidevaux sokağından Vendöm meydanına kadar, Paris'in tadını çıkararak, yürüdüm, kendi kendime şöyle dedim: “Bu yalnızca küçük bir kitap, ne olacağı belli olmaz, ancak yine de, işte şimdi Fransız yazarlar arasındayım, benimle birlikte çok kişi var.” Memnundum. Lalique mağazasına girdim –mağaza hâlâ yerinde– ve tam 150 franka mavi bir vazo satın aldım. Vazo sütlü mavi renkteydi... O kış gününün rengi gibi. O vazo hâlâ durur.

7.Bölüm

Aşk

MATTHIEU GALEY — Alexis'de, bana öyle geliyor ki, çok önemli bir izlek var, çünkü diğer yapıtlarda da sıklıkla yineleniyor, bu zevk ve aşk arasında yaptığınız ya da onun yaptığı bir aynım.

MARGUERITE YOURCENAR — Evet, gerçekten de öyle. Hadrianus'da, bu izlek yeniden ortaya çıkmasına karşın, onda, sonuçta onu etkisi altına alan sevgili yazgısıdır. Aşkın ateşine geçte olsa yakalanan sayısız tensel deneyimli erkektir. Bu az karşılaşılan bir şey değildir, bu durumla birçok yaşamda karşılaşıldığını söyleyebiliriz. Ancak, tüm roman boyunca gerekli olduğuna inandığım “karanlık yaşam bölümleri” adını verdiğim şeyi de dikkate alalım. Yeniyetme Hadrianus, ordusu olan Hadrianus, (bize sözünü ettiği, kanlı bacakları üstünde sürünen bu dostu düşünüyorum) kuşkusuz sevdi. Sevdi ya da en azından yirmi ve otuz yaşları arasında, metresleri olan genç kadınlara çok güçlü bir arzu duyumsadı, bunu kendisi de itiraf eder. Daha sonra, bu aşklar konusunda unutmama ve kuşkunun doğduğunu kabul eder... Ancak Hadrianus yaşlandığında –kırk yedi yaşındadır– Antinous ile karşılaşır, heyecandaki boşluklar ve düzey düşmeleriyle, kuşkusuz oldukça hızlı bir şekilde, kısa bir süre sonra kendisinin de kabul ettiği ve daha sonra ölümün onaylamaya geldiği tek bir karşılaşmayı düşündü. Yine,

Hadrianus'un bu anıyla kendini "büyülenmiş" duyumsadığı ve böylesine büyülendiği için ıstırap çektiği acıdaki yorgunluk anlarından söz etmek gerekecekti. Orada, dilin zayıflığıyla zevk ve aşk arasında bir ayırım yapacaktık. Kuşkusuz ikisinin kaynaşması vardır.

Ancak *Alexis*'de, öyle sanıyorum ki, bu ayırım, bende, özellikle aşkla ilgili içten bulmadığım hatta biraz da ikiye bölünmüş bulduğum, duyumsadığım ve duyumsamaya devam ettiğim Fransız nakaratına bir tepkiydi. Fransızlar neredeyse aşkı biçemlediler, belirli bir biçem, aşkla ilgili belirli bir şekil yarattılar ve daha sonra ona inandılar, kendilerini onu belirli bir biçimde yaşamaya zorunlu duyumsadılar, oysa arkalarındaki tüm bu yazın olmasaydı, aşkı tamamen farklı yaşamış olacaktı. Fransa'da, öyle sanıyorum ki, "aşktan söz edildiğini iştiheselerdi, çok sayıda insan sevmeyecekti" diyebilen yalnızca La Rochefoucauld vardır. Öyle sanıyorum ki, bunun burada da dünyanın birçok yerinde de anlamı yok. Fransa'da durum aynı değildir, çünkü gerçekte herkes aşkın bu yazınsal kavramına yönlendirilmiştir, heyecan, kösnüllük, kıskançlık, tutku, yani bir kadının yanında başarılı olma arzusu; kısacası, *Andromaque*'tan *L'éducation sentimentale* uzanan Fransız tarzı aşk. Bu noktada çok uzlaşım vardır.

Alexis'nin çabası, duyguları birbirine karıştırmamaktır. Öncelikle aşktan ne beklendiğini bilmek gerekir. Aşktan, bir varlığa karşı duyumsanan hayranlık, iki varlığın birbirleri için yaratıldıkları duygusu, neredeyse birbirlerine aynı niteliklerle yanıt verdiklerine inanmaları anlaşılıyorsa, burada, biraz zeki birinin kendi kendine şöyle diyeceği bir serap vardır: "Hayır, bu kadar ayrıksı niteliğe sahip olmaktan çok uzağım, büyük bir olasılıkla karşımdaki de öyle; olanı fark edelim; olanı sevelim." Ben buna sempati-aşkı, aşağı yukarı terimin İncil'deki anlamında, bir koşulsuz ve karşılıksız sevgi, yani "*agape*" derim, ancak kuşkusuz içinde anlamlar rollerini oynamasına karşın, şimdiden çok özveri gerekiyor. Ancak, Fransa'da aşk denen şey tamı tamına bu mu? Sanmıyorum.

— *Sempati-aşk nedir?*

— Bizimle aynı rastlantıları, aynı olayları paylaşan, kim olursa olsun, bir varlığa karşı duyumsanan derin sevecenlik duygusu diyelim. Ben bunu çok güçlü duyumsarım, ancak insanların romanlarda ya da tiyatrodaki aşk dedikleri şey kesinlikle bu değildir. Zaten, yanlış olarak “platonik aşk” dedikleri şey söz konusu değildir; tensel ya da değil, ancak her zaman kösnül bir bağ söz konusudur, ne yapılırsa yapılsın, orada sempati tutkunun önüne geçer. Şunu da söylemek zorundayım ki, Fransız tarzı aşk kavramında ve belki de aşkla ilgili tüm Avrupalı anlayışlarda beni her zaman çok rahatsız eden bir şey vardır; bu da kutsallık duygusunun olmayışıdır, Hristiyan eğitimimizle –ya da post-Hristiyan diyelim– bin beş yüz yıldan bu yana, önümüze geçen tüm bir psikolojiyle, aşkın... ya da daha çok kösnül bağların, ya da hatta gündelik ilişkilerin bile kutsal olduğu duygusunu unutmamızdır. Kösnül ilişkiler kutsaldır, çünkü bunlar evrensel yaşamın büyük olgularından biridir. Bir Tanrıça olma, bir an için Rama’yla evlenmiş Sita’yı simgeleme duygusu olan bir Hindu gelinin aksine, sevgililerin çoğunluğu bu tür bir şey duyumsamazlar; buna karşın, rastlantısal olarak ikisinden birinde bu kutsallık duygusu varsa, diğerinin onu aynı anda duyumsaması kuşkuludur. Daha çok kösnüllüğün kaba olarak değerlendirildiği bir arka plan vardır. Kutsallık yeterince yok gibidir, yerini namusluluk ya da edebe aykırılık almıştır.

— *Bu Hristiyan bir uygarlıkta hiç yok mu?*

— Bana öyle geliyor ki, hiçbir zaman olmadı. Belki de, hatta bir düğün töreninde bile yoktur. Tamamen yoktur. Her zaman bir tür çatışma, düşmanlık, kuşku, teni kınama duygusu var oldu. Ancak, Yunanlılarda bu kutsallık duygusunun olması olanaklıdır. Evliliğe çok büyük saygı duyular. Pratikte, evlilik ne getiriyordu? Öncelikle, Yunan evliliğinin –görünüşe göre skandal olan bir şey söyleyeceğim– neredeyse pederasti olduğunu her

zaman düşlemek gerekir. Genç kız on dört, eşi otuz yaşında, burada arada neredeyse bir kuşak fark vardır ve bu fark erkeği, kösnül alanda ve diğer tüm alanlarda egemen kılar; bu kadının ast olma sorunu değil, Yunanlılarda aşkın aldığı tüm biçimlerdeki gibi, yaş sorunudur.

Aşkın en tam şekli (ancak uygulamada ne ölçüde geçerli?), kuşkusuz Hindu *Maithuma*'dır. Genel olarak, sevilen kadının varlığına alışan profesyonel sevgili, geceyi aynı odada onunla geçirir, onu giydirir ve soyundurur, öyle ki sonunda, birlikte olmadan önce, gitgide büyüyen ve gitgide kutsallaşan bir yakınlığa ulaşılır. Ancak bu çok karmaşıktır, bir sanat yapıtıdır. Bu tek kişilik kutsal bir birliteliktir.

Bunun yanında, iyiliksever-aşk adını vereceğim şey var. Bu tür aşkta, neredeyse kim olursa olsun, özentsizce sevilebilecektir, çünkü insan o zaman kendi kendine şöyle der: "Benim gibi zavallı bir yaratık, aynı yükümleri, aynı tehlikeleri, aynı sonu tadan biri". İşte en iyi anladığım şey bu, ancak bunun örneğini yalnızca *Murasaki Shikibu*'nun romanında, tüm kadınlar tarafından övgüye boğulan Don Juan kayralarını kırmızı burunlu çirkin prensese atfeden prens Genghi'de görüyorum. Aslında tamamen doğal ve fizyolojik nedenlerden dolayı, bu tür bir aşkın insana uyarlanması çok enderdir.

— *Bizimki gibi fazlasıyla Hristiyanıslaştırılmış bir dönemde, haklı olarak, zevkin yeniden yaratılan bir tür kutsallaştırılışı yok mu?*

— Evet, ancak genel olarak bir bilgi ya da sempati aracı gibi değil de, kendi içinde bir son olarak vardır. Oysa kendi içinde bir sonu olan her şey kötü sonlanır. Bunun bir bilgiye ulaşma yolu ya da Tanrı'ya, eğer bu terimden yararlanılmak istenirse, ya da tüm kutsal zavallılığı içinde bir başka varlığa ulaşma yolu olduğu duygusunu yeniden oluşturmak gerekecektir. Bunun olduğu şekliyle, Avrupalı şairler ya da roman yazarları tarafından asla uygulanmadığının hatta duyumsanmadığının çok olanaklı

olduğundan eminim. Belki Ruslar buna biraz yaklaşırlar. Ancak, bunun olanaklı olduğuna ve çok sıradan insanlar tarafından zaman zaman yaşandığına eminim. Flaubert'in çok küçümsenen bir kişisinde bunun gibi bir şey vardır. O da çok heyecanlı tavrıyla, Bay Bovary'dir.

İşte bizi Fransız romanındaki aşktan, Félix de Vandenesse'nin Bayan Mortsau'ya karşı duyumsadığına tam olarak inandığı gibi, hayranlığın yapmacık bir şekli olan aşktan fazlasıyla uzaklaştıran şey. Bu, olabildiği kadar iyi, nesnesini şaşıran ya da bir dizi coşumcu yansıtaç camdan geçen bir Tanrı aşkıdır.

— *Fransız romanındaki aşk her zaman mutsuz aşktır.*

— Evet, kaçınılmaz olarak, çünkü ilk olarak, neredeyse her zaman bir gurur-aşkıdır. Bu devam eder, hatta feminist dönemi-miz boyunca da. Bir süre önce, Bir kadın dergisi olan F. Magazine (Kadın magazin –baştaki K harfi bana her zaman “Kadın” sözcüğünden başka sözcükler anımsatır –neyse bunu geçelim!– *Nouvelles orientales*'deki (Doğu Öyküleri) öykülerimden birini “Prens Genghi'nin Son Aşkı”nı yeniden yayınladı. Doğal olarak Bayan Sevan-Schreiber'e dostça bir mektup yazdım ve şöyle dedim: “Bayan okurlarınıza böylesine bağlı, böylesine sevecen ve böylesine alçakgönüllü bir kadını tanıtmış olmanıza şaşırdım. Şok olmuş olmalılar.” Aldığım mantıklı yanıt, tam aksine bunun mükemmel bir ders olduğunu bana doğruluyordu: “Hanımlar! Çok fazla bağlı olmayın, bir erkeğe aşırı bağlı olduğunda işte başınıza gelecek olan şey!” Ben, bununla birlikte, “Prens Genghi'nin Son Aşkı” Düşen Çiçekler Köyü'nün hanımefendisini örnek bir kişi olarak görüyorum. Prens, ölüm döşeginde, ilk aşklarını unuttuğunu fark ettiğinde, ıstırap çektiği doğrudur. Kuşkusuz, bu dayanılmazdır. Ancak sonunda kör olan prene döndü, onu tedavi etti, onunla ilgilendi, ölmesine yardım etti. Sevgili rolünü mükemmel bir şekilde tamamladı, bu rol için yaratılmıştı, her şey yerli yerindeydi. Prens, çok uzaklarda kalan ilk aşklarını anımsasın ya da anımsamasın, bunun bir önemi yoktur.

— Alexis'yi bugün yazmak zorunda olsaydınız, kuşkusuz roman tamamen farklı olacaktı. Size göre, meydan okuduğu sorun bugün hâlâ var mı?

— Artık bu sorun aynı terimlerle ortaya konmayacaktır, ancak olacaktır. Belki de, hatta geleneklerin özgürlüğünün görünümüyle çarpıtılacaktır, gerçekten daha çok imgesel bir özgürlük demek istiyorum, zira her zaman bir gerçeklikten daha çok bir moda ya da bir töre söz konusudur. Sanıyorum ki, ileri sürülmüş özgürlükler, yakından bakıldığında, belki de alışkın olunan sorunlarda büyük bir şey değiştirmezler. Belki bazı ortamlarda bu olanaklıdır, ancak, kuruntulu doğasıyla, büyük bir olasılıkla Alexis'nin ortamında olanaklı olmayacaktır. *Monique*'i yazmış olsaydım, orada eşini yeniden bulan ve onu yaşam boyunca yeniden kaybeden, seçtiği yolda sırasıyla mutlu ve mutsuz Alexis'yi kesinlikle göstermiş olurdum, çünkü hiçbir şey asla kusursuz değildir ve hiçbir şey sona ermez. Ancak gerçekte, bu çiftin yazgısıyla ilgilenmekten vazgeçtim.

8.Bölüm

Marguerite Yourcenar, daktilosunun başında.

Eurydike ve Marcella

MARGUERITE YOURCENAR — *Alexis*'den sonra, yaşamımda öyle olaylar oldu ki hemen yeniden yazmaya başlayamadım. Daha sonra, yeniden başa dönmeye dikkat ettim ve kendi kendime, yazarlık kariyeri yapma zamanı olduğunu söyleyerek (gençlik uzlaşımsaldır!), kötü bir roman yazdım: O da *La nouvelle Eurydice*'idi. Sanıyorum, 1930 yılında yazılmış ve 1931 yılında yayınlanmış olan bu romanın sevenleri var, ancak, ben onlardan değilim. Ben bir "roman" yazmak istedim: Sonuç doğal olarak sıfırdı, çünkü o dönemde gerçek bir romancı olmanın, gerçek bir konuyu ele almak ve onu romansal terimlere dönüştürmek olduğuna inanıyordum. Romanın ne olması gerektiği konusunda henüz bir düşüncem yoktu: Bu ya da şu bölüm gerekiyordu, bir aşk çıkarı gerekiyordu; manzaralar gerekiyordu, bu gerekiyordu, şu gerekiyordu. Ne tür bir kargaşa içine düştüğümü imgeleyin! Zaten *La nouvelle Eurydice*'nin bu çöküşünü *Quoi? L'éternité*'de anlatacağım.

MATTHIEU GALEY — *Yine de bu kitabı yayımladınız?*

— Onu yayımladım. Yayımladığım anda, hiçbir şeyin farkında değildim. Tüm bunların olup bittiği o anı düşünmek gerekir: Her şeyin yayınlandığı bir dönemdi; Grasset her tür yayın için çok lüks basımlar yapıyordu. Ancak, kendi

yaşamımdan ilginç ve ayrıksı bir bölüm almış olduğumu çok çabuk fark ettim, çünkü tamı tamına ne bir aşk, ne bir tutku ne de bir gurur romanıydı: Bunların hiç biri değildi. Bu, genç bir insan üzerinde etkilerin oyununu gösteren etki romanı olmalıydı, kendi kendime şöyle demiştim: “Hayır, bunu, “gerçek bir roman” haline getirmek için düzenlemek gerekir.” O zaman, bu yalın gerçeklikte kalma yeteneğim yoktu. Gerçek bir roman yazmayı, mesleği öğrenmeyi denemekte olduğumu düşünüyordum. Sonuçta, yetenekleri olan, hatta daha önceden yeterince güzel şeyler yapan, ancak bir atölye tekniğini benimseyen, kurallara göre resim yapmaya koyulan ve en sıkıcı geleneksel kurallara gömülen ressamdır.

Son derece yazınsal bir kitaptı ve sözcüğü bir “kınama” anlamında algılıyorum. *La nouvelle Eurydice* adlı romandaki izlek, gizlice sevdiği kadını arayan, onun evli olduğunu ve öldüğünü öğrenen genç bir erkeğin öyküsüdür. Başlangıçta bu bilgilere ulaşmakta güçlük çeker. Bir bölgeden diğerine dolaşıp durur, mezarını bulmaya çalışır, sonunda mezarı bulur (ya da belki de bulamaz, artık bilmiyorum) ve farklı bilgiler toplar, kimileri ölünün dünyanın en bağlı eşi olduğunu, kimileri ise tam aksi olduğunu söyler. Öyle ki onun hakkında ne düşündüğünün ve de onun gerçekten özlediği kadın olup olmadığının ayırımına varmayı başaramaz. Kişiler çok betikseldi, kadın, erdemli ya da tam aksine hiç te erdemli olmayan kadının imgesiydi. Oldukça gizemli olan eş kötü betimlenmemiştii, ancak genç âşık çok silikti, XIX. yüzyılın herhangi bir romanından çıkabilirdi. Çok başansızdı.

— *Sizi harekete geçiren neydi?*

— *Quoi? L'éternité'de* anlatacağım son derece farklı bir öykü. Bu, bir kadının saygı ve sevgiye fazlasıyla değer gördüğüm bir öyküsüydü; babamın neredeyse evleneceği ve vazgeçmek zorunda kaldığı bir kadının öyküsüdür, çünkü kadın boşanmak istemiyordu. Babam hasta düştüğünde, o kadının oturduğu bölge-

deydim. O zaman yirmi iki yaşındaydım ve ben de, romanımdaki kişi gibi, yaşama veda etmiş olan kadının (bu arada o da ölmüştü) arkadaşlarını bulmaya çalıştım. Doğal olarak, birbiriyle her zaman uyuşmayan bilgiler elde ettim. O kadını tedavi eden doktoru görmeye gittim. Eşini buldum ve hanımı hakkında biraz konuştuk. Bu öykü olduğu gibi anlatılmış olsaydı, genç bir insanın daha yaşlı birine bağlılığı olarak, bir insanlık örneği gibi kabul edilmesi hoş olurdu.

— *Onu yalnızca babanızın anlatıları aracılığıyla mı tanıyordunuz?*

— Hayır, onu az da olsa tanıyordum. Onu özellikle babamın anlatıları aracılığıyla değerlendirebilirim; Onunla zaten görüşmüştüm ve on beş yaşındayken kısa bir süre yeniden görme şansım oldu.

Bundan ilginç şeyler çıkabilirdi, ancak değerlendirme inceliği, yeniyetmenin ruhsal durumu konusunda yirmi dokuz yaşındayken bende olmayan bir sezgi gerektiriyordu. Konu, bildiğim romanların sıradan konusundan çok farklıydı.

— *Denier du rêve'le, sizi çok farklı bir türe yönelten bu görelî başırsızlık mıydı?*

— Hayır, bir kez daha söylüyorum, yönelen ben değil, yaşamdım. Farklı bir ortamda, İtalya'da yaşıyordum. Farklı modeller karşıındaydım. İlk kez, bilinçli olarak güncel olaylar, Tarihin belirli bir yılı karşıındaydım ve bu değişen panorama karşıısında tekniğime karar vermek zorundaydım. Ne yapmak istediğimden çok emin değildim. Kitap, yirmi iki yirmi üç yaşları arasında Roma'da kaldığım süre boyunca gördüğüm belirli sayıda kişiden doğdu —bunu ikinci değışkeden alınan *Rendre à Cesar* adlı oyunun ön sözünde— ayrıntılı olarak anlattım. Kısa bir süre sonra ya da Matteoti'nin kıyasının dönemi ydi ve bellekler son derecede kışkırtılmıştı. Bu romanda, bana o coşkuyu ve o

anın heyecanını veren o militan, antifaşist ortamlara bağlı birçok kişi var, özellikle kadın başkışı Marcella, aşağı yukarı o dönemde tanıdığım bir İtalyan'a benziyordu.

— *Fransız yazarların İtalya'ya ne olduğunun henüz farkında olmadıklarını düşünmüyor musunuz?*

— Hiç de farkında değillerdi. Roma İtalyası'nın ve Romalılığın, uzaktan ve söylem sanatına uygun bir biçimde bakıldığında, bir tür lirizmi vardı. Büyüklük geleneği olduğuna inanılan, kabarcıklığı ve hilesi fark edilmeyen şey vardı. Benim göstermeye çalıştığım şey, özellikle popüler yaşam ve popüler tepkilerdi.

— *Bu kitap bir gereklilik olarak mı doğdu? Çünkü diğerlerinden farklı.*

— Gerçekte, bu kitap bazı izlekleriyle *Feux* (Ateş)'ye benzer. Ancak her kitap, birazcıkta bir ağaç gibi, tamamıyla özel biçimiyle doğar. Bir deneyim bir kitaba dikildiğinde, köklerini tutan bir tür toprak top içinde, kendisini çevreleyen yosunları, yaban çiçeklerini beraberinde getirir. Bir kitabı ortaya çıkaran her düşünce, tüm bir durumlar dizisini, başka bir kitapta asla aynı olamayacak tüm bir heyecanlar ve düşünceler bütünlüğünü beraberinde getirir. Her defasında da yöntem farklıdır. Öncelikle, *Denier du rêve* tamamıyla bir İtalyan izleğidir, buna göre, opera, barok adını vereceğim şey, yani özellikle İtalyan olan ve diğer kitaplarda gerçekleştirildiğini, başka yerlerde kullanıldığını görmediğim çılgıntaki bu ezgi türü işin içine girer.

— *Buna karşılık, teknik tamamıyla yeni değildi.*

— *Denier*'nin, elden ele dolaşan madeni paranın, ayrıntısıyla başka bir kitapta karşılaşılacağını sanmıyorum. Neden bu yöntemi seçtiğimi de bilmiyorum. Kuşkusuz, bu düşünce büyüdükçe,

gerçekten de kitabın kompozisyonuna girdim; *denier*, on lirelik para, dış dünyayı, Devleti “Cesar’ın hakkını Cesar’a vermek gerekir” anlamında, çok çabuk simgeledi ve otuz yıl sonra yazdığım oyuna verdiğim başlığı bana esinledi, yani gizli yaşamı, insanların özel yaşamlarını engelleyen her şeyi. Daha sonra da söylediğim gibi, yaşamımızdaki bunca karşılaşmanın, bunca insan ilişkilerinin, yalnızca bir pul ya da bir akşam gazetesi karşılığında hakkında hiçbir şey bilmeksizin, birine bir madeni para ya da bir kupon verme üzerine kurulması beni çok şaşırttı; burada, zaman zaman romansal olabilen –bu oldukça ender olmasına karşın, çünkü bunu düşünmeyiz– tamı tamına otomatik bir öge vardır.

Ancak, *Denier du rêve*’de, o insanları Yunan söylencesine yaklaştırma ve onlarda efsanelerin serüvenlerini görme konusunda da güçlü bir arzu vardır. Roman iki düzlemde yazılmıştır: Bir yandan, sıklıkla basit ya da gerçekten yıkıcı ortamlardaki popüler Roma yaşamı ve diğer yandan da her zamanki gibi, söylenceye indirgenmiş kişiler. Yani bu, 1933 yılının Roması’nın “modern” merkezinde her yerde ortaya çıkan efsanelerin, antik söylencelerin büyüklüğüne yeniden kavuşarak, o kişilerin eylemlerinin büyüklüğünü duyumsatma çabasıdır.

Marcella biraz Phedra’ya, biraz da Nemesis’e benzer; Massimo doğal olarak, ölüm meleği Thanatos’tur ve aynı zamanda da *Commedia dell’arte*’den ve Ortaçağ efsanelerinden Arlequin’dir ve Marinuzzi Dionysos’tur. Tüm bunlar ikinci değişikde yer alırlar, ancak çok daha az belirgindirler, çünkü gerçeklik öne geçer. Yapabildiğim kadarıyla, o dönemin gerçekliklerinin ve anımsadıklarımın kitabını yazmaya çalıştım.

— *Daha iyi görmek için öyküyü, geçmişte tasarlamaktan ibaret olan kendi kuramınızla biraz karşıtlık içindeydiniz.*

— Orada öyküyü, o kadar uzak geçmişte tasarlıyordum ki söylencenin içine düşmüştü. Ancak, konu şimdiki zamanda olmak zorunda olduğuna ve uygun olduğuna göre, şimdiki

zamana itirazım yok. Yalnız, bu son derece daha güç. İçinde yaşanılan anın olaylarını, hatta geçtikleri anda, süzgeçten geçirmek için gerekli göz atma yeteneğine sahip olmak son derece güçtür: Bu gazeteciliğin alanı.

İtalya konusunda oldukça açık bir bakış açım vardı, yalnızca onu hangi küçük olgularla açıklayacağımı pek bilmiyordum. Kuşkusuz bu yüzden, daha sonraki yılların kitabını aynı durulaştırılmış ya da geliştirilmiş ayrıntılarla yeniden yazdım. Faşizm bana gülünç görünüyordu; Roma üzerine yüründüğünü görmüştüm: Siyah gömlekleri altında terlemiş “iyi ailelerden” gelen beyler ve dövülen insanlar, çünkü aynı kanıda değillerdi. Bu bana hoş gelmemiştir. Dahası, bir sözde birliğe kanmıyordum. Tüm bir ülke bir rejime asla ayak uydurmaz; bu asla doğru olmaz. Köylerdeki insanlar, işçiler kazanmamışlardı; yalnızca susuyorlardı.

— *Politik olarak savaşıma eğiliminiz olmadı mı?*

— Ben İtalyan değilim. Çok derin bağlarınız olmadıkça, başkalarının işine karışmak güçtür. Ancak, bir hayli savaşan insan, İtalyan direnişinin insanlarını tanıdım. Marcella'nın gerçek bir modeli vardır; Carlo Steva. Bunlar sıklıkla anarşisttiler. Bu gelenek İtalya'da çok güçlüdür, hâlâ da öyledir, İtalyan terörizmi düşünülürse bunun çok güçlü olduğu bile söylenebilir. Bireysel eylem ya da bireysel terörizm duygusu onlarda her zaman çok güçlü olmuştur. Ancak, bir yazar, politik çatışmaya yalnızca gördüğünü söyleyerek katkıda bulunabilir. Dostoyevski'nin *La maison des morts* (Ölümler Evi)'u Rusya'da çar rejimine karşı muhteşem bir araç oldu, Tolstoy'un *Résurrection* (Diriliş)'u da öyle.

— *Denier du rêve'in herhangi bir etkisinin olmuş olabileceğini düşünüyor musunuz?*

— Hayır, öncelikle çünkü ilk *Denier du rêve* çok okun-

madı ve gerçekte yazınsal başarı kazanma şansı yoktu; ikinciye gelince, onun da yazgısı, diyelim ki bir yazgısı vardı, önceden belliydi, bunu geleceğe yönelik küçük bir uyarı kabul edersek, belki küçük bir şansı olabilecektir. Ancak insanlar bu uyarıyı asla zamanında fark etmezler ya da ender fark ederler. *L'oeuvre au noir* (Zenon) bile bir uyarıdır. Bunu fark eden insan sayısı azdır.

9.Bölüm

MATTHIEU GALEY — *O dönemde, Denier du rêve'in döneminde, özellikle İtalya'da mı yaşıyordunuz?*

MARGUERITE YOURCENAR — Hayır, oraya sık sık gidiyordum, ancak yalnızca İtalya'ya değil. İsviçre'ye, Avusturya'ya ve yine Yunanistan'a da gidiyordum. Size Zenon gibi yanıt vereceğim: "Kim en azından hapisanesindeki turunu tamamlamadan ölmeye razı olacaktır?"

— *Bu belki de babadan kalma gelenektir. Babanız da, o da, çok göçebeymiş izlenimi veriyor.*

— Çok göçebeydi, kuşkusuz, ancak en küçük geleneği ileten son insandı. En gözde belitlerinden biri: "Kendimizi aile ocağından daha iyi nerede duyumsayabiliriz?" Nerede olursa" idi. Ve yine "yalnızca başka yerlerde iyiyiz." derdi. Bir gelenek olduğunu varsaysak bile, beni o geleneği izlemeye zorlayacak bir kişi değildi.

— *Nasıl yaşıyordunuz? Hiçbir maddi sıkıntınız olmadı mı?*

— Hayır, hiç olmadı. Tüm bunları *Archives du nord'a* anlattım. Biraz can sıkıcı bir bölümdü. Paradan söz etmek her

zaman sıkıcıdır. Babam bana hiçbir şey bırakmamıştı. Annemin bıraktığı varlık bir başkası tarafından kötü yönetilmişti –bu babam değildi. O zaman, ondan geriye kalan miktar için de kendi kendime yalnızca şöyle dedim: “Geriye kalanı harcayalım.” Daha sonra, görürüz bakalım neler olacak. Para sorun oluşturmuyordu. Bazen az, bazen de çok, özgürce harcıyordum. Bunu yaptığıma seviniyorum. Belirli bir süre bu mutlak özgürlüğe sahip olmuş olmanın bir şans olduğunu düşünüyorum. Bu durum çok uzun süre devam etmiş olsaydı şans tersine dönecekti, çünkü bu zamanla bir kolaylık haline dönüşür. Ancak, savaş bu durumu yanda kesti, bu çok iyiydi, ilk ve son olarak yaşanmış bir deneyimdi.

Bu bir ayrıcalıktır, hatta büyük bir servet sahibi olmadan bile böyle bir deneyim kazanılabilir. Bunu halk denen kesimde çok sık görüyorum. Geleceği güven altına almak istemek bir burjuva bakış açısıdır. Öncelikle, hiçbir şey güven altına alınamaz, geleceğin ne olacağı bilinmez. Kısa bir süre önce, bir dizi ipotek ve faizlerini ödeyemediği borçlar yüzünden her şeyini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalan sıradan bir ailenin durumuna tanık oldum ve de o erkeğin ve o kadının, babanın ve annenin, ne olursa olsun her şeyi yapmaya ne kadar hazır olduklarını görmek beni şaşırttı. Şöyle diyorlardı: “Bir lokantada garson olacağım, bahçıvan olarak, bahçıvan olamazsam bir binada boyacı olarak çalışacağım. Burada kalamazsak, başka yere gideriz.” Bu bir özgürlük biçimidir. Onlara hayrandım, çünkü özgürlerdi.

— *Peki ya iş, o da bir özgürlük biçimi midir?*

— Bu yalınlıkla kabul edildiğinde evet. Bir tutsaklık biçimi olarak kabul ettiğim şey, yılda yönetici olarak yüz elli bin dolar ya da memur olarak on bin dolar kazansın, fabrikasını, hava kirliliğiyle zehirlemesine, tehlikeli ya da fazlasıyla işe yaramaz ürünler üretmesine karşın, terk etme düşüncesiyle bile titreyen zavallının durumudur, çünkü kârını ve emekliliğini kaybetmekten korkar. Bu tutsaklıktır, zira o insan, ne olursa olsun, protes-

to etmeye cesaret edemez. Nesnel, politik, toplumsal nedenlerden dolayı da protesto edemez, bir “durumun” tutsağıdır.

Kendi adıma, güvenlik ve özgürlük arasındaki seçimde, ben her zaman özgürlükten yana oldum. Daha sonra, nihayet, mal varlığı korkusu, elde etme, açgözlülük korkusu, başarının para biriktirmekten ibaret olduğu düşüncesi, tüm bunlar ben de çok güçlüdür. Amerika Birleşik Devletleri’nde kaldığım ilk yıllarda –insanın her zaman saf olduğu anlar vardır– kendi kendime şöyle diyordum: “Gereksinim anında kullanmak üzere yine de para biriktirmem gerekiyor.” Bu nedenle, kullanmadığım az miktar parayla sıradan hisse senetleri aldım, daha sonra güzel bir gün, gazetede siyah duman seli kusan bir fabrikanın resmini gördüm: Resmi küçük hisse senedi kartımın üzerine yapıştırdım: Artık o hisse senetlerinden almam söz konusu değildi.

Her zaman ikna edildiğimize dikkat edin, çünkü bir bankaya, hesap cüzdanıyla düşük faizle para yatırılrsa da, banka paranızı istediği gibi kullanır ve parayı ortak olmak istemediğimiz işlere yatırır. Ancak bu yine de üç ya da dört araçtan oluşan bir uzaklığın söz konusu olması demektir ve o halde açgözlülük ve işin içine dahil edilmenin yarattığı korkunç duygu azalır.

— *Yine de para konusunda çok aristokratik bir konumunuz var.*

— Siz buna aristokratik diyorsanız, o halde aristokrasiye bravo! Ancak, haklı olduğunuzdan emin değilim, çünkü paraya gereksinimi olan ve borçlanan aristokrat, günümüzün kapitalistinin para biriktirmesi gibi “para”ya bağımlıydı. Yalnızca üzerinde eski mantosu ve kolunun altında bir valizle “iyi, işte olan oldu, başka şey yapacağız, gazete satacağız” diyerek çekip gidilebiliyorsa, evet bu aristokratik bir davranıştır. Ancak, terzisine borcu olan ve Versailles’da yerlere kadar eğilerek bir ödenek elde etmeye çalışan aristokrat söz konusuysa, o aristokrasi de açgözlü ve köle olmuştur...

10.Bölüm

Yazından Tutkuya

MATTHIEU GALEY — Bu “parasal özgürlük” dönemi, yeterince yoğun üretim dönemiymi de.

MARGUERITE YOURCENAR — Kaotik üretim dönemidir. Bu dönem bana, yaşamla ilgili çok şiirsel bir duygu üzerine kurulmuş gibi geliyor ve o dönemdeki kişilerim, bunu daha önce de söyledim, söylenceye çok yakındırlar. Bu durum birinci *Denier du rêve*'de yine birincideki düşünceye saygı gösterdiğim ölçüde, ikincisinde de görülebilir. *Feux* (Ateş)'de de görülebilir. Düşteki söylencesel kompozisyon üzerine bir çalışma olan *Les songes et les sorts*'da da görülebilir –bu günlerde bu kitabı yeniden ele almayı düşünüyorum. Yani, o dönemde, doğaötem söylencenin araştırılmasıyla dile getiriliyordu. *Le coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak)'da, artık böyle değildir. Gerçeklik söylenceyi kaplar, çünkü çok güçlüdür, ancak hala belirli bir noktaya kadar söylencesel kapsamlı sunulan kişiler vardır; Porte-Glaive şövalyeleri, kahraman Sophie gibi. Söylence benim için, mutlağa yaklaşımdır. İnsanoğlunun içinde sürekli, dilerseniz daha güçlü bir sözcük kullanalım, sonsuz olan şeyi keşfetmeye çalışmak için.

— Belirli ölçüde dönemin zevki de yok muydu?

— Cocteau'yu, Giraudoux'yu düşünüyorsanız, bunları ayrı

ayrı ele almak gerekecektir. Şair olarak yükseklere yerleştirdiğim Cocteau, bana söyleneceye Giraudoux'dan çok daha yakınmış gibi geliyor. Giraudoux'da, yerme vardır: Kişileri söylenceden daha çok söylencenin karikatürleridirler. Bana diyeceksiniz ki, kendi *Qui n'a pas son Minotaure?*'umda ana hatlarıyla çizilmiş çok karikatür var, ancak o kaba Minos ve o çok güçsüz Theseus, söylence örtüsü altında, insan değimsizliğinin belirli bir çaresiz yönünü vurgulamak için oradadırlar. İnsan değimsizliğinin Giraudoux'yu çok kaygılandırıldığını sanmıyorum.

Cocteau'da, an an yücelik vardı: Garip ve bir tür karanlık güce çok yakın bir yücelik. Bir medyumdur. Sıklıkla, bu yücelik bir sıradanlığa, sosyete yaşamına duyulan bir arzuya, kendi yetenekleri karşısında kuşkuyla dönüşür.

Ancak bu birden bire ortaya çıkar. Örneğin, *La Machine infernale*'i ele alın, küçük tiyatro yavanlıkları olmasına karşın, anne ve oğlun yarı uykulu oldukları an gibi, unutulmaz sahneler vardır. Bu durum, zaten, geçmişte ve günümüzde tiyatronun ne olduğu düşünülürse, kaçınılmazdır. Ancak bazı hafiflikler sıkar, çünkü onlarda ayrıcalıklar duyumsanır. Cocteau'yu biraz tanıyordum, yani onunla belki de, topu topu iki ya da üç kez uzun uzun sohbet ettim. Onu çok seviyordum ve kendi yapıtlarım konusundaki (istediğinde çok iyi bir eleştirmendi) değerlendirmesi benim için önemliydi. Ancak, söyleme cesaretini gösteriyorum, yetenekleri, dehası (Plain-chant kesinlikle dilimizin en güzel şiirlerinden birisidir) ve moda şair olarak kalmak için harcadığı çaba arasında bocalıyordu. Asla tam olarak riske girmediğini ve bu zincire bağlı kaldığını düşünüyorum.

— Gerçekte, yazarlardan çok yazınla ilgileniyor gibisiniz.

— Karşılaştıklarımı, Cocteau, Martin du Gard, Schlumberger ya da bize daha yakın ve hala yaşayan diğer yazarlar gibi, tanımaktan dolayı her zaman mutlu oldum, çünkü bu onları tanımadan yazmayı başaramayacağımız bir değerlendirmeye, yapıt değil de, insan üstüne bir değerlendirmeye olanak tanır.

Ancak gerçekte, bu biraz da bir yanılsamadır; bu yapıta hiç bir şey eklemeyiz. Sorun, gizem olduğu gibi kalır. Ve dahası, gerçekten de, yazarlara, tanıma şansı bulduğum diğer insanlardan özellikle daha fazla yaklaşıma isteği duyumsamadım.

Öncelikle, onları fazlasıyla rahatsız ettiğimi düşünüyordum. Genç bir yazar kapı tokmağını her çaldığında kapımı açmaktan bugün hala hoşlanmıyorum: Birçok insanın söyleyecek bir şeyi yok. Dahası, yarım saatlik bir konuşmada, iki insan arasında geçen o kadar az şey var ki. Neden sevilen yazarın kitaplarını yeniden okumayalım? Yazarın yalnızlığı çok derindir. Herkes tektir, kendisine ait sorunları, özenle edindiği teknikleri vardır; kendisine ait yaşamı vardır. Yazın konuları üzerine, tanıdıklarla (ya da yabancılarla) konuşarak kazanacağı büyük bir şey yoktur.

— *Sonuçta, okullara, yazınsal dostluklara çok karşısınız. Birbirlerine yapıtlarını okuyan Gide'i ve dostlarını düşünün...*

— Bunu anlamadığımı söylemek zorundayım. Bu beni şaşırtmıyor da, herkes istediği gibi davranmakta özgürdür, ancak Gide'in grubu yapıtlarını yüksek sesle okumak için bir araya toplansın!, rahatsızlığı, işkenceyi, ortaya çıkarabildiği yapmacıklığı imgeleyin! Bayan Gide'in o gün dışçide randevusu olduğunu düşündüğümüzde bu şaşırtıyor: Ne kadar da haklıydı! Bunlar, anlamadığım çalışma biçimleridir.

— *Bununla birlikte, yazınsal akımlar Lykeion'a, Yunan felsefecilerine, onların yandaşlarına kadar uzanır. Sizin, bir kişinin düşünsel kalıtını bir araya toplama girişiminiz asla olmadı mı?*

— Örneğin, insanların Gide'i usta olarak kabul ettikleri anlamda, usta olarak kabul ettiğim bir kişinin düşünsel kalıtı asla olmadı. Bir hayli yazar tanıma şansım oldu, evet, belki de hatta yapıtlarını her zaman beğenmediklerimi bile. Örneğin, Jaloux'nun romanesk yapıtı benim için hiçbir şeydi, ancak eleştirmen olarak ve kısacası bir insan olarak kendisiyle çok soh-

bet ettim, evet ancak, bir anlamda, yandaki dülgerden daha fazla değil. Bunu Jaloux'yu küçümsemek için söylemiyorum. Tam aksine, kiminle olursa olsun bunun sürekli insan ilişkileri olduğunu söylemek istiyorum. Ancak sürekli insan ilişkileri dediğime dikkat edin: Bunların neredeyse her gün görülen insanlar olması ya da o zaman dikkat ve yoğunluğun kesikliklerin yerini alması gerekir. Akımlar, yazınsal gruplar asla rüzgârdan başka bir şey getiremez ve daha neler! Cüruf ve tozla yüklü rüzgâr.

— *Bu dönemde Feux (Ateşler) çok ayrıksı bir kitap.*

— Teknik açısından evet, çünkü kişisel bir monolog –nasıl söylesem?– dışı vurulmuş, etten kemikten gerçekten arınmış bir monolog. Bunlar her zaman söylenceler, benden daha çok, yenden insanın büyük görünümleridir. Elbette ki bu benim, ancak, aynı zamanda da insanın olası farklı büyük imgelerine uzanan yoldur.

Neredeyse tüm bu anlatılar, Yunan geçmişindeki ya da bazen Hristiyan geçmişindeki kişileri simgelerler, zira yine de Marie-Madeleine vardır, ancak o zamanlar sık sık gittiğim aynı Yakın-Doğu'da geçer, her durumda bu modern doğunun dekorudur.

Örneğin, *Léna ou le secret*, suikastçılar grubuna bağlı bir kadının öyküsüdür. Kendisine işkence yapılmasına ses çıkarmaz, gizlerini itiraf etmeden önce ölür. Ancak, en dramatik olanı şudur, bu gizleri bilmediğini düşünüyorum: Gerçekten, önlemlilik olmak adına, her şeyi ona asla söylememişlerdir. Ancak kendisine işkence eden insanlar karşısında bile bir şey bilmediğini ve grup içinde tam olarak yer almadığını ele vermek istemez. Plutarque, öyle görünüyor ki, onu farklı şekilde, toplam olarak Harmodius'un ve Aristogiton'un inisiyatiflerini paylaşan bir sevgili olarak ele aldı. Ancak, benim anlatımda, Léna, aşağı yukarı kitaplarımdaki tüm kadınlar gibi, daha çekingen, daha boyun eğmiş, her şeye karşın da seven bir kadındır.

Öykü aşağı yukarı Pericles'ten bir yüzyıl önce geçmiş olsa da, bu anlatıyı, günümüzde, kitabı yazdığım dönemde, 1936'da,

Yunanistan'da geçebilirmiş gibi sunuyordum. Dünün ve bugünün Yunanistan'ı ve Yakın-Doğu'su düşünülürken, bu tip partizan çatışmaların sona ermediği ya da bir anlığına sona erdiği fark edilir. Hiç kuşku yok ki, o dönemde İspanya'yı da çok düşünüyordum.

— *Belki de içinde birkaç kez “ben” denilen tek kitabımız.*

— Hayır, önsözlerimde ve günlüklerimde, örneğin *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları) ile ilgili notlar yazdığım günlükte, kendi adıma “ben” dediğim kısa anlar vardır. Zaman zaman *Feux* (Ateş)'de de “ben” dedim, ancak bu daha çok konserden önce müzik aletinin akort edilmesi gibi bir şey. Dar bir çerçeveye sıkıştırılmış anekdottan çıkmak, arka planda bulunan şeyi, yani neşeli ve sağlam coşkuyu göstermeye çalışmak istiyordum. İster *Phèdre* gibi normal aşk, *Phédon* gibi mutlak aşk, *Marie-Madeleine* gibi Tanrı aşkı, ya da *Antigone* gibi adalet aşkı olsun.

— *Bu neredeyse sıfatın kullanılmadığı bir kitap.*

— Belki de bu çok iyi, çünkü genel olarak sıfatlar size çok kötü oyun oynarlar! Hayran olunan yazarlar yeniden okunduğunda, bizi sıkıan sıfatlardır. Tabi ki, sıfatlar da, elbette, gereklidirler...

— *Bu sert bir kitap.*

— Tamamıyla yakan bir kitap, gerçekten de *Feux* (Ateşler). Ateşi sert bir öge olarak kabul ettiğinizi sanıyorum. Şampanya da “sert”tir. Bildiğim kadarıyla, değerli taşlar da su sızdırmazlar.

— *Neden bu kitap için, “asla okunmamış olmasını dilediğim bir kitap” dediniz?*

— Çünkü insanlar değeri konusunda büyük bir olasılıkla

yanılacaklar, ya da bu kitabı yeniden okuduğumda beni altüst eden heyecanların iç alanına çok giremeyeceklerdir. Belirli bir noktaya kadar, her yazar hem okunma hem de okunmama arzusunun etkisi altındadır. Bu birçok şair için geçerlidir. Yoksa okumayı durdurmak için yapıtlarına bunca tuzağı koymazlardı. *Feux* (Ateşler)'ye birkaç tuzak koydum, durum buna uygundu. Yazarlar her zaman gizlerle oynamayı sevdiler. *Feux* (Ateşler)'nün ana hatları çok açıktır. Bu her zaman tutkudur, ancak farklı yönlerde bir tutku. Genel olarak ta aşkınlık yönünde.

— *Tutku adını verdiğiniz şey nedir? Size göre aşk ve tutku arasında ne tür bir fark vardır?*

— İnsanların çoğunluğu fark görmezler, tutku basitçe onlar için aşkın daha güçlü bir şeklidir. Daha kesin bir dille, iki duygunun aşağı yukarı birbirinin karşıtı olduğu söylenebilir. Tutkuda, rahatlamak, doymak, zaman zaman da yönetmek, bir başka varlığa egemen olmak vardır; Aşkta ise, tam aksine, özveri vardır. Yazdığım dönemde bu ikisini birbirine karıştırıyordum. Kimi kez özveri-aşkıni kimi kez de tutku-aşkıni betimliyordum. Ancak sonuçta, tutkuda saldırganlık özveridekinden daha fazladır. Kökenbilimsel olarak tam tersi olduğuna dikkat edin. Tutku “acı çekmektir”, edilgen bir durumdur. İsa'nın “Çile”sinden, İsa'nın kamçılanmaya ve acıya maruz kalması anlamında, böyle söz edilir. Aşk etken bir durumdur.

— *Zaman da bir rol oynar. Tutkular daha kısadır.*

— Sanırım öyle, büyük aşklar uzun sürmesine karşın, Tarihte ve yaşamda bu tür aşklar bulabiliriz, bakış açımızda büyük bir aşkı, büyük bir tutkudan ayırt etmek güçtür. Kırk yıl boyunca geçimsiz bir eşi seven kadınlar vardır, Bayan Carlyle gibi.

— *Bu karşılıklı bir aşk mıydı?*

— Bu belki de çok önemli değil. Laure, Petrarque'la özel olarak ilgilenmez. Burada, neredeyse Laure'un Tann imgesi olduğu yakıcı-aşktayız. Aynı şey Béatrice için de geçerlidir. Paylaşılan-aşkın hangi noktaya kadar paylaşıldığını ve hangi düzeyde olduğunu yorumlamak gerekecektir. Örneğin, Hugo Juliette'i, Juliette'in Hugo'yu sevdiği kadar sevdi mi? Kesinlikle hayır. Belki de paylaşıldığına inanılan iki ya da üç yıllık bir aşk vardı ve daha sonra Juliette büyük insanın uysal hizmetçisi oldu.

Çok kısa bir süre dışında, asla birinci planda değilmiş gibi görünüyor. Bu çok sayıda kadın için de böyle olmalı. Erkekler için özveri-aşkı daha enderdir, çünkü erkek her zaman evrende ve yaşamda büyük bir aşktan başka şeyler de olduğunu duyum-sadı.

— *Peki, o zaman, tüm yazının, hatta sizinkinin bile, bu sorun etrafında dönmesini nasıl açıklıyorsunuz?*

— Kuşkusuz, tüm yazınım, daha da ileri gidersek, tüm yazın bu sorun etrafında dönmez. Aşk *L'œuvre au noir* (Zenon)'da küçük bir rol oynar. *Mémoires d'Hadrien*'de (Hadrianus'un Anıları)'de, insanlar Antinous'un öyküsünü, bir aşk serüvenini görmek istediler, ancak aşk yalnızca kitabın beşte birinde yer alır oluşturur, elbette ki en heyecanlı bölümünü. Elbette çok değerlidir, çünkü Hadrianus'un yaşamında da değerli olmalıdır. Ancak hiç te yapıtın tümünü simgelemez. Aşksız *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları) imgelenebilir; bu eksik, ancak yine de büyük bir yaşam olacaktır.

— *Yapıtta aşkın temel parıltısı eksik olacaktır. O zaman, bu imparatorun Batı Anadolu'lu çobanla karşılaşmasının her şeyi değiştirmesini nasıl açıklayabiliriz?*

— Her şeyden önce, Antinous büyük bir olasılıkla bir çoban

değildi (büyük bir olasılıkla köle de değildi, öyle olsaydı, bu bize söylenmiş olurdu); daha çok döneminin Batı Anadolu'sundan “orta sınıflardan” bir yeniyetmeyi çağrıştırmaya çalıştım. Değişikliğe ve parılıya gelince, ne düşündüğünü kuşkusuz açıkça ortaya koyar. Çünkü bu, kendi açık iradesinden tamamen vazgeçtiği, yaşamın kendisini aştığını duyumsadığı –bazı okültizm deneyimlerinde olduğu gibi– tek andır. Aşk, Thomas Mann'ın dehanın bir düzensizlik olduğunu kabul ettiği anlamda, bir düzensizliktir. İsterseniz bunun bir tehlike olduğunu söyleyelim. Bu bir mutluluktur da, kuşkusuz, mutluluk gerçekte aynı şeyi ifade eder. Sonunda güç bela, “Augustus disiplini” adını verdiği şey sayesinde kendisini yeniden bulmak için, Hadrianus Antinous'un ölümüyle yıkılır. Ancak, kuşkusuz bazı öğeler içinde sonsuza dek ölmüştür.

Ancak, bu ölümden hemen önce, Hadrianus'un aşk konusunda çok potlar kırmaya başladığını söyleme cesareti gösteriyorum. Mutluluğun ve genç dostuna verdiği güvenin düzeyi konusunda yanılır. Bu duygusal bağın sonuna doğru gerçekten de kötü davranır, bir tür sıradanlığa ve basit zevklere gömülmüştür, bu da onu iğrenç ve anlamsız kılar. Daha sonra, dostun ölümü gelir, o an tüm kontrolü kaybetme noktasındadır ve yavaş yavaş yaşamının son yıllarının *patientia*'sına ulaşır. Hadrianus'un öyküsünü her zaman –bunu okurlarım ender görürler– bir tür piramidal yapı gibi gördüm: Kendisine ve güce sahip olma yolunda yavaş ilerleyiş; dengeli yılların ardından gelen esrime, eğer isterseniz bu da büyük bir andır; daha sonra çöküş, hızlı iniş gelir; sıfırdan başlayarak son yılların yeniden toparlanması, gelenek-görenekler, kabul edilmiş dinsel Roma ritleri, bir zamanların egzotik deneyimlerinden sonra, ne pahasına olursa olsun sürdürülen çalışmalar, katlanılan hastalık.

Ancak Antinous'un ölümü, Hadrianus'un yaşamındaki çöküşün tek nedeni değildir. Hadrianus'da güçlerini sonuna kadar kullanma ve onları aşma eğilimi olduğu gözlemlenir. İmparatorluğun sürekliliği konusunda Trayan'ın ölümünden önce yaşadığı kararsızlıklar boyunca çöküş anına çok yakındır,

onu ancak Plotina kurtarır; yaşlıdır ve daha önceden mutsuzluk deneyimi yaşamıştır, kendisini kontrol ederek, Filistin savaşı boyunca içini kaplayan ümitsizliğe karşı koyar; ancak bu kez, çöken vücududur ve kalp hastalığı içine yerleşir. Çok hastadır, kendisini intiharın eşiğine götüren ümitsizlik dönemleri yaşar. Antinous'un ölümünden sonra, sandalda sendeleme-si, ruhu ve bedeni kaplayan bir mutsuzluğun tek deneyimi değildir.

— *Aşk ve hastalık arasında sık sık bir benzeşimden söz ediyorsunuz.*

— Eskiler bunu, yerinde olarak, içerdği tehlike nedeniyle çok önceleri söylüyorlardı. Fransız yazınının bir bölümünün inandığı gibi, “aşkın” yaşamın, insan varlığının, en azından sürekli olmasa da, merkezi olduğunu düşünmüyorum; daha çok yaşamın uçurumu ya da zirvesi olacaktır. Aşkın yarattığı iyi ve kötü anlar vardır, ancak en önemlisi kesinlikle bu değildir ya da o halde aşktan daha aşk olan ve sözcüklerin açıklayamadığı bir aşk söz konusudur.

— *Fransız yazınının bu alanda tanındığına gerçekten inanıyor musunuz?*

— Özellikle Fransa’da, ne yazık ki, sık sık Fransız düşüncesini kısırlaştıran bir anlayış geliştirildiğine inanıyorum. Frédéric Moreau Bayan Arnoux ile ilgilenir, neredeyse geri kalan hiçbir şeyle ilgilenecek zamanı yoktur. Bayan Bovary’nin durumu bundan çok farklıdır, çünkü o özellikle tutkuludur. *Andromaque*’ın Racine’inin Hermione’a aşık Oreste’i, ona bir kez, bu bir an bile olsa, babası Agamemnon’un ve annesi Clytemnestre’in, kıyıcı Egisthe’in ya da Electra’in anısını anımsatmaksızın, göstermeyi seçmiş olması beni her zaman şok etmiştir, bunu itiraf ediyorum. Onun için (tutku-aşkı ve gurur-aşkı) hiçbir şey Hermione tarafından küçümsenmekten daha önemli gibi görünmez.

— *Racine aşka bu kadar büyük bir yer vermekte haksız mı?*

—Fransa'da Racine'e bir şeyden dolayı sitem etmek çok hoş karşılanmaz. Dilin eşsiz mükemmelliğiyle, en önemli şairimizdir; ancak *Phedre* Euripides'in *Hippolyte*'inin yanına konulduğunda, zayıf yönler ortaya çıkar. Tutkunun betimlenişi açısından inanılmaz üstünlük vardır, oysa Euripides'in *Phedra*'sı yalnızca arzulayan, ancak özellikle onurunu kaybetmek istemeyen genç, gururlu bir Yunanlıdır: Hepsi bu, başka bir şey değildir ve gerçekten kadındır ve Yunanlıdır. Hala, sayısız örneğini tanıdığım, çok özgün bir Yunan kadın tipidir. Ancak Racine'in *Phedra*'sının bununla hiçbir ilgisi yoktur. Diğer yandan, Euripides'in *Hippolyte*'inde, Racine'in tamamen göz arzı ettiği baba ve oğul sevgisi, babadan oğla uzanan derin bağlar buluruz. *Hippolytos*'un çok yüce azizliğini buluruz, hatta *païen* aziz tipidir, Racine bunu düşünmemiştir; bunun yerine Racine'de, uzlaşımsal, kuşkusuz kurtua, ancak dehası olmayan bir genç adam buluruz. Öyle görünüyor ki, günümüzün bir *Hippolytos*'u bu dürüst ve soğuk *Aricie* ile evlenseydi, birlikte kış sporlarına giderlerdi, araç gereçlerle dolu küçük bir mutfakları olurdu, Paris'te çok lüks bir apartmanda dürüst ve ilgisiz bir çift tipi olurlardı. Oysa Euripides'in *Hippolytos*'u insanın yüceliğini simgeleyen örneklerinden biridir.

Racine'de, önemli olan neredeyse yalnızca aşk tutkusu ve kıskançlıktır. Bunlar ortadan kalkar kalkmaz, tek önemli motifler şu ya da bu biçimde ihtiras olacaktır: *Acomat*, *Agrippine*, *Mithridate* gibi. Hepsi bu. Buna karşın, Yunan dramının güzel yanı, *Hippolytos*'un tutkular karşısındaki mükemmel özgürlüğüdür; sürekli olarak tanrılar önünde, tanrılara duyarlı bu ruhtur; babayı ve hatta *Phedra*'yı bu son bağışlamadır. *Antigone*'da, XVII. yüzyıldaki büyük şairlerimizden hiç birinin denemediği izlek, tamamen saf bir ruhun etkili güzelliğidir.

— *Nasıl oluyor da Corneille'i Racine'e tercih etmiyorsunuz?*

— Bu bir tercih sorunu değil. Corneille'in pürüzlü, Racine'in ise kaygan bir büyüklüğü var.

— *Ancak Corneille klasiklerin en Romalısidir ve siz de Mémoires d'Hadrien (Hadrianus'un Anıları)'in yazarısınız.*

— Corneille'in Romalıları kendi tarzlarında iyilerdir, ancak uzlaşımaldırlar da. Zaten, Hadrianus, onların imgelendiği gibi, bir Romalı olmaktan çok uzaktı. Genç Hadrianus'un çağdaşları onu Yunanlı diye çağırıyorlardı. Belki de yüzyıllardan bu yana atalarının yaşadığı İspanya'da vardır. Hadrianus'un Andaluzyalı olduğunu çok iyi anımsamak gerekir. Kuşkusuz, bilgi eksikliğiyle, bu önceki İspanya'yı İspanya konusunda bildiklerimizden hareketle imgelemek saçmadır. Bununla birlikte, bir "İspanyol" aksanı zaten vardır, çünkü Roma'da bu yüzden genç Hadrianus'la dalga geçilir. Ölümle ilgili hafif, neredeyse önemsiz küçük dizeleri, bende hafifliğin trajikle alması olarak yer aldığı Sevilalı mizacının bazı görünümelerini çağırıştırır. Dahası, trajedin anlamında, bu ölümler kültü, ölümle bu tutkulu yakınlık vardır. İmparatorluk geleneklerinin aksine, yalnızca onun, öncelinin eşinin, Plotina'nın, yasını tuttuğunu; Antikite'den çok sayıda büyük insanın mezarlarını yapmaktan ya da yeniden yapmaktan hoşlandığını; kendisi ve ardılları için o büyük mozoleyi, birazda Eskoryal'i olan geleceğin tüm bir Saint-Ange şatosunu inşa ettirdiğini düşünelim.

Hayır, Hadrianus alışılmış Romalıdan çok farklıdır. Gerçekte, o av tutkusuyla, yabancı sınırlara ve iklimlere olan hayranlığıyla, daha çok sert ve yetingendir. Hadrianus'da hem Helenizm'in titizliğinin doruğu ve çoktan gelecek, çok yakın post-Roma dünyası vardır. Örneğin onu Augustus ile karşılaştırırsanız ya da Jules Cesar'la, fark hemen göze çarpar; ona hiç te benzemezler. Onlar zeki İtalyanlardır.

11. Bölüm

Düş ve Uyuşturucular

MATTHIEU GALEY — *Les songes et les sorts gibi bir deneyimin konusu neydi?*

MATGUERITE YOURCENAR — Düşün estetiği üzerine bir çalışmaydı. Neden düş belirli bir biçimde görülür? Yalnızca “bu sabah, düşümde bir kentte dolaştığımı gördüm” demek hiçbir şey kanıtlamaz, ancak o kentin ve gezintinin neye benzediğini betimlemeye çalışmak bir çok şeyi kanıtlar. İşte, her şeyi vermeye çalışmak amacıyla, bu soruna uzun uzun anlatılmış bir dizi düşün kanıtını getirmeyi denemiştım: Zamanım olursa, son dönemlerde görülen bir dizi yeni düşle devam etmeyi deneyeceğim, *Les songes et les sorts*’un değeri, o dönemde, 1938’de, geçerli akımların hiç birinin etkisi altında kalmamış olmamdan kaynaklanır. Bana yetersiz görünüyordlardı ve her zaman da öyle görünüyorlar.

— *Düş üzerine kendi kuramlarınız var mıydı?*

— Hayır, kuramlaştırmak için henüz fazlasıyla erken. Nedense belirli bir kuram olmamasını tercih etmişim. Bu konuya *L’oeuvre au noir* (Zenon)’da geri döndüm. *Les songes et les sorts*’u yeniden yayımlarsam, Hadrianus’un, yaşamın kendisinin de düşün dayanıksızlığından bir şeyler aldığının farkına vararak,

yaşamının sonunda gördüğü düşleri (bir kronikör tarafından kaydedilmiş düşleri) anlattığı sayfayı başlık olarak koyacağım. Zenon'un, hapishanede, düşlerle ilgili kuramlar oluşturmada önce, düşleri oluşturan öğeleri çözümlemek gerekeceğini kendi kendine söylediği sayfayı da koyacağım. Öğeleri şöyle sıralar: "Hastalarının baş ucunda, sık sık düşlerin anlatıldığını işitme olanağı oldu. Kendi düşlerini de düşünüyordu. Neredeyse her zaman bu düşlerden önbelirtiler, zaman zaman da gerçek önbelirtiler, mademki uyuyanın sırlarını açığa çıkarıyorlardı, çıkarılmakla yetiniliyordu. Kendi kendine, oynanan bu bellek oyunlarının bizi ruhun nesneleri algılama biçim üzerine bilgilendirebileceğini söylüyordu. Düşte görülen özün niteliklerini sıralıyordu: Hafiflik, elle dokunulamazlık, tutarsızlık, zaman konusunda tam özgürlük, kişinin biçimlerinin, birinden bir çok olabildiği gibi, birçoğundan da bir teke indirgenen devingenliği, yan yarıya Platoncu anımsama duygusu, gerekliliğin neredeyse dayanılmaz anlamı. Bu doğaötesi nitelikler, Hermesçilerin mezar ötesi yaşam konusunda bildiklerini ileri sürdükleri şeye benzer, sanki ölümün dünyası ruh için gecenin dünyası olmaya devam etmiş oluyordu.

Aşağı yukarı programım buydu, ancak, onu tamamlamadım ve 1938 yılında, birkaç düşü anlatmakla ve birkaç gözlem yapmakla yetindim.

— *Bu, sizi ayinlerle ve "ölümün dünyası"yla yazışma yollarıyla ilgilenmeye yöneltti mi?*

— Bildiğim tüm uygulamalar ve tüm yollar ilkeldi. Örneğin, ruh çağırınların ayinleri. Sonuçlarının özellikle gerçek olduğu konusunda hiçbir kanıtımız yoktur. Onları yeterince yakından gözlemledim. Her zaman bir boşluk var. Kendi kendimize, ya ölmüş bir kişiliği yeniden yaratan bir mesajı almaya gelmiş olan kişi tam olarak o değilse, ya da anının, imgelemin ya da yine bilinmeyen varlıkların herhangi bir girişimi yoksa diye sorarız.

Öyleyse, orada kontrol edemediğimiz bir dünyadayız. Onu

yalnızca önlemle kavramayı deneyebiliriz. Hadrianus'u ruh çağırانların teknikleriyle çağırmayı denemenin ilginç olacağını sık sık kendi kendime söyledim ve daha sonra bir ruhun ve bir fantomun doğasının aynı olduğunu anımsadım (iki sözcük birbirlerini içerirler; "bir ruh gördüm" denir) ve madem ki, kendi belleğimiz, az çok kontrol edilebilir tüm yollarla, başka bir ruh çağırmaya çalışıyor, bir fantomu çağırmakla oyalanmak niye. Yaşamdayken iyi bir iletişimimiz yoksa, ölümdede iletişim kurmayı denemenin bana fazlasıyla anlamsız geldiğini –her ne kadar bazı deneyimler çok uzaklara götürse de (ancak tam olarak nereye götürürler?)– söylemekte acele ediyorum.

Kuşkusuz tüm çabam, kendi kişiliğimi yöneltmek, anlamak ve kendimi kişiye kaptırmak için onu silmek, bunu kabul ediyorum, bu medyumlara özgü bir şey. Ona ulaşmak için, yine de kişi ve benim aramda bazı ilişkilerin olması gerektiğinin fazlasıyla farkındayım. Bu ilişki olmazsa, o yabancı kişiliği çağırmayı seçmezdim. Ya da, işe gizemli yönünden bakarsanız, o beni seçmiş olmazdı.

Ancak, yine de, arada uzaklık kalır. Size, üzerine Zenon'un on iki kadar imzasını atmayı denemiş olduğum bir kâğıdı gösterdim. Yani, çok hızlı ve olağanüstü öfkeyle yaşamının kucağına atılmış bir insanın, adeta, o şimşek devimiyle, o köşeli, gotik, gizemli ve kaygılı yazısını imgelemeyi denedim. Bu benim yazım değil. Öncelikle Hadrianus'un bizimle paylaşması gereken sırdaşlıkların temel noktalarını, büyük bir olasılıkla bir özleştirmeciyi ürpertecek bir Yunanca'yla, not etmeyi denediğim o sayfaları da gördünüz. Kendi kendime şöyle dedim: "Ne de olsa, Hadrianus Yunanca yazıyordu. Önce onu bu düzeye ulaştırmaya çalışalım."Ancak o sayfalar gerçekte ne Yunanca, ne Latince ne de başka bir dildir, onlar sanrılı mırıldanmalardır, insani kişiliğe yaklaşmak için ilk çabadır.

Bir gün ilginç ve çok basit bir deneyim yaşadım. Bir profesör –sanıyorum Toulouse üniversitesiydi– öğrencilerine vermiş olduğu bir ödevi bana gönderdi (zavallılar, o gün benden nefret

etmiş olmalılar!): *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'den bir sayfa almak ve onu yeniden Yunanca'ya çevirmek söz konusuydu. Büyüleyici bir şey. Kendi kendime: "Güzel, öğrenciler gibi yapalım, çevirmeye koyulalım" dedim. Hemen, Fransızca yazılmış belirli sayıdaki tümcenin Yunanca'ya çevrildiğini ve çevrilmeyen bir ya da iki tümce olduğunu, fark ettim, çünkü o cümleler Hadrianus'un değil, benimdi.

— *Neden Les songes et les sorts'u yeniden yazmak istiyorsunuz?*

— Yeniden yazmak değil de, bir şeyler eklemek istiyorum. Kitabı, 1938 yılındaki girişiyse, aynen bırakacağım, ancak daha çok açıklamalar yaparak yeni bir önsöz eklemeyi düşünüyorum. 1938'deki önsöz, her düzyazının, hatta açıklayıcı olanın bile, hala bir tür lirik güzelliği korumayı, ezgi eğilimi göstermeyi kendisi için görev edindiğini düşündüğüm bir dönemde yazılmıştı. Bu kez, bu düşlerin hangi anlarda ve hangi durumlarda görüldüğünü daha ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışacağım. On kadar yeni düş ekleyeceğim. Temel olay ister istemez aynı olmasına karşın, farkı görmek ilginç olacak.

Bana en çarpıcı gelen düşlerimdeki olayları bir araya topladım; daha az ilginç olan düşler aşağı yukarı üç çeyrek saatte unutulurken, zaman zaman tüm yaşam boyunca anımsanan düşler vardır. Bunlar, belirli değişikliklerle, bir dereceye kadar yinelenen düşlerdir. Onlar her zaman anımsanır. Örneğin, iki ya da üç gece önce, bana şaşırtıcı gibi gelen bir düşle uyandım; onu bu kitapta anlatacağım. Bunlar çok ender de olsa kaygılandırıcı düşlerdir. Bunlar özellikle muhteşem bir güzelliğin görünümleridir. Zaman zaman kişiler de vardır, ancak görünümlerden daha önemli değildir. Uzmanlar, özellikle siyah beyaz düş görüldüğünü ileri sürerler. Kendi anketlerimi yaptım ve çok sayıda insan, tam aksine, benim gibi, yoğun renklerde düş görüyorlar.

— *Bu düşlerin, yazdığınız şey üzerinde bir etkisi var mı?*

— Bunun daha çok koştur olduğunu sanırdım. Aşağı yukarı yazıldığı gibi aynı biçimde düş görülür. Bu çok ilginç, deneyimimde ve en azından sorular sorduğum insanlarınkinde, neredeyse hiç kimse yazılanın ya da betimlenenin düşünü görmüyor. Düş koştur olarak görülür. Çok az sayıda insan sevdikleri insanları, diyelim ki ebeveynlerini hemen ölümlerinden sonra, düşte görür; onları zaman zaman yirmi ya da kırk yıl sonra düşte görür. Bu belirtiler bize çok şeyi açıklayabilir. Kuramlar geliştirmeden önce, düşle ilgili anketlerin çoğaltılmasının yerinde olacağına inanıyorum.

Örneğin, yaşayan ya da ölmüş, üstelik de çok ender düşte gördüğüm en iyi dostları görmediğim düşte artık Hadrianus'u da görmüyorum. Uyanıklık durumunda, bellekte sürekli olarak var olan bu şeylerin inginleşmesi çok ilginç. Düşte görülen şey, kuşkusuz Jung'un arketipler olarak adlandırmış olduğu şeydir, ancak bunlar neyin arketipleridir?

— *Bu kitabın başlığındaki “yazgılar”ın anlamı nedir?*

— Alın yazıları. Yazgılar, “kısmet “anlamında, bir insanın “kısmeti”. Bu “yazgı” sözcüğünün kökenbilimsel anlamıdır. Sizin payınıza düşen kısmetler. Bir insanın alın yazısı ve düşleri arasında kuşkusuz ilişki vardır. Açıklanmamış çağrışımları büyüyle yorumlasak da, düşte büyü bir şey var. “Yazgı” sözcüğünde uğursuz bir değer de var. Popüler dilde, koruduğu tek değerdir, çünkü insanlar her zaman sözcükleri belirli bir anlamda dondurma eğilimindedir, örneğin, “şans” sözcüğü ne uğursuz ne de uğurlu’dur. *Archives du Nord*’da şanstın, “dünyaya gelmeme” şansından söz ettiğimde, herkes bunu “var olmama” anlamında yorumladığım sanısına kapıldı. Pek açık olmayan bu sorunu bir kenara bırakalım; dilbilimsel olarak, şans ne mutlu ne de mutsuzdur. Ancak, popüler dil sözcükleri tek bir anlamda dondurur.

— *Neden *Les songes et les sorts*’u 1938 yılında yayımladınız?*

— Basitçe söylemek gerekirse, çünkü onu yazmıştım. Yalnızca yeterince açıklayıcı değildi, bu kitabın erdemleri vardı. Örneğin, ne bu düşlerin görüldüğü koşulları ne de transkripsiyon yöntemi verir. Okur, düşlerin bir tür düzyazı şiire dönüştürülmüş olduğuna inanabilir, ancak öyle değildir. Düşün renkleri betimlenmek istenir istenmez, çizgisel bir tümceden daha fazlasının yazılması için çaba harcanır: Bir bahçede geziniyordum. Bahçeyi düşte görülen tüm renklerle betimlemek gerekir; tüm ayrıntıları yaşama taşıma kapasitesindeki eksiklik nedeniyle anlatılan düşlerin büyük çoğunluğu aşırı derecede boştur. Kuşkusuz vasat düşler vardır, ancak gönül gözüyle görmelerle aynı doğadan gelen güzel düşler de vardır. Bir polisiye romandan daha iyi olmayan tüm bir öykünün anlatıldığı garip, aptalca yazınsal, düşler vardı: Diyelim ki, düşte pasaportun kaybedildiği; size kendi pasaportunu ödünç veren kibar bir bey ile karşılaşıldığı; daha sonra, resmi mühürler ya da fotoğraf değiştir-

mek, bir fotoğrafçı bulmak gerektiği görülür. Fotoğrafçının bir veteriner ya da ayakkabıcı da olduğu ortaya çıkar; zaten kaybedilen bir pasaport değil, bir sergi kataloğudur...

O düşler çok sözseldir; konuşulduğu hatta gevezelik edildiği işitilir. Oysa büyü tipi düşlerde, konuşma işitilmez, bir şeyler görülür. Örneğin, Dürer'in düşü, 7-8 haziran gecesini 1525'te Dürer'in bize uyandıktan hemen sonra bir anlatısını ve bir kroki-sini bıraktığı belirli bir düş. Elbetteki bu ressamın bir düşüdür. Ancak, devinim halindeki bir düştür. Gördü, dünyanın sonunu gördü diyemem, çünkü bu şimdiden abartmak olur, ancak seller yüzünden, bulunduğu yerin sonunu gördü. Düşen ve bir görünümü yıkan hortumlar gördü; görünümü çizmeye çalıştı. Bu bilinen Lombardiya ovasına yeterince benzer, çünkü İtalya'ya sık sık geldi. Verdiği ayrıntılar kayda değerdir; yıkımdan ne kadar uzaklıkta olduğunu hesaplamaya çalışır. Aşırı gözlemci bir insanın belleğinin düste çalıştığını görmek çok ilginçtir. Onu, yazabileceği ve hemen çizebileceği kadar etkileyen bir düş.

Vinci'nin düşleri vardır, ancak burada bunların uyanıkken görülmüş düşler olmadıklarından emin değiliz. Bunlar, gerçek düşlerden daha çok yinelenen söylenceler, belki de kuruntulardır.

— *Bu, tamamıyla, düşleri kışkırtmak için bazı uyuşturucular alan o insanların durumuna benziyor.*

— İsterseniz öyle denebilir. Yalnız burada, düş çoktan bozulmuştur. Kışkırtılan ve istenen şey, kısmen yanlıştır. Kuşkusuz, kışkırtılsın ya da kışkırtılmasın, bu düşler, büyümele-ri yapay olarak sağlanmış bazı bitkilerin gücünü yitirmiş ya da tam aksine tehlikeli bir şekilde ölçüsüz görünümü gibi, kendi özlerinden çıkarlar. O düşçülerin, genelde, bu düş türü için yaratılmadıklarını söyleyebilirim. Ancak, çok garip olan bir şey var, bunu kabul ediyorum, o da meskaline bağlı düşlerde, kışkırtılmamış büyüdü düş öğelerinin çoğunluğunun bulunmasıdır. Örneğin, yapıların ve görünümünün muhteşem

dolambaçlı karmaşıklığı. Neden uyuyan insan belleği bu inanılmaz yapıları kurar?

— “Yolculuk yapmak” için uyuşturucu alan insanlar konusunda ne düşünüyorsunuz?

— Yapay olan her şeye karşıyım. Bence bellek kendi kendine harekete geçmeli, kendi kanunlarına göre, desteksiz, her durumda, ayakçaksız..

Meksikalılarda, kışkırtılmış düş, kuşkusuz bir tür çiledir, çünkü ona, dinsel toplantılar boyunca, ayin koşullarında ulaşırlar. O halde, belirli bir noktaya kadar, bu onları korur. Ancak, insan bunu evde, odasında, yalnız ya da bilgisiz yardımcılarla yapmaya kalkıştığında, bundan fazlasıyla sakınırim. Deneyimler her zaman inandırıcı değildir. Örneğin, Huxley, yaşamında bir kez yaşadığı meskalin deneyiminden hareketle, *Les portes de la perfection*’u yazdı, yazdığı her şey gibi, çok zekice yazılmış bir yapıttır. İlginç olan, çok keskin ve çok ince zekâya sahip olan Huxley’in imgelem açısından yetenekli olmamasıdır. Bu durum romanlarında görülür. Bir kez meskalin aldığı anda, imgelemi harekete geçti; heyecansal olarak nesneleri duyumsadı. Birden bire, yoğun bir şekilde, çiçeklerin renklerini gördü, normal yaşamında işitemediği düzeyde çalınan müziği işitti. Bu onu üççeyrek saat boyunca bir şair yaptı. Daha sonra yeniden, hayran olunan denemeci Huxley oldu, öylesine hayranlık uyandırıcıydı ki doğuştan sahipmiş gibi görünmediği garip dünyayla ilgilenmeye başladı, yaşamının geri kalan bölümünde sürekli uyuşturucu kullanamazdı.

— *Yine de görülenlerle ilgili anımsama vardır.*

— Kuşkusuz, her birimizde gizli bir hazine olarak kalan güzel ya da allak bullak edici düşlerin ya da her ikisinin birkaç anısı vardır. Ancak, yeniden ortaya çıkmaları kesiklidir, yaşam

onları da aşındırır ve aynı zamanda hatta kışkırtılmış olduklarını bilmek bir kuşku ögesi yaratacaktır. Hayır, her şey bizden gelmeli, içimizden birden bire fışkırmalı, kurnazlıklarımız işe karışmamalıdır. İç yaşamın ve zihinsel yaşamın tüm uzmanları –bu çok güçtür, bu tür şeyler için doğru sözcükler yoktur– yandaşlarını mucizeli yeteneklere karşı uyarırlar, bu da Hinduların *siddhis* (doğaüstü güçler) adını verdikleri şeydir. Onları kesinlikle sıradan, farksız ve önemsiz olarak kabul etmeyi öğrenmek gerekir. Büyük düşlere yapay olarak ulaşmayı denmek, bu bilge öğütlerin aksine hareket etmektir.

12.Bölüm

Doğudan Politikaya

MATTHIEU GALEY — *Düşler, bakışlar, doğu, tüm bunlar birbirine çok yakın görünüyor ve Nouvelles orientales adlı öykü kitabınızı gerçekte bu dönemde yayımladınız. Bir yakınlık, bir ilişki var mı?*

MARGUERITE YOURCENAR — *Les Nouvelles orientales*, (Doğu Öyküleri), Uzak-Doğu (*Comment Wang-Cho fut sauvé, Le Dernier amour du prince Genghi*) ya da Hindu (*Kâli décapitée*) –hatta derlemenin en kötüsüdür– anlatılarının bir karışımıdır, aynı zamanda da Yunanistan'da ve Balkanlar'da geçen belirli sayıda anlatı vardır. Kitapta, tam olarak Asya ve Yakın-Doğu o halde birleşir.

Başlık biraz belirsizdir: Kuşkusuz Gobineau'nun *Nouvelles occidentales*'ini düşünmüştüm; ancak, ne de olsa Yunanistan ve Balkanlar, en azından XVIII. ve XIX. yüzyıl için zaten doğuydu. Delacroix ve Byron için, gerçekte Balkanlar uzun süre İslam dünyasının bir parçası olmuş olmanın etkisinden tam olarak kurtulamazlar.

Kitap, Yunanistan'a çok gittiğim, sıklıkla da Balkanlar üzerinden, yıllar boyunca yazılmıştı; bu Balkan öyküleri orada kat ettiğim yollardan doğdu. *Wang-Cho* ve *Prince Genghi*'ye gelince, onlar benim Çin ve Japon yazınına olan büyük tutkumu kanıtlarlar. *Wang-Cho* Taocu bir öyküden alınmıştır; Onu ben kurgulamadım. Kuşkusuz, her zaman biraz değişiklik yapılır: *Le dernier*

amour du prince Genghi, Murasaki'nin romanında boş bırakılan o sayfa, başlığı kısaca "bulutlarda yok oluş" olan o sayfanın çağrıştırdığı şeyi çağrıştırmak için gösterilen bir çabadır. Bu Genghi'nin ölümüdür. Bir manastıra çekilmiş olduğunu öğrendik, daha sonra, bu başlık dışında, artık hiçbir şey bilmiyoruz. Bu durumda, olup biteni imgelemeye çalıştım.

— *Japon yazını ne zaman keşfettiniz?*

— Çok erken, yirmi yaşına doğru. Japon yazını Fransızca'ya hiç çevrilmemişti, ancak İngilizce çeviriler vardı ve İngilizce çok okuyordum. Çok güzel çeviriler var, örneğin Waley tarafından çevrilmiş *Genghi* gibi.

Yeni Fransız çevirisi, çok ilginç deyişbilimsel ilkelere göre örülenmiştir, ancak ben sonuçta çevrilen metni Ortaçağımızın tonuna yaklaştırmaktan ibaret olan bu ilkelerle tamamıyla aynı düşüncede değilim. Kuşkusuz bu yaklaşım kendisini savunur. Özgün olanla bizim aramıza kendi ortaçağcılığımızı yerleştirmeyen bir çeviriyi tercih ederim. Bu bir beden hareketi türü, ancak beni yalnızca yarı hoşnut kılan bir beden hareketi, örneğin kendisi için Pénélope'un bir şato sahibi ve şu ya da bu kişi, bir at eğitmeni olduğu Victor Bérard'ın *Odyssée* çevirisi gibi. Aynı nedenle, J.-M. Edmunds'un Yunan şiirlerinden yaptığı çevirilere hayran olan ben, Rönesans'ın İngiliz pastorerlerinden esinlendiği Théocrite'ini sevmiyorum.

— *Bu Japon romanı, Genghi Monogatari'de sizi özellikle etkileyen neydi?*

— Kadın kişilerin karmaşıklığıyla, eşleriyle olan ilişkilerinde farklılıkları ve onlara karşı olan duygularının çeşitliliği anlamında, prens Genghi'nin kişiliğinin muhteşem inceliğiyle, bildiğim en zengin romanlardan biri. Yeniden zaman zaman merhamet-aşkına, sempati-aşkına ya da kurnaz-aşka düşeriz. Biçem mükemmeldir; bu romana, yatak sanatları dışında tüm

sanatları –şiiri, resmi, kaligrafi, parfümlerin karışımını ve de görünmezle iletişimi– yerleştiren bir uygarlığın güçlü biçemidir.

— *Batı yazınıyla hangi açıdan bir yakınlığı olabilir?*

— Herhangi bir yakınlığı yoktur. Bu yalnızca, erkekler ve kadınlar arasındaki ilişkilerin psikolojisinde değil, olup bitenlerin dalgalanışının, zamanın geçişinin ve bu aşk olaylarının hem trajik, hem hoş hem de geçici oluşunun derin anlamında inanılmaz bir ustalıktır. Başlangıç hayranlık vericidir. Saraydaki entrikalar ve rakiplerinin zihinsel yıpratmalarıyla yaşama veda eden metresini kaybeden İmparator, o zaman, metresinin yaşlı annesinin ve ondan olan küçük çocuğunun nasıl olduğunu öğrenmek üzere bir kadın elçi gönderir. Elçi geri döner ve İmparatora neredeyse harabe bir ev betimlemesi yapar, yağmur içeri sızar, bahçesi ıssızdır, gözyaşlarına boğulan yaşlı kadın hiçbir şeyi açıklayamaz ve çocuk, tam aksine, neşeli, yaşam dolu ve çok güzeldir. Kuşakların geçişi, yalnızlıkları ve aynı zamanda da ölüm ve yaşam arasındaki bağları konusundaki bu duygu, muhteşemdir.

Bana en çok sevdiğim romancının kim olduğu sorulduğunda, aklıma, büyük bir saygı ve eğilmeyle, hemen Murasaki Shikibu'nun adı gelir. Gerçekten büyük bir yazar, XI. yüzyılın en büyük Japon romancısı, yani Japonya'da uygarlığın dorukta olduğu bir dönemin. Sonuçta, Japon Ortaçağının Marcel Proust'udur: Deha sahibi, insanların yapmaya çalıştığı ancak başaramadığı bir biçimde, toplumsal değişimlerin, aşkın ve insanlık dramının anlamını bilen bir kadındır. Hiçbir yazında daha iyisi yapılmadı.

— *O yazın sizi, şu ya da bu şekilde, etkiledi mi?*

— Kuşkusuz, asla benzer bir şey yazmadım! Bu tür değişimlere olanak tanıyan bir konu bulmak gerekecekti ve Murasaki'nin dehası yansılanamazdır, ancak bu örnek hiç

kuşkusuz benim duyarlılığımı geliştirdi. Zamanın bizimkinden genellikle farklı kalp atışının bu anlamını çok erken benimsedim, ancak konularım ve belki de düşüncelerim tamamen farklıydı.

— *Zamanın, bununla birlikte ya da daha çok dönemin, 1938 yılında Le coup de grâce (Bir  l m Bağışlamak)'ı yazdığınızda, belirli bir önemi olmuş olmalı. Savaşın kesin olarak yaklaştığını mı duyumsuyordunuz?*

— 1938 yılında, savaşın yaklaştığını görmemek için sağır ve k r olmak gerekirdi. Ve dahası, düşünün ki, Almanya'yı ve özellikle de Avusturya'yı oldukça iyi tanıyordum ve Yakın Doğu'da gittikçe yoğunlaşan endişeyi de çok önceden sezinlemiştim. Fransa'ya her dönüşümde, ister Yunanistan'dan, isterse Avrupa'dan olsun, kafelerde kuşku duyuyormuş gibi görünmeyen insanların oturduğunu görüyordum.

İspanya savaşıyla ve İtalyan faşizminin i  yüzüyle ilgili bildiklerimle artan tehlike duygusu o dönemde bende çok güçlüydü. *L na ou le secret* ve *Feux* (Ateş)'deki işkence sahneleri, aynı kitapta Antigone'un intihar sahnesi, o dönemden bu yana g r d klerimizi çoktan  nceler gibidir.

Fransa daha çok korunmuş gibi görünüyordu. Bu kuşkusuz kısmen Fransa'daki başka yerlerden daha insanca olan yaşamın dinginliğinden kaynaklanıyordu. Hiç kimse bir şeyler sezinler gibi görünmüyordu. Her şeyin çok kötüye gideceğini bilmek için, o dönemin *l'Orient-Express*'ini almak, sınırdan sınıra kinleri belirlemek, bununla birlikte yeterli olacaktı. O günün güncelliğini betimleme arzum bu değildi.

Le coup de grâce (Bir  l m Bağışlamak) ile, 1919-1921'deki (doğal olarak yaşamadığım) Baltık savaşlarını çağrıştırarak, zamanda ve uzamda belirli bir uzaklığın verilmesinin daha iyi olacağının farkına vardım. Bu  oktan Tarih olmuştu ve bu beni özel bir ortama, belirli bir ortama, kısmen de olsa sonuçlarını gördüğümüz belirli bir ortama bağlı kalmaya zorunlu kılıyordu, benim için belki de Tarihin  z  bu.

Bu zaten, bana bir dost ve daha sonra da romanda Eric adını verdiğim erkek kardeşi tarafından anlatılmış bir özgün serüvendi. Beni etkilemişti, çünkü yakılıp yıkılmış bir ülkede, savaş ortamında yalnız üç genç insan arasındaki aşk söz konusuydu. Orada, trajik bir güzellik olduğunu, aynı şekilde klasiklerimizin hayran olunacak bir şekilde söyledikleri gibi, yer, zaman ve tehlike birliğinin de var olduğunu duyumsuyordum. Yer ve zaman, Livonie'ydi ya da daha çok 1919–1921 yıllarına doğru, Bolşevik rejimine karşı Alman darbeleri sırasında Courlande'di. Tehlike olarak, kuşkusuz, o üç genç insanın, savaşın, sefaletin ve karşıt düşüncülerin dramına karışan insanlık dramı vardı.

Başkişi Eric, tek başına konuşan kişi, doğduğu dünyanın yok edildiğini görür: Almanya'nın yenilgisiyle Alman dünyası, Batlık dünyası ve hatta ataların Fransız dünyası — çünkü Alman olan babası Fransız cephesinde öldürülmüştür. Sonunda, üzerinde yaşamının yapılabileceği tüm o düşünsel dünya yok olur. Artık savunulacak tek yer arkadaşı Conrad ve O'nun kız kardeşi Sophie ile birlikte yaşadığı şatodur. Dram artık yalnızca üç kişi arasında düğümlenmek zorundadır.

Hatta sevdiğine karşı bile, bu alışıldık bir durum değildir, çok cömert bir kadın olan Sophie'nin öyküsü beni her zaman çok ilgilendirir — kitaptaki dram, tarafgir savaşların acımasızlığının yol açtığı trajik bir olayla sonlanır, yaşamda sonlandığı gibi. Ancak aşk, ortama bağlılık, aynı tipteki üç insan arasındaki sıkı yakınlık, politik arka plandan çok daha önemlidir.

— *Peki Le coup de grâce (Bir Ölüm Bağışlamak)'da, belirli bir sempatiyle sunulan Alman bir kişi söz konusu. Bu anlamda roman nasıl karşılandı?*

— Bu kişi kalabalık okur kitlesi tarafından çok sevildi. Bir eleştirmen bir gün bana, bazıları için, Eric bu kuşağın Werther'i oldu dedi. Büyük bir olasılıkla, "coşumcu" heyecan günümüzün duygu ve düşüncesini açıklayabildiği ölçüde, kişinin duygusal görünümünü düşünüyordu. Politika Eric için önemli değildir;

bir serüvencidir. Aynı zamanda kaybedilmiş davaların insanıdır... Ancak kitabın ilk sayfalarından itibaren, sırt sırta vermiş düşünbilimleri yadsır.

— *Kendisine apolitik diyen her kişinin genelde sağcı olduğunu size söyleyerek, size bir şey öğretmiş olmayacağım.*

— Bırakın, bana kabul edilemeyecek kadar sert gelen bu yargıyı biraz düşüneyim... Bu formül yalnızca sol düşünbilimin şu an için sağ politikaya üstün geldiğini –ya da üstün gelmeye çalıştığını– kanıtlar. Her azınlık kendisini çevreleyen azınlık grubu apolitik olarak görünür. Mussolini için, üstün politikasını benimsemeyen her yazar kuşkusuz anarşist bir “apolitik”ti.

İşte bu nedenle, “solcu” denen insanlarda çok sıklıkla Hıristiyanlığın ilk dönemlerdeki yandaşlarının saflığı vardır. Onlar çözümlerinin mutlaka iyi olduğuna inandırılmışlardı ve tüm inananlar gibi sonuçta her zaman ulaşılmaz bir tür cennet düşünüyorlardı, çünkü insan kusursuz değildir ve hiçbir yetkinlik düşü, şiddet ve hatayı da ardından sürüklemeksizin yarıya kadar gerçekleştiremez.

Bu eskatolojik* düşlerin, solcu oldukları için, kötü olduklarını söylemiyorum, öyle olduklarını çünkü onların anlamsız formüllere dönüştürüldüğünü söylüyorum. Gerçekte, mükemmel olabilen rejim olmadığına inanıyorum, onu uygulayan insan ve onu kabul eden insanlar mükemmel olsalar da... Ülküsel bir komünist kutsal olacaktır. Ancak Voltaire’in arzu ettiği gibi aydın bir monark da aynı şekilde kutsal olacaktır. Peki, bunlar nerededirler? Yüce danışmanları etrafında toplamaya yetenekli yüce krallı bir monarşi, mükemmel! Onları bana gösterin. İşte burada monarşistler, hâlâ varsa, yanılırlar. Krallarının hemen M.Giscard d’Estaing ya da bakanlığının başında M.Mitterrand’in eşitine başvuracağını ve de posta bürosunun aynı memur ya da benzeri tarafından işletildiğini görmezler. Acemi büyücü yöntemleriyle yeryüzünde mutluluğu

* Ed.notu : Dünyanın sonuyla ilgilenen tanrıbilim.

sağladığını ileri süren teknokrat kapitalist de aynı şeyi yapar. Bana göre, politik etiketler devri geçti ya da geçecek.

— *O dönemde, halk cephesinden hemen sonra, Gide, Malraux, Bermanos ve hatta Mauriac gibi çok sayıda yazarın aniden güdümlendiği o anda, sizin tavrınız ne oldu?*

— Kayıtsız kaldım. Fransa'da o kadar az bulunuyordum ki, bana İspanya'dan ve Yunanistan'dan daha uzak görünüyordu. Elbette, o zaman, bir Malraux, örneğin, olağanüstü bir sözgenlik sarfetti, ancak bu sözgenlikte sözbilim duyumsuyordum. Bana öyle geliyor ki, Gaulle'u bulmadan önce, yaptığı şeyden asla emin olmadı. Bunun *Les conquérants*'lar ve yine kendisini tutamayan Malraux'nun şiirsel anarşizmi olduğu duyumsanıyordu.

Malraux'ya, bazı bakış açılarında, fazlasıyla hayranlık duyuyorum, ancak bana asla inanmış bir insan izlenimi vermedi; büyük bir oyuncuydu ve sonuçta bu içtenlikten biraz uzaktı. Bu durum *Antimémoires*'da duyumsanır. Orada doğru yanlıştan asla ayırt edilmez, kabul edilenlere önem vermez, onları kendisi de artık kabul etmez. *Les chênes qu'on abat*'da, soruları kimin sorduğunu ve yanıtları kimin verdiğini bilmek olanaksızdır. Bu her yerde ve her zaman Malraux'dur, zaten muhteşemdir. Sol güdümleri, daha sonra da General yanlısı tutumu, güneşin batışındaki bulutlar gibi, oluşan ve yeniden oluşan bir sözcükler yığını gibiydi.

13.Bölüm

Bir Parantez

MATTHIEU GALEY — Coup de grâce (*Bir  l m Bağışlamak*)'ın yayımlanması, sizin gözünüzde adeta yazınsal bir dönemi mi kapatıyor?

MARGUERITE YOURCENAR — Olaylar nedeniyle büyük  l de kapattı. Le Coup de grâce, 1939 savaşından bir ya da iki ay önce  ıktı. Ancak benim için 1939 ve 1948 yılları arasında önemli olan şey, tüm yazınsal tutkuyu bırakmış olmamdı. Güzel bir dinlenme dönemi! On yıl boyunca, yazma düşüncesini bıraktım; başka şeyler yapıyordum, yaşamımı kazanıyordum, akşamları kendimi çok yorgun duyumsuyordum. Bununla birlikte çok okuyordum ve bazı şeyler yazdım, *Le myst re d'Alceste*, *La chute des masques* ve *La petite sir ne* gibi bazı oyunların taslağını hazırladım ya da yazdım. Bu üç oyun o dönemde yazıldı ve daha sonra hiç değiştirmedim. *Negro spirituals*'i*  evirdim, çünkü bu bana, başkalarının televizyon seyretmesi ya da sinemaya gitmesi gibi, zevk veriyordu. Kariyer yapmanın gerekli olduğunu asla duymamadım ve sık sık, yazınla uğraşmasaydım, başka bir şey yapmış olurdu ya da hiçbir şey diye düşündüm.

— *Bunun Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleştiğiniz döneme karşılık geldiğini söylemek gerekir. Oraya ne zaman gittiniz?*

* Amerika Birleşik Devletleri'nin Güneyinde Siyahlara ait dinsel ezgiler (Türkçe'ye  .n.)

— 1939 yılının kasımında, “saçma savaş” sırasında, ancak bu Amerika’yı ilk ziyaretim değildi. 1937–1938 yılları arasında, orada kış ve bahar aylarında kalmış, daha sonra İtalya’ya dönmüştüm. Capri’de küçük bir evim vardı. *Le Coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak)’a orada başlamıştım; Munich krizinden kısa bir süre önce Sorrente’de bitirdim. Oradan da Almanya’ya ve Avusturya’ya gittim –orada nazizmin gösterisini yakından görmek korkunçtu– daha sonra da yaşamayı düşündüğüm Yunanistan’a döndüm. Sürekli olarak Yunanistan’da kalma niyetindeydim. Fransa’ya yalnızca farklı nedenlerden dolayı çağrıldım, örneğin savaş ilan edildiğinde oraya gittim.

Kuşkuya düştüm. Yunanistan’da bana sunacak hiçbir şeyi olmayan –verecek en küçük konferans, en küçük kültürel görev– Giraudoux’yu görmeye bile gittim ve benim artık oraya geri dönme olanağım yoktu. O zaman New York’ta kısa bir süre önce üniversitede bir görev alan ve aşağı yukarı iki yıldan beri tanıdığım Grace Frick bana şöyle yazdı: “Neden gelmiyorsun? Altı ay kalmayı hesaplayarak New York’a gittim...”

— *New York’ta sürgünde bulunan Fransız yazarlardan bazılarıyla karşılaştınız mı?*

— Ah, elbette ki! Herkes gibi, birkaç yazarla karşılaştım. Breton ile karşılaştım. Lévi-Strauss ile karşılaştım, çok gençti. Bir ya da iki kez Jules Romains’i gördüm. Kafelerde ve arkadaşların evlerinde karşılaşıyorduk. Sıklıkla da çok misafirperver Rusların evinde. O dönemde, Avrupa’ya, Asya’ya ya da en azından Meksika’ya özlem duyuyordum. Sonunda kendimi rahat duymasamadığım ve zaman zaman yaşamımı kazanmakta çok güçlük çektiğim Amerika Birleşik Devletleri’ni terk etmek istiyordum.

Nihayet, bir hatta iki iş buldum, her ikisi de yarım günlük işlerdi. Fransızca düzeyleri çok düşük, sıklıkla da temel kavramlardan yoksun öğrencilere karşılaştırmalı yazın dersi veriyordum. Hele şükür ki, öğretmen izleklerini ve konularını seçmekte çok özgürdü. Ancak, her şey yüzeysel kalıyordu. Zaman zaman,

öğrencilerim sayesinde, aslında çok şey de öğrendim. Birbirine politik ve dinsel ya da başka bağlarla bağlı yazınsal ve toplumsal grupların hangi noktada, yaşam denen okyanustaki yosunlar gibi, yalnızca küçük yüzer gruplar oluşturduğunu öğrendim.

Yaşamı tanıdığımı inanıyordum. Ancak onunla büyük Amerikan kentlerinin tam bilinmezliğinde, o zaman Avrupa'dakinden çok farklı olarak duyumsadığım bir uygarlıkta, daha sonra, Güneyin ya da Yeni-Meksika'nın yollarında ve sonunda burada oturduğum bölgede karşılaştığım gün, insan kalabalığı içinde bir zerrecik olduğumuzu, her birinin kendi kaygılarıyla ne kadar da meşgul olduğunu ve gerçekte birbirimize ne kadar benzediğimizi öğrendim. Bu benim için çok yararlı oldu.

— *Başka bir deyişle, o zamana kadar, yalnızca tam bir entelektüeldiniz.*

— Hayır, kuşkusuz, tam bir entelektüel değildim, duyumlar, rastlantılar ve isterseniz düşler benim için her zaman çok önemli olmuşlardır, ancak insanlar konusundaki bilgim yine de kısmen bazı tiplerle sınırlıydı. Fakirlikten söz ediyordum, mutsuzluktan söz ediyordum, ıstıraptan söz ediyordum. Ancak, herkesin bazı şeyler bildiği, bazı modalara, yüzeysel ya da derin belirli bir kültüre, bazı eğlencelere katıldığı bir toplumun içindeydim... Tüm bunların boşuna olduğunu keşfettim. Belki de boşuna değildi —düşüncenin ve insan duyarlılığının bazı görünümelerini geliştirmek için yararlı, hatta an an çok değerliydi; seçkin bir topluluğun olması gerekir, hatta çok sıklıkla seçkin olmasalar da— ancak bunun arkasında değişmemiş kalabalık bir kitle de var. Paris'te bile, "kültürel" bir toplantıdan, taksi şoförüyle, hizmetçiyle, kapıcıyla ya da oradan geçen ilk kişiyle neşeyle konuşmadan asla çıkmadım.

— *Peki, öğrencilerinizden neler öğrendiniz?*

— Ne kadar da azı çalışmaya hazır, ne kadar da çok insan

belirli bir *statu quo*'da yerinde kalıyor ve dikkati yoğunlaştırma süresi ne kadar da kısa. Zaman zaman bu dikkati yoğunlaştırma anına ulaşılabilir ve bir şeyler çağrıştırılabilir, olay devam ettirilebilir, ancak dikkati yoğunlaştırma kendiliğinden, sıklıkla, devam etmez. On sekiz ve yirmi yaşındaki zeki ve parlak insanların çoğu, bir gün ne olacakları konusunda bizi yanıltırlar. Eğilimleri kısa sürdü ya da yaşam sertçe onların hakkından geldi.

Öğretmeyi sevmediğimi söylemek zorundayım, çünkü zevklerimi açığa vuramıyordum, düşüncemin yavaş yavaş olgunlaşmasına alıştım: Okumayı seviyordum, okumalarımın içeriğini başkalarına iletmeyi sevmiyorum,. Projeler yapmayı seviyordum, yaşarsam belki bir gün yazacaklarımı düşünmeyi seviyordum.

Dahası, çalışma düzenine alışma güçlüğü vardı, çünkü çok uzakta oturuyordum ve New York'a gitmek için, iki ya da üç saatlik bir otobüs ya da savaş zamanında tıklım tıklım dolu vagonlarda tren yolculuğu yapmak gerekiyordu; Amerikan eğitiminin yapay yönünü de çok güçlü bir şekilde duyumsuyordum.

Öğrencilere hiç bilgi verilmiyordu. Sözde üstün o kültüre, zayıf bir bilgi düzeyine ulaşıyorlardı ve tüm bunların çok belirsiz ve değişken olduğunu fark ettim. Onlara Çin tiyatrosundan söz ediliyordu ve çoğu Shakespeare'i ve Bernard Shaw'u okumamıştı. Bir profesörün doğal bilimlerin modasının geçtiğini; bir başkasının nükleer fizikle karşılaştırıldığında gökbilimin (elbette ki uzay keşiflerinden önceydi) önemsiz olduğunu söylediğini işittim. Moda tutkusu yüzünden hiçbir konuda yerleşik bilgiye sahip değillerdi. Yeniyetmelerde daha sonra üzerine bina yapmaya olanak tanıyacak sağlam temellerin hiçbiri yoktu.

— *Eğitmenlik mesleğini Avrupa'da yapmış olsaydınız, daha çok tatmin olmuş olacağınızı düşünüyor musunuz?*

— Bilmiyorum, çünkü Avrupa'daki eğitim ortamını çok iyi tanımıyorum. Büyük bir olasılıkla, tam aksine, aşırı sert programlardan, kaçınılmaz olarak en özgün ve en iyi olmayan belirli bir

entelektüalizm adına abartılmış bir saygıdan rahatsız olurdum. Oysa burada, Amerika'da, gerçekten isteyen bir öğrenci her şeyi öğrenebilecek ve her şeyi yapabilecektir. Bunu onlara çok sık söylüyordum, ancak tam olarak ilerlemiyorlardı. Bu Amerikalılar, görünürdeki özgürlüklerine karşın, bir tür toplama arzusuyla yanılığa düşüyorlardı. Yemek pişirme ya da buket yapma sanatı ya da İtalyan Rönesansı'nın öyküsü öğrenilmek istenirse, bir kursa yazılmakta acele edilir. Onlara boşu boşuna şöyle diyordum: "Çiçeklerinizi kendiniz düzenleyin, neyin hoşunuza gittiğini ve sizi neyin heyecanlandırıldığını göreceksiniz; damak zevkinize güvenerek yemeğinizi kendiniz pişirin, kendinize bir kitap alın ya da kütüphaneye gidin ve İtalyan Rönesansı üzerine birkaç kitap okuyun ve kitaplar sizi sıkar ve yorarsa, fişlerden hoşunuza gidecek ve sizi daha iyi bilgilendirecek bir başka kitap olup olmadığını araştırın, yemek pişirme ve İtalyan Rönesansı'nın ne olduğu konusunda bir düşünceye sahip olma-ya başlayacağınız güne kadar". Yapacak bir şey yok. Yirmi yıldan bu yana, Fransızca ders almanın dördüncü yılında olan altmışlık hanımlar tanıyorum. Hâlâ okulda olmak hoşlarına gidiyor.

O yıllarda öğrencilerimin çoğu fazlasıyla özgürdü, ancak ne yapacaklarını bilmiyorlardı. İçlerinde istek yoktu. Bu beni çok şaşırtıyor ve şiddetin bile, onlarda bir isteksizliğe karşılık geldiğine inanıyorum. Çünkü tutkulu bir şekilde bir şeyler yapmayı gerçekten isteyenlerin sayısı çok az. Şiddet bir avuntu oluyor.

O yılları kasıp kavuran ya da sona eren İkinci Dünya Savaşı gelince, kız ve hatta erkek öğrenciler kendilerini özellikle ilgili duyumsamıyorlardı, bu da oldukça doğaldı. Tüm bunlar çok iyi imgelemedikleri uzak bir dünyada olup bitiyordu. Macarthy döneminin yılgısı, yabancılara ve yurtdışında doğmuş Amerikalılara karşı gereksiz tutumlarıyla, tam aksine duyumsanmıştı: Çalıştığım kolejde çok sayıda öğrenci, benimle aynı düşüncededeydi ya da diğerleri de öğretmenlerinin düşüncelerini paylaşıyordu. Gerçekten de yalnızca, Vietnam savaşının yıkımlarından, Siyahların eşitliği konusunda altmışlı yılların büyük hareketinden, haklı ya da haksız olarak altkültür olarak

adlandırılmış farklı hareketlerden, çevrebilimin bilincine varılmasından, yani yeryüzündeki yaşamı tehdit eden tehlikeleri önlemenin yollarından hareketle, buradaki gençlik, olduğu haliyle, gerçekte ne olduğunu, ilk gelişmeyi, yetişkin yaşı ilk seçimlerini, bana göstermeye başlamış gibi geldi. İki yıl boyunca Avrupa'da kaldığım için kesilen ve sürekli olmayan eğitimlik deneyimlerim, 1953 yılında birkaç ay içinde sona ermişti, ancak genç Amerikan kuşaklarının bir bölümüne, en azından tüm yaşamlarını körü körüne dizgeye inanma ve rahatlık üzerine kurmuş geçmiş kuşaktakilerden, daha yakın olma duygusunu korudum.

Yukarıda, Amerikan eğitiminin önemli yanlışlarından söz ettim. Çok sayıda Amerikalıdaki yurttaşlık hizmeti, insani ya da insansever gönüllülük, azınlık haklarının yanında yer alma ve sözcüğün en iyi anlamında etkinsilik yeteneğini (bizimkinden çok daha büyük bir yetenek) düşünmek gerekir. Orada ve her yerde, zaman zaman politikanın ve kurumların, geçerli kabul edilen önyargıların ve itibarların ya da önceden hazırlanmış coşkuların kaçınılmaz hatalarına karşın, birkaç insanın (ya da çok insanın, saymadım) her kuşakta, insani erdem ve değerlere önem vermesine hâlâ hayranlık duyarım. Zaten aynı izlenimleri 1968 yılının Paris'inde de edindim ve gördüm. Ancak her şey sürekli olarak değişiyor. Askere yazılmanın ikilemleri karşısında şaşırıp kalan, İran'dan gelen haberlerle kaygılanan 1980'li yılların üniversite öğrencileri, sinirli sinirli televizyonun ya da radyonun düğmelerini çevirirler. Kendi kendime zaman zaman şöyle derim, bugün yirmi yaşında olsaydım, onlar kadar iyi direneceğimden emin olmazdım.

— *Şimdi 1940'ların Amerikası'na geri dönelim. New York civarlarında oturuyordunuz ve kuşkusuz, o dönemde politik seçimler yapmak zorunda kaldınız.*

—Tam da seçim değillerdi, kendiliğinden karar veriliyordu. Hemen Gaulle yanlısı olmuştum. Savaş öncesinin Almanyası'nı

görmüştüm, bu bana dayanılmaz ve korkunç gelmişti; Çok sayıda insan gibi asla bu serabın kurbanı olmadım, örneğin Céline, Jalous (bu iki yazar birbirlerine benzemezler) ve Fransa'da tanıdığım belirli sayıda insan o serabı gördüklerine inandılar. Bir başka örnek olarak Montherlant da verilebilir. Ancak Almanya'yı boş düşlere kapılmayacak kadar iyi tanıyordum.

Fransızlar bunu bilmiyorlardı. Bundan safça söz etme biçimlerini anımsamak gerekir; Hitler'in düzen getirdiğini sanıyorlardı, oysa yetkecilğin ortasında, çok sıklıkla olduğu gibi, büyük bir kargaşa egemendi. Diktatörlükler genelde büyük kargaşa demektir.

— *Oradayken, Fransa'nın tamamen işgal edildiğini öğrendiğinizde ne duyumsadınız?*

— 1940 Haziranında Paris'in düşmesinden mi söz etmek istiyorsunuz? Zaten Amerika Birleşik Devletleri'nde idim, Polonyalı büyük budunbilimci Malinowski'nin kollarında ağladım. O akşam onun evinde idim. Geleceğin şu ya da bu biçimde uzun süre tehlikeye düştüğünü çok iyi duyumsuyorduk; her zaman için, söylememek için kendimi zor tutuyorum, ancak nihayet, mutlu ya da mutsuz her olayın silinmez bir iz, bir yara izi bıraktığına gönülden inanıyorum. Korkunç olan, çağımızın ne kadar irinli yaralarla, kinle, intikam ve hınç alma arzusuyla dolu kötü iz bıraktığını düşünmek. Belirli bir noktaya kadar, Hitler bugün Yakın-Doğu'da olup bitenlerin sorumlusudur. Mussolini Hitler'den sorumlu oldu. Bir yandan Napolyon, diğer yandan da La Sainte-Alliance Mussolini'den sorumlu oldular. Kıyalar ve politik çılgınlıklar her zaman kartopu gibi büyürler.

Kurtuluş döneminde Fransa'ya dönebilirdim, ancak burada Maine'de bir evim vardı, dostlarım vardı, başlamış olduğum bir işim vardı; bir kez daha, yeniden, yaşamımı kökünden değiştirmek istemiyordum. Dahası sevdiklerimin çoğu ölmüştü ya da ölümden beter bir durumdaydı. Bu yüzden Amerika Birleşik Devletleri'nde kaldım. Bir yerlerde olmak gerekiyor...

— *O dönemde hiçbir şey yayınlamadınız, ancak düşündüren bir başlığınız var, projesini yaptığınız Cantique de l'âme libre neydi?*

— Nerede olunursa olunsun, ne yapılırsa yapılsın, tam olarak, insan özgürlüğünün bir tür ezgisiydi. Baskıların özgürlüğün bir parçası olması. Düzyazıydı, ancak gerçekte *Feux* (Ateşler) türünde bir şiirdi. Sonunda onu attım, çünkü ondan ne yapabileceğimi bilmiyordum. Onu nerede yayınlayacağımı imgelemiyordum. Zaman zaman bir şeyleri atmak gerekir.

— *O dönemde atacak fazla bir şeyiniz yok muydu?*

— Hayır. Sizin şu an söylediğinizi, aslında bana söylemeye gelen bir Fransız dostumu anımsıyorum: “Nasıl olur da artık kariyerinizi düşünmezsiniz!”...Küçük bir desen çizdim, küçük bir çember; ona dedim ki: “Hadi, çemberi küçük parçalara ayıralım, burada benim için kariyerin yüzde kaçlık bir yer tuttuğunu göreceğiz. Belki de, onda bir mi, yirmide bir mi? Her şeyi hesaba katmalı.”

— *Bununla birlikte tam olgunluk döneminizdediniz; bir yazarn en verimli olduğu dönemde. Bir tatminsizlik, bir tedirginlik duygusuna kapılmadınız mı?*

— Zaman zaman, ancak ender olarak. Başka şeylerle ilgilieniyordum. İnsanlar Rimbaud sorunu üzerinde kafa patlatırlar: Neden gitti? Onu çok iyi anlıyorum. Belirli sayıda bir şeyler yazmıştı; belki de kendi kendine “artık asla yazmayacağım” demedi. Ancak kendisini işlere, yolculuklara verdi, önce Yunanistan’a, daha sonra da Etiyopya’ya gitti, onu anlıyorum. Bu yaşamında yeni bir sayfaydı. Racine’in birden bire trajedi yazmaya ara vermesini ve belki de yazmayı artık bir daha hiç düşünmemesini de anlıyorum.

— *Ancak yazmak istediğiniz şeyi yazmış olmaktan uzaktınız.*

— Evet, ancak, bu konuda yetenekli olup olmadığımı da ölçüp biçemiyordum. Zaten, gerçekten de, başyapıtla dolup taşan bir dünyada, ha bir fazla ha bir eksik yazınsal bir yapıt...

Başlangıçta, bu şekilde usa vurmuyordum. Yeniyetmeyken, farkına varamıyordum. Ancak Goethe'nin fazlasıyla alçak gönüllü tûmcesini anımsayın –Goethe alçakgönüllüydü–: “Dünyada kaç tane başyapıt olduğunu bilseydim, yazma işine bulaşmadım, başka şeyler yapardım” der. Haksızlık etmiş olacaktı, zira kaybımız büyük olurdu. Bununla birlikte, içten ve büyük olduğuna inanıyorum, çünkü alçakgönüllülüğüne eşlik eden bir tûr ağır ve biraz da cakalı gurura karşın, gerçekte yazının bir zerrecik olduğunu ve değerinin ne olduğunu biliyordu.

— *Bir yerlerde o dönemde sizi fazlasıyla üzen “ruhun yıkımı”ndan söz ettiniz. Tam olarak neden söz ediyordunuz? Savaştan mı?*

— Avrupa'yı terk etmiştim, yazarlık mesleğimi neredeyse bırakmışım –tamamen bırakmadım, çünkü *negro spirituals*'i çeviriyordum, size de söylediğim gibi, birkaç oyun yazıyordum– ancak en azından yoğun bir şekilde yazmıyordum ve gördüğüm insanlar benim için yeni insanlardı ve kimi zaman da ilk bakışta önemsizdiler. Tıpkı her şeyin bozulduğu yakma aşaması gibi. O zamana kadar yazdıklarımı artık düşünmüyordum. Tümü de onurlu, iyi ve sağlam çalışmalardı, ancak onları neredeyse artık hiç düşünmüyordum. Kuşkusuz, Avrupa'yı terk ettiğim anda, kısa bir süre önce *Le coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak)'ı yayımlamışım ve kötü bir roman yazdığım düşüncesinde değildim. Birlikte yemek yediğimiz son akşam, Jaloux bana “dinlenin, toprak kışın dinleniyor” deme inceliğini gösterdi. Oldukça yavan coşumcu yapıtlarına karşın, bilge ve inceydi. “Toprak kışın dinleniyor; Fransız dili kadar uzun sürecek bir yapıt yazdınız.” Bu bana sonsuz haz veren bir iltifat, ancak o zaman Fransız dili-

nin ne kadar süreceğini bilmiyordum, bugün de bilmiyorum. Sonuçta kendi açısından dostça bir yaklaşımdı...

— *Bu on yıl süren bir kıştı.*

— Ah hayır! On yıl sürmedi. İki ya da belki de üç yıl. Buenos Aires'te, Roger Caillois'nın *Les lettres françaises*'inde yayınlanan makaleler ya da makale taslakları yazdım ve bundan dolayı ona minnettar kaldım. Alger'de dergilerde de yayınlar oldu, daha sonra savaşın tam ertesinde, Marseilles'de, Kavafis'in çeviri bölümleri ve oyunlardan bölümler yayınlandı. Ancak özellikle, savaşa karşın, zaman zaman çok mutlu bir yaşam vardı. Gürültü, yapılar ve yollarla bugünkünden daha az harap olmuş Virjinya'daki muhteşem ilkbaharla ilgili anımı unutamam. Dahası, benim için yaşamın yeniden kötüye gittiği anlar vardı, çünkü dünyada olup bitenler durmadan belleğimi meşgul ediyordu. Tüm şiddeti tanımak olanaksız olmasına karşın, hem çok uzakta hem de çok yakındaydık. Olup biteni anlamak için belirli bir süre geçmesi gerekiyor; gerçekte, bilmediğimiz çok şey olup bitiyordu.

Fransa'da yaşayan çok sayıda Fransız'ın kendileri de ancak 1945 yılında, insanlar geri döndüklerinde, toplama kamplarını öğrendiler. Biz sürgünler içinde aynı şey söz konusuydu. Avrupa'da olup bitenin ya farkına varmıyorduk ya da yalnızca kısmen, farkındaydık. Farkına vardığımızda da, bu bir tür bireysel şoktu. New York'ta, yakınlarından birçoğunun ölümüyle gerçekten de perişan olan bir Yahudi hanım arkadaşım vardı. Adı Rosa'ydı ve acısını paylaşıyordum. Ancak sonuçta, her şey hâlâ bütünüyle açıkça yazılmamıştı; her şey sayfalara dökülmemişti. Asya'da olup bitenleri, korkunç kıyaları, çok geç öğrendim... İşte bir an tüm bu ıstırapla bütünlüşmek için, bunca yıl, uyanırken, dünyanın içinde bulunduğu durumu düşünmediğim bir sabahım olmadı. Bununla birlikte, zaman zaman, her şeye karşın, mutlu olmayı başarıyoruz, ancak bu farklı bir mutluluk türü.

14.Bölüm

Amerika'da Bir Ada

MARGUERITE YOURCENAR — Adaları her zaman sevdim. Eubée'yi sevdim, Egine'i sevdim –kaybolmuş bir köşede yaşandığında, söylendiğinden çok daha az turistik olan– Capri'yi sevdim. Her ada kendi içinde küçük bir dünya, küçük bir evrendir. Bakın, burada insanları ne kadar da iyi tanıyoruz. New York'ta bir dairede otursaydım, Maine'nin bu adasında tanıdığım insanların onda birini bile tanımayacaktım. Deniz yine de yoğunluğu biraz azaltıyor. Evren ve insan dünyası arasında bir sınırdı olduğumuz duygusuna kapılıyoruz.

Bu Amerikan ülkelerinde uzun süre yabancı ve yeni gelenler olarak kalıyoruz. Sonuçta, insanı kolay kabul etmeyen bir ülke. Burada çok yıkım yapılıyor. Zengin bir adam muhteşem bir ev yaptırır, daha sonra kalıtçıları anlaşımadıkları ve vergileri ödemeyi yadsıdıkları için ev yıkılır. Bir yıl sonra, dolaşacağız. Ev neredeydi? Yerinde çoktan yosunlar, çalı çırpı vardır; artık hiçbir şey yoktur. Bu çok şaşırtıcı bir durum.

Ağaç evler uzun ömürlü değildir; dumanda yıpranır ya da zamanla adeta çürür ve yıkılırlar. Japonların Şinto tapınaklarını her yirmi beş yılda bir yeniden yapmaları gibi, sürekli yeniden yapılırlar.

MATTHIEU GALEY — *Evet bizim değişmez, yerleşik ev anlayışımızdan çok farklı bir anlayış.*

— Evet. Kuşkusuz, her yerde bir sığınak, bu amaçla inşa edilirler ve dünya yüzeyinde geometrik bir nokta, biz tam buradayız. Ancak bunun mal sahibi olmakla bir ilgisi yoktur: Bu evler bizim kendilerinden vazgeçtiğimiz gibi bizden vazgeçerler ve bizim öldüğümüz gibi ölürler. Monts-Déserts adasında bir felaket meydana gelirse, bir süre sonra, insanlardan neredeyse hiçbir iz kalmayacaktır.

— *Bu adaya ne zaman geldiniz?*

—Sanıyorum 1942 yılıydı. Herkes gibi, öncelikle, New York'ta Avrupa'ya geri dönmek için, günü gününe, bekledim. Daha sonra, olaylar bu şekilde devam ederken, buraya çok yakın bir köyde sıradan, döşeli büyük bir ev kiralamış olan Amerikalı bir arkadaş, Grace Frick'i ve beni, birkaç yaz haftasını Maine'in tanımadığım bu adasında geçirmeye davet etti.

New York cehennemiyle karşılaştıldığında, bu bölge bize öylesine güzel göründü ki bir ev aramaya koyulduk. İyi bir binici olan Grace, tatilini at üzerinde geçiriyordu. Ben ise vasat bir biniciydim, ancak bölgede at üzerinde yaptığım bazı gezilerin unutulmaz anıları hâlâ belleğimdedir. O dönemde başka iletişim aracı olmadığını söylemek gerekir, benzin yoktu ve Grace köyde "ev arayan atlı hanım" olarak tanınıyordu. 1949 yılında sonunda bir ev bulduk, ancak onunla ancak daha sonra ilgilenme olanağımız oldu. Bununla birlikte, *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'i burada bitirdim.

— *Bu köyde sizi etkileyen neydi?*

— Çok güzel olan ve o yıllarda çok çok daha güzel olan doğa. Daha sonra da yaşam. Yaşam burada yazından yoksun ve yalın biçimiyle karşınızdadır. Burada da, başka yerlerdeki gibi, insanlar birbirlerini öldürürler –bu sık sık olur (en az altı ya da yedi cinayet ya da cinayet girişimi anımsıyorum); birbirlerinin eşlerini baştan çıkarırlar; çapulcular zaman zaman bahçeleri

yağmalar; işinin erbabı hırsızlar çevredeki büyük “yazlıklardaki sanat yapıtlarını çalarlar; küçük ya da büyük skandallar her yerde olduğu gibi burada da köyün neşesidir ve tüm bölgede, sonbaharda, avın dayanılmaz acımasızlığı vardır (yaşanan kazalar sık sık insan hesaplaşmalarının gerçek yüzünü gizler). Ada avcılara yasaklanmış bir tapınak, ancak ne yazık ki kaçak avcılar var. Bu mevsimde anakaraya gitmek istemem. Ne mutlu ki, hayran olunacak nezaketi ve dürüstlüğü olan insanlar da var, olup biten her şeyde herhangi bir düşünbilimden eser yoktur.

— *Bu insanlar için siz kimsiniz?*

— Ah! Birisi... Ülkeden olmayan birisi, hatta otuz belki de daha fazla yıldan sonra bile. Bizler “Aşağı Doğuda”, burada, doğuya doğru gidilebilecek kadar uzağız, söyledikleri gibi, yani Amerika Birleşik Devletleri'nin kuzey-doğu ucuna kadar, çünkü Kanada sınırından aşağı yukarı yüz otuz kilometre uzaktayız. Düşünceleri ve geleneklerinde eski bir ülke. XIX. yüzyıldan bu yana çok değişmedi. Kendilerine para kazandıran, ancak hiç sevmedikleri “yazlıkçılarla” ortaklık, zaman zaman da düşmanlık içinde yaşayan bir taşra ülkesi. Bana gelince, yine de, sonunda beni benimsediklerine inanıyorum. Zaten, son zamanlarda, onların gözünde basınla ve medyayla simgelenen başarının burada bir şeylerin lehine olduğunu söylemek gerekir.

— *Yapıtınız hangi konuda bu çevreden etkilendi?*

— Avrupa'da kalmış olsaydım ya da hatta 1940 yılında Yunanistan'a dönmüş olsaydım, git gide yazının biçimsel görünümüne bağlanmış olacaktım diye düşünüyorum, çünkü yaşadığım ortam son derece yazınsaldı ve geçmişe daha bağlı kalacaktım, çünkü sitler, onların tümü de, antik efsaneye bağlıydılar. Buraya gelmiş olmak, tamamen farklı. Kitlese ve şekilsiz bir gerçekçilikle yüz yüze olmak, bu değişiklik sanıyorum bana çok yararlı oldu. Şu an için, psikolojik, tutkusal

ve kişisel bir gerçeklikten değil, gerçeklikten, brüt gerçekliğin ağır yükünden söz ediyorum. Descartes, Amsterdam rıhtımlarında, fıçıları yuvarlayan insanlar arasında, derin düşünceye dalmayı çok iyi başardığına inanıyordu. Bu fıçı yuvarlamanın bana da iyi gelip gelmeyeceğini bilmiyorum; burada, tam aksine; doğal sessizliği, zaman zaman da gece kuşlarının seslerini, siste kıyıya yanaşan bir kabotaj gemisinin siren gürültüsünü buldum. *La petite sirène*'in önsözünde, bu kısa oyunun, benim için, yerbilimin tarihe üstün geldiği bir dönemi işaret ettiğini yazdım. Bu çok derin bir düşünceye karşılık gelir. Git gide doğal ortamla, ağaçlarla, hayvanlarla ilgilenmeye burada başladım.

Ancak, başka yerde yaşasaydım, belki de, aynı şekilde, olgunlaşmış olacaktım. Kim bilebilir. Rastlantıya büyük saygım var. Verilen şeylerin ve verilen yaşamın bu kabulüne inanırım, yaşamı geldiği gibi kabul etmek gerekir. Birçok insanın felsefeci kabul etmediği bir yazar, mademki basitçe Kazanova söz konusudur, sık sık yazgıya olan bu bağlılıktan, *amor fati*'den söz eder. Nietzsche'nin o zamandan bu yana görkemli kıldığı formülü kullanmaz. Çok daha iyisini söyler: *Sequere deum*, Tanrı'yı izlemek. O halde diyebiliriz ki, "tanrı beni Amerika'ya getirdi. Küçük harfle "tanrı" diyorum, çünkü hangisi olduğunu çok fazla bilmiyorum. Bir Hristiyan "Tanrı yardımı"; bir Hindu "karmam" diyecektir. Dahası bu değişecektir. On yıl sonra, hâlâ yaşarsak, nerede olacağımızı yalnız tanrı, "Tanrı" bilir...

— *Kökeninde burası bir çiftlik miydi? Bu, sizin bu evi sevmenizi engellemedi.*

— İnşa edildiği tarihi tam olarak bilmiyoruz. Kuşkusuz 1866 yılına doğru. XIX. yüzyılın ortalarına doğru yerleşimin çok az olduğu bu ada için oldukça eski bir tarih. Büyük bir olasılıkla, başlangıçta küçük bir evdi; bugün mutfakın bulunduğu bölüm daha sonra eklendi. Öyle görünüyor ki, malzeme, yani ağaç, buraya on beş yirmi kilometre uzaklıktaki dağdan kesildi ve adayı neredeyse ikiye bölen buzul döneminde oluşmuş bir fiyort-

ta yüzdürülerek taşındı. Tomruklar kıyı boyunca yüzdürüldü ve evi ilk sahibi bizzat kendisi yapmış olmalı.

Evi o dönemdeki haliyle gösteren, aşağı yukarı 1870 yıllarında çekilmiş, küçük bir fotoğrafım var. Ne yazık ki bugün olmayan büyük bir samanlık var, yanmış ya da yıkılmış olmalı. Burada “yaz mutfacı” adı verilen yer de vardı. Burası insanların konserve ve reçellerini yaptıkları, sıcak aylarda, yer açısından rahatlık sağlayan bir tür büyük ek bölümdü.

Evin küçük odalardan oluştuğunu göreceksiniz, bu da ısı yalıtımı için çok önemli. Büyük soğuklarda, odalardan birkaçını kapatıyoruz. Rasgele konumlandırılmış sekiz ya da on oda var. Her odanın sobası var – yalnızca üç soba kaldı, ancak eskiden sayıları çok daha fazla olmalı. Belki de mazot gelmezse, başka sobalar eklemek zorunda kalacağım. Ancak, ısınmak için odun satın almayı da sevmiyorum; Ölü dalları topluyorum; kesilmesi gereken birkaç ağacı kullanıyorum. Ticari olarak satılan odunu önlemli kullanıyorum, çünkü ormanı korumak gerekiyor. Ülküsel olanı, aslında küçük bir güneş enerjisi düzeneği olacak, ancak güneyde onu gölgeleyecek akağaç sıraları buna çok uygun değil.

Evin mobilyaları ise, karmakarışık, her şeyden biraz var: İki savaştan ve birçok yolculuktan geriye kalanlar ve evi benimle birlikte satın alan hanım arkadaşımın katkısını gösteren her şey.

Çevreye gelince, bugün gördüğümüz gibi değildi, yani ege-men olan bitki türlerinden oluşan çayırların, kayın, köknar ve akağaç korularının karışımı. Bunların hiç biri yoktu: Geniş bir fundalıktı. İskoçyalı çiftçiler bu adaya geldiklerinde, bu taşlı tar-lalarda geçimlerini sağlamayı deneyerek, ağaçları gelişigüzel kes-meye başladılar. Ağaçlar daha sonra yeniden filizlendi. Bir kaçının büyümesini kendi gözlerimle gördüm.

Kısacası, bu evin elinden geleni yaptığına inanıyorum. Sıradan bir ev, küçük, fazlasıyla da kullanışlı. Bir oda daha ek-le-nebilir –bir iç bölme açılarak genişletmenin çok kolay olduğu ağaç evler konusunda birçok insanın bu eğilimi var– ancak bu benim tam olarak yapmak istemediğim bir şey. Bir tutam otu bile yok etmek istemiyorum. Burasının yol kenarında bir durak

olduğu düşüncesini vermek istiyorum. Mal varlığıyla tıka basa dolu olma düşüncesini sevmiyorum. Zaten her zaman her şeyi saklarız. Evi çevreleyen küçük toprak parçası (dörtte üç hektar) fazlasıyla yeterli; burada bile yazın, balta girmemiş ormanların bir köşesindeymiş gibi insan kayboluyor.

Ancak, kuşkusuz, daha genç olsaydım, bu işlerle uğraşacak daha çok enerjim olsaydı, burası büyük bir çiftlik olurdu, tamamen el değmemiş bölgelere sahip olmayı ve gerçekte de ormanlarda ve otlaklarda olmayı denerdim. Küçük bir evim olurdu, orada birkaç dostumu bir araya toplardım. Orası bir tür “ortak ev” olurdu. Ben bunu Amerika’ya yerleşmeden çok önce düşündüm. Hollandalı dostlarımla sık sık bundan söz ettim ve belleğimde kendileriyle bu deneyimi yaşamayı istediğimiz insanların tüm bir listesi var. Aşağı yukarı dünyanın her köşesinden gelecekerdi!

— *Sonuçta, bu yazınsaldan çok biraz “hippi” tarzı mı?*

— Evet, büyük bir olasılıkla. Biraz o da var tabi. Hippilere saygı duyuyorum. Kendilerine dayatılan, yanlış ve zararlı, kendimizi satın alma gücüyle gerçekleştirdiğimize inandırılmamız gibi, çok şeyi yadsımak için ellerinden geleni yapıyorlar. Satın alalım, alalım, alalım...

Şöyle bir yaşam felsefem var, bu gösterişli sözcüğü kullanabilirsek, felsefeme göre, benden bir şey istenmezse ve gerçekte ondan vazgeçemeyeceksem satın almam. Dünyanın kalabalığına neden bir ek yapayım? Öte yandan, içim rahat bir şekilde anah-tarı kapının altına koyabilirim. Kuşların olmamasına üzülürüm, Joseph adlı sincabın olmamasına üzülürüm, hepsi bu. Nerede ölürsek ölelim, bir gezegen üzerinde ölüyoruz.

— *Yine de sizin sorumlu olmadığınız küçük bir aldatmaca var, bu da bizi, ıssız bir bölgede oturduğunuzu düşünmeye yol açan adanın adı.*

— Bu, adayı bu şekilde adlandıran Champlain’in hatası.

Dahası, Monts-Déserts adasına hiç çıkmadı, Yeni-Iskoçya'dan ayrılırken, adayı gördü, gemisinden adanın yandan görünüşünü çizen ilk kişidir. Çok güzel çizdi. XVII. yüzyılda, çok güzel konuşuluyor ve *güzel* bir dil kullanılıyordu – yedi ya da sekiz dağın yandan alçak görüntüsünü çizdi. Hiç kimseyi görmediği ve kıyıda herhangi bir yerli kampı varmış gibi görünmediği için, adaya Monts-Déserts adını verdi. Çöl (désert) Fransızca'da, kim-senin bulunmadığı yer anlamına gelir. Onun yetenekli bir tarihçi olduğuna inanan, Amerikalı Morison, hatta bu resiflerden birinde karaya oturdu ve gemisini onarmak için birkaç gün geçirdi. Ancak aşağı yukarı on yıl sonra, küçük bir Fransız Cizvit grubu buraya yerleşmeyi denedi; onlar da başarısız oldular, Yeni Iskoçya yolunda, İngiltere kralının hizmetindeki bir korsan tarafından dağıtıldı ve öldürüldüler. Tüm bunlar şu an yazdığım bir öyküde kısa bir bölüm olacak.

Daha sonra, XIV. Louis döneminde, Cadillac markisi bölge valisiyken, birkaç Fransız çiftçi vardı. XIX. yüzyılın başında, Cadillac'm torunlarının burada bir çiftlikleri bile vardı, ancak o insanlar yaşlandılar ve oldukça da fakirleştiler, yavaş yavaş uçsuz bucaksız toraklarını sattılar. Sonunda bir Iskoç çiftçinin evinde pansiyoner oldular. XIX. yüzyılın ortalarında, Boston'da imal edilen her şeyi gemilerle alan tamamı neredeyse Iskoçya kökenli bir köylü nüfusu vardı. O insanlar taşlık arazilerinden ve su değirmelerinden elde ettikleri ürünlerle burada sakin bir yaşam sürüyorlardı.

Zaten, 1880 yılına doğru burası gözde bir yer oldu, birkaç tanınmış ressam adayı keşfetti. Filedelfiya'nın ya da Boston'un şık Amerikalılarından birçoğu yirmi beş bavul, on iki hizmetçi ve atlarla kaldıkları geniş barakalar yaptırdılar – mimari için kötü bir dönemdir. Bu muhteşem bir geçit töreniydi! Adaya üç ya da dört aylığına yerleşiyorlardı. O dönemde her yıl aynı bölgede, uzun süre yazlıkta oturma modası vardı, kara yolu henüz yoktu ve bu insanlar Boston'dan deniz yoluyla geliyorlardı.

O dönem çoktan Belle Epoque'ün küçük bir modelini sunuyordu. İnsanların birbirlerine ziyafet çektikleri, kentin tuvaletlerine küçük arabalarla, kadınların farbalı ince keten elbiselerle

gidildiği, beylerin de silindir şapkayla gittikleri dönem. Ben bu şekilde düşünüyorum. İtalya'dan gelen dantel örtüler, İngiltere'den ithal edilmiş gümüş yemek takımları vardı. Beyaz eldivenli başgarnsonlar, XVIII. yüzyıl tablolarını anımsatan o şık pikniklerde, göl kenarında ya da dağların tepelerinde, hizmet ediyorlardı. Genç Edith Warton'un ya da genç Henry James'ın dünyasıydı. Ne yazık ki, bu artık yalnızca bir anı. Bellekten neredeyse silinmiş bir anı.

— *Belle Epoque'un tatilcileri kimlerdi?*

— Bunu size söyledim, Boston'un, Fildilifiya'nın ya da New York'un şık hanımları ve beyleri. Bu üç kent sık sık sürüden ayrılıyordu. Özellikle ailenin kurucusu, yaşlı Rockefeller vardı, ancak, bana öyle geliyor ki, bu ortama tam olarak asla ait olmayan katı bir Protestan'dı. Adada büyük bir evi vardı, bakımı çok pahalıya mal olduğu için yıkılanlar arasındaydı. Monts-Déserts adasını çok seviyor ve sık sık geliyordu. Atlan seviyordu ve bugün bile hizmet veren muhteşem binicilik pistleri açtı. Büyük kriz sırasında, işçileri çalıştırmak için, köprüler ve dağ yolları yaptırdı, bu da onu yeterince popüler kılmadı. Görünüşte, sert ve soğuktu. Ellili yıllarda, seksen beş yaşında yaşama veda etti. Onu birkaç kez gördüm. Onu görmek isteyenler, o yıllarda Seal Harbor köyünün tıklım tıklım dolu kilisesinde görüşüyorlardı, zira kesinlikle farklı biriydi.

— *Oldukça feodal bir yaşam, sonuçta, bir zamanların Avrupa'sı gibi ya da bazı aileler köylere ya da hatta taşralara egemendiler.*

— Göründüğü kadarıyla, şato ve köy adı verilen şey arasında, benim köyümde var olan sempati burada yoktu: Köylüler ve yazlıkçılar hiç te kardeşçe yaşamıyorlardı. Onlar, burada yalnızca "yazlıkçılardı".

— *Bu sempatinin Avrupa'da olduğundan emin misiniz?*

— Zaman zaman, Mont-Noir'a bir röportaj yapmaya

gittiğimizde, tanıklardan işitilenlere ya da radyoya inanmak gerekiyor; tüm o yaşlı insanlar, hoş bir kibarlıkla anımsıyorlardı; benimle birlikte şatoda, çünkü orası bir tür şatoydu, yemiş içmiş olduklarını anımsıyorlardı; bahçede elma yemiş olduklarını anımsıyorlardı; Pazar günleri kiliseye giden aileyi, ilk otomobilin köy meydanına gelişini anımsıyorlardı. Herkes papazı kürsüde bırakarak arabayı görmek için dışarı çıkmıştı. Bu insanlar babamı da sevgiyle anımsıyorlardı. Hatta insan sempatisinin yıllar sonra kendisini ne denli ifadeye etmeye çalıştığını görmek şaşırtıcı ve heyecan verici, çünkü onlar için fazla şey yaptığımızı düşünmüyorum. Yapılabilirdi, daha iyisini yapmalıydık!

— *Kulübeden çok şato demek daha kolay.*

— Elbette ki şato söz konusu olduğunda içimde bir tür burukluk, daha çok kardeşçe yaşamamanın pişmanlığı var. Kaybedilmiş onca olanak... Ancak Amerika'da, her durumda, buradaki insanların Rockefeller'lara çok imrenip imrenmediklerini bilmiyorum; sanmıyorum. Zenginliğe saygı gösteriyorlar, ancak zorunlu olarak zenginlere değil. Dahası senli benlilik yayıldı: Bir zamanların büyük ailelerinin kızları, köyün doğramacılarıyla şantiyelerde çalışıyorlar. Bu zaten, uzlaşımsal olarak size sürekli olarak ön adınızla seslenme saplantısı gibi irkilten yanları olan Amerika'nın çok iyi yanlarından biri... Burada sık sık "Marguerite" olduğuma sinirlenmiyorum. Ancak sonuçta, ülkenin bir köşesinde, insanların tanıdığı ve zaman zaman değer verdiği kişi olarak, birey olarak varız. Balıkçı Allan, geçenlerde karşılaştığınız iri botlu adam, sekiz günde bir beni görmeye gelir, işte onun dostlarından biri olduğumuzu çok açık bir şekilde duyumsarız. Köydeki kadınların içten senli benliliklerini de seviyorum; sınıf ve kültür farkıyla ilgili düşünce çok önemli değil.

— *Hâlâ buraya tatillerini geçirmek için gelen zengin insanlar var mı?*

— Hâlâ var, ancak daha kısa süre kalıyorlar. New York vali-

si, Nelson Rockefeller'in neredeyse hiç uğramadığı çok çok güzel bir evi var, çünkü işleri buna engel oluyordu. Tepede oturan bir Ford ailesi var ve daha niceleri.

Ancak nüfus zengin değil. Sakinler, geçinmekte güçlük bile çekiyorlar. Kışlar çok uzun geçiyor. Brötanya'daki gibi, turistlerin geldiği tüm ülkelerde, yazı imgeliyorum, para kazanılan kısa bir an var, daha sonra, uzun süren yarı kıtlık ayları. Bu burada neredeyse bir gelenek. İlk Fransız Cizvitler bu adaya yerleşmeye geldiklerinde, yerlilerle çok iyi anlaşıyorlardı, gelenek göreneklerini ve konuşmalarını not ediyorlardı; örneğin, yerlilerin şubat ayına açlık ayı dediklerini ileri sürerler. Hâlâ buradaki çok sayıda aile için biraz açlık ayı.

Bu ülkede manzaranın ve kendileriyle konuşulabilen sade insanların güzelliğini seviyorum. Evin önemi yoktu, yalnızca bir barınak. Azize Catherine de Sienne'in dediği gibi insanın kendisini tanıma hücresi. Bir bilgenin, yaşlı taocular gibi, evinin içinde, hücrelerinden çıkmadan birçok kez dünya turu yapabileceğini imgeliyorum. Bunu yapabilecek kişinin gerçek bir bilge olması gerekecek.

— *Evden düş yoluyla çıkacaktır.*

— Daha dikkate değer olanı şu: Evden düşünce yoluyla çıkacaktır.

15.Bölüm

Bir Sandık ve Bir İmparator, Bir Kitabın Öyküsü

MATTHIEU GALEY — 1948 yılında, size gökyüzünden bir sandık düştü. Gerçek bir sandık mı, yoksa bir imgemiydi?

MARGUERITE YOURCENAR — Hayır, hayır, gerçek bir sandık, hatta iki ya da üç sandık, bir yığın şey; doğal olarak, belirli bir değeri olan şeyler yolda şu ya da bu şekilde birinin ceplerinde kaybolmuştu ve gereksinim duyulmayan şeyler, eski kumaş parçaları duruyordu. Tümünü çöpe atma ya da birkaç gün boyunca tümünü yakma zevkini yaşadım. Grace'ın yanımda olmadığını söylemek zorundayım. Yanımda olsaydı, belki de onları toplamak isteyecekti, oysa ben, sevinç ateşlerini severim. Yakılacak şeyler arasında, Hadrien'nin ilk sayfalarının o zamandan bu yana tamamen unuttuğum eski karalamalarından birini buldum. Yılların geçtiğini ve bu arada birçok olayın meydana geldiğini anımsamak gerekir. Savaş bitti, New York'a oradan da Monts-Déserts adasına geldim, bazı insanlarla karşılaşmanın, bazı müzelerin, bazı sit alanlarının büyüüne kapıldım; altı ve yedi yılı boyunca çok şey olup bitmişti. Hadrien'i unutmuş olmama şaşmamalı.

— *Ve o anda, Mémoires d'Hadrien (Hadrianus'un Anıları)'ın ilk taslağını keşfettiğinizde, beyninizde bir şimşek mi çaktı?*

— Adeta bir yıldırım düştü! Kitabın başlangıcını buldum,

daha sonra yine aynı sandıkta, Hadrianus'la ilgili bir ya da iki kitap buldum. Orada, babamın yaptığı eski bir demir cetvele dokunurken çocukluk anılarımın belleğimde canlanması gibi, bu ciltleri de açarken, birden bire savaştan önce yapmış olduğum araştırmaların ortaya çıktığını duyumsadım. Henri Estienne yayınlarından Dion Cassius (her zaman biraz kitapsever olmuşumdur, aslında bazen) ve *Histoire Auguste*'ün modern bir baskısıydı. Hadrien bu sayfalar arasından aniden çıktı.

İnsanların çoğunluğunun, derin bilgi üzerine, tanım gereği “yaratıcı” olan, (saçma bir ifade, ancak Amerika Birleşik Devletleri'nde kullanılan bu) biz Almanlar gibi daha çok şair, yani imge evrenine ve heyecanlarına bağlı kalan diyelim, bir yazarın derin bilgi dünyasına girme yöntemi üzerine yanlış düşünceleri vardır. Özellikle Fransızlar, Anatole France'ın romanlarının kitap kurtları gibi, sabahdan akşama kadar kitap okunacağını sanırlar. Amerikalılar size şöyle derler: “Ah! Öyle mi, demek araştırma yapıyorsunuz!” ve sizi, şen şakrak ilerlerken, kolunuzun altında bir çantayla, kapanış saatine kadar bir kütüphanede çalışmaya giderken izlerler.

Ancak olaylar bu şekilde gelişmez. Yaşam sevildiğinde, her yönüyle diyeceğim, şimdideki biçimleriyle olduğu kadar geçmiştekilerle de –Yunanlı bir şairin söylediği gibi, tek bir nedenden dolayı geçmiş baskın çıkar, zira şimdiden, özellikle bizden her birinin dar şimdinden daha uzun ve daha geniş– çok okunması normaldir. Örneğin, yıllarca, sıklıkla da yoğun bir şekilde, uzun dönemler boyunca, ya da tam aksine, şuradan buradan, şu ya da bu Yunanlı felsefeci ya da şairin yapıtı cebimde yolculuk yaparken, Yunan yazını okudum. Sonunda, bende Hadrianus'un kültürü oluşmuştu: Hadrianus'un ne okuduğunu, nelere başvurduğunu, okumuş olduğu felsefeciler arasında bazı şeyleri imgeleme biçimini aşağı yukarı biliyordum. Kendi kendime “Hadrianus hakkında yazmak ve ne düşündüğünü öğrenmek gerekir” demedim. Buna bu şekilde asla ulaşamayacağını biliyordum. Özenle sulanmış bir bitki gibi, topraktan çıkıncaya kadar, bir konuyu tamamen sindirmek gerektiğine inanıyorum.

— *O anda, rastlantının da bir payı yok mu?*

— Elbette ki var, bu düşüncemin değişmez yönlerinden biri: Her şeyde rastlantının büyük bir payı olduğuna inanıyorum. “Rastlantı” dendiğinde, onları tanımlayabilmemiz ya da hesaplayabilmemiz için, her durumda, bize ... gibi görünmeyen (görüyorsunuz ne kadar da önemliyim!)... bizim dışımızdaki bir irade tarafından yönetiliyor gibi görünmeyen aşırı karmaşık nedenli olaylar çaprazlaşmasını anlıyorum. Kuşkusuz, bu sandığın gelişini sezinlememiştim, ancak kaza kaçınılmazdı. Bu sayfalara, bu kitaplara dokunurken, bu bir kişiydi, Hadrianus’du. Dokunduğum onun ardındaki dünyaydı. Gerçekte, karalamam yalnızca, günce tonuna çok daha yakın bir mektup başlangıcını içeriyordu, bu bir Romalı için olanaksız bir şeydi, bunu hemen fark ettim. Romalılar günce tutmuyorlardı; belki de, akıl defterleri ya da üzerlerine iş, politik ya da aşk randevularını ya da Marcus Aurelius gibi, farklı düşüncelerini yazdıkları karneler tutuyorlardı. Bunlar bildiğimiz anlamda günce değildi. Şunu da fark ettim ki, konuşan bir Romalı ise, örgenlenmiş bir söylem söz konusu olmalıydı. Kurallara uygun yazılmış ve birine seslenen bir monolog, Seneque’in *Essais*’leri gibi, örneğin bu kişinin arkasında seslenilebilecek bir toplum olsa da. Bana öyle geliyor ki, bu Yunan ve Roma uygarlıklarını onu çevreleyen çok sayıdaki uygarlıktan ayıran büyük farklılıklardan biridir — bilgelikleri ve kendilerine özgü incelikleri olan, ancak söylemin mantığıyla daha az ilgili gibi görünen Keltler gibi, örneğin Afrika dünyası gibi.

Daha sonra, (bir parantez açıyorum) dizeleri, elimizde birkaç parçası bulunan Tyrtee’nin savaş ezgilerini çevirirken bunu yeniden düşündüm. Bu aşağı yukarı aynı dizemde bir tür *Marseillaise*. Bunun Şaman ya da Afrikalı şairlerin ezgilerinden farkı nedir? Fark tümcenin kesiksiz olmasıdır; bir söylemdir. Şair askerlere seslenir; bağırıp çağırımlar yoktur, okuyup üflemeler yoktur, ancak usa yatkın konuşmalar vardır: Konuşur.

Hadrianus, yaşamına uzun uzun göz atmak için, kusursuz simgesi olduğu Yunan-Roma dünyası için, örgenlenmiş, neredeyse

kişisiz söz olan bu açıklık yönteminden yararlanmalıydı. Monologun olası tek biçim olduğunu fark ettim ve metne karşılıklı konuşma koymadım, çünkü o insanların nasıl konuştuklarını bilmiyoruz. Daha sonra, *Nouvelle Revue française*'de uzun bir deneme yayınladım ve orada İlkçağ'daki insanları kendi aralarında konuşturmanın büyük güçlüğüne açıkladım. Kuşkusuz, "yeni Yunan komedisi" adı verilen türe öykünmüş ve Hadrianus'dan en azından iki buçuk yüzyıl öncesine ait Latin komedilerimiz var: Bu komediler, Plautus'daki gibi sokak dili, alaylı sözler ve hakaretler ve Terentius'deki gibi, iyi yetişmiş insanların, sahne üzerinde kendilerini ifade etmeleri gibi, yapmacık arı dilleri arasında kalmışlardır ve bu romansal durumlarda az çok sürekli vardır. Tüm bunlardan, hiç biri Hadrianus'un, Trayan, Antinous ya da Plotina ile konuşmalarının gerçek tonunu veremez.

— *Trajedilerimiz de var.*

— Evet, ancak trajediler sokaklarda ve evlerde konuşulmayan tamamen farklı bir biçimde yazılmışlardır. Gerçekten de o insanlar birbirleriyle nasıl konuşuyorlardı? " Elbette ki, "lütfen otur Cinna" diyeceklerdir, ancak bundan sonra, Corneille önlemli bir biçimde, söyleme geri döner... Kuşkusuz, diyaloglarımız da var, özellikle belki de Platon tarzı diyaloglar, ancak düzey çok yüksektir, ton çok özeldir, kişilerin tonu soyut bir konuyu tartışmak için el birliği yapar. Gerçekçi bölümler enderdir. Bu bize, bir eve girildiğinde ya da bir kişi hakkında konuşulduğunda, iki ya da üç kişi içtenlikle kişisel konuşmalar yaptıklarında olup bitenler hakkında herhangi bir bilgi vermez. Bir aşk diyalogumuz bile yoktur, bu yalnızca, Teokritos'un *Idylles*'in deki gibi, şiirsel biçimde vardır; açık ve kesin belgelerimiz yoktur, insanların birbirlerine hakaret ettiği ya da Pompei duvarları boyunca ilanı aşk ettikleri birkaç kayıt dışında, ancak bu Hadrianus düzeyinde karşılıklı konuşmalar oluşturmak için hiç te yeterli değildir. Oysa ortaçağ ve Rönesans için durum farklıdır. Farklı tiplerde ve sıklıkla da "oldukları şekliyle", eğer

denebilirse, Campanella'nın *Procès*'inden örnekler verdiğim karşılıklı konuşmalarla ilgili bir miktar belgemiz vardır. Yeniden Hadrianus'a dönersek, yaşamının ana hatlarını yalnızca söylemiyle çağırıştırabileceğini hemen anladım. Ancak, benim şu büyük şansım vardı, aynı zamanda bir eylem adamı da olan kültürlü bir insan, ardında uzun bir uygarlık geçmişi, geleceğin ne getireceği, geleceğin olmasından korktuğu ya da geleceğin olmasını istediği şey konusunda, biraz bilgisi olan bir kişiydi. Dahası, yaşamının çoktan belirli bir yönü olabilecek, ona belirli bir bakış açısıyla bakabilecek, onu değerlendirebilecek kadar yaşlı bir insandı; yirmi yaşında olsaydı ya da hatta otuz, bu olanaklı olmayacaktı.

— *Romalılar arasında, neden Hadrianus'u konuşturmayı seçtiniz? Örneğin Marcus Aurelius'u düşünmek daha mantıklı olabilirdi.*

— Marcus Aurelius'un insani deneyimi derin, ancak yeterince geniş değildi. Bu boyun eğmiş törelcinin, titiz ve cesareti kınılmış üst düzey bir memurun deneyimidir. Çok güzel, ancak bu insan çeşitliliği konusunda yeterli olmayacaktı. Kendisi de bu konuda söylenmesi gerekeni söyledi. Koşum takımlarını her sabah aldı ve az çok her akşam yerine koydu. Mide ülserine karşı ilaçlar aldı. Bu bir dünyayı betimlemek için yeterli olmayacaktı, oysa Hadrianus, *Varius multiplex*.

Hayır, benim için, hareket noktası, başlangıç kıvılcımı, yirmi yaşında ziyaret ettiğimde, Adriana villası oldu. Zaten, aynı nedenden dolayı Piranesi'le çok ilgilendim çünkü Piranesi'nin çizdiği binlerce Roma görünümü arasından, on altısı, henüz kazıbilimcilerin avı olmadan önceki bir dönemde, Adriana villasına aittir; kökler ve böğürtlen çalılar arasında kaybolmuş bir saraydı, yüzyıl uyuyan Prenses'in sarayının bir başka değişkesi gibiydi, ancak son Romalıların, orada oturmaya ara verdiklerinde, görmüş oldukları şekline hala oldukça yakındı. Piranesi'nin gravürleri zaman duygusunu, zamanla yavaşça aşınmış

nesnelerin duygusunu verir, bu, Hortense Flexner'dan yaptığım çevirinin önsözüne koyduğum bir Çin metnine şaşılabilecek kadar benziyor, yani yavaşça yıkılmış ve aynı zamanda da, hava koşulları, bitki urlarıyla, heyelanla, çökmeye yeniden oluşturulmuş ve biçimlenmiş nesnelerin güzelliğine. Aynı şey Piranes'in Roma duvarları için de geçerlidir. O duvarları yeniyen görseydik, büyük bir olasılıkla gözlerimizi kamaştırmayacaktı, ancak şimdi geçen zamanın, şanssızlıkların, yüzyıllar boyunca birikmiş ve taşlara işlemiş izlenimi veren bunca insan heyecanının yarattığı bu güzelliğe bürünmüşlerdi. Piranes'de bunun duygusu vardır. Bu artık neredeyse tarih değil, yerbilimdir.

Ancak *Mémoires* (Anılar)'ın ilk projesini tasarladığım dönemde, Piranes'i düşünmüyordum. İnce eleyen sık dokuyan biri olarak, dönemdeki ya da döneminden biraz daha sonraki tarihçilerin yapıtlarından imparator Hadrianus hakkında yazılanları okudum. Bununla birlikte, o dönemde Hadrianus'u betimlemiş olsaydım, özellikle sanatçıyı, büyük sanat amatörünü, büyük koruyucuyu, kuşkusuz sevgiliyi görmüş olacaktım; Devlet adamını görmeyecektim.

— *Grasset'de sizin, 1929–1930 yılları arasında yazılmış ve yayımcıya “Antinous üzerine bir roman” teklif eden bir mektubunuz bulundu...*

— Bu oldukça ilginç. Aynı izlek üzerine yazdığım ilk denemelerimden biri olmalı. Antinous'un, Hadrianus'un kendisinin de yaptığı gibi, imparatorluk yeteneğine indirgenmiş ve orfık gelenekle karışmış önemli bir rol oynadığı çok sayıda denemem oldu. Hadrianus bu denemelerde belirli bir uzaklıktan betimlenmişti. Ancak, tahmin edersiniz ki, özellikle o dönemdeki kültür düzeyimle, güzelduyuculuğa ya da belirsiz olabilecek bir tür gizemciliğe düşüyordum. Bunun bu şekilde yürümeyeceğini çabuk fark ettim. Hadrianus'un düşüncesinde gizlilik açısından bir boşluk olsa da, bu arada bilinebilecek ve bilinemeyecek şeyler konusunda yirmi yıllık bir deneyim kazanmıştım.

— Bu arada, “sayıklama yöntemleri” adını verdiğiniz şeyi açıklar mısınız?

— Bunlar derin düşünce yöntemleridir. Gerçekte *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'i yazmak için zaman zaman kullandığım derin düşünce yöntemleri var. O yöntemlerden zaten her zaman yararlanıyorum. O yöntemleri, kısmen, kendi kendime, aynı zamanda da, örneğin doğulu felsefecileri inceleyerek edindim.

Sayıklama dediğimde, dışarıya için konuşuyorum. Halk için, bu bir sayıklamadır; kendisini ona veren biri için, bilgeliğin son kertesidir. Yalnız, bu belleğin alışkanlıklarına, özellikle de Fransız alışkanlıklarına terstir. Öncelikle, elbette ki, romancı olduğunda, bu kendini bir kişi tarafından kuşatılmaya bırakmaktır. Ancak bu düşünceleri susturmaktan, kazanımı elemekten, her şeyi kökünden kazımaktan da ibarettir. Bunun biraz, farklı bir sözcük dağarcığı kullanmasına karşın, Descartes'in yaptığı şey olduğunu düşünüyorum. Bu, düşünceye, yaşama, betimleme ve düşüncelerimiz konusunda sürekli masallar uydurduğumuz Fransa'da konuşma tarzına öylesine karşıttır ki, bunu açıklaması son derece güçtür. O sayıklamada asla masal uydurulmaz. Derin düşünceye dalmada da, olayların durgun bir denizdeki gibi yansıdığı belirli bir duruluğa ulaşmak için, çok farklı olan tamamen elenir.

Size her zaman öğütlenen ve kazanılması inanılmaz biçimde güç olan şey, Hindu bilgelerin *dikkat* adını verdikleri şeydir, düşünüldüğüne inanılan şeyin dörtte üçünü, onda dokuzunu eleyen bir dikkat, oysa gerçekte, düşünülmez; daha önceden orada olan düşünce parçaları bir araya getirilir. Tüm bunları elemek ve düşünceyi hiçbir şeyde yoğunlaştırmamak gerekir, bu çok hijyeniktir. Ya da o halde, tam aksine, terk edilmeyen, bir dakika bile bellekten çıkmayan bir nokta üzerinde yoğunlaşmak gerekir. Bunu gerçekleştirmek son derece güçtür: Zaten, yaşamayı öğrenirken Hadrianus'a betimlettiğim her tür kurnazlık, bu duruma ulaşmanın farklı yolları vardır, ancak aydınlanmış Yunan-Romalı Hadrianus, bu yöntemleri çok

aydınlatır. Bunların şu ya da bu şekilde fazlasıyla önemli olduklarına inanıyorum. Yalnız, derin düşünceyi düşle karıştırmamak gerekir. Düş günlük bir eylemdir. Geceleyin, uyunur ya da düş görülür, düşe maruz kalınır.

Ama ben Hadrianus'a geceleyin de çalıştım. Otomatik yazıya başvurduğum da oldu, ancak o sayfaları sabahleyin yakmak için tabi. Bana göre, bir roman kişisi hakkında yazıldığında, hakkında söylenenden çok daha fazlasını bilmek gerekir. Bu, buzdağının görünen ve görünmeyen yüzünü karşılaştırmaktır. Hadrianus için de, örneğin, sırasıyla, Trayan'ın kurmay heyetinde subay, konsül ve yönetici olmak için çaba gösterdiği tüm gençlik yılları, savaş yılları, tutku yılları vardır... Bunların dışında neredeyse hiçbir şey bilmiyoruz; bununla birlikte, her şeyi bilmek, dönemle ilgili belgelerden yola çıkarak her şeyi ve diğer üst düzey görevlilerin *curriculum vitae*'lerini yeniden oluşturmak için uğraşmak gerekir; her şeyi söyleyebilmeye yetenekli olmak gerekir, ancak her şeyi de söylememeli, çünkü bu önemli değildir. Ben aynı şeyi *L'oeuvre au noir* (Zenon) için yaptım. Hadrianus'un *curriculum vitae*'ini biliriz, yani, yıl yıl, yaptığı farklı işleri, aldığı farklı üst düzey görevleri biliriz. Bunların dışında çok şey bilmeyiz. Dostlarından birkaçının adını biliriz; biraz da Roma'daki grubu ve kişisel yaşamı konusunda bilgi ediniriz. O zaman, belgelerden hareketle, ancak onları yeniden canlandırmaya çalışarak, tüm bunları yeniden oluşturmaya çalıştım; insan bir belge üzerinde tüm dikkatini yoğunlaştırmadıkça, ne olursa olsun, belge bir işe yaramaz.

— *Kitabı yazmaya karar verdiğiniz an ve yayınlandığı -1951- an arasında yeterince uzun bir süre geçmedi.*

— Kompozisyonu üç yıl sürdü. Bir kez karar verildiğinde, işler çabuk ilerliyor. Üç yıl boyunca yalnızca sürekli olarak bunun üzerinde çalıştım, kişiyle ortak yaşadım, öyle ki, zaman zaman onun yalan söylediğini anladığım ve onu yalan söylemeye bıraktığım da oluyordu.

Bilinçli ya da bilinçsiz, herkes gibi, kendisine çeki düzen veriyordu. Seçilmesi ve iktidara gelmesi konusunda yeterince yalan söylediğine inanıyorum; bu konuda bana söylediğinden biraz daha fazlasını biliyor olmalıydı. Bilgece her şeyi açıklamadı, kararsızlığın yayılmasına izin verdi.

— *Kendi vicdanınızda, kendinizi onunla bir tuttuğunuzda, o idamları, o cinayetleri, politikanın o gerekliliklerini nasıl kabul ettiniz?*

— Hadrianus gibi bir poker oyuncusunun bakış açısından bakıldığında, onları kabul etmek gerekiyordu, onlar olmadan, Hadrianus Hadrianus olmayacaktı ve biz de ondan söz edildiğini işitmeyecektik. Ondan bağıntılı bir katılıkla söz edilse de –ancak bu şiddet aşırılıkları daha önce gördüğümüz her şeyle ve şu an gördüğümüz her şeyle karşılaştıldığında, az çok cinayettir– tüm bu şeylerin ona çoktan uzak olduğunu, birçok şeyin belleğinde araya girdiğini ya da zamanın oyun oynadığını anlamak gerekir. İktidara gelişinde, askeri kanattan dört konsolosun idamı ona basit gerekli bir hesaplaşma gibi görünmeliydi. Zaten ona göre de öyleydi; konsoloslardan üçü kuşkuyla politikacılar, dördüncüsü ise haydutmuş gibi görünüyordu. Çok daha sonra, yaşlı üvey erkek kardeşinin idamıyla aynı anda, kendisi de hastaydı, o halde ha bir ölü eksik ha bir ölü fazla, buna kendininki de dâhil... O anda, Hadrianus için bir dönüm noktası söz konusudur. Lenin, Pierre le Grand ya da Napolyon olsun, her Devlet adamı zaten trajik bir şekilde, hemen, bunu ben de isterdim, bu tür bir kayıtsızlığa sürüklenir. Kısacası, belki de her Devlet adamı değil. Tüm Devlet adamlarının adına yanıt vermiyorum. Ancak, Hadrianus'un, içinde bulunduğu durumda, pragmatizmin etkisi altında kaldığını düşünüyorum.

— *Hem kişi olmayı üstlenmeyi hem de belirli ölçüde kendinizi onun sekreteri olarak kabul etmeyi nasıl başardınız?*

— Çünkü sonuçta yazar kendi kendisinin sekreteridir.

Yazdığım da, bir görevi tamamlıyorum, adeta kendi diktem altındayım; kendi düşüncemi ve kendi diktemi düzenlemeyle ilgili güç ve yorucu görevi yapıyorum.

— ‘Bu kitabı bitirirken, öncekilerden çok farklı bir yapıt yazmış olduğunuz duygusuna kapılıyor muydunuz?’

— Çok geniş, her durumda, son derece geniş bir yapıt. Bir imparatorluk söz konusuydu, altmış iki yaşında ölen, çok şey görmüş ve yaşamış bir insan söz konusuydu. Diğer yapıtlarımla kopukluk göremiyorum.. *Coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak)’daki genç Eric, bir Hadrianus olmuş olabilirdi. Onun tarzında, fazlasıyla sert, sevecen ve de aydın. Hadrianus, orduda, bir tür Eric olmalıydı. Başka yankılar var. Alexis “her mutluluk bir saflıktır” der. Hadrianus da şöyle der: “Her mutluluk bir başyapıttır”. Bu tamamen aynı şey değildir, ancak aynı düzendir. İki yapıtı kaleme alma arasında, kendi deneyimlerim var. *Mémoires d’Hadrien* (Hadrianus’un Anıları)’i yazmak için, dönem hakkında, Roma dünyası hakkında, yeterince bilgi sahibi olmak ve içinde Hadrianus’un sayısız kararının bulunduğu Cod’u okumak gerekiyordu. Tüm bunlar bir günde yapılmadı. Ancak daha sonra, yaşamın kendi koşulları üzerine ve bilmediğimiz bu koşulların kurulu bir düzeni ya da bir kaosu sunup sunmadıklarını yeterince düşünmüş olmak gerekiyordu. Yirmi yaşında, insanın deneyimi henüz derinleşmez. Kırk yaşında ya da daha büyük olmak gerekir.

Bir yazar için, kırk yaşında ölmek çok ağır bir şey. Bu Tolstoy için bir felaket olurdu; Ibsen için de bir felaket olurdu; hatta Victor Hugo için de bir felaket olurdu. Louis-Philippe döneminde, Paris yıllarının Victor Hugo’su olurdu, sürgündeki Victor Hugo değil. Çok zaman gerekiyor. Victor Hugo’yu *Les Misérables* (Sefiller) ve *La légende des siècles* (Yüzyılların Efsanesi)’den önce durdurursanız iyi bir şairdir; henüz şiir tarihindeki tek deha değildir. İlk Hugo’yu ve *Odes et ballades* (Od’lar ve Ballad’lar)’ı da kurban etmeyeceğim; tüm bu yollardan

geçmek gerekiyordu, aksi takdirde büyük Hugo hakkında hiçbir şey bilemeyeceğimizi saptadım. Zaten bu durumu öylesine güçlü duyumsadım ki, bunu Hadrianus'a söyledim. Eski gözdesi ve manevi oğlu Lucius öldüğünde, Lucius özellikle savurgan bir züppe izlenimi verdiği için, Hadrianus kendi kendine şöyle der: "Her şeye karşın, Cêsar bu yaşta ölmüş olsaydı, ondan geriye ne kalacaktı? Savurgan, borçlu ve politikaya karışmış bir insanın anısı." O andan itibaren, yazgılarını tam olarak yaşamadan ölen insanları her zaman büyük bir acımayla düşündüğünü kabul eder. Kırk yaş, elbette ki, orta bir yaştır, sıfır ve seksen arasında bir orta yaştır, kırk beş yaş da iyi işe yarar ve otuz sekiz kötü bir yaş olmayacaktır. Bu belki de bir yaşamın doruk noktası değil, ancak ortasıdır. Büyük İskender daha genç ölür, ancak o kayan bir yıldızdır. İsa da daha genç ölür, o kutsal bir figürdür. Saint-Simon ya da Rimbaud'nun Bourgogne dükünü düşledikleri gibi, biz de daha eski şeyleri düşleyebiliriz...

— *Kırk yaş, politik olgunluğun yaşıdır da ve kitabınızdaki düşüncede bir rol oynamış olmalı. Örneğin, savaş ertesinde, Birleşmiş Milletler'in kurulması kitabınıza yabancı olmamalı.*

— Birleşmiş Milletler, o anda, bu önemliydi. Kısacası, elli yıl boyunca, bir *pax americana* (Amerikan barışı) ya da *europæana* (Avrupa barışı), önemli değil, barışı yeniden sağlamaya yetenekli bir deha manipûlatörü imgelenebilirdi. Bu olmadı. Ortaya yalnızca ikinci sınıf parlak insanlar çıktı. Ancak, o dönemde, bunun hâlâ olanaklı olduğunu inanacak kadar saftım. Daha zeki ve gemi yolculuğu yapmaya daha yetenekli bir insanın, güç bir boğazda, başarı şansının olduğunu kendi kendimize söyleyebiliyorduk... Bunun bir yanılsama olduğunu şimdi anlıyorum. *Hadrien* (Hadrianus)'den *L'oeuvre au noir* (Zenon)'a geçmeme neden olan budur. Ancak, *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'i yazdığım dönemde, hâlâ kısa bir süre için, savaş sonunu izleyen o esenlik içinde, ümit etmek olanaklıydı; otuz yıl sonra artık bu olanak ortadan kalmış olacaktı. Aynı şekilde,

Roma tarihinde, Hadrianus'un kalıtcısı, resmi olarak torunu Marcus Aurelius, Barbarlar ve sert bir ardıl karşısında ümitsizce ölür.

— *Bu, yalnızca bir insanla mı olanaklıydı? Politik dizgeyle olanaklı değil miydi?*

— Sistemler insanlar tarafından kurulur ve uygulanır. Dahası katıdırlar. Hadrianus ılımlıydı. Özel bir şansla, içinde yer aldığı dizge hala oldukça ılımlıydı, yani imparatorlukta çok görünürlük bir şekilde hâlâ politik öğeler, cumhuriyetçi öğeler, Senatoya güvenme ya da ona karşı savaşım yürütme olanakları vardı; hem yüce başkandı hem de her yıl seçiliyordu; cumhuriyetin son dönemlerindeki gibi artık sürekli arenada olan politika adamı olmamasına karşın, henüz daha sonraki yılların doğrultulmuş tipteki monarkı değildi.

Kitabımı yazmaya başladığım dönemde, bana çok çok uzaktan bir şeyler esinleyebilecek bir Devlet adamı vardı: O da Churchill'di. *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'i yazmaya başladığımda, birinci cildini okumayı henüz bitirdiğim *Mémoires* (Anıları)'ını yazdığı nedenlerden dolayı. Kendi kendime: Bazı hileleri ya da hatta bazı çıkarmaları göz önüne alarak, bir Devlet adamı o halde kendisini belirli bir noktaya kadar ancak bu kadar ifade edebilir dedim. Ancak Hadrianus'u Churchill ile karşılaştırmıyorum; Doğaları çok farklı. Churchill'in yaşamın tadını daha çok ve daha yavaş çıkardığına inanıyorum. Purolarına ateş ediyordu... Ancak böylesine uzak dönemler ve insanlar karşılaştırılmaz. Önemli olan, bir Devlet adamının yazgısının bütünlüğü içinde tamamlanmasıdır. Sonuçta insan olarak, her birimizin yaşamı özünde kutsaldır, ancak bunu çok az insan bilir.

— *Tüm bunların dışında, Hadrianus, imparator olarak, tanrısal haklara sahipti.*

— Bu haklara sahip olacak ilk imparatoru, çünkü impara-

toru sağlığında kutsallaştırma konusundaki doğu kökenli bu kült, kendi dönemine doğru ya da biraz daha sonra, neredeyse yalnızca Roma'da başlar. Augustus'un kendisi de, ancak ölümünden sonra kutsallaştırıldı. Ancak, Hadrianus'da, yaşamının sonuna doğru onu çevrelemeye başlayan bir tür dinsel coşku vardır. Dönemle ilgili belgelerde bu açıkça görülebilir. Günümüzdeki tanrıbilimsel jargon'un dediği gibi, insanlar bir güce, bir büyüleme inanıyorlardı. Bunu onun dışında kimse için söyleyemeyiz, bu ister büyük bir oyuncu, ister büyük bir müzisyen, isterse de halkını ölüme sürükleyen Révérend Jones olsun. Bu bir yetenektir, zorunlu olarak, güçlü yanı olmasına karşın, Hitler gibi bir "Lider"de olmayan özel bir yetenektir. Yaşamının sonuna doğru, pragmatizmine karşın, Hadrianus esinli ya da sanrılı bir insan olur.

Başlangıçta, çok yetenekliymiş gibi görünmez; Hadrianus'un ilk dönemleri yavaştır ve bu onda beni ilgilendiren şeylerden biri. Çünkü on beş yaşından kırk yaşına kadar, tüm aşamaları yavaş yavaş geçer. İyi bilmediği Latince'yi öğrenir (Sevilla aksansıyla konuşur), Yunanca'yı öğrenir, kendisini yetiştirir; tüm askeri ve sivil görevlerden geçer; barbar ülkelerle ilgili deneyim kazanır; Domitius'un yönetimi altında ortaya çıkan kriz döneminde, olaylara karışmadan, önlemleri bir şekilde davranır, genç olduğu için akıl hocası bilgiler tarafından frenlenir. Roma barışının insanı, on beş yılını savaşlarla geçirir. İmparator olur olmaz, Parth savaşını durdurur. Daha sonra, istemese de –Filistin savaşıdır bu– ancak yıllar sonra, farklı gereksinimleri olan iki uygarlık arasındaki ezeli yanlış anlama yüzünden, kuşkusuz savaşmak zorunda kaldı. Bu yüzden, ona bu savaşın yenilgilerinden biri olduğunu söyledim.

— *Hadrianus'u bir deha olarak kabul ediyor musunuz?*

— Kesinlikle. Günümüzdeki birçok tarihçi benimle aynı düşüncededir. Çünkü ender bir zekâyla, sürekli olarak yenilik ya da durmadan düzeltim yapar. Borca batmış bir İmparatorluk

devralır ve hayran olunası bir yetenekle, ekonomiyi yeniden ayaklandırır; demagojik sözbilime düşmeden, köleliğin koşullarını iyileştirir; paralarının üzerinde de dediği gibi, “ülke sınırlarını kesinler”. Bununla birlikte, Roma birliğini tehlikeye sokmadan, illeri “eski durumlarına kavuşturur”. Kanunları inanılmaz ölçüde esnektir, hayranlık uyandıran bir görgücülükle, Yunan felsefecilerin düşüncelerini uygular ve Helenizm’i kendisini zorla kabul ettirmez; Yunan sanatında kendisiyle birlikte sona eren, yeni bir gelişme dönemi başlatır, ne Praxitele ne de Scopas onun hizmetinde çalıştı, ancak Yunan sanatı kısmen de olsa o çalışma sayesinde bu güne ulaştı. Her konuda çok zekiydi. Geçmişle ilgilense de, geleceği o kadar da unutmadı. Bize, Sueton’un, büyük gösterili filmlerin ve romanların tipik imparatorundan, daha yakındır; bir anlamda, bir Rönesans insanıdır.

— *Ancak çok daha eski bir dünyaya, Yunan dünyasına yönelmiştir.*

— Kuşkusuz, Rönesans insanların yaptıkları gibi. Ancak, onunla karşılaştırılabilecek bir Yunan politika adamı tanımıyorum; onlarda eksik olan yetkinliktir. Yunanistan kendisini önemsiz çekişmelerle öldürdü. Bir ayrık vardı elbette ki, Büyük İskender, ancak o da kayan bir yıldızdı.

Hadrianus hızlı değildir. Onda hoşuma giden yönlerden birisi de budur; özellikle aydındır, kendi dünyası dışındaki dünyalara açıktır... Örneğin imgelediğimiz barbar dünyalar belki de olduklarından daha barbardırlar. Sıradan bir Latin şairi, Florus, dalga geçerek: “İmparator, İskit karı ve Bröton yağmuru altında, soğuk ülkelerde gezmeyi seviyor” der. Neredeyse ona yanıt veriyordu: “Roma’da tavernalarda kalın, yazından söz ederken sivri-sineklerin sizi sokması sizin bileceğiniz iş”. Barbar dünyanın bu anlamı, Yunan dünyasına duyulan bu ateşli arzu yenidir, unutmamak gerekir ki Roma’da daha iyi olan ne varsa Yunanistan’ı erkenden benimsedi; bu anlamda, Hadrianus Skipionlar’ın gele-

neğini sürdürür. Aynı şekilde doğu dünyasına duyulan o hayranlık, icat etmediği, ancak kendisine çağdaş olan dinsel coşkunun büyük ateşi de yenidir.

— *Hadrianus'un başarısı Antinous değil midir? Elbette ki, istemdişi, başarısı.*

— Belki, bu hem Yunanistan hem de Asya insan ülküsünü simgeleyen biriyle karşılaşmak oldu. Bize neredeyse rastlantısal olarak söylenen ve daha sonra olası en iyi formül gibi anımsadığımız bu sözcüklerden biri geçenlerde beni şaşkına çevirdi. Bir kadın kazıbilimci, o dönemde Ostie müzesinin müdürü Bayan Raissa Calza, söz konusuydu. Antinous'un bazı büstlerine bakıyorduk; bu farklı yüzlerden hareketle tam bir benzerliğe ulaşmak amacıyla, onlarla ilgili görünüşleri artırmak için bilgi topluyordum ve Bayan Calza (Chirico'nun ilk eşiydi ve onunla evlenmeden önce Rus Balesinde görev almıştı), evet Bayan Calza, o büstlerden birine bakarken bana: "Nijinski!"* dedi. Bu çok şeyi anlamama yardımcı oldu. Birden bire birinin, büyük bir yönetmenin arzularını simgeleyen kişi ve bir anlamda imparator, büyük bir yönetmendir. Bu tutku yönünü aza indirgemiyor, ancak idol yönünü açıklıyor.

— *Antinous olmasaydı, Hadrien ne olacaktı? Diğerleri gibi bir imparator...*

— Kesinlikle hayır: Üst düzey bir görevli, büyük bir aydın, büyük bir prens: Ancak belki de Antinous'un, günümüze kadar çok yerilen ölümünden sonraki kültü, gerçekte dinsel ve tutkusal ülküsünü son derece simgelemiş olmalıydı. Bir yazgıyı oluşturmak için neredeyse her zaman çılgınlık gerektiğine inanıyorum.

* Vaslav Nijinski : 1890-1950 yılları arasında yaşamış Rus kökenli bale sanatçısı. (Türkçe'ye ç.n.)

— *Çağdaşları, yine de Antinous'un bu kültü, Hadrianus'un tüm İmparatorluğa yaydığı portreleri karşısında şaşırmış olmalılar. Bununla birlikte, imparatorlukta bir karşı koyma varmış gibi görünmüyor...*

— Eski-Roma tarafından belirli bir edilgen karşı koyma olmuş olmalı; Antinous'un Roma paralarında yer almaması, bunu kanıtlar. Roma paralarının basılmasıyla ilgili karar Senatoya aitti. Her yerde, tüm Yunan ve Küçük Asya kentlerinde Antinous paraları vardır. Roma parası yoktur, Hadrianus bunun olmasını kuşkusuz arzulardı. Ancak burada, öyle görünüyor ki, Senatoya danışılmış olsa da, asla izin verilmedi. Bu olumsuz bir kanıt, ancak Senatonun, İmparatora olan eski düşmanlığını anımsamak gerekir. Buna karşılık olarak İmparator, Hadrianus kendi kalıtını ustaca düzenlememiş olsaydı, Senatoyu Hadrianus'un yaptıklarını tümünden yıktırmaya zorlamış olacaktı.

— *Antinous'un ölümünde varsayımın payı var mıdır? İntiharıyla ilgili açıklamanız nedir?*

— Bunu Hadrianus'un açıklayabileceği kadar, kendim açıklayabileceğim kadar açıkladım. Öncelikle, Antinous kendi özverisinin değerine inanmış olmalıydı. Belki de, kendi gözde durumunda, yanı ritüel intihar bir çıkış yoluydu. Yaşlılıktan, tutkunun yıpratmasından, saraydaki entrikaların iğrençliğinden kurtuluyordu. Antinous'un aşağı yukarı beş yıllık bir süreyi kapsayan "yönetimi", bazı açılardan aslında çok uzundu. Gözdesinin ölümünden bir kaç hafta önce, Hadrianus'un İskenderiye'den yazdığı mektup tam olarak Hadrianus tarzındadır, tamamıyla aslına uygun olmasa da; mektupta biraz gıcırtilı bir tür hafiflik vardır. Hadrianus'un, o anda, eğer bir gariplik varsa, kendisini hafif bir zevk adamı olmaya bıraktığı düşünülebilir, O zaman bu az çok istemli ölüm anlaşılabilir. Kroniklerin değişkesine göre, Antinous'un intiharı kendisini Hadrianus için feda etmektir, ya da düşman bir kroniköre göre intiharı isteyen Hadrianus'dur.

Ancak bu değişke ilk olarak yalnızca elli yıl sonra öne sürüldü ve Hadrianus'un kıyıcı olmadığı kanısındayız. Oldukça bayağı batıl inançsal nedenlerden dolayı bir dostun intiharını isteme düşüncesinin olması beni çok şaşırtırdı, çünkü bu ölüm Hadrianus'u ümitsizliğe düşürdü. Komplolara karışmış bir Antinous da görmüyoruz. Hem kösnül hem de melankolik olduğu duyumsanan genç bir Yunanlı –ya da Yunanlı– Asyalıydı.

— *Yayınlandığında kitabınız nasıl karşılandı?*

— Antinous üzerinde ısrar eden... Coşkulu bir basınımdı ve kuşkusuz ben de onun üzerinde ısrar ediyordum. Her şeye karşın, bu Hadrianus'un yaşamının büyük anıydı, bu büyük an kırk beş yıllık çabanın önüne geçse ve dokuz yıllık bir yorgunluğun ardından gelse de. Ancak insanlar bunu tüm süresi içinde, tüm bu yaşamı çok görmek istemediler. Özellikle bir yengi, olağan üstü bir başarı görmek istediler: Şanınin doruğunda, zaferler kazanan, sevilen imparator; onları coşturan buydu. Bu kitapta, bana son derece ilginç gelen, ancak okurların pek iyi görmediği her tür öge var. Örneğin Lucius, başarısız kalıtıcı, neredeyse büyük bir prens ve iz bırakmadan ölen inanılmaz bir insandır. "Aşağı yukarı var olan" bu kişiler benim için çok ilginçtirler de.

Hadrianus'un yaşlandığını görmek de ilginç. Bu her bir insan için farklıdır ve insanlar, her zaman bunu söyledim, kendi yollarında yaşlanırlar. Hadrianus'un ki, sonuna kadar götürülmüş açıkgörülük ve aynı zamanda bazı tarihçilerin dikkat çektikleri o kısa sayıklama nöbetleri, Filistin savaşı karşısındaki kederi, hastalık karşısındaki ümitsizlik anları ve daha sonra her defasında, cesaretin ya da en azından düzenin yeniden sağlanmasıdır.

— *Mémoires d'Hadrien (Hadrianus'un Anıları)'in başarısı sizin yaşamınızda neleri değiştirdi? Bunu bekliyor muydunuz?*

— Hiçbir şeyi değiştirmedim. Bu kitabı on kişinin okumasını

bile beklemiyordum. Kitaplarımın okumasını ummuyordum, bunu nedeni çok basit, çünkü insanların çoğunluğunu ilgilendiren şeylerle ilgilendiğim düşüncesinde değilim.

Elbette ki benim için sürpriz oldu. Bana son derece heyecan dolu mektuplar geldi, bazıları hoşuma gitti, bazıları hatta beni alt üst etti – bunlar özellikle anonim mektuplardı. Daha sonra, yanıtlamak için çok zaman kaybettim, sonuçta ilk kez büyük bir başarı kazanıldığında yapılan şeyler Daha sonra, başka şeyler yapmaya koyuldum. Ancak hâlâ Hadrianus'u ve sevdiklerini söyledikleri halde diğer kitaplarımı anlamayan çok sayıda insan var. Bu İncil'deki parabol gibi bir şey. Bunun benimsendiği ve benimsemediği alanlar vardır. Elbette ki, Hadrianus'un durumunda, başkisiyle özdeşleşecek ve özellikle az önce sözünü ettiğimiz aşk serüveniyle özdeşleşecek okurun bu eğilimi oldu. Kitabın bütününe görenler enderdir. Genel olarak, insanlar bütünü görmezler; espriye, kendi yaşamlarına yakın buldukları bölümlere dikkat ederler. İnsanlar her zaman bir kitapta kendi yaşamlarını yansıtan yönü görürler.

— *Basının ya da okurların tepkileri sizde büyük bir şaşkınlık yarattı mı?*

— Çok fazla şaşkınlık yaratmadı. Bazı durumlarda sürprizlerle karşılaştım, örneğin az çok ünlü bir gazetede çalışan bir eleştirmenin makalesiyle kitabın bir sözcüğünü bile okumamış olduğunu kanıtladığını gördüm. Bu tür şeyler zaman zaman oluyor. Bu beni şaşırttı, çünkü mesleğin temel direklerinin böylesine kötü yapılması insanı şaşırtıyor ve eleştirmenler mesleğin temel direkleridir. Ancak aralarından çoğunluğu iyilikseverdir ve birkaçının da hayran olunası bir yüce gönüllülüğü vardır.

Bir prensin ve aynı zamanda büyük bir bireysel yazgının öyküsünü yazmışım ve daha sonra işte bunlar oldu. Yaşamış bir insana zamanda kısa bir mola vermek her zaman hoştur.

16.Bölüm

“L’oeuvre au noir”/Zenon

MATHIEU GALEY — L’oeuvre au noir (*Zenon*)’ın projesi nasıl doğdu?

MARGUERITE YOURCENAR — İlk olarak, ben de çocukluğumu geçirmiş olduğum kentlerin aile süredizinleri konusunda bildiğim şeylere karşı bir ilgi uyandı. Bir gün, birden bire, tüm bunların bir insan evreni oluşturmak için uygun olabileceğini fark ettim.

Diğerleri arasında, babamın ailesinin kütüphanesinde, eski Fransızca bir metnin XIX. yüzyıldaki baskısının yeni baskısı olan *Mémoires anonymes sur les troubles des Pays-Bas* adlı bir kitap buldum. Bu, Dion Cassis’un *Mémoires d’Hadrien* (Hadrianus’un Anıları)’ın emeli olması gibi, *L’oeuvre au noir* (*Zenon*)’ın temeli oldu. On sekiz yaşımdan bu yana notlar almıştım. O yaşta, soy ağaçlarıyla ilgili belirli sayıda belge okudum; onlardan bir kaçını hâlâ saklarım, diğerleri 1944 ve 1945 yılında kayboldu ve onların arasında adı Zenon, Vivine ve Jacqueline Bell olan birilerini buldum. O dönemde Flandre’da sık sık karşılaşılan bu adlar beni düşlere daldırdı, ancak o anda, sanıyorum, kuşaklar boyunca yaşamış insanların bir dizi çağrışımını tasarlıyordum, ölenleri, Barrès’in “mezarlık bedenleri” adını verdiklerini ve kendilerinde olan tüm temel düşünceleri geliştirenleri.

Elbette, Rönesans’ın tanınmış ya da az tanınmış yazarlarını

da inceledim. Hadrianus'un dünyası hakkında bir düşünce edindiğim gibi, yeniden, Zenon'un yaşadığı dünya hakkında da bir düşünce edindim. Ancak bu ilk gençlik projesinin çok daha geniş bir romanesk *Archives du Nord* olduğunu ve Zenon'un da orada yalnızca bir bölüm olduğunu unutmamak gerekir.

— *Ancak Zenon'a yaşam vermek için, dönemin tıbbını, büyüü, incelemeniz gerekti...*

— Kuşkusuz biraz inceledim, tanrıbilimi de ve dönemin, çok belirsizce Rönesans adı verilen ve Avrupa'nın farklı ülkelerinde aynı takvimi izlemeyen şeyin felsefesini de inceledim. Zenon, o, kuzeyin Rönesans'ının insanıydı, XVI. yüzyıl ortamının insanı demek istiyorum. *L'oeuvre au noir* (Zenon)'ın birinci bölümüne başlık olarak Pic de la Mirandole'dan aldığım alıntıyı biliyorsunuz:

Sana özgü ne bir yüz, ne bir yer, ne de sana özel bir yetenek verdim, ey Adem, yüzünü, yerini ve yeteneklerini sen dileyessin, onları sen kazanasın ve onlara sen kendin sahip olasın. Doğa benim kurduğum kanunlarda başka türleri de içerir. Ancak, senin ki çevrende hiçbir sınır yoktur, seni koyduğum ellerin arasında, kendi iradenle, kendi kendini ortaya koyacaksın. Seni evrenin merkezine koydum, evrende ne olup bittiğini daha iyi göresin diye. Seni ne göksel ne de yersel yarattım, ölümlü ya da ölümsüz, özgürce iyi bir ressam ya da yetenekli bir yontucu gibi, kendi şeklini kendin oluşturasın diye.

Bu alıntı benim için çok önemlidir, çünkü insanın sonsuz güçlerinde, insan onuruna inancın hala sonsuz olduğu genç Rönesans düşüncesini ifade eder. Tıpkı bir tanrıbilimcinin farkına varmamı sağlaması gibi, dünya konusunda henüz kopernikçi olmayan bir düşüncenin olduğu bir dönemde, hâlâ yazılı bir metin parçası söz konusudur. İnsan, dünyanın merkezindeki bir toprak parçası üzerinde, her zaman olayların merkezindedir.

Oysa üçüncü bölümün efigrafı, Julien de Médicis'ninki, çoktan uyanmış bir Rönesans'la, insan onurunun yıkıma direnmekten ibaret olduğu bir dünyayla ilgilidir.

Bu ne kötü, ne de aşağılık bir eylemdir.
 Eğer bir insan, daha hain bir yazgıdan kaçınmak için,
 Kendi yaşamından nefret eder, ölümü dilerse...
 Onurlu olmak için ölüm daha yegdir.
 Kaçınılmaz kötülüğü çekmektense
 Kötülük kalbe erdemi ve yaşamı kaybettirir.
 Ölümün, boğuntularını dindirdiği insan sayısı ne kadar da çoktur!
 Ancak çoğunluğu ölüme gidişi hor görür,
 Ölmenin ne tatlı şey olduğunu bilmeden...

Roma'nın Charles Quint'in askerlerinin eline düşmesinden sonra, 1525 yılında (1914 yılı gibi, bir çağı ikiye bölen bir tarihtir), özellikle genç insancılığın aşırı ümitlerinin yerini cesaretsizlik aldı. Bu davranışın sonuçlarını yalnızca çocuk olduğum 1914 yılında değil, yirmili yıllardaki kısa esenlikten sonra artan –artmaya devam eden– endişe ve şiddette gördük. 1945 yılı, Hiroshima'nın bombalandığı yıl, bu uğursuz tarihlerden birisidir.

Yeniden Rönesans'a dönecek olursak, Julien de Médicis'nin gururlu hüznü, Michel-Ange'nin mermerden *Nuit'sine* ödünç verdiği hüzünlü tonlarda yansır. Zaten bunun nedeni zamanların değişimidir, on yıl sonra yazmış olsaydım, *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları) aynı olmayacaktı. Bugün, bana öyle geliyor ki, onları artık hiç tasarlayamayacaktım. Savaşın hemen sonra, 1945 yılında, hâlâ dünyayı yeniden düzenlemenin bir yolunu ümit ediyordum, bu aramızdan çoğumuzun kaybettiği bir ümittir, ilkeyle ve cesaretle buna hâlâ inanılıyormuş gibi davranılsa da. İçinde bir evren, savaş yıllarından sonra "tutarlı" bir dünya oluşturmaya çablayan temel bir düşüncenin yer aldığı *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları) ve Zenon'un git gide cehennemsi bilgisizlik, vahşilik ve saçma rekabetler çevrimlerine gömüldüğü *L'oeuvre au noir* (Zenon) arasında, ne yazık ki, on beş yıllık deneyimimiz var.

Bu projeyi en kötü yıl olan 1956 yılı boyunca yeniden ele aldım. Suez'i, Budapeşte'yi, Cezayir'i anımsayın... Bu düzensizliği, Katolik Avrupa ve Protestan Avrupa arasındaki XVI. yüzyılın bu demir perdelerini, hiçbirine ait olmayanların ve birbirlerinden kaçanların dramını çağrıştırmamanın ne derece kolay olduğunu

duyumsadım.

O yıl belirli bir süre Hollanda'da kaldım, Suez krizinin olduğu dönemdi. Bruxelles müzesinde, Breughel'in savaş ve yıkım imgeli tablolarına bakıyordum.

— *Oldukça garip bir şekilde, kitabınız 1968 yılında çıktı, başka bir tarih... L'oeuvre au noir (Zenon)'ı protestocu bir kitap olarak nitelendirebilir miyiz?*

— Protestocuyla karşı-kurumsal ifade edilmek isteniyorsa, o zaman evet, kesinlikle öyle. Çünkü Zenon her şeye karşı çıkar: Gençliğinde üniversitelere; kanundışı çocuk olduğu ve değersiz zenginliğine tenezzül etmediği aileye; Don Blas de Vela'nın İspanyol manastırına, hatta keşişleri tarafından kovulan yaşlı İspanyol Yahudi'yi terk edecek kadar, daha sonra buna pişman olacaktır; anatomi ve tıp eğitimi aldığı Montpellier'deki hocalara; yetkelere; prenslere v.b. karşı çıkar. Zamanının düşünbilimini ve entelektüalizmini sözcük yığınlarıyla yadsır; elbette ki farklı tensel zevkleri tattı, ancak sonunda kösnüllüğü belirli bir noktaya kadar yadsıdı. Elbette ki, bazı kilise adamlarıyla, Cordelier'lerin Baş Rahibi gibi, çok iyi anlaşmasına karşın Hristiyan düşünceyi kabul etmez. Protestanlığın sol kanadının yıkılmasına katılır ya da katılmayı gereksiz görür ve Karşı-Düzeltim tarafından kilise ve monarşiler arasında güçlendirilmiş işbirliğiyle ilgili skandalı ortaya çıkarır; çevresindeki her şey yıkılır, ancak bunun nedeninin insanlık durumunun kendisinin olduğunu duyumsar. Bu durum özellikle, İngiltere ya da Hollanda'ya kaçan üç kalvinist ve iki Katolik'le karşılaştığı sahnede görülür. Birkaçi kötülüklerinin suçunu dinsel hoşgörüsüzlüğe, İspanyol politikasına ya da Albedüküne yükler, ancak Zenon kendi kendisine dünyanın kötülüklerinin onlardan daha kökleşmiş olduklarını söyler. Tüm çağlar için geçerli olan bir düşüncedir bu.

İşte özellikle bu yüzden, *L'oeuvre au noir (Zenon)*, benim gözümde, tarih adını verdiğimiz olaylar serisi boyunca insanlık durumunu yoğunlaştıran bir tür ayna oluyordu.

— *Belleğinizde, karakterleri Zenon'da bir araya toplanmış bazı tarihi modelleriniz oldu mu?*

— Yol boyunca çok sayıda kişiyi düşündüm. Ancak tam olarak modeller olmadı. Kendi kendime: "Zenon'u ya da hatta Zenon'un yaşamının bir anını yazmak için, şu tarihsel kişiden yararlanacağım" demedim, ancak hem çalışıyor hem de yıllar boyunca onu düşünüyordum, yıllar boyunca kitaplarımın kişilerini önceden düşündüğüm gibi, bir şeyler okuduğum her defasında, onlardan bir düşünce ya da bir doğrulama alıyordum. Bazı düşünceleri olmuş olmalıydı, mademki Campanella'nın da düşünceleri vardı ve mademki Giordano Bruno düşünceleri uğruna öldü. Zenon'dan sezgisel olarak bir kilise adamı, başta ailesinin kilise kariyerine yönelttiği bir kanun dışı çocuk tasarladığımdan, kendi kendime ne de olsa Erasmus'ta kariyerine böyle başladı dedim. Fiziksel görünüşe gelince, bilmiyorum, onu hep böyle gördüm, dayanıklı, sinirli, ateş ve alev, çünkü fiziksel biçim yalnızca görünür kılınmış bir doğadır. Onu, öğrencilik yıllarında, solgun, daha sonra güneşten ve yollardaki rüzgârından esmerleşmiş görüyorum. Onu özellikle zayıf, yıkılmaz, cılız ve canlı imgeliyorum. Oldukça garip bir şekilde değişmedi. Yirmi yaşındayken, onu yine böyle görüyordum. Dönemin portrelerinde ona benzeyen kişileri aradım; belleğimde onunla ilgili olarak oluşturduğum düşünceye oldukça yakın birkaç kişi var, özellikle de Donatello'nun bir büstü. Bargello'yu yeniden ziyaret ederken, kendi kendime: "İşte bu İtalyan, gereksinim olduğunda, Zenon olabilir" dedim.

Zenon'un tam aksine, Baş Rahip bir bilgin, bir insancıl, bir saray adamı, bir diplomat, yavaş yavaş dul ve gözü açılmış mutlu bir eş olarak Tann'ya döner. Ancak bir bilim adamı değildir, başlangıçta serüvenci bir ruhu da yoktur¹. Belki de asla olmaya-

* Ancak Zenon, ona gelince, tam anlamıyla insancıl değildir, hatta bir aydın da değildir. Paracelse ve hatta Leonard gibi, onda deneyci öğretiden ve kendi kendisini yetiştirmeden bir şeyler vardır.

caktır, çünkü görevi ona, kendisini verdiği Kiliseyle bağlarını koparmadan, gizlice protesto etmek gibi görünür. Kahramanlığı, her şeye karşın bağlı kalmaktan ibarettir. Tutkusu ne devrimci ne da fanatiktir. Bir Savonarole değildir; ıstırap çeken ancak yargılama için Tanrı'ya güvenen bir insandır.

Zenon'u daha çok zamanımızın bazı gezgin genç insanları gibi görebilirdim. Onlar arasında Zenon'daki tutkuya sahip çok az sayıda genç insan tanısam da. Çoğunluğu hâlâ daha düzensiz olan bir çağda, biraz cansız, ancak anlaşılır bir hiççilikten ıstırap çekiyor. Belirli bir kolaylıktan kaçarlara, daha sonra kaçışları da bir kolaylık olur. Zenon'un arayışı bir kaçış değildir. Başlangıçta kendisini yetiştirmek için Don Blas de Vela ile birlikte gider. Daha sonra Montpellier gelir, ardından betimlemediğim yıllar –o yıllara yalnızca gönderme yaptım– Pont-Saint-Esprit'de, Avignon sarayında, Avignon'un Papa elçisinin sarayında ıpla uğraştığı yıllar.

Sonra, doğu gelir ve serüvenlerini de gerçekten ayrıntılı olarak betimlemedim, ancak sezinlenebilir: Macaristan'ın kırsal kesimi, savaş korkusu, daha sonra İtalya ve Almanya'daki kısmen profesyonel başıboşluk yılları; çünkü doktordur ve kentten kente dolaşarak doktorluk yapar. Bu konuda çok bilgi vermedim, çünkü baht dönüşümleri beni ilgilendirmiyor. Beni ilgilendiren, tüm bu aşamaları geçen, alevden ve buzdan bir kişiydi. Hani bir kılıç için söylenir ya, yaşamının olaylarıyla tam piştiğini duyumsarız, ancak ayrıntılar pek önemli değil. Bu onun için, çoktan özümsemiş, tüketilmiş, yanmış bir yaşamdır –“yanmış” sözcüğü *L'oeuvre au noir* (Zenon)'da çok önemlidir– veba deneyiminden sonra, onu Innsbruck'ta bulduğumuzda, küllere indirgenmiş bir yaşam söz konusudur.

— *Kitaba L'oeuvre au noir adını ne zaman verdiniz?*

— 1957 ya da 1958 yılında; önceden yüz kadar sayfa yazmıştım. Bir ad arıyordum, tatmin edici bir şey bulamıyordum. “Karanlık gece”, aşırı tipik bir biçimde, gizemci ve Hristiyan

alana aitti. “L'oeuvre au noir*” formülü daha önceden 1956–1957 yıllarında Thomas Mann üzerine yaptığım bir çalışmamda vardır; belleğimde belli belirsiz dalgalanıyordu. Belli belirsiz diyorum, çünkü başlangıçta, Zenon’un başına neyin geleceğini görmek istiyordum. Yirmi yaşında –çok şematik bir Zenon, 1920 ye doğru dar kafalı bir köktencinin onu imgelemiş olduğu gibi, özgür-düşünür tipi imgeleyerek– yola hep yanlış çıkılır — yola yanlış çıkmıştım. Tüm yaşamı boyunca onda yanılısamız, uzlaşmasız bir insan görüyordum. Bunun yanlış bir bakış olduğunun, durumun daha karmaşık olduğunun, deneyimlerin ve niyetlerin çeliştiğinin ya da öyle görüldüğünün ve de her defasında çözüldüğünün, birleştiğinin ve belirli bir noktaya ulaştığının farkına vardım. Örneğin, yaşamının sonunda, kendisini Tanrıtanıma yapan düşüncelerinden hiçbirini, resmen, sözcüğün Hristiyan anlamında, yadsımaksızın, Zenon kendisini yargılayan Piskoposa, yirmi yaşında olduğundan son derece daha yakındır. Okul defterlerinin tanrıbilimcileri, yargıçları şok eden açık yürekli hiççiliği, zeki Piskoposu sıkır ve “bu işe yaramaz şeyleri sürekli yinelemekten sıkıldım!” diye düşünen Zenon’u da.

— *Bu eliptik kompozisyon, Zenon’u ve onu çevreleyen dört yüz kişiyi yaşatmaya çalışırken sizi sıkmadı mı?*

—Hiç sıkmadı. Tam aksine, yaşıyorlar, çünkü kımıldıyorlar. Zaten, *Mémoires d’Hadrien* (Hadrianus’un Anıları)’de de aynı şey var. Ordularıyla Hadrianus çok az görülür, Hadrianus’un sonsuza dek unutmaması gereken trajik yaşamı İskit’lere karşı verdiği savaşında kırdı geçen uzun kışlar boyunca çok az görülür. Kim tüm yaşamını anımsar ki? Yalnızca küçücük bir bölüm bellekte tutulur.

Zenon için, kişiler silinir ve dağılırlar. Bazıları onun için ve bizim için daha nettirler. Örneğin, gardiyanı Gilles oldukça yakından betimlenmiştir, çünkü bu kaba ve kurnaz kişi onu eğlendirir ve sonuçta yaşamındaki son arkadaşlardan birisidir.

* “Siyah yapıt”

Ancak diğerleri çok çabuk geçerler, çünkü zamanda çok çabuk geçip giderler. Her biri bir iz bırakır, anımsadığı şey insanın günlük varlığından çok, bu iz ya da bu kalıntıdır. Anının zamanı çok çabuk geçer.

Tam aksine, Zenon'un dipsiz kuyuda dediği gibi, anı sabittir. Don Blas de Vela her zaman oradadır, Henri-Maximilien her zaman oradadır, Frösö'lü hanım ve Cerrah-Berber Jean-Myers de. "Dipsiz kuyu" adlı bölümde, bir yaşamın kırıntısını görürüz ve uzaktan kişiler, insan denen bu katının farklı aşamaları gibi, birbirine karışırlar. Bu kuşkusuz kısmen Zenon'un doğasına bağlıdır: Kişiler onun için az çok geçici görünümüler olarak vardılar.

Genellikle, romanesk düşünce, olayların geçişini, kişilerin geçişini sağlam bir gerçeklik gibi kabul eder, daha uzağı görmez. Zenon, o, bir duvar halısının arkasına yerleştirilmiştir; ancak başından beri böyle değildir. Yanı yarıya nişanlısı sayılan Vivine ile karşılaştığı dönemde, konuşmaları balad kıtalarına benzediğinde, bir yandan Marguerite d'Autriche'in sekreteri olmayı, diğer yandan da başkaldıran işçilerle işbirliği yapmayı yadsıdığına, ne istediğinden ve ne istemediğinden hâlâ çok emindir, içinde bulunduğu ana uygun davranır. Yine kendi evindedir: Yalnızca yadsıyan ve bunu yapmakta özgür olduğuna inanan genç bir insandır. Söylediğim gibi, zaten, daha sonra tüm yaşamını yirmi yaşında sahip olduğuna inandığı özgürlüğü kazanmakla geçirir.

Başlangıçta, belirli bir şemam yoktu. Zenon'un yirmi yaşında yazdığım karalamasını beğenmeden yeniden okurken, kendi kendime, işçilerin başkaldırısı yeniden kullanılabilir, bu önemli, döneme ait bir belge, iki kuzenin içinde gençlik ateşini barındıran karşılaşması kullanılabilir dedim; Bruges'deki Cordolier'lerin, bir kronikör tarafından birkaç satırda anlatılan öyküsünden çekirdek olarak ya da daha çok kitabın tüm ikinci bölümü için çatı olarak yararlanılabilir ve daha sonra elbette ki, dönemin her felsefeci için olduğu gibi, yolculuklar olacaktır.

Ancak tüm bunların dışında, bir şey bilmiyordum. Genel olarak, bir kitaba başladığımda, çok az şey bilirim. Her zaman, *Zenon* için olanaklı olanı, olmayanı, söylenebilecek olanı ve

olmayanı doğruladım. Rastlantının biçimlenme şekline gelince, bunun için rastlantıyı rolünü oynamaya bırakmak gerekiyordu ve oldukça uzun bir yaşam söz konusuysa, rastlantı önemlidir.

Bunu söyledim ve bunu *Archives du Nord*'da yeniden söyledim, bunu size yineledim: İnsanlar yaşamlarının rastlantıya ne kadar bağlı olduğunu keşfetmeyi sevmezler; bu onlara sıkıntı verir. Az çok kendileri ya da kendileri olmazsa, tutkuları, aşkları, hatta yanlışları tarafından kontrol edilen bir yaşamlarının olmasını severler. Bunu daha güzel ve daha ilginç bulurlar. Ancak bu hangi yöne gittiğinize bağlıdır.

— *Bu romanın okumasından çıkardığımız izlenim bu değil ya da o halde fazlasıyla yönetilen bir rastlantı söz konusudur.*

— Belki, ancak o zaman doğaötesine ya da büyüye düşülür. Piskoposla konuşurken, Zenon her şeyin büyü olduğuna dikkat çeker. Gerçekte, başta, büyü her şeyin etki olduğunu ve daha sonra ise durumların çok güçleştiğini ve bu yüzden onlarla ilgili olarak mantıklı bir açıklama yapılamadığını içerir. Her şeyin önceden hazırlandığı, her şeyin yalnızca küçük bir bölümünü gördüğümüz son derece bilgece bir düzenleme olduğu söylenebilir. Her şeyin bir keşmekeş olduğu da söylenebilir ve sonuna kadar bu ikilemle karşı karşıya kalacağım. Ancak bu Hadrianus için çok önceden vardır ve *Mémoires* (Anılar)'ın birinci bölümünde, "Animula Blandula" adlı bölümün sonunda, uzun uzun anlatılmıştır. Dahası, zaten, *L'oeuvre au noir* (Zenon)'ı yazdıkça ben kendim de şaşırıyordum. Sonuna kadar, Zenon, o da, şaşkınlık ve kararsızlık içindedir. Düşüncesine ihanet edebilecektir; son ana kadar, bir hapisane gardiyanını çağırabilecek ve herkesin önünde özeleştirisini yapmayı kabul edebilecektir. Canlı canlı yakılmayı da kabul edebilecektir ve bunun kendisi için, simyacı fırınında çalıştığında, giysisinin ateş almasından daha olağanüstü bir ölüm olmayacağını düşler. Hapishanesinin görelî sakinliğinde ölmeyi de seçebilir... Onun adına seçim yapmadım, onu seçiminde sonuna kadar özgür bırakmak gerekiyordu.

Dahası, kitabın sonu, benim için ve Cordelier'lerin Baş Rahibi'yle karşılaştığında Zenon için, gerçekten beklenmedik bir kıvrıma girdi. Temelde, Baş Rahip yalnızca küçük bir role sahiptir ve orada ikinci derece figür ve önemli kişi arasında başlangıçta çok az fark olduğu görülür. Polonya'ya gitmek için Amerika Birleşik Devletleri'nden ayrılırken, 1964 yılıydı –bir bölümü bitirmiştim: Zenon aynada kendine bakar, bir düzine insan görür– bu tanıdığım ve Lübeck'te bir evde görmüş olduğum petek-gözlü bir aynadır – daha sonra çeker gider. O imge, bulunduğu yaşta, olanaklı tüm Zenon'ların neredeyse simgesidir: Elli yaşındadır. Daha sonra, Senlis'te, tarikatının bir toplantısından dönen Cordelier'lerin Baş Rahibinin arabasında kendine bir yer verildiği bir sonraki bölüme başladım. Kendi kendime: Şöyle ya da böyle, Bruges'e ulaşacak ve orada kendisini unutturacak demiştim: Baş Rahibi yeniden görmesini ve ona bağlanmasını beklemiyordum.

Çalışmaktan biraz yorulduğum için, Polonya'ya ve kısa bir gezi için Rusya'ya gittim, Zenon'u neredeyse olduğu yerde bıraktım. Dönerken, kendimi Avusturya'da buldum ve orada birden bire Salzburg'da Fransiskenlerin* çok güzel kilisesine gitmek istedim. Orada oturdum ve büyük ayine katıldım... Düşüncemde, elbette, gözlerimin düşüncesinde dermişim, Cordelier'lerin Baş Rahibi'nin içeri girdiğini gördüm. Kitabın henüz yalnızca tek bir tümcesinde yer alan bu kişi, oradaydı, çok canlıydı, bana söyleyecek çok şeyi vardı. İşte böylece, kitap, on sayfada bitmek yerine, iki yüz sayfadan fazla oldu.

Bu durum bana kendisini kabul ettirdi. Cordelier'lerin Baş Rahibi'nin ve Zenon'un birbirlerini tamamladıklarını anladım; tamamen iç başkaldırıyla Baş Rahip ve sezgisel olarak yaşamının her olayında başkaldıran Zenon. Her ikisi de son derece zekidirler, birbirlerine benzerler, ancak Baş Rahip'te herkese karşı duyumsadığı acıma duygusu egemendir, oysa Zenon, acıma dünyasına ait olmasına karşın, "soğuk doktor merhametini" sonuna kadar korur.

* Assisli aziz Francesco tarafından 1208 ya da 1209 yılında kurulmuş bir tarikat. (Türkçeye çev.n.)

17.Bölüm

... Ve Devamı

MATTHIEU GALEY — *Cyprien adlı kişinin başlangıçta böylesine bir önemi yoktu, yanılıyor muyum?*

MARGUERITE YOURCENAR — Basit anlamda, yoktu. Dönemin belgelerinde, Gand ve Bruges Cordelier'leri arasında, mademki otuz yıl önce, “geleneklere karşı işlenen suçlardan dolayı tutuklamalar olduğunu çok önceden saptamıştım, aynı döneme doğru, bu bölümün Zenon’un tuzığa düşürüldüğünü göstermek için kullanılabileceğini kendi kendime söylediğim anda doğdu. En sonunda, o insanlara bir yüz vermem gerekti ve kroniklerde birinin yüzü vardı, yalnızca biri adıyla ve birkaç olayla betimlenmişti; o da Pierre de Hamere’idi . Bu yeterli değildi, bu yüzden düşkünler yurdunda Zenon ile birlikte çalışan genç bir keşiş düşünecek oldum. Cyprien o gün doğdu¹.

Biraz tehlikeli tanıdık bildik bir zekâ rolü oynar. Ten serüvenleri zevkini neredeyse kaybeden Zenon, Cyprien’e karşı hoşgörülüdür, çünkü o yaşta aynı koşullarda saygınlığının lekelenmiş olabileceğinin farkına varır. Bununla birlikte, işin içine karışmaktan korkar –onun için beklenti önemlidir– ve “Melekler” grubunun boş inançlı uygulamaları onu çileden çıkarır. Bununla birlikte, Cyprien onu gece toplantısına davet ettiğinde, hızlıca sönen o kısa arzu ayrıca bir fantasmagorie gibi-

¹ Aynı şekilde, bölüme iki kadın figür koymak için, Loos’lu genç kız ve Moricaude da aynı şekilde doğdu.

dir. Sonunda, ona kaçmak için birkaç duka altını teklif ettiğinde ve delikanlı yadsıdığında, çünkü sevdiği bir kızı terk etmek istemez, basit anlamda büyük ve neredeyse nesnel bir acıma vardır.

— *Yine de Cyprien yüzünden kendisini uzlaşmış sayar ve Chanoine'a* kilisenin ciddi bir şekilde mahkûm ettiği günahkârların yalnızca her zaman tensel günah işleyenler olduğunu fark ettirir.*

— Bu hâlâ neredeyse günümüzde de geçerlidir. Papa gebeliği önleme konusunda büyük endişe duyar, ancak onu Belfast teröristlerini yalnızca belli belirsiz mahkûm ederken iştiririz. Bununla birlikte, Zenon'a gelince, buhar odasındaki o aşk oyunları olmasaydı, düşkünler yurdunda olup bitenlerle ilgilenilmeyecekti. Zenon'un dediği gibi, "her zaman herhangi bir tuzağa düşülebilir"; en iyisi bu. Hadrianus için sorun yoktur, Zenon bugün eşcinsel olarak adlandırılmaz, zaman zaman eril serüvenleri olan bir insandır. Bu konuda, Innsbruck'ta yaptığı birkaç itiraf çok iyi anlaşılır; kendisine benzeyen, sanki kendisine doğrudan yaklaşabileceği bir varlığı, aynı zamanda da yol ve tehlike arkadaşı olan bir sevgiliyi tercih eder. Hatta günümüzde, çok sayıda insan aynı şekilde düşünür ve o dönemde kadının konumu hala bir eş ya da metres dışında bir şey olma güçlüğü artırıyordu, asla bir arkadaş olamazdı. Hangi kadınları bulacaktı? Fabliyolarda olduğu gibi, eşin mahzeninde bir fıçının ardına saklanarak, randevuya bekleyeceği burjuva kadınları mı? Kibar fahişeleri mi? Fahişeler onu ilgilendirmez. Aristokratik sınıflardan kadınlar mı? Aşağı yukarı erişilmez diler ve Zenon hizmet eden kavaleye olarak görölmez.

Hadrianus'un Plotina ile –bir kroniköre göre– bir aşk dostluğu vardır. Zenon yaşamında bir kez Frözö'lü hanımla karşılaşır ve bu kısa sevecenlik ve kösnü anından dolayı ona her zaman minnettar kalır, çünkü bu kadın, yalnızca bir sevgili değil, kendisinin de söylediği gibi, bir arkadaş, bir meslektaş ve kendisi gibi bir doktor için ülküsel bir yardımcı olabilecektir.

* Piskoposluk kurulu üyesi. (Türkçe'ye çev.n.)

— *Diğer yapıtlarınızda, Alexis'den Hadrianus'a, çok sayıda eşcinsel var, ancak bu her zaman konu ya da Tarih tarafından dikte ettirilmiş gibi görünüyor. L'oeuvre au noir (Zenon)'da, bu durum yok.*

— Tam aksine. Duyguları bastırmanın neye mal olduğunu göstermek söz konusuydu. Kuşkusuz özgür, yani büyük ölçüde yolda önüne çıkan rastlantılara göre seçim yapan, ancak belki de serüvenin yıkıcı yanıyla baştan çıkmış Zenon'u gösterme isteği vardır, Hadrianus'da bu yoktur. Bu, belirli bir anlamda, felsefi bir seçimdir. Beden ve ruh birleşir. Bu kişiler zaten eşcinselden daha çok biseksüeldir. Elbette ki Hadrianus'da eşcinsel öğeler vardır, bu tercih az çok kadınların kapalı, ona göre uçarı ya da daha tutucu evcil dünyasına ait olmayan kişiler için vardır, çünkü Hadrianus sevmediği somurtkan bir eşle çok kötü bir evlilik yapmak zorunda kalmıştır; bu onun metresleri olmasını engellemez ve metreslerinin onda zaman zaman tatlı bir anı bırakmış olduklarını göstermeye çalıştım.

İlkçağ'da tamamen eşcinsel bir insan tipi çok azdır; bu durum öylesine enderdir ki, Yunan dünyasında, ne olursa olsun, bir örnek bulamam, Latin dünyasında çöküş dönemine doğru belki. Tüm o insanlar evlenirler, tüm o insanların metresleri vardır; seçim özgürlüğü ile ilgili düşünceleri vardır ve kendi kendisine kadına karşı bir tür düşmanlık, kadına karşı bir tür korku söylencebilimi yaratma eğiliminde olan “azınlık” zevkleri insanının olduğu günümüzdeki gibi, bu hiç te takınak ya da bir zorlama değildir. Bu içinde yaşadığımız dönemde çok çarpıcıdır. Yalnızca, tüm azınlıklar için olduğu gibi, sürekli olarak anımsamak gerekir ki, insanlar aşağı bir konuma yerleştirilir yerleştirilmez, diyelim ki ırk, cinsel ya da düşünbilimsel seçim söz konusu olsun, bazı entelektüel ya da etik bozukluklar gösterecek kadar ıstırap çekmeye başlarlar. Bu, burada bir Siyah ve Yahudi düşmanı ülkelerde bir Yahudi için de böyledir, her şey, ırk, inanç ya da kösnül seçim, kabul edilmiş olsa da, hiç neden yokken bir tür psikoz yaratılır.

— *Yapıtlarınızda, herhangi bir lezbiyenlik örneği yok.*

— *L'oeuvre au noir* (Zenon)'da Marguerite d'Autriche var, çünkü Brantôme olayı anlatır. Ancak gerçekte, Hadrianus'da böyle bir şey yoktur. Diyelim ki Plotina'nın bu türden ya da başka eğilimleri oldu, bu konuda hiçbir şey göremiyoruz ve Hadrianus onu bize "küçümsemeden öte iffetli" olarak tanımlar. Geçmişteki bir dergiye dönersem, özellikle Yunan şairleri arasında, çünkü kısa bir süre önce, bir metin derlemesinde, onlarla ilgilendim. Orada Sappho'nun, tek örnek, eski gramer konusunda bilgiç olunduğunda söylendiği gibi, bir "hapax" tır. Bu günlük yaşamda olup bitenler konusunda bir şeyler görmeye olanak tanımaz. Lezbiyenlik her zaman aşırı görünmez oldu ve ev sahibesi ve hizmetçiler, dostlar ve haremde yaşayan yakınlar arasındaki ilişkilere bağlı kaldı ya da yine Lucien'de, küçük fahişeler arasında görülür, Valery Larbaud'nun *Amants, heureux amants* adlı güzel öyküsündeki gibi.

Eski dönemlerde ve hatta ortaçağda, elbette, bu sessizliğin göstergesidir; Brantôme, prenses olduğu için Marguerite d'Autriche'in, yalnızca tutkuyla sevdiği genç eşinin ölümünden sonra, bir dişil dostluğundan söz eder. O da biseksüel olarak tanımlanabilir.

— *Lezbiyenlik son yüzyılın sonunda ve bu yüzyılın başında çok görüldü.*

— Burada da –biraz daha uzağa gitmek ve olayı XVIII. yüzyıldan itibaren ele almak gerekir– erkeğin kadını seven kadına karşı kösnül bir arzusunun olduğuna inanıyorum, öyle ki, çok sayıda kadın bu modadan yararlanıyordu ya da modayı izliyordu. Bunun başlıca neden olduğunu söylemek istemiyorum tabi, ancak, Belle Epoque'a doğru bu moda zevki türü ortaya çıktı. XVIII. yüzyıldan itibaren, sevgilileri yatakta bir araya geldiklerinde, Cazanova'nın hayran olduğu çok iyi görülür; bir yüzyıl sonra ise, Morny dükü aynı şeyi yapar. Courbet'nin resimlerini düşünün;

onlar da aynı zevke yanıt veriyorlardı. Hatta Ingres'in, *Le bain turc* adlı tablosunda bu, gözûpeklikle duyumsanmış ve kuşkusuz ressama, bu bir çoğaltma değilse, kendinden geçme anlarında, gözû önünde bulunan ve arzusunu kamçıl原因an dişil nesneyi istediğı kadar yineleme olanağı veren bir kösnüllük biçimi karşısında bir tür coşkuydu. Yunanlılar bunu hiç bilmediler. Belki de haremde ne olup bittiğıyle, eşlerinin yokluklarında ne yaptıklarını kendi kendilerine soracak kadar, yeterince ilgilenmediler.

— *Size göre, modern dünyada, bu önemsiz bir sorun mu?*

— Fazlasıyla önemsiz. Bir gün –belki yakında– her şey yolunda giderse, daha fazla özgürlükle, bu sorun çözülebilecektir, ancak bazı İslam ülkelerinde her konudaki gerilemeye, ortaçağın Ceza kanununu yeniden gündeme getiren Pakistan ve İran'a bakın, hatta İran'da durum ortaçağdan daha katı. Gelenek görenek konusunda, her zaman her noktada usa aykırı şeyler beklenebilir.

— *O halde ne yapmalıyız?*

— Savaşmalıyız.

— *L'oeuvre au noir (Zenon)'da, modern dünyada da olan bir başka yön var, o da tarikatlar. Bugün oldukça garip bir takım tarikatlar var...*

— Bu arada anabaptislerde* – Kilisenin öğretilerinin katılığına karşı bir başkaldırı söz konusudur. Bu da bir çatışma biçimidir. Bu insanlar kendilerine verilen entelektüel silahlarla karşı koyuyorlar. Başkaldırının fanatizmi kanunun katılığına karşı. Modern dünyada, özellikle de Amerika'da, dinin tinsel etkisi çok büyüktür, ancak Protestanlık çok sıklıkla heyecansal olarak basit, yetersiz bir törebilim gibi duyumsanır, öyle ki başka şey aranır.

* XVI. yüzyılda kurulan İsviçre kökenli radikal bir mezhep. (Türkçe'ye çev.n.)

Örneğin, Papaz Jones'un serüveni, yalnız, doğuşuna tanık oldukları tehlikelerle dehşete kapılmış bireyler, bu insanın yandaşlarında olduğu gibi bu bir ölüm partisi olmadığında, çeşitli katakomplara* sığındıklarına göre, bizimki gibi bir toplumun ne derece bozulabilir olduğunu gösterir. Jones'un öyküsünün ayrıntılarını çok fazla bilmiyoruz, ancak yandaşları ölümde hoşnutsuzluklarına bir çare bulmuş olmalı. Gerçekte bu şaşırtmıyor. Her zaman insanların koşulların üzerine çıkması ya da kötüye gitmesi gerekir, uyuşturucuda, alkolde ya da sanrılarla dolu tarikatlarda durum böyledir. Yaşadıkları ortam insanlıktan uzaklaştıkça, ezici oldukça, insanlar bu düzenden çıkış yolları ararlar.

Kuşkusuz, tam anlamıyla özgür bir toplumun ne tarikatları ne de fanatikleri olacaktır. Ancak asla böyle bir toplum görülmemiştir. Bize özgür görünen ve aydınlanmış gibi gelen XVIII. yüzyılın çok yüksek toplumsal düzeyde öyle olduğuna, ancak aşağı tabakada her tür tarikatın, "konvülziyonerler" gibi, kaynaştığına dikkat edin. Bugün, dinsel inanç daha azdır, bunlar gelenek göreneklerdir, hatta yargılamakla son bulan bir toplumdan hareketle oluşturulan bir kavramdır. Olayların Amerikalı tanınmış bir hanım insanbilimci olan Ruth Benedict tarafından muhteşem bir biçimde betimlenmiş bu yönünü, klasik kitabı *Le sabre et le chrysanthème*'de buldum. Araştırmalarında Japonya'yı temel aldı, ancak bu durum diğer ülkeler için de geçerlidir. Ona göre, iki tür baskı vardır, günahın günümüzde neredeyse kaybolan baskısı ve tam aksine utancın devam eden ve bireyde toplumun prototipine yanıt vermediğini duyumsar duyumsamaz doğan baskısı... Özgürlüğü, günahın Hıristiyanlıktaki kavramından kurtularak, kazanmış olduğumuza inandığımızı gösterir, ancak bu kavramın yerini bir başkası almıştır, Freud, Ford ya da Marx'a göre tam olarak "norm"u simgelememe kavramı. O zaman tarikat "normaldişi" için onu kabul eden ve destekleyen bir ortam olur, uyuşturucu ya da büyü söz konusudur.

* Bir tür ayin.

— *Bir bireyin bu tarikatlarda kabul edilebilir bir şey bulabileceğini düşünüyor musunuz?*

— Sanki bana şöyle der gibisiniz: Bir birey ahlaksızlıkta, bireysel bir taşkınlık gibi algılanmış şiirde, o an iç varlığını hoşnut kılan herhangi bir şeyde kabul edilebilir bir şey bulabilir mi? Evet, orada kesinlikle bir doyum, öncelikle grup doyumunu bulur; birlikte canlanacak çok sayıda insandırırlar. Bu aşağı yukarı *Archives du Nord*'da ortaçağın ya da XVII. yüzyılın büyücüleriy-le ilgili olarak söylediğim şey. Güç bir yaşam süren köylü için, Sabbat'ya gitmek, bu neyi simgelemelidir? Burada "kenti kırmızıya boyamak" denen şey, küçük bir tehlike ayırtısıyla, çok uyanıcı bir kutlama yapmak demektir; Sabbat diskotekleriydi, kendilerini sarhoşluğa ve duyulara verdikleri ortamdı, genelevle-riydi. Tarikatların saygınlığı azaltılmak isteniyorsa, parlamento soruşturmalarına ya da polis baskınlarına baş vurmada, yapılacak daha iyi şeyler vardır. İnsanlara hem kutsal hem de güzel daha tatmin edici şeyler ve yaşamda mutluluk duygusunu sunmak gerekecektir. Mutsuzluk yine de var olacaktır, ancak, artık bu yalnızca olayların doğal düzeninden kaynaklanan kaçınılmaz mutsuzluk olacaktır.

— *Büyü de güç isteğinin bir başka biçimi değil midir?*

— Bu her zaman bir eğilimdir. Büyü ve üst düzey bir zihin-sel araştırma arasındaki bir eşiği aşan, Agrippa gibi, büyük büyü-cülerden söz etmiyorum, ancak sıradan büyücüler, insandaki bu çok üst düzey güç gereksinimine ve aynı zamanda kapalı dünya-lara doğru kendisine yollar arama gereksinimine yanıt veriyor-lardı. Ancak çok alt düzeyde, bugün yaran az eşyaların bu büyü-lü rolü oynamasından çok korkuyorum; git gide hızlanan bir otomobile, bir bilgisayara sahip olduğunda, gücünün ve yetenek-lerinin arttığı inancı, yanılsamadır ve bu böyle devam eder! Özdeksel nesneler yeryüzünde ortaya çıktıkları ve varlıklarını borçlu oldukları üretim ve tüketim toplumunda, her şey yolun-

da gittiği sürece, belirli bir güç verirler, ancak onlardan yararlanan insanın entelektüel ya da fiziksel yeteneklerini yavaş yavaş harap ettiklerinin farkına varılmaz: Arabasına aşırı düşkün bir kullanıcı artık yürümeyi bilmez; hesap makinesinden yararlanan bir öğrenci artık hesap yapmayı bilmez. Bu tuhaf bir şekilde, büyüünün tüm tanrıbilimciler ve tüm gizemciler tarafından bildirilen tehlikelerine, ruhun, düşüncenin ve iradenin yanlış yönlendirilmesi gibi, koşuttur.

Modern insan, kendi tarzında, sıklıkla zararlı olan kimyasal ürünlerin etkisine safça güvenerek, simyaya inanır. Çünkü sonuçta büyüünün simyayla ilgisi yoktur. Kendisini sevmeyen bir kadına aşık olan bir erkek, o kadını aşık etmesi gereken bir iksir satın alır, ona sahip olmak için bir uyku ilacı kullanmış da olabilir. Bu, her zaman nesneler ve varlıklar üzerindeki güç arzusudur. Bu nedenle, biraz üst düzey zekâlar sık sık büyüden vaz geçtiler, sonuçta onu neredeyse her zaman yadsıdılar.

Zenon da bu güç isteğini tanıdı. Ancak, başka bir düzenden olan an bilginin lehine, ondan tamamen kurtuldu. Başka yerlerde, mensubu oldukları herhangi bir dinde, tüm gizemcilerin yaptığı gibi. Örneğin Budizm’de, su üzerinde yürüdüğü için Buda’ya övünmeye gelen o sofunun öyküsü anlatılır. Buda ona şöyle der: “Bu yeteneği ne kadar zamanda kazandın? –On yıl çalıştım.– Çok yazık, der Buda. Birkaç kuruşa, tekneye binebilirsin...”

— Bu “arı bilgi” kitabın sonunda, şu ünlü tümcede “Zenon’un sonunda ulaştığı son nokta kadar uzak” doruk noktasında mıdır? Bu doğaötesine giriş mi ya da kapanan bir kapı mıdır?

— Açılan bir kapıdır, ancak nereye açıldığını bilmiyoruz. Belki de Zenon’un artık zorunlu olarak Zenon olmayacağı ya da –en azından daha uzun süre– Zenon olmuş olduğunu bile artık anımsamayacağı bir dünyaya. Evrensele bir dönüş. Daha çok, kolay olmayan bir geçiş diyelim: Zenon’un boğuntusunun ağır olduğunu imgeliyorum. Bileklerini kesmek çok acılı bir ölümdür. Korkunç kramplar olabilir; oksijen azalır, danıştığım dok-

torlar, bana göğüs anjiniindekine benzer ağrıların olduğunu söylediler, zira, Zenon'un ölümünü betimlemeden önce bilgi edinmek için onlara gittiğimi tahmin edersiniz. "Antik" tarzdaki romanlarda başlarında güllerden yapılmış taçlar bulunan kişiler, bilekleri kesilmiş, neredeyse seksi bir baygınlık durumunda, sessizce ölürler.

Buna karşın, Seneque'in'ki gibi tüyler ürpertici olan durumları da biliriz; ölmeyi başaramıyordu. Zenon için, ölmek bir noktaya kadar çabuk gerçekleşir. Onu aşırı ıstırap çektirmeyecek kadar çok seviyordum. Ancak, yine de güç olması gereken bir an vardır, bilinçli can çekişmeyle geçen an, tüm organizma hızlandığı ve şaşkına döndüğünde, sonun şaşkınlığından önce, bu noktada Zenon için, çoktan, dinginlik ve hatta bir tür trajik sevinç yayılmaya başlar: Akan sel sesiyle ve denizi kızıla boyayan güneşle simgelenen evrensele dönüş.

— *L'oeuvre au noir (Zenon)'ı tamamladığınızda neler duyumsadınız?*

— Bir tür sarhoşluk. Tüm bunlar yazın ortasında olup bitiyordu. Çok sıklıkla, zaten Jean-Jacques Rousseau'nun daha önceden belirttiği gibi, olaylar ya da kişiler içinde bulunulmanın karşıtı mevsime yerleştirilir. Bununla birlikte, çok soğuk bir kışta, başkişisi bir İtalyan yazının sıcaklığında ölen *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'i ve Zenon kendisini bir 17 şubatta öldürmesine karşın, *L'oeuvre au noir*'i yaz ortasında bitirdim. Bu çalışmanın son anını anımsıyorum. Bahçede hamaktaydım —çünkü *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları) gibi, *L'oeuvre au noir* (Zenon)'ı da burada bitirdim— neredeyse bilmeden, Paris'in mahallelerinde benzer şeyleri yapan Colette'in inandığı aynı büyüğü yakarmayı yaptığımı anımsıyorum. Kitabımı tam olarak bitirdikten sonra, hamağıma uzanarak, bu kişiliği kendime yakınlaştırmak için, son anı olan o anda varolması için, Zenon'un adını belki üç yüz kez yineledim ya da daha fazla. İşte kitap bu şekilde bitti...

— *Tamamlanmış bir yapıt karşısında neler duyumsanır?*

— Öncelikle, bir işten kurtulma, uzun ve güç bir işi tamamlamaya niyet edilmiş olduğu ve de bereket versin sonuca varmanızı engelleyecek hiçbir şeyin olmadığı duygusu yaşanır. İşte, bitti. Bunun duyumsanan en sıradan duygu olduğuna inanıyorum. Sonunda, bir boşluk, elbette büyük bir boşluk duyumsanır. Ancak Zenon, o, vardı. Varolmaya devam ediyor...

— *Zenon'un karşı-Hadrianus olduğu söylenebilir mi?*

— Hayır söylenemez. Entelektüel olarak birbirlerine benzerler; bazı noktalarda benzerlikleri vardır. İmparator olmayan, ancak güç bir dönemde, bir doktor ve ezilen bir entelektüel olan bir Hadrianus imgelenebilir. Zekâ açısından yakındırlar. Farklı olan doğalarıdır. Hadrianus çok daha canlı, ani heyecanlarının etkisi altında çok daha fazla kalan, mutsuzluk anlarında çok daha fazla yıkılabilen bir insandır. Hadrianus'un yaşamında dikey düşüşler vardır. Zenon'unkinde yoktur. Güçlü duyumsanır. Kendisini öldürmeseydi, yirmi ya da otuz yıl daha yaşamış olacaktı... Ancak çok daha karanlık, evet yazgısı daha karanlıktır... Hadrianus'un başlangıçta kendisi için gerekli tüm yöntemlere sahip olduğunu söyleyemezdik, bu ilginç olmazdı, ancak bir çoğuna sahiptir. Baştaki imparatorun yakınıdır: Biraz yavaş ta olsa bir kariyer yapar, gerçekten de biraz ağır ayakta; geç gelir, ancak gelir, yirmi yıl kadar hüküm sürer, bu dönem boyunca, haklı olarak, Roma, Yunanistan ve dünya için çok şeyler yapabileceğine inanır. Oysa Zenon bazı risklerden kaçınmak için, bazı şeyleri gizlice kurmak ve yeniden kurmak zorunda olan sonsuza dek tehlikedeki bir kişidir. Aslında yanılır: Kendisini en sakin duyumsadığı o anda, çünkü Flandre'da çok politik sıkıntılar vardır, Zenon kimsenin aklına gelmez, işte o anda bir tuzağa düşer.

— *Yine bana öyle geliyor ki, L'oeuvre au noir (Zenon)'da bir yaşam ya da daha güç, daha yavan bir deneyim anlayışının yansıması olması gereken kesinlikle daha yoğun, daha "kara" bir şey var.*

— Dönemler, onlar, farklıydılar. Zenon'un dönemi bizimki-ne çok daha yakındır. Öncelikle Hristiyan bir dönem, oysa Hadrianus'un döneminde hala kolay mutlulukla ilgili Yunan düşüncesi egemendir. Yunanlılar, arka planda ümitsizlik olsa da, yaşamı her zaman sevdiler. Mutluluk Hadrianus için önemli bir kavramdır. Zenon için önemli değildir. En azından belirli bir zaman için tadılırsa iyi olur ve yoksa da önemli değildir. Hadrianus için, büyüklük ve mutluluk arasında çok açık bir ilişki vardır. En iyi ve en büyük anlar, yine en mutlu anlardır. Zenon için hiç te öyle değildir. Bir yandan, herkeste olduğu gibi, kösnüye karşın, ister istemez çilecidir, oysa Hadrianus sade bir şekilde askeri çile ve daha sonra birkaç dinsel arınma ve et yeme-denemesinden geçer, ancak bunlar yalnızca yaşamındaki olaylardır.

Bir astrolog –astrolojiye bağlı olmadığımı iyi dikkat edin– çok farklı yıldızlarının olduğunu söyleyecektir. Bu da başka bir insan takım yıldızının söz konusu olması demektir: Hadrianus, cömertlik, bir tür taşma, Kovadır ve Zenon ise Balıktır...

— *Ona kesin bir doğum tarihi vermiş miydiniz?*

— Elbette: 27 şubat ve geleceğini okuttum. Sessizce dipsiz kuyuya kayma.

— *Astrolojik bir izleği hesaplamak için, doğum saatinin de bilinmesi gerekecekti.*

— Romancı onu seçebiliyordu. Bu gece gerçekleşen bir doğumdur, çünkü kadınlar "ocaktaki odunların (yalvaç) aydınlığında" çocuğu yıkar ve kundaklarlar. Yalnız tam dakik

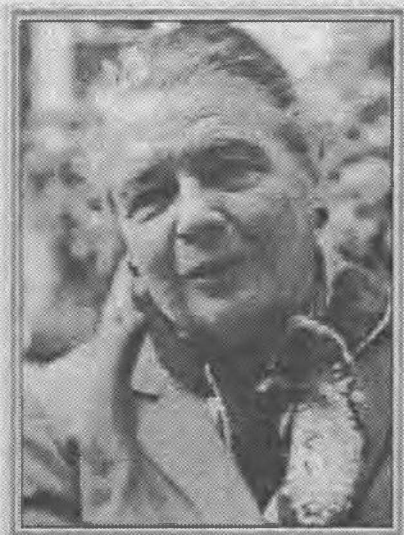
olmadım; astrolojiyi Zenon'dan daha fazla dikkate almıyorum. Anımsayın: İsveç kralının astrologu olduğunda ve prens Erik yıldız fallarını çalışmak için yanında olmadığına, hesaplamaları, omuz silkerek, krallık ailesine uygun bir anlamda yeniden yapıyordu. Bu astrolojiye tutkun bir insanda bulunmaması gereken aşırı bir özgürlüktür. Her durumda, imparatorun doğal olarak gündüzü, Zenon'un da geceyi sevdiği kesindir. Gözlemlediğim kadarıyla, bunlar insani ortamın birbirini tamamlayan iki kutbudurlar.

18.Bölüm

MEMÓRIAS DE ADRIANO

COLEÇÃO GRANDES ROMANCES
Tradução de Martha Calderaro

MARGUERITE
YOURCENAR

EDITORIAL
NOVA
FRONTIERA

Romanlarım

MATTHIEU GALEY — *Yıllardır bu ülkede yaşayan bir kişi olarak, nasıl olur da Amerika yapıtlarınızda yer almaz?*

MARGUERITE YOURCENAR — *Negro spirituals* çevirilerimde, köleleştirilmiş ve ezilmiş bir ırk olarak azda olsa vardır. Tam anlamında Amerika Birleşik Devletleri'ne gelince, onları bir yargıda bulunabilecek kadar, kırk yıl sonra, hâlâ yeterince tanımıyorum; her şeyin sık sık değiştiği şekilsiz bir kitlenin büyüklüğü karşısında özellikle şaşkınım. Mount-Desert adasını çok iyi tanıyorum, ancak bölgesel roman yazmıyorum. Zaten, bu daha önce mükemmel bir şekilde Edith Warton tarafından Yeni-İngiltere için yapıldı. Çok sayıda yazar, küçük bir Amerikan kentindeki yaşam konusunda söylenmesi gereken her şeyi söyledi; neden yeniden başlayayım? Ben başka şeylerle ilgilendim, değişik konularda denemeler yazdım. Ancak *Le petite sirène*'den önceki çalışma, oyunlarımda, kırklı yıllarda, Connecticut'daki Hartford kenti üzerine ve *Fleuve profond*'a yazdığım önsöz ise, Amerikalı Siyahların koşulları üzerine uzun bir incelemedir.

— *Denemeler yazmanız bir rastlantı mı ya da iki arı yaratı arasında belleğinizi dinlendirmek için isteyerek mi yazdınız?*

— Hiçbir şey bir deneme yazmaktan daha yorucu olamaz. Bir anket yürütmek, sürekli sorgu yargıcına ya da basitçe yargıca

dönüşmek gerekir. Aynı zamanda da, bu çalışmada cesaret kırıcı bir yan vardır. Asla amaca ulaşamayacağının farkına varılır; mutlak doğruya ulaşamayacağı bilindiği ölçüde, bu bir çeviriye oldukça benzerdir. Bir başka belleğin sesini geri vermek ve yalandan kaçınmak için, insan elinden geleni yapar, kendinize aşın benzeyen bir Thomas Mann oluşturmak istenmese bile, *Docteur Faustus*'u on kez okumak ve izlenecek yolu bulmak gerekir; bu çok yıpratıcıdır. Thomas Mann üzerine yaptığım bu incelemeji, iki ya da üç kez yeniden yazdım. Bu, başlangıçta, yazarı anmak için yazılmış küçük bir makaleydi, daha sonra bir Amerikan dergisi için hazırlanmış uzun bir inceleme oldu ve sonunda tam bir deneme şeklini aldı. Ancak *La couronne et la lyre*'e kırk sayfalık önsözümü yazmak için neredeyse bir yıl gerekti. Bir şeye başlamadan önce düşünmek gerektiğini anlıyorsunuz.

— Çünkü size yine Yunan şiiri konusunda kırk yıllık deneyim ve bilgi gerekiyordu. Ancak sizin elinizde olduğu gibi, insanın bir konusu olduğunda, bu türde bir metin yazmak için gerçekten de bunca zaman gerekli miydi?

— Hiçbir şey bilinmiyormuş gibi, her şeyi doğrulamak ve her şeyi yeniden okumak gerekir. Sahip olunan bilgi asla yeterince derin değildir. Elimizde bilgi olduğunda, başka durumlarda, Chenonceaux'yu incelemek için, örneğin, bana tamamen yabancı olan arşivlere daldım. Bu bir yılımı aldı ve Mishima üzerine tasarladığım çalışmayı yazmaya karar verirsem, bana, şu ana kadar her zaman harcamak zorunda kaldığım kadar zaman harcamam, elbette Japonya'ya bugüne kadar yapmış olmam gereken bir yolculuk yapmam gerekecek.

— Chenonceaux'ya olan bu ilginizin nedeni nedir?

— Bu, bana, Chenonceaux'nun coşumcu imgesini, “Aşk Şatosu”nu, sunmak koşuluyla, çok para teklif eden bir Amerikan dergisinin oldukça komik bir siparişi idi. Herkes gibi ben de

şatoyu tanıyordum ve kendi kendime yaşamın orada geçip geçmediğini ya da coşumcu olmadığını doğrulayalım dedim. Coşumcu hiçbir şey olmadığını ya da neredeyse hiçbir şey olmadığını ve politik çalkantılara bağlı krizlerin, kalıt sorunlarının ve para kaygılarının egemen olduğunu hemen fark ettim. O zaman dergiye “kösnü büyüsunün” yer almadığı bir makale yazacağımı bildirdim ve teklif edilen makaleden vazgeçtiler, ancak ben yine de, konu bana ilginç geldiği için, devam ettim. Orada, Diane de Poitier ve II. Henri’nin aşkları konusunda beklenen düşleri değil, geçmişin çok rahat ve çok lüks olduğuna inanılan o yerlerindeki değişkenliğin açıklamasını görüyordum.

— *Tüm yapıtlarınız genel olarak büyük bir titizlikle yazıldı, peki Sous b n fice d’inventaire’i oluşturan denemeler arasında ne tür bir bağ var?*

— O konulara olan özel ilgim dışında, hiçbir bağ yoktur. Kavafis ve Selma Lagerlöf, iki büyük yazardır, hepsi bu. Chenonceaux’nun dullarına ve Piranesi’n grav rlerine gelince, belirli bir anda yaşamın par alandırılar. Onları birbirine bağlayan yaşamdır.

— *Bu yapıtları küçük yapıtlar olarak mı kabul ediyorsunuz?*

— Diğer yapıtlarla bağları var. Bu, çalışmanın, şiir ve roman-daki gibi, bireysel esin işe karışmadan önce aldığı biçimdir. Denemede, imgelemden sakınmak gerekir. Kabul edilse de edil-mese de, biçimi bozar ve her zaman gerçek olmayan belirli bir yöne sürükler.

— *Bir başka tehlike daha var, o da konuyla özdeşleşmek. Thomas Mann’da, sizin için değerli olan düşünceler buldunuz – zellikle de evrende yer alma biçimi – onunla ilgili olarak s y-lediğiniz çok şey size de uyarlanabilir.*

— Yalnızca belirli bir noktaya kadar. Thomas Mann’ın

kişiliğindeki sayısız öğeyi beğenmiyorum. Bu yazarı oldukça geç keşfettim ve farklı bakış açılarından yola çıksak da, oldukça benzer çalışma tarzımızın olduğunu belirlediğimde doğal olarak şaşırdım. Ancak Mann'ın kurnazlıklarından bazıları ve bazı takınakları bana göre değil, bununla birlikte, yöntemler de, tıpkı Kauafis'in duyarlılığı gibi, benimkilerden çok farklı.

— *Thomas Mann'ın yapıtlarıyla ilgili anlayışınızda, hiçbir öztelkin olmadığından emin misiniz?*

— Eminim, ancak bunu nasıl kesinleyeceğimi bilemiyorum? Onu kendi bakış açımdan gördüm, ancak bu incelenen tüm yazarlar için doğrudur. Thomas Mann için, Selma Lagerlöf ya da Piranes için olduğundan daha fazla değildir. Her birinde, her defasında sağlam bir çekirdeğin olduğu algılanır. Selma Lagerlöf'de örneğin bu, destan, epik anlatıdır. Mann konusunda tanımlama yapmak daha güçtür: Belki, evreni aşırı Alman duyarlılığıyla anlama arzusu denebilir.

— *Peki size tamamen yabancı olan yazarlarla asla ilgilenmediniz mi?*

— Kuşkusuz, evet, ancak birine yabancı, kesinlikle yabancı olunduğunu söylemek dürüstlüktür. Dickens'ı düşünüyorum –Dickens'ı çok seviyorum– ve zaman zaman kendi kendime ondan çok uzak olduğumu söylerim, ancak gerçekten öyle miyim? Londra'daki fakirlik ve sefaletle ilgili biçimde benim iyilikseverlikle ilgili düşünceme karşılık gelen bir çok şey var. Her zaman her seçimde, zorunlu olarak, insanın özü olmayan, ancak bizi birbirimize bağlamaya, birbirimize derinden yakınlaştırmaya yeterli bir şey var.

— *Evet tiyatro, tiyatroya nasıl başladınız? Şu ana kadar, belki de ender oynadığı için, bundan söz etmedik.*

— Benim için önemli olan bu değil. Oldukça sıklıkla, amatörlerden oluşan yeni bir topluluğun, taşradaki bir yaz tiyatrosu-

nun, niyetlerimin birçoğunun algılanamayacağını, bazı düşüncelerin başarıya ulaşmayacağını bilerek, oyunlarımdan birini denemelerine izin veririm, ancak kendi kendime metnin kalıcı olduğunu ve genç komedyenlerin onunla oynamayı öğrenmelerinin kötü olmadığını söylerim. Çalışmalarını yalnızca uzaktan izlerim ve genelde de herhangi bir başarı beklemem.

— *Tiyatro sizin için yalnızca ikinci bir uğraş olduğu için mi?*

— Niceliksel olarak evet. Niteliksel olarak aynı şeyi söyleyemeyiz. Oyunlarımı, hâlâ bir dereceye kadar yalnız olduğum sınırlı bir alan olarak, beğendiğim de olur. Düzyazı şeklindeki şiirsel anlatılarında olduğu gibi, *Feux* (Ateşler)'de ya da *Nouvelles orientales* (Doğu Öyküleri)'deki gibi, oyunlarıma diğer yapıtlarımdakinden daha çok oyun ve onlardaki kadar da gerçeklik yerleştirdim, ancak bunu sıklıkla bizzat oyun izlenimi veren bir biçim altında yaptım. Onları pek düşünmem, eğer tam bir karşılaştırma yapmam gerekirse, Mann'ın son yazdığı, *L'élu* (Seçilen) ya da *Les têtes transposées* gibi, bazı kısa romanları hakkında bir şeyler söylerken, onların yazarın düşüncesini /*La montagne magique* (Büyülü Dağ) ya da *Faustus*'daki aynı düşünce/, ancak bir maskeli balo ya da kılık değiştirme özgürlüğünde, simgelediklerini söylediğim de oldu,

— *Bununla birlikte, bir romancının ya da bir deneme yazarının tiyatroyla neden biraz amatörce ilgilendiğini hiçbir şey açıklamaz.*

—Durum çok açık. Her zaman seslere özel bir önem verdim. *Alexis*'ye "bir sesin portresi" adını vermiştim. *Feux* (Ateşler)'deki monologlar ateşin düzeyine yükselmiş seslerdir; *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları) adını verdiğim en uzun anlatı yine, her şeyin zirvesine konumlandırılmış bir insanın monologudur. Ortaçağ sonunun ve Zenon'un bulunduğu gecikmiş Rönesans'ın çok sesli dünyasında, her zaman sesler söz konusudur. Hilzonde'un Munster'de yakaran dokunaklı sesi, Zenon'un Cordelier'lerin Baş Rahibi'nin coşkulu sesiyle ya da yine kültürlü

kaba asker Henri-Maximilien'in kalın sesiyle dönüşümlü olarak işitilen oldukça keskin sesi. Yargıçların sesi ve eski gezginci Gilles Rombaut'nun yeterince kalın sesi, sıradan kişilerin üçüncü tekil anlatının kurgusu arasında izlenebilen sesleri ve elbette ki halkın her şeyi "bozan sesi". *Denier du rêve*'de, hiçbir şey benim için, bir halk kayıtsızlığıyla, İtalyanca gibi Fransızca konuşan, Marcella'nın sesinden daha önemli değildir, yaşlı Clément Roux'nun Roma'daki gürültüler ya da ıssızlıklar ortasında, homurdanan sesi ya da yine geceleyin Roma'nın boş sokaklarını kilise Slavonca'sıyla söylediği üç sözcükle cınlatarak, kendisini dinlemeyen ve dinlemediği bir Clément Roux ile konuşan Massimo'nun genç sesi; birinin gençliği diğerinin yaşlılığı kadar yalnızdır, ya da yine bir başka oyunda, sesini feda eden küçük deniz kızı tarafından sessizce işaretlerle anlatılmış aşk ve acı. Böylece, ara sıra, sahne üzerinde gerçekleşmesini görmekten mutlu olunacak bir gösteri olarak değil de, an durumdaki monologlar ya da diyaloglar dolambacı olarak, tiyatroya bağlanmak doğaldı.

Buraya kadar, daha çok tanınan diğer yapıtlarım ve bu tiyatro arasındaki ilişkileri çok az dikkate aldık. Onlardan yalnızca, öz açısından değil, biçim açısından farklıdırlar –şimdiye kadar bunu konuyu hiç ele almadık. *Électre ou la chute des masques*, *Le coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak)'dır. Birbirlerine aşk, kin ve tehlikeyle bağlı üç ya da hatta dört insan vardır. Kişilerin karşılıklı durumları kuşkusuz farklıdır: Electra bir sevgili değil, bir kız kardeştir, oysa Sophie bir kız kardeştan çok sevgilidir, Sophie'nin iyi olduğu yerde Electra kötüdür. Ancak genel toplam aynıdır ve karşıtlık olmaksızın *Le coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak)'ın onurlu Chopin'i benim için *Electre*'in onurlu Théodore'u olur. Aynı üçgeni *Feux* (Ateşler)'ün Léna'sında da buluruz ya da yine Marcella'nın aşkının iki erkek arasında gidip geldiği *Denier du rêve*'de. Oysa derin bağlılığı ölmüş ve intikam almak istediği bir partizana yönelir, Electra'nın öldürülen babasının intikamını almak istemesi gibi.

Rendre à César'da sevgili Peder Chica'mın alçak gönüllü yakanşının, *L'oeuvre au noir* (Zenon)'daki Baş Rahibin trajik derin düşüncelerinin yankısı olduğu da görülmez, her ikisi de yeryüzündeki acılarla alt üst olmuşlardır.

Gerçekte, belki de, yazgılarını yadsıyan, kabul eden, etmeyen ya da basitçe bilmeyen gemi ambarındaki tutsaklardan, gökyüzüne yükselen ruh Ariane'a kadar, tüm yapıtlarımın özünde yer alan bakış açısını, düşsel bir özgürlükle, *Qui n'a pas son Minotaure?*'a yerleştirdim. Kendi kendisini sürekli aldatan sıradan bir insanın karikatürü Theseus, kendi kendine "zavallı bir insan" olduğunu kabul ettiği anda ancak çekilebilirdir. Ariane ve Bacchus (Tanrı) arasındaki diyaloga, sözcükleri aşan bir konu hakkında söylemek zorunda olduğum derin düşünceyi koydum¹. Bu söyleşide sesin sınırında dile getirmeye çalıştığım şeyi kimsenin duyumsamamış olmasından korkuyorum, yine hiç kimse, *Le mystère d'Alceste*'de coşumcu oldukları varsayılan kişilerin, zayıf Admète ve sızlanan Alceste'in, orada yalnızca bu sıradan ve bilge kişilerin, "Tanrının oğlu" iri Hercül'ün ve kendisinde bir tür kutsal sağ duyunun toplandığı yaşlı Georgine'in değerini ortaya çıkarmak için bulunduklarını da görmedi. Hercül ve Ölüm arasındaki karşılaşmanın, girişimlerinin ve dehşetlerinin, tıpa tıp Hadrianus'un ve Zenon'un ölme arzusu ve korkusu konusundaki derin düşüncelerine benzediğini de.

La petite sirène'in önsözünde (bu oyunların önsözleri buraya kadar, *Feux* (Ateşler)'nün önsözüyle birlikte, yapıtımın en özyaşamöyküsel bölümüdür) uzun uzun Andersen'in güzel masalından alınan bu küçük yapıtın benim için ne denli önemli olduğunu yazdım. Özellikle insan üzerinde yoğunlaşan 1940 yılından önceki yaşamım ve insanın her şeyin arka planı üzerinde kımıldayan bir nesne gibi duyumsadığı sonraki yaşamım arasında suların yerini simgeledi. Aşk için deniz altından vazgeçen, daha sonra, kendisini aşk ve intikama kaptıran küçük denizkızı, denizden gökyüzüne çıkar, bana çoktan önceden Zenon'un vazgeçmesini tamamladığı gökyüzünün ve suyun manzaralarını öngördürür. Keskin sesli ve göksel melek-kuşlar Zenon'un plajda gördüğü ve varlıkları Seraphin'ler ve Trône'lardan daha somut olan martılardır da. Her zaman aynı şeyler söz konusudur.

* ¹ Nouvelles orientales'in, yalnızca 1978 yılındaki derlemesinde yer alan en yeni öyküde de aynı şeyi yaptım. Ancak hiç kimse, oyunun Bacchus (Tanrı)'sunun anlatının yaşlı küçük göbeklisinin, aynı şey tercih edilse de, tüm adları aşan aynı varlık olduğunu fark etmedi.

19.Bölüm

Çeviri Sanatı

MATTHIEU GALEY — *Sizin, Virginia Woolf'un, James'in, Hortense Flexner'in, Kavafis'in, Fleuve profond ve Sombre rivi re'de de kendilerine negro spritu ls'i borçlu olduğumuz anonim yazarların çevirmeni olduğunuz her zaman bilinmiyor. Oldukça beklenmedik bu durumu nasıl açıklayabiliriz?*

MARGUERITE YOURCENAR — *Negro spritu ls* benim için eski bir tutkudur. Amerika Birleşik Devletleri'ne 1937 yılında kısa bir ziyaret için geldim ve Güney Karolayna'ya ancak ilk kez bu yıl gidebildim. Orada Siyahları gördüm,  arkı söylediklerini i ittim, şarkıları beni çok etkiledi. Kısa bir süre sonra, New York'a geri döndüğümde, saçma savaş sırasında, herkes gibi evde benimde siyah yardımcılarım oldu. Evin kapıcısı da siyahtı, daha başkaları da vardı. O dönemde aynı şekilde "Kutsal Baba", bir tür peygamber vardı. Amerikalı bir hanım arkada ımla, onu dinlemek için Harlem'de bir serüvene atıldık. Ya da daha çok onu görmek için, zira konu muyordu, yiyordu. Büyük bir masanın başına oturmuştu, ancak ziyafet tamamen sıradandı, tavuk boyunları ve ayakları, patates, kısacası ucuz türden bir sürü şey vardı, beyaz suni satenden gösterişli giysiler giymiş zenci kadınlar hizmet ediyorlardı. O yemeklerden her biri, bir yandan yemeye devam ederken, diğer yandan da yiyeceklere boş gözlerle bakan Kutsal Babaya ikram ediliyordu. İnsanlar, orada olan

siyahlar, masanın çevresinde birbirini ezen kalabalık “bizi kutsa”, Baba, bize dokun, Baba” diyorlardı. Bu çok heyecan vericiydi. *L'oeuvre au noir* (Zenon)’da, Munster’de peygamberlerin ziyafetini yazarken, zaten bundan yararlandım. Kalabalığın bu neredeyse ateşli coşkusu oraya koydum.

Evimize döndüğümüzde, henüz tehlikeli bir mahalle olmayan Riverside’daki küçük dairede, çünkü şu an ne yazık ki öyle, kapıcı endişeli bir tavırla yanımıza yaklaştı ve şöyle dedi: “Kutsal Baba’nın” evine nasıl gidersiniz, bu çok önlemsiz bir davranış, sizi kesinlikle büyülemiştir !”

Daha sonra, konu ile ilgili okunabilecek her şeyi okudum ve bu çok karmaşık bir durum, çünkü *negro spirituals*’lerin işitilen büyük bölümü, şarkıcının isteklerine yanıt vermek amacıyla, düzenlenmiş ve sıklıkla da değiştirilmiş. Bununla birlikte derlenen eski metinler var ve bunlar en ilginç olanları. Bazıları Bağımsızlık Savaşı’na rastlar ve sıklıkla da kaba bir argoyle yazılmışlardır. Dahası, her *spiritual*’in on iki kadar değişkesi vardır, seçmek ve kendi kendine şöyle demek gerekir: “İşte, bu daha özgün ya da şundan daha eski gibi görünüyor...”

— *Bu çalışmadan ne tür bir ders çıkarıyordunuz?*

— İlk olarak acı karşısında insan ırkının derin birliğini ifade ediyorlardı. Siyahları çok iyi anlıyorum, şu an için, aralarından birçoğu, *negro spirituals*’e olan hayranlığımıza başkaldırıyor; onlarda tutsaklık döneminin üzücü anısını görüyorlar ve onlar için bu artık kabul etmedikleri bir boyun eğişi ve bir sabrı simgeliyor. Sonuçta yeniyetmeler gibi davranıyorlar: İnsan herhangi bir dinde yetiştirildiğinde, ona başkaldırılan bir an gelir, bu doğal ve çok doğrudur.

Ancak, haksızlar çünkü tamamen Hristiyan olan bu *negro spirituals*’ler yine de kalıtlarının hoş bir parçasıdır ve zaten siyah dinsel ezginin en yeni biçimi olan *gospel* tüm duygularıyla orada yer alır. Bu eski *negro spirituals*’ler, kendilerine ait evrenlerinden ayrılmış, farklı kabilelerden gelen, farklı dilleri konuşan, bir tür

temel İngilizce öğrenmiş insanlar tarafından yazılmışlardır ve bununla birlikte bu bölgesel dilde acıyı, ölümü, acımayı, dinsel esrimeyi ve yine yerli dine kabul törenlerinin uzak anılarını dile getirmeyi başarırlar, bu Tanrı'sını aramak için çekip dağa giden Siyahın derin bireyciliğidir. Tüm bunlar muhteşemdir. Tutsaklığın korkunç koşullarında, bu coşku bir tür kutsal yetenek oldu. Kişisel olarak, *negro spirituals*'leri Alman *lieders*'lar, ortaçağdaki gezgin şairlerin ezgileri ya da XII. yüzyıl İtalyası'nın gizemli şiirleri kadar yüksek bir düzeye yerleştiriyorum. Bu bana insan heyecanının büyük bir anı gibi görünüyor. *Gospel*'i, siyah ezginin daha modern bu biçimini, daha aşağı bir düzeye yerleştirdiğimi itiraf ediyorum ve dinlendiklerinde, siyah sesin sıcaklığı nedeniyle, “özgürlük ezgileri” güzel ve hatta etkileyicidirler, ancak müzik açısından eşsiz değillerdir ve ifade de sıklıkla bayağılaştırılmıştır. Bununla birlikte, tümünün ortak noktası sesin özgürce fısıltıdan çığlığa ve mırıltıdan yakınmaya dönüşmesidir; ses emekler ya da, kontROLSÜZCE yükselir, dizem sese itaat eder, ses dizeme itaat etmez.

— *Ancak negro spirituals'ler özgün dile yakın bir dilde nasıl çevrilebilir?*

— Limuzen, Flaman, Norman, Provensal ve Bröton olmayan, ancak doğrudan halktan çıkmış izlenimi veren popüler bir dil bulmak gerekiyordu. Bu zaten ölçü dizgesi açısından ilginçtir, çünkü bu şaire büyük bir özgürlük sağlar: Sözcüklerin yansı yutulabilir, istendiği kadar sahte uyak yapılabilir... Bu türde çalışacak biri kendi kendine zaman zaman, Fransız şiirinin popüler biçimlerden aşırı uzaklaşmaktan dolayı ölüp ölmediğini sorabilir. Şiirin emekleme dönemindeki canlılık, işte bulmak istediğim şey bu. Elbette ki, *negro spirituals*'lerde tamamen aktarılamayan bir nitelik var, o da siyah sesin gücüdür. *We shall overcome*'i Siyahlar tarafından söylendiği şekliyle dinleyin ve daha sonra *Nous triompherons* (kazanacağız) demeyi deneyin ya da buna yakın bir şeyler... Grinin parlak olanın yerini aldığını kabul etmek gerekir.

— *O halde, bu ümitsiz bir girişim değil mi?*

— Hayır. Kuşkusuz, asla mükemmel bir şekilde başanılmayacağı bilinir. Okurun, sıklıkla haksız yere, çünkü sorunun karmaşıklığını hesaba katmaz, ancak zaman zaman haklı olarak size sitem edeceği bilinir. En azından, bu büyük şiirlerin yeni okur kitlelerine ulaşmasına aracı olunacaktır ve bu kaçınılmazdır. Ne de olsa, okuduklarımızın dörtte üçü çeviridir. İncil'i, Çinli şairleri, Japon şairleri, Hintli şairleri, İngilizce bilmediğimizde Shakespeare'i, Almanca bilmediğimizde Goethe'yi çevirisinden okuyoruz. Çevirilerden yararlanmazsak çok sınırlı kalmış olacağız. Ancak aynı zamanda, bu çevirmen için ciddi bir sorumluluktur: Bir başkasının yapıtı ellerimin arasına konmuştur ve her şeyi aktarmayı, geri vermeyi asla başaramayacağımı çok iyi duyumsarım. Bir süre önce, Yunan şairleriyle ilgili antolojimin düzeltilerini yapan düzeltmene bir çevirmenin (özellikle nazım çevirirken) valizini hazırlayan birine benzediğini yazıyordum. Valiz önünde açıktır, valize bir şey koyar, daha sonra kendi kendine bir başka şeyin belki daha yararlı olacağını söyler, o zaman bir öncekini çıkarır ancak sonra yeniden yerine koyar, çünkü düşünce bir kez oluştuğunda ondan vazgeçilemez. Çeviri sanatı hiçbir şeyin kaybolmasına izin vermemek olacaktır, gerçekte, her zaman çevirinin hafifçe ortaya çıkmaya izin vermediği şeyler vardır. O halde asla gerçekten tatmin olunmaz. Ancak bu yazdığımız özgün kitaplar için de böyledir. Valéry, onların *kendi* (*self*, bu sözcüğü kullanmayı severdi) dilinde, herkesin anlayabileceği dilde bir çeviri olabileceğini söylerdi.

— *Virginia Woolf ya da Kavafis'i çevirdiğinizde çok daha fazla mı hoşnutsunuz?*

— Bununla birlikte düzyazıya çevrilmiş Kavafis konusunda daha az hoşnuttum, öncelikle çünkü prozodi, sonuçta, onda en önemli şey değildir, dahası çünkü bilinçli olarak bayağı dekorlara yerleştirilmiş, Fransızca'ya nazım şeklinde çevrilmiş, bazı şiir-

leri erotizmin etkisi altındaki François Coppée'yi düşündürmüş olacaktı. Ancak Cavafy öykünülemezdir. Fransızca'dan daha esnek ve daha kuru olan Yunanca, kuru olduğu kadar esnek de olan bu düşünceye, özenle hesaplanmış ve "hiçten yaratılmış" gibi görünen bu etkilere daha uygundur. Şimdinin ve geçmişin sürekli birlikteliği (kendi geçmişi ve tarihinki) onda çok önemlidir, ancak doğası benimkinden öylesine farklıdır ki sık sık, çoğunlukla da haksız yere, onu aşırı tutumlulukla suçlamayı içimden geçirdim. Toplam olarak aşağı yukarı yüz elli kadar çok kısa şiir yazdı, yaşamı boyunca, aşırı bir mükemmellik kaygısıyla onlar üzerinde oynadı, ancak, öyle görünüyor ki, çok fazla zenginleştiremedi ya da bu arada değiştiremedi; sanki daha genç bir şairin sorumluluğunu yüklenen yaşlı bir şairdir. Onun için önemli olan, belirli bir yılın 1909, 1911 ya da 1912, belirli bir saati ve belirli bir günü, aşkın ya da unutulmaz zevkin belirli bir anıdır. Bu güzel ve ölçülü bir biçimde çağrıştırılmış Yunan arka planından başka bir şey değildir. Benzersiz sadelik ve canlılık nitelikleri ve bazı kısıtlamalar buna bağlıdır. Neredeyse, bir takınak şeklinde, şair olarak yaptıklarının hesabını tutuyordu, her gün kaç satır, kaç dize yazıldığını, karalandığını ve üzerinde oynandığını not ediyordu. Bu bana tamamen yabancı bir yöntem, ancak bu nedenle de ondan çok şey öğrendim. Bu yüz elli şiirin (çevirimde zaman zaman onu okuyan) çok sayıda insan için ne kadar önemli olduğunu gördükçe, bu düşünce ve arzu şairinin eşsiz büyüklüğünü daha iyi duyumsadım.

— *Sizi birbirinize yaklaştıran şey nedir?*

— Şimdi ve geçmiş arasındaki bu bağ duygusu, bir Yunan yaz akşamı gibi yakıcı canlılık. Daha sonra da rastlantı. Onu ölüm anında, bir şair adeta kurtulduğu anda keşfettim. Sıklıkla şairlerin madem gözlü olmaları için ölmeleri gerekir. Sanıyorum, 1936 yılıydı, Atina'ya ikinci gidişimdi. Bir kitapçı arkadaşım vardı, zaten bana, Kavafis'in heceli argo dizelerini söylememek için, modern Yunanca'nın güçlükleri içinde rehberlik ediyordu.

O gün, kitapçı dükkânı kapalıydı, çalışanları izinliydi ve akşamleyin bir tavernada yemek yedikten sonra, benim kesinlikle Kauafis'i tanımam gerektiğine karar verdi. O zaman dükkânının vitrinini kırdık, zira anahtarı yoktu (Gerçekten kırdık mı? Aradan çok zaman geçti, emin değildim, sanki soyguncular gibi davranmıştık) ve hemen okumak için, Kavafis'in o değerli kitabını bulmaya koyulduk. Sonunda iki ya da üç yıl sonra, onu çevirmeye karar verdim ve işte burada...

— *Peki, Virginia Woolf için neler söyleyebilirsiniz?*

— Bu biraz karın doyuran bir işti: Otuz yaşındaydım ve o dönemde param yoktu, çevirilere asla çok iyi para verilmemesine karşın, bir çeviri teklifi bana muhteşem bir şeymiş gibi geldi. Ancak, yazarla karşılaşma zevkini yaşadım. Bilinçli bir çevirmek olarak, kendi kendime şöyle dedim: "Gidelim ve yapmamı istediği şeyi kendisine soralım, romanını nasıl çevirmemi istiyor." Bu, hâlâ tercih ettiğim romanı *The Waves (Les vagues)* dı. Gerçekte, onunla ilgili hiçbir düşüncesi yoktu. Bana "istediğinizi yapın" dedi. Görüşme pek işe yaramadı, ancak en azından onu gördüm. O dönemde, çoktan, ha öldü ha ölecek, çok zayıf görünüyordu.

— *Kendi yapıtlarınızın çevirileri için aynı kayıtsızlığınız yok mu?*

— Ah! Hayır, asla. Yapabildiğim ölçüde her şeyi sonuna kadar izlerim. Ancak bu kuşkusuz çevrildikleri dile bağlı. İtalyanca, İspanyolca ya da İngilizce'ye, en küçük hata düşüncesi beni çılgına çevirir. Japonca ya da İbranice ise güvenmek zorundayım.

— *Evet, yıllardan bu yana çevirdiğiniz Yunan şairlerinde, dizemi öldürmeden bir dilden diğerine çevirmek için hangi yöntemi kullandınız?*

— Eski Yunan şairlerini çevirirken, Yunanlı şairinkine ola-

naklı olduğu ölçüde en yakın olan bir ölçü dizgesi uyarlamaya çaba gösterdim, bu Fransızca'da kolay değil. Yunan ölçü dizgesi bizimkinden son derece karmaşıktır, XVII. yüzyıl gibi en büyük şiirsel inceliğin olduğu dönemlerde bile. O zaman, anlatımlar için, bir sürekli melodiyi, içinde dizelerin çeşitli duraklarla birbiri içinde kaydığı yanılmasını veren bir dizem izlemeyi denedim. Böylece, tam anlamıyla dizenin dizemi, anlaşıldığı gibi, tümcenin dizemine karşı. Bu, düzenli ve özenli bir ölçü dizgesine göre yazan bu şairleri çevirmek için, düzenlenmiş bir biçimi koruyarak, alışkanlıklarımızı kırmanın bir şekliydi. Dizemler aksini söyler ya da sözcüklerin müziğini desteklerler, ancak ne de olsa Antik Yunanlıların müziğini bilmiyoruz; notaya alınmış iki ya da üç ölçümüz vardır. Daha yeni popüler ve dinsel ezgilerden hareketle bulduğumuza inandığımız şeyde, her zaman bir varsayım payı söz konusudur. Aynı şey dilin tonu ve söylenişleri yirmi beş yüzyıl boyunca sık sık değişen sözcüklerin sesi için de geçerlidir. Her durumda bildiğimiz şey, Antik Yunanlıların prozodilerinin nicelik üzerine kurulduğudur ve bunu denediğimizde, prozodimizi aynı dizge içine yerleştirmeyi asla başaramayız. Ölçü uzmanları *La fille de Minos et de Pasiphaé*'yi vezin ve mısra ya da üç duraklı ince ve kalın mısralara ayırttırmaya çalıştıklarında, her biri, gerçekte, kendi tarzında dize oluşturur ve üç profesörün de düşünceleri farklı olacaktır. Rönesans boyunca, Baif'in yazdığı ince denemelere karşın, Antik ölçünün yazılı öykünmesi Fransızca'da çok işe yaramaz. Belirli bir ölçüde, niceliğin yerine uyağı koymayı denedim, çünkü uyak batı dillerinde ve özellikle de Fransız dilinde çok eskiden bu yana kabul edilmiştir. Yalnızca, benim uyaklarım iki iki ya da dört dört gitmiyor, zaman zaman otuz satırda aralıklarla yer alıyorlar. Peş peşe beş uyak olabilir ya da o halde altmış dizede üç ya da dört kez yinelenirler. Kendimi yapay bir yinelemede sınırlandırmadan, Yunan prozodisindeki ilerleme çeşitliliğinin bir özetini vermek istedim. Sonunda denedim... Tüm bunlar, zaten, anlatısal şiirlerle, odlarla ya da trajedi parçalarıyla ilgilidir. Daha az süslü ve daha az karmaşık bir biçimde yazılmış olan epigramlar için,

XVIII. yüzyıl şairlerimizin yolunu izledim, örneğin on ikili hece veznine göre yazan André Chénier gibi (Voltaire genelde sekiz dizeli yazıyordu). Burada, önemli alan hem kesin hem de duru bir tarz elde etmektir.

— *Neden felsefecilerden çok, örneğin, şairlerle ilgileniyorsunuz? Kendinizi bir şair olarak mı kabul ediyorsunuz?*

— Şair sözcüğünden anladığım anlamda, evet. Benim için, bir şair “iletişim kuran” biridir, içinden bir akım geçen kişidir. Ancak, kısacası, şiir ve düzyazı birbirlerine pek çok benzerler. Düzyazı, dikkat edildiğinde, hemen keşfedilen gizli dizemlerle doludur. Yalnız şiir, modern şairin yanıldığına inandığım yerdedir, büyüleyici bir rol oynayabilen ya da en azından kendisini bilinçaltında kabul ettirebilen yinelemeli etkilere dayanır. Doğrudan algılanabilen dizemsiz bir şiir okurla bu gerekli iletişimi kuramaz.

— *Sonuçta, bu bir büyüdür.*

— Bir büyü yapmadır. Mademki düzyazı tümceleri, içinde okurun artık şiirin aynı devinimini yeniden bulamayacağı değişken dizeler şeklinde sıralıyoruz, şiir akımı artık başarılı olamaz.

— *Çevirilerinizle aynı zamanda bir riskle karşı karşıya kalmış olmuyor musunuz?*

— Kesinlikle hayır, çünkü dizemli çevirmeye özen gösteriyorum. *Negro spirituals*’in çevirilerinin nazım, onların da, özgünler gibi, popüler nazım şeklinde olduklarına dikkat edin, ancak bir fark vardır: Bu aynı ses renklendirmesi olmayacaktır. Yunanca çevirilerim de nazım şeklindedir ve olanaklı olduğu ölçüde özgünlere yakın olmaları için elimden geleni yaptım; her zaman başarılı olduklarıyla övünmüyorum. Tamamen aynı etkileri elde etmenin olanaksız olduğu anlar vardır. Ancak sonunda okura

tümce ve ses gruplarının yinelenişinin sayısına bağlı bir büyü yapmanın, bir ezginin söz konusu olduğunu anımsatmak için dizem oradadır.

— *Les charités d'Alcippe* ve gençlik döneminize ait iki derlemenizi bir yana bırakırsak, yapıtlarınızdan hangilerini şiir olarak tanımlayabilirsiniz?

— Tümünü. Doğal olarak, bu yakın farkla prozodi düzyazıda olamayan bir tür kutsal psalmodi* yaratır. Düzyazı her zaman okurun zihnini büyüdü çevrimden kurtulma ve yorum yapma bağlamında çok daha özgür bırakır. Ancak, müziğin de yeri az değildir. Belirli bir eşik aşıldığında, istenmeden şiirsel konuşulur. Geriye yalnızca kızgınlıkta, aşkta, aylıklığın kayıtsızlığında, insanların sesinin tınısını dinlemek kalır. Bunlar şiirsel dizemlerdir.

— *Ancak, yazarken bu “müziği” nasıl duyumsuyorsunuz?*

— İçimden bir akımın geçtiği duygusuna kapılıyorum, Az önce sözünü ettiğimiz akımın. Yaşayan düzyazının dizemi vardır. Şiirsel düzyazı yazdıklarına inanan insanların hatası düzyazıda o halde aşırı görünür, aşırı ayrılabilir prozodik biçimler kullanmak oldu. Örneğin, Maeterlinck düzyazısında on ikili hece vezni kullanıyordu; bu berbat bir şey. Bunun bir kaplama olduğu hemen fark edilir ve düzyazının sonsuz çeşitliliğinin ne olması gerektiği daha iyi ölçülür. Yinelemeli ve kesin dizemlerle yüklü bir düzyazı korkunç bir tekdüzelik oluşturur.

— *Ancak hem düşüncesi hem de bir müziğin temposu nasıl izlenebilir? Burada bir çelişki yok mu?*

— Çelişki olduğunu sanmıyorum, müzik formu ve fonu birleştirdiği ölçüde izlenebilir. Form fondan doğar. Yalnız, düz-

* Kilise müziğinin önde gelen biçimlerinden biri.

yazıda yazar, okurdan belirli bir biçimde duraklara ayırmasını istemek için orada değildir. Okur istediğini yapar, özgürdür. Siz ya da ben, anlaşılmadan aynı düzyazı paragrafı okuyorsak, kesilemelerimiz farklı olacaktır, çünkü aynı sözcüklere aynı önemi veremeyiz. Bir şiirde, kesileme az çok orada bir müzisyen, bir büyücü rolü oynayan yazar tarafından önceden hazırlanmıştır: Size belirli bir ötümlü yapı, belirli bir yanılısma ya da belirli bir gerçeklik dayatır. Düzyazıda okur seçer. Düzyazının yazarının da, kendi kesilemeleri, kendi seçimleri vardır. Bu da yazar için temel olan herhangi bir tümcenin, üzerinde ısrarla durmayan ya da yazarın tasarladığı ezgi ögesini oraya yerleştirmeyen okur tarafından fark edilmemesine yol açabilir.

— *O halde bu, düzyazının daha aşağı bir düzeyde yer aldığı anlamına mı geliyor?*

— Bir bakış açıcı, bir serap dayatmak söz konusuysa, elbette. Ancak, düzyazı çok sayıda karşılaştırılamaz olanak sunar. Yaşam gibi, bir dizi yol teklif eder ve herkes kendi yolunu seçer. Çok daha geniş olanaklar yelpazesi sunar.

— *Bu sizin, yapabildiğiniz ölçüde, örneğin Yunan şairlerden yaptığınız nazım çevirilerinizde, ifade araçlarınızı çeşitlendirmenizi engellemedi.*

— Evet, ancak bu teknik araştırmaların farkına varılmasını bile ümit ediyorum. Dansçıların adımlarını sürekli saydıklarının ayırımına varabiliyorsak, bu dans bizi etkilemediği içindir.

20.Bölüm

Aile Kayıtları

MATTHIEU GALEY — *Souvenirs pieux* ve *Archives du nord*, bu iki yapıt ve diğer yapıtlarınız arasında nasıl bir yakınlık kurabiliriz?

MARGUERITE YOURCENAR — Yirmi yaşında, ailemin düşlemimle tamamen değiştirilmiş tüm kuşaklarını kapsayacak büyük bir tarihi roman taslağı yapmış olduğumu ve çok erken vazgeçtiğim bu taslağın yine de *L'oeuvre au noir* (Zenon)'in çekirdeğini ve *La mort conduit l'attelage*'in ilk değişkesini oluşturduğunu anımsayın. Bu iki kitap benim için adeta toprağa gömülmüş, çürümek ve filizlenmek için çok zamana gereksinimi olan tohum gibi oldular. Ancak yeniyetmeliğin ölçüsüzlüğüyle hazırlanmış bu ilk proje için, aile belgelerini yakından incelemiştim. Sonunda, yıllar boyunca (Alexis, Feux (Ateşler), Denier du rêve, Le coup de grâce (Bir Ölüm Bağışlamak), Hadrien (Hadrianus)'i yazdığım yıllarda), o ortamları ve şimdi Fransa'nın kuzeyi, Belçika ve Hollanda olan bölgenin dekorlarını düşünmeye ara verdim. İmgelemim yeniden başka uzamlara yönelmişti. Daha sonra, *L'oeuvre au noir* (Zenon) için, o uzamları yeniden düşündüm ve şurada burada bir yer ya da önemsiz bir kişinin adını bulmak için yeniden elden geçirilen o belgeler bana uzak projelerimin diğer görünümelerini anımsattı. *Souvenirs pieux* ve *Archives du nord*, sonunda Flandres'a Zenon'la dönüşümden doğdular.

— *Ancak, o ana kadar hiç merak etmediğiniz bir anneyi yeniden canlandırma gereksinimini nasıl açıklayabiliriz?*

— Çünkü yaşadı.

— *Neden bazı kişiler yavaş yavaş diğerlerinden uzaklaştılar?*

— Kendilerinden uzaklaştılar; bunlar bana en ilginç gelenler ve haklarında en çok bilgiye sahip olduklarımdı.

— *Böyle bir durumda, yöntem bir roman için aynı mıdır?*

— Hem evet hem hayır. Ancak, hangi romancı söz konusudur? *Hadrien* (Hadrianus)'nin romancısı elindeki belgelere göre sonuca ulaşmak zorundaydı, yapabildiğince iki farklı geleneği kaynaştırması ve uzlaştırması gerekiyordu. Diyelim ki, Hadrianus'un Filistin'de bir gününü, Cartierlerin ya da Crayencourların bir gününün aynı gerçeklik kaygısıyla yeniden yazdım. *L'oeuvre au noir* (Zenon)'da, kurgusal kişilerle, romancının oyunu daha özgürdü, ancak belirli bir yelpazede, XVI. yüzyıla sınırlı kalıyordu.

Souvenirs pieux ya da Archives du nord'da, orada da, örneğin, büyük annem Mathilde'in köydeki kiliseden dönüşünü ve o yaz sabahında otlar üzerinde yürürken duyumsadığı mutluluğu ve yine büyük babam Michel-Charles'ın son düşüncelerini çağrıştırmak için imgelemime güvendim. Ancak ayrıntılar bir tür romansal kurgunun konusunu oluştursalar da, projem beni, tüm ayrıntıların gerçeğe uygun olması için zorluyordu. Zaman zaman, kuşkusuz, imgelem (ya da aynı şey olan sempati), bunu okurun yanılmayacağı şekilde yapmak koşuluyla, kendisini kaptırır. Octave Pirmez hakkındaki bölümler, yapıtlarından yapılmış alıntıların gerçek bir mozaikidir, ancak birden bire, XIX. yüzyılda o aynı Heyst plajında, başında bir İtalyan hasır şapka ve üzerinde beyaz giysi olan o Bayı görmeden ve ona görünmeden, XVI. yüzyılın ortasında, ritüel deniz banyosundan çıkmış çıplak Zenon'un olduğu sayfalara geçilir.

— *Ancak bireysel yazgılar, tarihin akışına ya da yaşamın değişimine nasıl yeniden yerleştirilebilir?*

— Neden yerleştirilemesin? Marksistler gibi, tarihin bir idolünü yapar gibisiniz. Tarih, bazıları ünlü, çoğunluğu karanlık, bireysel yazgılardan oluşur. Fransızların, her Fransız'ın tarihinden ayrı bir Fransa tarihi yoktur.

— *Tanımadığınız bu dünyada, kişisel anıların payı nedir?*

— Biten *Archives du nord* ve *Souvenirs pieux* için, aşağı yukarı altı haftalık olduğum dönemde, “kişisel anıların” payı, elli yaşında Suarlée mezarlığına yaptığım ziyaret gibi, birkaç konu dışı söz ya da yazı dışında, kuşkusuz azdır. Hiç kuşku yok ki, daha sonraki yıllarda, sözünü ettiğim kişileri kendim tanıdığımda, portrelerini, onları altı ya da yedi yaşına doğru gördüğüm gibi yazdım (Octave dayı, Georgine teyze). Michel, elbette ki, onunla ilgili olarak yirmi yıl boyunca topladığım anılarla gerçekleştirilmiş ve zenginleştirilmişti.

— *Souvenirs pieux'yü yazdıktan sonra, tabloyu tamamlayan baba tarafıyla ilgilenmek doğaldı, ancak Archives du nord, alanı özellikle genişleten bir “girişle” başlıyor, bu “giriş” neden koydunuz? Yoksa yanlış mı anlaşılmıştınız?*

— İki kitapta da beni ilgilendiren, neredeyse tüm ırkın içinde bulunduğu andan başlayarak geçmişe doğru gitmekti. Buna, *Souvenirs pieux*'de, Trayan'ın çağdaşı Flémalle'li yaşlı askerin Meuse'de bulunan diplomasını ya da yine aynı yollar üzerindeki 1914 ve 1940 göçlerini haber veren barbar akınlar karşısındaki kaçışları karşılaştırarak başlamıştım. *Archives du nord*'da, yalnızca olayı anlattım ve düzenledim.

— *Archives du nord'un kesin kaynakları nelerdir?*

— Ayrıntılı bir şekilde taranmış sayısız aile belgesi ve yerel

belge. İnsanların çoğunluğunun soyla ilgili imgeleminin zayıflığı beni şaşırttı. Bana diyeceksiniz ki çoğunluğunun başvuracak kaynağı yok, ancak kaynakları olanlar bile sıklıkla “babadan oğlu” dendiği gibi, yalnızca babanın soyuna tutunuyorlar ve yine aralarından kaç babanın bu soyunda dedelerinin ne olduğunu düşünüyor? Rastlantısal olarak, bir adı ya da övünülen bir olayla ilgisi olmadıkça, adını bilmiyoruz. İnsanların “ailelerinin” geçmişlerine gösterdikleri bu ilgi, çoğunlukla sıkı sıkıya eğer varsa övünmeye ve bu yoksa da, sahip olma, ada sahip olma, kalıt duygusuna bağlı gibidir. Benim için söz konusu olan şey, kuşaktan kuşağa (iki ebeveyn, dört büyük ebeveyn, sekiz ikinci dereceden ebeveyn, on altı üçüncü dereceden ebeveyn, otuz iki dördüncü dereceden ebeveyn) çoğalarak ilerleyen milyonlarca insana, içinde yer aldığımız büyük anonim kalabalığa ve insan denen varlığın yeryüzünde ortaya çıkmasından bu yana bizi oluşturan insan moleküllerine bir düşünce iletmektir.

Kuşkusuz, birkaç yüzyıllık çok küçük uzaklıkta bile, artık bu adları ne bulabiliyor ne de bu insanları tanımlayabiliyoruz. İçimizde olmaları dışında, çaresiz yok olmuşlardır. Ancak, bu dünyada ya da daha çok, kutsal formülün dediği gibi, “indiğimiz” bu dünyalarda, olası olduğu ölçüde uzağa gitmeye çalışabiliriz.

Bu serüvene altmış yaşlarında atıldım. Zaman izin verdiğinde, hesapları toplamaya, hatlar çekmeye çalıştığımız; kendi kendimize bazı bilinmeyen ya da az tanınan atalara, uzun zamandan bu yana unutulmuş bazı rastlantı ve olaylara ve belki de hatta (bu gerçekte aynı şeydir) başka yaşamlara neler borçlu olduğumuzu sordüğümüz bir anın her zaman olduğuna inanıyorum. Hiç kuşkusuz, kesin yanıtlar gözümüzden kaçır. Yakın soylarımı incelediğimde, şurada burada, onlarla benim aramda, bazı ortak paydalar olduğunu keşfettiğime inanıyorum, ancak aynı ortak payda sizinle de, herhangi birisiyle de var. Bir ya da bir çok aileden çok, insan hamurunun bir parçasıyım. Sürekli değişen bu dünyada, atalardan aldığımızı, eğitimden, yaşamdan ya da bilinmeyen başka yollardan geleni ayırt etmek

neredeyse olanaksızdır. Belki de, bende, büyük bir olasılıkla, baba tarafımdan kalıt olarak geçen belirli bir güç, belirli bir coşku ve dayanma kapasitesi olduğunu söyleyebilirim.

— *Binlerce atayı yeniden canlandırma düşüncesinde, övünmenin hiç yeri yok mu?*

— Ne tür bir övünme söz konusu olabilir ki? Zaten çok önceden soyla övünme olasılığını yadsıdık. Bu usa pek yatkın olmayan bir tutku. Tam aksine, bizim de içinde yer aldığımız binlerce insana yönelişte, çok büyük bir alçak gönüllüğünün kaynağını görüyorum

— *Bir kez daha, bu kitapta kendinizden söz etmemeniz bizi şaşırtıyor.*

— Konuşan ya da yazan kişideki “kişilik kültürle” (kendi kişiliğinin) ilgili bu Fransız takınağı beni her zaman hayrete düşürür. Bu tavrı son derece küçük-burjuvaca bulduğumu söylemeye cesaret edebilecek miyim? Ben, bana, beni, benim, benim..lerim...Ya da her şey her şeyin içindedir, ya da hiçbir şeyden söz etmeye değmez. Ben kendi adıma, üst düzey denen bir toplantıda, bana gözde şekerleme”leri” olan kestane şekerlerini çok sevdiğini söyleyen hanımefendiden ya da bana aşk serüven”lerini” anlatmaya hazır görünen genellikle bunak beyefendiden, elimden geldiği ölçüde kibarca uzaklaşıyorum. Bir yazarın kitabında kişisel sırdaşlıklar arayan okurlar okumayı bilmeyenlerdir.

— *Öyle görünüyor ki, aile hakkındaki bu kitap genel olarak aileye karşı bir kitap da.*

— Evet, kapalı bir ortam olarak kabul edilen aile kavramına karşı çıkıyorum. Hiçbir aile böyle değildir. Kralcılar için Fransa anlamına gelen krallık ailesi, *Maison de France* gibi, tamamen yabancı kanla yoğrulmuştur. XIV. Louis yanı İspanyol, dörtte bir

de İtalyan'dı; XVI. Louis yanı Alman, dörtte bir de Polonyalıydı. George Sand'ın ataları hem halktan hem de kral soyundan geliyorlardı. En sıradan bir köylü (hâlâ köylülerin olduğu dönemde) prense yaraşır bir karaktere sahip olabildiği gibi bir prenste de köylülük olabilir.

Ancak, aile belgeleri mükemmel bir çalışma alanıdır, iyi bilinen tarihi belgelerden farklıdır, çünkü birbirine karşı taraflar ve görüşlerle, uzmanlarca şu ya da bu yana çekilmemiştirler. Onları incelerken yapabildiğim saptamalardan biri, en azından Hristiyan dönemin ilk beş ve altı yüzyılından sonra, geçmişteki coğrafi yerin karşılaştırmalı değişmezliğidir. Bölgeler ve ülkeler efendi değiştirirler, ancak genel olarak halk yerinde kalır. Baba tarafından atalarım, daha kuzeye kurulmuş, Bruges ya da Anvers, Flandre'a uzanan birkaç kol dışında, "ilk dönemlerden bu yana" Cassel ve Bailleul, Ypres ve Béthune arasında yaşadılar. Veba ve savaş zamanlarında, doğulan bölgeden yirmi mil kadar uzağa sığınılır. Kendilerine işkence edilen Protestanlar, İngiltere'ye ya da Hollanda'ya geçerler; birkaç yıllığına Almanya'ya yerleşirler. Ancak bu sığınaklar hâlâ çok yakındır. Çağımız git gide bu bölgesel değişmezliği görmezlikten geliyor; artık sığınakları yok.

— “Ağlar” adını verdiğiniz şey nedir?

— Bunu *Souvenirs pieux*'de uzun uzun anlattım: Birbirine akraba ya da yakın aileler grubunun, bir ağ gibi, tüm bir ülkeyi kaplaması.

— *Kişilerinizden bazıları, özellikle büyük babanız, başlangıç eşiklerini geçerler. Bununla ne demek istiyorsunuz ve bunların yaşamdaki önemi nedir?*

— Biz hepimiz, sürekli olarak başlangıç eşiklerinden geçiyoruz. Her olay, her sevinç, her ıstırap bir başlangıçtır. Güzel bir kitabın okunması, büyük bir manzaranın seyredilmesi de aynı şekilde bir başlangıç olabilir. Ancak, az sayıda insan bunu fark

decek kadar dikkatli ya da düşüncelidir. Bana öyle geliyor ki, kendi tarzlarında, “çok sıradan” ya da öyle kabul edilen insanlar hariç.

— “Yaşamamaktan ibaret olan şans”, bu tümcenizi nasıl yorumlamalıyız?

— Bu tümce ile ilgili olarak, yaşama çok değer veren, öyle anıyorum, insanlardan hoşnutsuz birkaç mektup aldım. Gerçekte, bu insanlar, doğru Fransızca’da, şansın çift yönlü bir sözcük olduğunu unutuyorlardı, iyi ve kötü şans vardır. Bana gelince, iyi bir hesaplama yaptığımda, bireysel yaşamın mutlaka iyi bir şans” olmadığını düşünürüm. Kuşkusuz yaşamın bize bir şeyler öğretmesi anlamında, bu bir ayrıcalıktır. Ancak bana doğmak, yıpranmış ve incinmiş olarak çıkmaktan başka şansımızın olmadığı bir çarkın içine atılmaktır” diyen zeki bir arkadaşımı anımsıyorum. Çevremizde yıpranmış ve incinmiş diğer insanları gördükten sonra, bu daha da kötü. Mutluluk anlarını kabul ediyorum, ancak, “yaşam güzeldir” diyen herkeste, belirsiz ve genel anlamda, bir bilinçsizlik ve bencillik zemini vardır.

— O halde, neden “yaşamın gerçek yüzü bir kordur” denir? Bu biraz şaşırtıcı bir söz.

— Bunun sizi şaşırtmış olmasına şaşıyorum. Yaşamın bir korlan kaynaklanan sıcaklığı (ölülerin artık bu sıcaklığı yoktur), beklenmedik sıçrayışları vardır, parlak ışık ve siyah duman çarşımıdır ve ateş gibi, yıkımla beslenir: Yıkıcıdır. Sık sık her insanın bir volkan olduğunu söylüyorum, bu aşağı yukarı aynı şey. Ancak, başka bir anlamda, yüce Budizm’deki derin düşüncüyü nasıl düşünmeyiz: “Ey kardeşlerim! Dünya ateştir! Bilgisizliğin ateşi, kinin ateşi, arzusunun ateşi, hıncın ateşi...” Şu an çevremizde bu kıvılcımlardan çok sayıda görüyoruz. Aşk ateşinin güven veren parlaklığını yadsımıyorum, ancak o ateşin sık sık diğerlerinden çok daha çabuk söndüğü ve sırası geldiğinde yutucu olduğu da olur.

— *Le labyrinthe du monde*, yapıtlara verdiğiniz bu genel başlığın anlamı tam olarak nedir?

— Burada da, başlık bana kendiliğinden oluşmuş gibi görünüyor. Olayların ve insanların labirentine girmeden sabah gazetesini okuyamaz ya da akşam radyosunu dinleyemezsiniz. Her labirentin dibinde korkunç ya da yapmacıktan iyi görünümlü bir Minotaurus vardır. Bilinçaltımız olarak adlandırılmakta aynı düşüncede olunan şeyin en eski simgelerinden biridir bu. Labirent imgesinin, heykeli yapıldı, çizildi ve duvarlar üzerine, vazoların yüzeyine, köylerin yakınlarındaki arazinin üzerine, Girit'ten Finlandiya'ya neredeyse her yere kazındı ve tüm halkların en eski masallarında betimlenir. Zaten özgün olduğunu ileri sürmüyorum.

Ancak, bu özel durumda, ben onu, XVII. yüzyılın büyük Çek yazarı Comenius'un *Le labyrinthe du monde* adlı çok az tanınan kitabından ödünç aldım. Babam o kitabı 1904 ya da 1905 yılına doğru Çekçe'den değil de, çünkü Çekçe bilmiyordu, bir İngilizce çeviriden hareketle çevirmişti. Sanıyorum, bu düşünceyi ona veren eşinin Protestan bir hanım arkadaşıydı, hatta eşinin ölümünden sonra, bu hanım birkaç yıl boyunca da arkadaşı ve danışmanı olmuştu ve *Quoi? L'éternité*'de de önemli bir yer tutacak. Comenius'un *Le labyrinthe du monde*'u çok güzel bir kitap, aşırı yergi dolu ve bu yönüyle de daha çağdaş ve tür olarak yakın olduğu John Bunyan'ın ünlü *Pilgrim's Progress*'inden farklıdır. "Gerçek anlamda genel yazının" amatörlerinin, yazı bağlamında sonuçta bir tür Bosch ya da Breughel olan bu kitabı keşfetmemiş olmalarına şaşırdım. Yapıt tamamen gizemci ya da daha çok piyetist bir bölüm olan *Le paradis du cœur* ile sona eriyor, Michel bu bölümü de çevirmişti, ancak daha az coşkuyla tabi. Küçük sofu gruplar tarafından oluşturulmuş cennete asla inanmazdı.

Yine de bununla birlikte, kalbin bir cenneti, bir belleğin, bir ruhun ya da hatta aşağı yukarı gereksiz her şeyden kurtulmuş bir beden bir mutluluğu vardır ve sözcükleri aşan bu mutluluk, bazı insanlarda, dünyanın yine sözcükleri aşan acısının neden

olduğu ümitsizliğin ortasında anlaşılmaz bir biçimde ayakta kalır. Ancak bunlar, burada, bir konuşma boyunca ele alınması kolay konular değildir.

— Quoi? L'éternité, üçüncü cildin bu başlığından ne anlamamız gerekiyor?

— Sonsuzluk anlaşılmaz. Saptanır. Rimbaud'nun dizesi bu yüce "içedoğuş" karşısında hayranlık uyandıran şaşkınlığı açıklar.

— Ancak, Quoi? L'éternité'de çocukluğunuzu anlatacağınızı düşünüyorum. Çünkü her şeyin kaynağı çocukluğunuz.

— Her şeyin kaynağının çok daha uzaklarda olduğuna inanıyorum. Tüm insanlık ve tüm yaşam içimizde geçer ve bunlar bir aile özellikle de çocukluğumuzun ortamında anlam kazanıyorlarsa, bu rastlantılarımız arasında yalnızca bir rastlantıdır. Neden, hastalıklı bir narsizm olmadıkça, gençliğimizde, çocukluğumuzla ilgilenecektik ki? Sonunda bir an gelir, bazı hesaplar yapmaya ve bulunduğumuz noktayı daha iyi belirlemek için bazı patikalardan yeniden geçmeye koyuluruz. Benim için bu an belki de yaklaşıyor. Bundan emin değilim.

— Bu arada, çocukluğunuzu, bazı kişilerinizin çocukluğunu anlatırken korkusuzca kullandınız mı?

— Ayrıntı noktaları konusunda kullandım. Alexis ya da Zenon'un çocukluğunu zenginleştirmek için, zaman zaman kişisel anılardan yararlandım. Örneğin, insanların, dostların, Alexis'de, şatoya kalmaya gelen çocukların bekleyişi ve karşılaşmaları, kırdan yaşayan her çocuğun sahip olduğu deneyimlerdir. Ancak Alexis'nin çocukluğu özünde melankoliktir: Benimki öyle değildi. "Aynı yerlerde, tehdit altındaki ve kaçak çocuk Zenon'un kumullarda oynadığı, anımsadığı "yumurta kabuğu" oyunu benim de oyunlarımdan biri oldu.

— Le coup de grâce (*Bir Ölüm Bağışlamak*)'a az da olsa Mont-Noir'dan bir şeyler koymadınız mı?

— Hayır. *Le coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak)'daki şato prenslere yaraşır bir şatodur; Mont-Noir hiç de öyle değildi. Hem sonra o engin uzamlar, Courlande'dır. Sophie'nin şatosu için, arkadaşların Orta Avrupa ya da Kuzey Avrupa'daki şatolarını düşündüm. Gerçekten de Alexis'nin şatosu için uygundu.

— Şato Montagne-Blanche bölgesinde... Bu durumda Mont-Noir'i nasıl düşünmeyiz?

— Onu hiç düşünmedim. Eski Bohemya'nın Montagne-Blanche adı verilen bir bölgesi var ve ben onu düşündüm.

— Peki, babanız ilk kez ne zaman yapıtınızda kişi olarak yer aldı?

— Sizi, Zenon'dan Michel'e tüm kuşakların yer alacağı, yirmi yaşında tasarladığım büyük roman projesine götürüyüm. Ancak, o geniş ve sınırsız projeyi hemen bıraktım.

— O dönemde, Michel hâlâ yaşıyordu. Onu çok önceden mi bir kişi olarak kabul ediyordunuz?

— Biz buna, onu daha çok bir varlık olarak görüyordum diyelim. Latinler, *persona*'nın bireyden ya da varlıktan çok farklı olduğunu düşünüyorlardı; bir tür simgesel figür ya da taslak. Şu an karşımda Matthieu adında bir kişi var. Belki bu Matthieu'yü birey olarak biraz —çok az— tanıyorum. Peki, siz kimsiniz? Sizi, varlık olarak, tanımadan saptıyorum. Bugün bile, Michel'i en küçük ayrıntılarına kadar tanııyorum. Yirmi yaşında, yaşam deneyimim kuşkusuz ki bana onu tam olarak anlama olanağı vermiyordu.

— *Bununla birlikte, bana öyle geliyor ki, yönteminiz bunun karşısı. Yapıtlara kişi olarak kendinizi yerleştirdiniz.*

— Binlerce kez hayır. Zenon ya da Hadrianus olduğumdan daha çok Michel değilim. Özümünden hareketle –her romancı gibi– ancak bu değişmemiş bir özde, onu yeniden oluşturmaya denedim. Yaratılan kişi kendisini yaratanın özüyle beslenir: Bu biraz da gebelik olgusudur. Ona bir şeyler vermek ya da yeniden yaşam vermek için, onu insani yardımla çok iyi güçlendirmek gerekir, ancak bundan onun biz, bizim de o olduğumuz sonucu çıkarılmamalıdır. Kendilikler farklı olarak kalırlar. Zenon'u bir erkek kardeş gibi seviyorum, ancak Zenon ben değilim. Kendimi Michel'e çok yakın duyumsuyorum, ancak bende Michel'den neler olduğunu değerlendiremem; ancak muhtemelen bir şeyler var, bu her durumda o olmayan sayısız öğeye karışmıştır. Michel benden farklı ortamlarda ve yerlerde yaşadı.. Onunla ilgili olarak bildiğim bu, bana anlattığı bu ve ben de onun bana anlattığı gibi yazıyorum.

— *Bana yine de öyle geliyor ki, şimdi Michel'in iki anahtar kişiniz olan Hadrianus ve Zenon'a eklenme eğilimi var.*

— Uzun süre göz önünde olan her kişi hemen anahtar bir kişi olup çıkar; bazı kapıları açar. Michel'i seviyorum ve ondan söz ediyorum, ancak ölümünden önceki yıllar boyunca, başka uğraşlarım da vardı ve bunlar onunla ilgili değildi, daha sonra da yıllar boyunca, her zaman belleğimde değildi. İnsan babasını kendiyile gezdiremez: Durum daha çok bunun karşısıdır. Çocukken, Michel'i yaşamımın ve içinde bulunduğum dünyanın temel bir parçası gibi duyumsuyordum, bu alışıldık deneyimdir; ebeveynler oradadır, hepsi bu. Ölümünden sonra, arada bir, aksine azalan değil daha çok artan bir sevgiyle, artık yalnızca onu düşündüğümü itiraf ediyorum. Bazı yönlerini bazı kitaplarıma koydum, ancak bu yönler onun olmayan farklı özelliklerle birbirine karıştı. *L'oeuvre au noir* (Zenon)'da, örneğin, aydın serüven-

ci Henri-Maximilien'i yazarken onu düşündüm; Henri-Maximilien'e onun aşırı özgürlüğünden, gelecekle ilgili kaygısızlığından, sözcükler konusundaki korkusundan, imgelemin çılgınlıklarıyla bağlaşan biraz sert belirli bir sağduyusundan bir şeyler ödünç verdim. Ancak, Henri-Maximilien yakışıklı değil; davranışları biraz kaba ve kadınların hoşuna gitmeyi bilmiyor. Bunların hiç biri Michel'i anımsatmıyor. *Souvenirs pieux* ve *Archives du nord'u* düşündükçe, Michel kişisi gerçekliği içinde betimlendi.

— Bu kez, siz de bir kişi olacaksınız. Şu ana kadar çok sakınılan birinci tekil şahsı kullanmak gerekecek.

— Açıkçası, 1903 yılında, haziran ayında doğmuş ve yavaş yavaş olduğum ve olmayı denediğim insan olmuş bir kız çocuğuna uygunsay, “ben” üzerindeki bu ısrarı anlamıyorum. Hadrianus “ben” der ve ona bilinçlilik duygusunu vermeyi başarmış olduğuma inanıyorum. Zenon, Eric, Massimo ya da Clément Roux, tek başlarına konuştuklarında ya da başkalarıyla konuştuklarında “ben” derler ve kendi durumlarında, hatta, üçüncü tekil şahıs anlatı (çok önem verdiğiniz bir fark) yine bir “ben”i, onların “ben”ini içerir. Ancak bir romancı kişilerinin hem iç hem de dış dünyalarını bilir. Onların girdilerini çıktılarını bilir, varış noktalarını öngörür ya da hatta onu önceden onlar adına yaşadı. Kendi “ben”i boşluklara düşme ya da yanlış yollara sapma riskiyle fazlasıyla karşı karşıyadır. Hareket halindeki bir trenin yolcusu görülmez, vagonlardan birinin kapısından uzamdan geçen vagonu görmek için sarkamaz. Hadrianus ve Zenon, zaten kendileriyle ilgili her şeyin farkındadırlar; geçmiş yaşamının dipsiz kuyusuna dalan Zenon, “külün rüzgârda savrulması gibi” savrulur ve benim aynı şeyi başka sözcüklerle yeniden yazdığım şu satırlarla Hadrianus'u anılarını yazmaya bıraktım.

Yaşamımı ölçüp biçtiğimde, şekilsiz olduğunu görmek beni hayrete düşürüyor. Kahramanların bize anlatılan yaşamı, basittir, bir ok gibi doğruca hedefe ulaşır. İnsanların çoğunluğu yaşamlarını bir tümcede, zaman zaman bir övüngeçlikte ya da bir yakınmada, aşağı yukarı her zaman bir eleştiride özetlemeyi severler; bellekleri açıklanabilir ve anlaşılır bir yaşam çizer. Benim yaşamımın sınırları pek belirgin değil...

Günlerimin akışı, dağlık bölgeler gibi, birbirine geliş güzel kanışılmış farklı maddelerden oluşmuş gibi görünüyor. Burada, çok önceden değişik öğelerin karışımı, eşit oranda içgüdü ve kültürden oluşmuş doğamla karşılaşıyorum. Burada şurada, kaçınılmazın granitleri yükselir, yer yerde rastlantının yıkıntılarını vardır. Kurşun ya da altın damarını ya da bir yeraltı ırmağının akışını izlemeye çaba göstererek, bir düzen kurmak için yaşamımı yeniden gözden geçiririm. Tamamen yapmacık olan bu plan yalnızca anının bir göz yanılmasıdır. Zaman zaman, bir karşılaşmada, bir öngörde, olayların belirli devamında, bir yazgı keşfettiğime inanırım, ancak birçok yolun çıkışı yok ve birçok hesap da ödenmiyor. Bu farklılıkta, bu kargaşada bir kişinin varlığını sezerim, ancak şekli aşağı yukarı her zaman durumların baskısıyla şekillenmiş gibi; özellikleri su üzerine yansımış bir imge gibi şekilsiz. Eylemlerinin kendilerine benzemediğini söyleyenlerden değilim. Eylemlerin kişiyi oluşturmaları gerekir, çünkü benim tek ölçüm ve insanların belleğinde ya da hatta kendiminkinde beni oluşturma tek yoludur; çünkü bu belki de ölüm ve yaşam arasındaki farkı oluşturan eylemle kendini açıklamaya ve değişmeye devam etmenin olanaksızlığıdır. Ben ve beni oluşturan eylemler arasında tanımlanamaz bir boşluk vardır. Bunun kanıtı da şudur, aralıksız olarak yaptıklarımı değerlendirme, açıklama, farkına kendim varma gereksinimi duyarım. Kısa süren bazı işler kuşkusuz önemsenmeyebilir, ancak tüm yaşama yayılan işler de büyük bir anlam ifade etmezler. Örneğin, bu satırları yazdığım anda, imparator olmuş olmak bana pek önemli görünmüyor.

Aynı şekilde, belki de, bunu söylediğim anda, yazar olmuş olmak da bana pek önemli görünmüyor.

— *O halde, Quoi? L'éternité'de, bu çocukluğu çağıştırmak için hangi yöntemi kullanacaksınız?*

— En basit, en iyi yöntemi, yani yalnızca sizin için önemli olan nesne ya da anıyı incelemek için geri kalan her şeyi dışlayan dikkat yöntemini kullanacağım. Olup biten her şey, sinir özümüze yerleşmiştir ve gün ışığına çıkabilir: Anılarda geriye gitmek

yeterlidir. Benim için önemli olan birkaç çocukluk anım var, çünkü bana göre çok güzeller ve çocukluğun, pedagojik psikolojinin ve yine burada “alışveriş merkezi psikolojisi denen şeyin bilmediği bazı yönlerii açıklayacaklarına inanıyorum. Ancak *Quoi? L'éternité* yalnızca çocukluk üzerine bir çalışma olmayacak. Aynı zamanda, Michel'in son yirmi beş yılının öyküsü de (yaşamının üçte biri) olacak, kızıyla ilgilenen ve onu seven, kuşkusuz, bazıları güzel, bazıları çirkin ya da tehlikeli diğer kadınları da seven ve aynı şekilde kızı ve hanım arkadaşları yanında diğer konularla da ilgilenen bir Michel. Dahası, 1903 yılında başlayan ve aşağı yukarı 1929 yılında sona erecek yapıt, savaşa sürüklenen, savaşı yaşayan ve yeniden hızlı bir şekilde yeni bir savaşa sürüklenen bir Avrupa'nın öyküsü. Çocukluk anılarımdan biri 1914 alarmıdır. Tüm bunlar arasında, bir çocuğun dünyanın bilincine varması kuşkusuz önemlidir, ancak bu bilinç belirli bir bakış açısında doğru yerinde kalmak zorundadır.

Quoi? L'éternité'nin başkışisi kim olacak? Bunu henüz bilmiyorum: Kitapları yavaşça kendi kendilerine oluşmaya bırakmak gerekir.

— *Kendinden söz etme güçlüğüünüz şaşırtıcı. Yazarlar arasında, bunu gerçekte deneyecek tek kişi sizsiniz. Yazarların kendilerini anlatmak istememeleri enderdir.*

— Birçoğu, kendilerinden önemsiz şeyleri yinelemekten daha az söz ederler.

— *Örneğin, Jean-Jacques Rousseau'nun kendisinden söz etme biçimi konusunda ne düşünüyordunuz?*

— Yanıt, *Confessions* (İtiraf)ların düşündüğünüz bölümlerine göre değişir. Çocukluğunun ve yeniyetmeliğinin anlatısı bizi allak bullak eder: Oradaki Jean-Jacques'ı severiz, o dönemde onu sık sık görmüş olsaydık, belki de tepkimiz farklı olacaktı. Bu ender bir durum: Bir tür yarattı, bugün gözden düştüğü ve işe

yaramadığı doğrudur, bu tam içtenlik ya da öyle olduğuna inanan içtenlik türüdür. Her şeyi, dokunaklı ve güzel olanı, dile getirmek istedi, bize hoş görünmeyen budur. Bunlar, Cenevrelî çocuğu, Turinli aylağı, Charmettesli yeni yetmeyi heyecanlandırdığı kadar bizi de heyecanlandırıyor, Tüm bunlar, söyleme cesareti gösterebilirsem, döneminin ıstırap çektiği duygusuz, nazik ve yaldızlı toplumuna karşı bir protestodur. Bir başkasının elleri arasında kalacak olan pikaresk bir anlatı insanlık gerçeği oldu. Ancak bu mucize uzun sürmez. Thérèse ile Paris'e yerleşen ya da Diderot ile tartışan Rousseau, içebakışçı olmaktan vazgeçti. Kendi derinliği içinde aşık Rousseau'yu, Confessions'un birinci tekil şahısta Bayan Houdelot ile olan ilişkisini anlattığı birkaç yavan sayfasında değil, *La Nouvelle Héloïse* (Emile ya da Eğitime Dair)'in ikinci bölümünde aramak gerekir. Bu, romanın özyaşamöyküsünden çok daha ileri gittiği birçok durumdan biridir.

— *Yöntemi size rehberlik eden ya da model olan yazarlar var mı?*

— Bu soruyu kendime asla sormadım, ancak, başka yerlerde de yaptığım gibi, içimden bu soruya ustaların ustası Tolstoy'dur diye yanıt vermek istiyorum. Bununla birlikte *Enfance et adolescence* bana büyük yapıtları arasında yer alacakmış gibi gelmiyor; belki de onu çok gençken yazdı. Yapıtta hala bazı uzlaşımlara bir tür uyma arzusu duyumsanır, bu arzu daha sonra ona garip gelecektir ya da belki de yalnızca genç Tolstoy'un kendisi onları, o uzlaşımları, henüz yadsımamıştı. Ancak, her zamanki gibi, şurada burada, bu ayrımı yapmama izin verirseniz, anı bir duyumu, bir bireyinkinden çok bir varlığın anı anısını yeniden ortaya çıkarmakta eşsizdir. Banyo teknesinin parlak ve kaygan ağacının anısı, çocuğun, eşyaların yapıldığı özdege ilk dokunuşudur. Ya da yine (özne benim için çok önemlidir) belirli bir törel ya da psikolojik eğilimin, belirli bir Kanunun ilk ihtarıdır. Çocuk danstan hoşlandığı o anda, birden

bire ondan tiksinti duyar, çünkü dans onun gözünde vahşi bir kabalığa dönüşür. *David Copperfield*, günümüzde çok az ve çok kötü okunan bazı bölümleriyle (her ikisi de aslında biraz romanlaştırılmışlardır), bir erkeğin doğuşunun duyumsadığı çocuklukla ilgili ender özyaşamöykülerinden birisidir.

21.Bölüm

Zanaatçı

MATTHIEU GALEY — *Okurlarınızın yönteminizi anladıklarından emin misiniz?*

MARGUERITE YOURCENAR — Bunun tam aksini düşünüyorum. Bazı okurlar, okuduklarında kendilerini ararlar ve kendilerinden başka hiçbir şeyi görmezler; dokundukları her şey, Midas'ta olduğu gibi, altına dönüşmez, ancak kendi özlerine dönüşür. Bir kısmı yazar hakkında edindikleri bir ön yargıdan hareket ederler, bu her zaman en kötü olanıdır. Şiirsel bellekten değil de, değerlendirme yetisinden tamamen yoksun olan adını vermeyeceğim bir eleştirmen, *La chute des masques*'taki Electra'da ve *L'oeuvre au noir* (Zenon)'daki Martha'da, kendi portremi yaptığını gördüğüne inandı. Oysa, Electra ve Martha farklıdır: Electra, kendisini adalet aşkı sanan acılaşmış bir kinin meyvesidir; görünüşte güçlü bir kadın olan Martha'yı, patolojik bir korkaklık yer bitirir, vebaya yakalanan kuzenini tedavi edemez, yakılmaya mahkum edilmiş üvey kardeşi Zenon'u kurtaramaz, sonları felaket olduğu için ebeveynlerini, tehlikelerle karşı karşıya bulunmaktan korktuğu için inançlarını yadsır. Aynı eleştirmen, *L'oeuvre au noir* (Zenon)'ın bir bölümünde ("güzel bir konak"), sert bir yergi söz konusu olmasına karşın, Rönesans mimarisinin yüceltildiğini gördüğüne inanıyordu: Saygınlık için inşa edilmiş, söylencesel tavanlarının altında cesaret ve iyilikten

yoksun insanların bulunduğu o görkemli evler. Bu tür yorumlar üzücü; Hatta zaman zaman iğrenç. Ancak, diğer yandan, Cordelier'lerin Baş Rahibi'nin ölümünden dolayı ölmek istediğini yazan o Katolik papaz da var; beni *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'in yaşamalarına yardım ettiğine inandıran çok sayıda anonim mektup var. Zaten, anlayan insanların sayısının yavaş yavaş arttığına inanıyorum. Yalnızca belki de *Oeuvres complètes*'ler yayınlandığında tanınıyoruz.

— *Bu biraz cesaret kırıcı bir bakış açısı değil mi?*

— Aranan buysa, bu biraz ümitsiz olacaktır. Ancak, başlangıçta çok gizemli belirli bir açıklama gereksinimine saygı gösterilir. Bu gereksinimi neden duyduğumuzu bilmiyorum. Ancak anlaşılmasa da yazılmayı, söylenmeyi gerektiren durumlardan, düşüncelerden kaynaklanır.

— *Yazmak bir çaba mı yoksa bir ıstırap mıdır?*

— Hayır, bir iştir, ancak aynı zamanda neredeyse bir oyun ve bir sevinçtir de, çünkü önemli olan, yazı değil, bakıştır. Kitaplarımı her zaman yazıya dökmeden önce düşüncede yazdım ve zaman zaman onlara yazılı bir biçim vermeden önce, on yıl boyunca onları unuttuğum bile oldu. Örneğin, Zenon ve Chanoine arasındaki sahne, onu gördüm, onu, 1954 yılına doğru, bir öğleden sonra, bir arkadaşın evinde, müzik dinlerken, sanıyorum Bach dinlerken, belleğimde yazdığımı söyleyebilirim. Arkadaşımdan, kendi kendime “bunu şimdi yazacak ne zamanım ne de olanağım var ve kuşkusuz birkaç ay içinde ve belki de yıllarca da olmayacak, bunlar belki anımsanacak ya da anımsanmayacak, göreceğiz” diyerek çıktım. Daha sonra, yıllar sonra tümünü anımsadım...

1957 yılında –bu tarihi, onu belleğime kazıyan bir yolculuk nedeniyle tam olarak anımsıyorum– Kanada'ya konferans vermeye gitmiştim, sağlığım çok iyi değildi, Amerika Birleşik Devletleri'nde bir yerlerde, kuytu bir garda trene binmek zorun-

da kalmıştım. Tren sabahın üçüne doğru hareket ediyordu ve otel tipi küçük bir handa bir oda istedim. Havanın soğuk olduğunu, yatağı açmadan üzerine uzandığımı anımsıyorum. O üç saat boyunca, düşüncede adını *Comme l'eau qui coule* (Akan Su Gibi) koyduğum *La mort conduit l'attelage*'ın en uzun öyküsünün tümünü yazdım. Tüm bunlar 1957 yılında olup bitiyordu ve ben projeyi yalnızca geçen yıl yeniden ele aldım. Her şeyi bana anlatılmış bir öykü gibi anımsadım, sanki sel, yirmi yıldan daha uzun bir süre donduktan sonra, yeniden akmaya başlıyordu.

— *Bu tür şeyler başınıza sık sık gelir mi?*

— Biraz ayrıksı koşullarda, bu sıklıkla başıma gelir. Bu belki de alışkanlıkların bir tür özgülleşmesinden, geleneklerin bir tür kırılmasından kaynaklanır. Aslında alışkanlıklar yazınsal yaratıya da hizmet ederler, çünkü alışkanlıkta rit vardır. Sabahleyin kalkmak, ateş yakmak için mutfığa inmek, kuşlara yiyecek bir şeyler vermek, terastan güneşe bakmak, tüm bunlar sıradan olmakla sonlanan ritlerdir.

— *Her sabah, belirli saatte, esinin geleceğini ümit ederek, çalışma odasına kapanan yazarlar da var. Siz de onlardan mısınız?*

— Çalışma odasında oturduğumda, her şeyi önceden düşüncede yazdığımı göre, ne yapacağımı tam olarak bilirim. Kuşkusuz yazı, boşluklar ve çıkıntılar üretir, hataları fark ettirir ya da yeni keşifler sunar, ancak olgular ve düşünceler çoktan oradadır. Eleştirel bir deneme için yöntem çok farklıdır. Altı ay boyunca yapıt üzerinde çalışılabilir. *La couronne et la lyre'e* önsöz yazarken ya da Thomas Mann üzerine yaptığım çalışmada başıma aynı şey geldi, çünkü o zaman sonsuz bir doğrulama söz konusuydu: Metinler okunur ve yeniden okunur: "Yanılıyor muyum? Neden? Nasıl?". Bu farklı bir çalışmadır, aralıksız bir doğrulama çalışması. Ancak roman yazarken, yazmaya başladığında, her şey inceden inceye hazırdır.

— *Yine de zorlamayla yazılmaz.*

— Yazarlık mesleği bir sanattır ya da daha çok bir zanaatçılıktır ve yöntem biraz da koşullara bağlıdır. Zaman zaman, bir top kâğıt alırım ve dört-beş günün sonunda ne yazık ki okunmaz hale gelen, adeta çiçekler gibi pörsüyen bir yazının metnini çiziktiririm. Dosdoğru daktiloma gittiğim ve bir ilk değişke yazdığım da olur. Her iki durumda da, her tümce için, elimden geleni yaparım; daha sonra karalama yazarım ve tercih ettiğimi seçerim. Her zaman olmasa da makas ve yapıştırıcıyla da çalışırım. Yazarın küçük kaçıklıklarını severseniz, size onlardan birini anlatabilirim: Üçüncü ve dördüncü düzeltmede, kalemle silahlanmış olarak, aşağı yukarı çoktan temiz bir görünüme sahip metnimi yeniden okurum ve silinebilecek her şeyi, bana işe yaramaz görünen her şeyi silerim. İşte o zaman zafer benim. Sayfaların altına yazarım: Yedi sözcük silinir, on sözcük silinir. Çok sevinirim, gereksiz olanı sildim.

— *Değişke size ne zaman son şeklini almış gibi görünür?*

— Söyleyebileceğim her şeyi söylediğimi ve benim için olanaksız olmasına karşın onu yine de söylediğimi duyumsadığımda. O anda, bu işin tamamlandığı, bittiği duygusuna kapılırım. Bu ekmek yapmaya benzer: Yoğurma işlemine son vermek gerektiğinin duyumsandığı bir an vardır. O zaman bir hayranlık duyumsanır –ben bunu zaten yalnızca kitaplar için değil, her şey için duyumsarım– bu, yapılan şeyi yapmayı başarmış olmanın, bir kenara çekilmenin, sona ulaşmanın hoşnutluğu ve şaşkınlığıdır. Bunun gol atan sporcunun duyumsadığı duyguya benzediğini de düşünürüm. Onu başaracağından emin değildi.

— *Çalışma yöntemi kitapların kendilerine, konularına ya da seçilmiş biçime bağlı değil midir?*

— Elbette ki, her defasında çözümlenecek farklı sorun

olduğu ölçüde, yöntem her defasında değişir. Ressamlarda aynı şeyi söylerler: Her portre yeni bir sorun yaratır. Hatta Rembrandt, çizecek yeni bir modeli olduğunda, kuşku duyuyor olmalıydı. Model tuval üzerinde, hem birey hem de varlık, XVII. yüzyıl burjuvası, siğillere varıncaya kadar tek ve aynı zamanda da insanlığın tam simgesi olarak görünüyordu. Bu Rembrandt'ın her defasında Rembrandt gibi çizmesini engellemiyordu, çünkü kendisine özgü biçemi vardı.

— *O halde sizin için de aynı şey geçerlidir.*

— Bilincinde olunmadan doğan bir biçim söz konusudur. Bunun farkına ancak ilk kitaplarımdan tümünü okuduğumda vardım: Çok kötü yazıyordum. Gelişigüzel ve süslü yazıyordum. Yararsız kararsızlık anları vardı. Son olarak, yeniden yazmadan, yalnızca tüm cıvataları sıkıştırarak, *Anna soror* adlı öykümü elden geçirdiğimde, neyin eksik olduğunu çok iyi gördüm: Başarısız bölümler, aşırı donuk ya da aşırı serttiler. Sıkamak, gevşetmek, bu bir makinecinin işi. Ancak, *Alexis* ile Fransız “anlatısının” yöntemine göre yazmaya koyulmam bana yardımcı oldu.

— *Yine de sözcük dağarcığı değişmiyor.*

— Değişir, çünkü bu da yine konuya bağlıdır. Sözlü ya da yazılı söz, “akan sudur”. Neredeyse eğitimsiz işçinin düşüncesini açıklamak için gerekli sözcük dağarcığı Hadrianus'unkinden çok farklıdır. Aynı şey Zenon için de geçerlidir. Her şey farklıdır: Ülke, insanın özü, doğa, yetenekler, dil olanakları.

— *Yazar aynı kalır.*

— Konusuna ve kişilerine bağlıdır. Bu, uzmanlar konusunda beni her zaman çok kuşkuya düşüren şeylerden birisidir. Aynı yazarların diğer metinleriyle karşılaştırma yaptıktan sonra, “şu

şiir Théognis'in ya da Théocrite'in olamaz" diye kesinlerler. Ancak, konu farklıysa ya da ayrıca yazar o metni on yaşında yazmışsa, ölçütlerimiz çok şey kanıtlamaz. Bir yazıda, bir biçimde, yazarın, kendi malı gibi, doğasına ait bir tür öz vardır; ben bundan hâlâ emin değilim: Yapılması gereken şey konuya ve ana bağlıdır.

— *Yapıtlarınızda, oldukça tipik bir tür tümce sağlamlığı buluyoruz.*

— Önemsiz olanı elemeyi, gençliğimdeki gibi süslemeye yer vermemeyi deniyorum. O zaman, tümceyi genişletmek gerektiğine inanıyordum. Şimdi ise, ne pahasına olursa olsun özgün olmayı denemeksizin, daha çok, en kesin tümceleri, en basit imgeleri arıyorum. Zaten, hiçbir şeyi denemiyorum; bu böyle.

— *Sıklıkla mermer ya da bronz a yazar gibi, kesin ve kalıcı yazdığınız söyleniyor.*

— Hiçbir zaman bu tür bir kesinlik ve açıklık olmadı. Bu durum belki de yalnızca Hadrien (Hadrianus)'de var, o da İmparatorluğun egemen olduğu dönemden ve yüzyılların geçişinden kaynaklanıyor. *L'oeuvre au noir* (Zenon)'da, tam aksine, granit üzerinde çalıştığım izlenimine kapılıyordum. *Archives du Nord*'da, çok katı bir hamur yoğurmuş olduğum düşüncesindeyim. Ancak bu katılık, benim gözümde bir kusur değil, o ortamın gerçekliğinin katılığı. Hamurun ne olduğunu biliyorum; ekmeğimi kendimin yaptığını anımsayın.

— *Ekmek tariflere göre yapılır...*

— Tarifler yeniden asla okunmaz. Kötü aşçılar beş dakikada bir tarife bakarlar. Tarifleri doğaya göre çeşitlendirmek, el altındaki malzemelere göre değiştirmek gerekir. Ekmek asla iki

kez aynı olmaz. Başarısız olunan durumlar da vardır. Kışın, örneğin, burada hava çok soğuktur; mutfağı bir fırın gibi ısıtmadıkça, ekmeğin kabartılmasında çok güçlük çekilir. Ekmeğin güzel olacağından asla emin olunmaz. Tıpkı yazıdakileri anımsatan aşamalar vardır. Başlangıçta, şekilsiz bir şey parmaklarınıza yapışır: Bir bulamaçtır. Daha sonra, bu bulamaç git gide katılaşır. Sonunda da, esnekleştiği bir an vardır. Nihayet, mayasının işe koyulduğu duyumsanır: Hamur canlıdır. Artık yalnızca dinlenmeye bırakılmalıdır. Ancak, bu bir kitapsa, çalışma on yıl sürecektir.

— *Bu on yıl boyunca, kişilerinize birlikte yaşıyorsunuz. Sürekli olarak hep sizinle midirler?*

— Tümü de her zaman vardır, sevdiğim ya da beni ilgilendiren yaşayan ya da ölmüş canlıların varolması gibi. Sizi çok az tanıyorum, ancak gitmiş olduğunuzda da var olacaksınız. Öyle sanıyorum ki tanıdığım bir varlıktan asla vazgeçmiyorum ve elbette ki kişilerimden de. Sanrı denen şey, bir korku halesini çevreleyen istemdişi ya da hatta zorla sahiplenmeden başka bir şey değilse, bana öyle geliyor ki, onları, sanrıya yakın bir netlikle, görüyorum, iştiriyorum.

Varlıklarının benim için, bir Hristiyan için meleşinki ya da tanıdık azizlerinki neyse, Budistler için budhisattvalarınki, biraz da bizden doğmuş ve aynı zamanda da bizden çok daha uzaklardan gelmiş, bizim algıladığımız tanıdık büyük simgelerinki neyse (ya da ne olabileceksen) ona denk olduğunu söylersem, çağımızda, kuşkusuz beni yanlış anlayacaklar... Yarattığımız bir kişi artık ölmez, ölmüş dostlarımızın ölmemesi anlamında.

İmgesel ya da eskiden yaşamış biriyle saatler geçirildiğinde, onu algılayan artık yalnızca zekâ değildir, işin içine heyecan ve sevgi de girer. Ağır bir yoksunluk söz konusudur. İnsanın kendi düşüncesi tamamen susturulur; bir ses dinlenir; bu kişinin bana söyleyecek ve öğretecek nesi var? İyi iştirildiğinde, bizi artık terk etmez. Bu varlık neredeyse özdekseldir, sonuçta bir ziyaret söz

konusudur. Zaman zaman, oldukça garip bir şey olur, ilk ziyaret, bizim için önemli olacak bu kişiyi çok az tanıdığımız bir anda meydana gelir. Sanki, bilmeden, onu kabul etmeye hazırımız gibi, belki de, bir ortamda kendisini kabul ettirir. Aynı şekilde Salzboung'da, bir Pazar günü, Fransiskanlar'ın kilisesinde, o zamana kadar, başlanmış bir kitapta (onu yalnızca Bruges'e gitmek için, saltanat arabasında Zenon'a bir yer verirken imgelemiştim) yalnızca önemsiz bir kişi olan Cordelier'lerin Baş Rahibi'ni "gördüm" ve kitabın başkisi oldu. Diğer durumlarda, kişi yaşamını sürdürür, kitap bitmiştir; onun üzerine ikinci kitap yazılacaktır¹: Örneğin, *Rendre à César*'dan sonra, oyunun sonunda yaşamda kalan her kişinin ölüm yerini ve tarihini veren *Etat civil* başlıklı bir sayfa yazarken bunu yaptım; okur aradaki boşluğu istediği gibi doldurabilir. Kendileriyle ilgili her şeyi tam olarak söylemeden önce, kişileri çok çabuk sezinlediğim de olur, özellikle bu başıma geçmişte geliyordu ve bu durumda kitap başarısızdır, ancak bir gün gelir, yeniden çalışmaya koyulurum. Hadrien (Hadrianus)'in –eksiksiz olarak– çöpe attığım bir ya da iki değişikliğini yazdım. Bu başarısızlığın nedenleri çok basitti: Onunla ilgili metinleri yeterince incelememişim, yaşamının geçtiği yerleri yeterince görmemişim; ona bazı konulardan söz ettirebilecek kadar düşünmemişim. Daha sonra bir gün, Hadrianus kişisini anımsadım ve inanılmaz bir sevinçle yeniden çalışmaya koyulduğumu söylemeliyim.

— O halde, kitaplarınızı sıklıkla yeniden yazmanızın nedeni bu.

— Kitaplarımı, bir başarısızlık duygusuna kapılmışsam, ancak o zaman yeniden yazdım. Ne *Alexis* (Alexis ya da Beyhude Mücadelenin Kitabı), ne *Le coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak) ne *Feux* (Ateşler) ne de oyunlar yeniden yazıldı² *Nouvelles orien-*

1 Bana öyle geliyor ki, bu anekdotu daha önce anlattım. Ancak uzun bir konuşmada, bazı yinelenmeler kaçınılmazdır.

2 1954 yılına doğru. *Qui n'a pas son Minotaure?* un ilk ve kısa değişikliği dışında.

tales (Doğu Öyküleri) kısmen yeniden yazıldı, çünkü ilk değişkenin biçimini aşırı süslü buluyordum; *Denier du rêve*, tamamen yeniden yazıldı, çünkü 1933 yılında, biçimsel ve psikolojik olarak benim için çok karmaşık olan bir soruna savaş açmışım: Dolaysız güncelliğin kişilerini anında sezinlemek için verdiğim bu ilk çaba, çok acele ettiğim için başarısız olmuştu; betimlenmiş olaylara hâlâ aşırı yakındım. *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları) ve *L'oeuvre au noir* (Zenon)'in kesin değişkesinde, artık bir şeyleri değiştiremeyeceğimi ve sonunda bitmiş olan yapıta tek bir sözcük bile ekleyemeyeceğimi hemen anladım. Böylece, aşçı sebzelerini ateşten indirmenin zamanının geldiğini anlar.

— *Eğretilemenize yeniden dönmek gerekirse, bazı yemekleri servis yaptığınızda, o anda size ne kadar pişmiş görünüyorlar.*

— Yanılıyordum: Genç bir yazar çalışmasının niteliği konusunda sıklıkla yanılır; basit taslaklar yayınlamışım, hepsi bu. Başarısız olarak kabul ettiği resimleri yakmak için geri satın alan Rouault'a hak veriyorum. Ne yazık ki, bir kitabın taslağı çok acele yayınlanmış olsa da, en azından bu boş çalışmanın, yazınsal iyelik ve bir gün onu yeniden yazma haklarını devam ettikçe, çünkü kişiler varolmaya devam ettik-lerine ve o an için ben de varolduğuma göre, en azından yeniden basılmasını engelleyebilirim.

— *Sonuçta, sizi kolunuzdan çeken kişileriniz.*

— Aşağı yukarı evet. Bir anlamda, değişen, göçüp giden ve huyu suyu değişen benden daha gerçekler, onlar değişmezler. Artık değiştirmemize izin vermedikleri bir şekilde bürünürler.

— *Gerçeklik ve sizin aranızda bir tür ekran oluşturmuyorlar mı?*

— Tam aksine, onlar gerçekliğe ulaştığım farklı yollardır.

Onların arasında, koşut yaşamlar yaşadım. Etten kemikten dostlarımla da durum aynıdır; asla büyük bir resim koleksiyoncusu olmadım, ancak dostum Everett Austen koleksiyoncuydu. Sabahtan akşama kadar yaşlı ebeveynlerin gereksinimlerini karşılamak için yorulmadım, Harlem'deki bir dairede başarısız bir kadın terzi olan İsviçreli dostum Erica Vollger, bunu yaptı. Asla, güzelliği ve şıklığıyla herkes tarafından övgüye boğulan genç bir kadın olmadım (ya da olmayı düşlemedim), ancak dostum L.K. öyleydi. Deneyimlerimiz birbirine karışır ve birbirleriyle gerçeklik kazanırlar. İster düne ister bugüne ait olsunlar, ister belleğimizden doğsunlar, isterse bize eşlik etsinler ya da yaşamda yolumuzu kessinler, insanlara atfedilen her sempati ve her anlayış gerçeklikle iletişim şanslarımızı artırır.

Yorgun olduğum anlarda, Zenon'un elinden tuttuğuma inandığım olur. *Express*'in, "Express daha uzağa gidiyor" adlı ayinsel görüşmenin geçtiği bir bürosunda, yanılmıyorsam, ilk karşılaşmamız sırasında, o zamandan bu yana sık sık yinelediğim şu tümce belleğimden geçti: "Ne olursa olsun, öldüğümde bir doktorumun ve bir papazımın, Zenon ve Cordelier'lerin Baş Rahibi, olacağından eminim."

— *Peki, Hadrianus nerede olacak?*

— Her zamanki gibi var olacak ya da en azından çok yakın olacak. Ancak yirmi yıl "yeryüzünü dengede tutmak"la uğraşan bir insan, bireysel bir olay için rahatsız edilmez. Öyle görünüyor ki, Hadrianus konusunda açıklamaya çalıştığım her şey, yine de bana bulaşır. Bilinçliliği bilincimi güçlendiriyor; kriz anında, onun da kriz geçirdiğini ve üstesinden geldiğini anımsıyorum; *disciplina augusta'sı*, *virtus augusta'sı* bana güç veriyor ve yine son hastalık istencesi bana uygun: *Patientia*. Tutkuları, merakları, arzuları, can sıkıcı evliliği, koleksiyonları ve bahçeleri arasında, Hadrianus sonuna kadar, olduğu gibi, büyük yönetici olarak kalır, aynı şekilde göstermek istediğim, doğaötesi ve simyasal derin düşüncelerine dalmış, sonuna kadar doktor, fakirle-

rin doktoru olarak kalan Zenon'du. Birbirlerinden çok farklı olmalarına karşın, her ikisinde de “yararlı olma” arzusu vardır. İngiltere'ye doğru kaçan Zenon'un, bu onun tek kurtuluş şansıdır, orada da başka yerlerdeki gibi yaşamın uzlaşımlarının ve yalanlarının olacağını düşünerek, cesareti kınılır. Daha sonra, yaz gecesini deniz kenarında geçirir, şafakta denize girer; denizin dünyanın başlangıcından bu yana süre gelen o sesini düşünür, ölüme, kendisini evrenden çıkarmayan bu geçişe boyun eğer. Bu, seyre dalmayla gelen sakinleşmedir. Ancak artık yalnızca bir parça ekmeği ve matarada biraz suyu vardır; sonuna kadar insanlara, çiftçinin kuyusuna, kendisine ekmeğe satacak fırıncıya bağımlı olacağını ve onların kendisine, kendisinin de onlara hizmet etmek zorunda olacağını bilir. Benim için, bunlar tamamıyla aynı iki davranıştır, insan dünyadadır ve insanlığın geri kalan bölümü de.

22.Bölüm

Marguerite Yourcenar, Petite Plaisance'taki mutfağında.

Yararlı Olmak İçin Yalnız Kalmak

MATTHIEU GALEY — *Kişileri yaşamında sürekli olarak yazara eşlik etse de, yazar doğası gereği genellikle yalnızdır.*

MARGUERITE YOURCENAR — Hepimiz yalnızız, doğum karşısında yalnızız (doğan çocuk kendisini ne kadar da yalnız duyumsuyor olmalı!); ölüm karşısında yalnızız; gerektiği şekilde tedavi edilsek de, hastalıkta yalnızız; işte yalnızız, zira kalabalıkta bile, hatta kürek mahkûmları ya da modern işçi gibi, yan yana olsak da, her birimiz yalnız çalışıyoruz. Ancak, yazarın bir başkasından daha yalnız olduğunu sanmıyorum. Bu küçük evi düşünün: Sürekli olarak insanlar gidip geliyorlar: Bu bir solunum olayı gibi bir şey. Kendimi yalnız duyumsadığım anlar çok enderdir ve hâlâ asla tamamen yalnız değilim. Düşüncelerle ya da belleğinden doğmuş varlıklarla çevrelenmiş olmak yalnız olmaksa, işte yalnızım; sabahları, çok erkenden, penceremden ya da terastan şafağın söküşünü izlerken yalnızım; akşamları, yıldızlara bakarken evin kapısını kapadığımda yalnızım. Bu da demektir ki, ben gerçekte yalnız değilim.

Ancak, günlük yaşamda, yeniden, biz insanlara ve onlarda bize bağımlıdırlar. Köyde çok dostum var; çalıştırdığım insanlar dostlarımdır, onlar olmazsa, ne de olsa oldukça ıssız bir bölgedeki bu evde kalmakta güçlük çekerdim. O zaman, tüm ev ve bahçe işlerini yapmak için gerekecek zaman ve fiziksel güç

olmazdı; bu işler olmasaydı onlar da burada olmazlardı. Bir insana ücret verildiği (ya da ondan ücret alındığı) için, ona olan borcun ödenmiş olduğuna inanılmasını; ya da kentlerdeki gibi, ondan birkaç kuruş karşılığında bir şey ya da kupür karşılığında yiyecek almayı (diyelim ki bir gazete) anlamıyorum. (Bu zaten *Denier du rêve*'deki temel düşüncedir: Elden ele dolaşan bir madeni para, ancak paranın birbirini izleyen sahipleri yalnızdırlar). Küçük kentlerde ya da köyde bana yaşamı sevdiren işte budur. Yiyecek satan satıcı, siparişleri teslim etmeye geldiğinde, zamanı varsa, benimle bir kadeh şarap ya da sidr içer. Sekreterimin ailesindeki bir hasta, hiç görmediğim bu hasta insan sanki benim yakınımış gibi beni endişelendirir; temizlikçi kadınıma bir kız kardeşe duyumsanabilecek kadar sevgi ve saygım var. Yazın, anaokulundaki çocuklar zaman zaman bahçeye oynamaya gelirler; karşıdaki konağın bahçıvanı, hava soğuk olduğunda bir fincan kahve ya da çay-içmek için beni ziyarete gelen bir dosttur. Elbette ki, köy dışında ortak zevkler (müzik, resim, kitaplar gibi), ortak duygu ve düşünceler üzerine kurulmuş dostluklar da var, ancak dostluk bana, diğer nedenler ne olursa olsun, bizim gibi, bir insan varlığına karşı, özellikle kendiliğinden ya da zaman zaman yavaş yavaş kazanılmış sempati-den ve birbirine hizmet etme alışkanlığından doğmuş gibi gelir. İnsanlarla çok sık bir arada olduğumuzda, asla yalnızlık denen şeyle karşılaşmayız. Sınıf (kast sözcüğü gibi kaldırıldığını görmek istediğim tiksinti verici bir sözcük) önemli değildir; kültür, gerçekte çok az önemlidir. Bu kuşkusuz kültürü yermek için söylenmemiştir. "Sınıf" adı verilen olguyu da yadsımıyorum, ancak insanlar bunu sürekli aşarlar.

Bu, burada duyarsızlık, güvensizlik, düşmanlık olmadığı anlamına gelmez, o zaman bu ada gerçekten de "sevgi cenneti" olurdu, ada böyle olduğunu öne süremez. Ancak bu gibi durumlara kuşkusuz New York ya da Paris'ten daha az rastlanır. Bu konuda yalnızca bir örnek vereceğim: Kısa bir süre önce kaybettiğim bir hanım arkadaşım yaşamının son yıllarında, dışarıya" çok az çıkıyordu. Benimle birlikte adada oturan dostların evinde

Noel'de akşam yemeğine katılması uygun görülüyordu. Çok zengin olmayan dostlarımızın rahatı yerindeydi, (anlatacaklarının daha iyi anlaşılması için bu ayrıntıyı vermek zorundayım), deniz kenarında, don olduğunda ve kar yağdığında besledikleri kuşların ve vahşi hayvanların sığındığı güzel korulukları vardı. Onları tam olarak betimlemek için, İrlandalı ve Katolik olduklarını da ekleyeyim. İki yıl önce (kaybettiğim hanım arkadaşımın son Noel'iydi), hastayı yormamak için, başkalarını davet etmeden, dördümüzün birlikte akşam yemeği yemesi kararlaştırıldı. Noel sabahı, telefonda Bayan G'nin sesini işittim: "Bu sabah köyde çöpçüyle karşılaştım. Herkesin bildiği gibi, eşi geçen gün on dört yaşındaki oğlunu da alarak evi terk etti. Onları da davet ettim: Umanın bana hak verirsiniz ve G'yi yormazlar" Elbette ki hak veriyorduk ve o akşam, ateşin başında kendilerini dost duyumsayan altı kişi arasında güzel bir yemek yedik. Aslında normalde kendiliğinden olması gereken olayı vurgulamaktan neredeyse utanıyorum.

— *Bununla birlikte, toplumlarımızda çok sayıda yalnız insan var.*

— İnsan topluluklarının dağılmasından, bireyler, ortamlar ve sınıflar arasına haksız yere konulmuş engellerden; araştırma-yacağımız her tür uzlaşımın, büyük örgenlenmelerin oynadığı kötü rolden kaynaklanan çok sayıda nedenden dolayı insanlar yalnızdır. Çok sayıda hemşire bana büyük bir hastanede, orta büyüklükteki bir hastanedekinden çok daha yalnız olduklarını söylediler. Zorunlu yalnızlık türü, bana büyük kıyılarımızdan biri gibi geliyor, zoraki bir arada olma durumu bunun tam karşıtıdır, örneğin, öğretmenlerinin asla yalnız bırakmamaya çalıştıkları çocukların durumundaki gibi. Her birimiz kollarımızı uzatmalıyız ve aynı zamanda da insanları asla engellememeliyiz. Ancak belki de, yalnız olmamayı başarmak için yalnızlığı da sevmek gerekir. Çünkü haksız yere belki de kışın yalnızlığı denebilecek şeyi yaşamak zorunda kalan "ağaçlarına" ilkbaharda yeni-

den kavuşurlar, ilkbaharda kuşlar ağaca geri dönerler¹.

— *Bir insanın ölümünde, peki ya yokluğa bağlı yalnızlık?*

— Bu her defasında, yalnızca heyecansal değil, aynı zamanda doğaötesi bir felaket de: “Gidiş” sözcüğünü, “yokluk” sözcüğünü nasıl anlamalı? Güçlü yaşam, neredeyse olağanüstü bir biçimde, sıklıkla gidenin yerini doldurmasına karşın, bu kuşkusuz asla avunç bulunmayan bir duygu. Köpeklerim öldüğünde avunç bulmuyorum; bir başka köpeğim daha var ve onu ölenlerin yerine ve biraz da onlardan dolayı seviyorum.

— Ya söz konusu olan bir insansa?

— Bu çok farklı değil. Her yaşam ölümler ya da gidişlerden ibarettir ve her kadın ya da her erkek, yaşamda olduklarında bu insanların varlığını tanımamış olmaktansa büyük ıstırapları çekmenin daha iyi olduğundan söz eder. Ancak, her defasında evrenimiz kendi kendini yeniler ve zaten biliyoruz ki o da sürekli var olmayacaktır. Bu durumda yaşamımızın ve ölümümüzün sevecenlikle elimizden sımsıkı tuttuğunu söyleyebileceğiz.

— *Kendi içine kapanıldığı, örneğin insanın kendisini yalnızca işe verdiği de düşünülebilir.*

— Bu da kendi hapisanemizi kendimizin yaratacağı anlamına gelecektir. Bu koşullarda verimli bir çalışma

¹ Sözde yalnızlığım çevresinde, adanın adlandırılmasına bağlı olmayan bir efsane yaratıldığının farkındayım. Ancak her zaman olduğu gibi ve hatta gençlik yıllarım boyunca, gerçekten de önemli uzun ya da kısa, aralıklı ya da sürekli insan ilişkileri söz konusu olur olmaz, insanların temelde kararsızlık içinde kalmalarını istedim. Böylece, benimle ilgilenmeye başlanır başlanmaz, bir efsane ya da daha çok efsaneler ortaya çıktı. Burada Monts-Deserts adasının bir Capree olduğunu düşünerek gelen keyifli ziyaretçiler gördüm: Daha sonra, mutfagımdaki kavanozlara, içlerinde bir simya ya da büyü kokusu alarak, meraklı bakışlar fırlatan başka ziyaretçiler de gördüm. Erkek ziyaretçiler... Kadın ziyaretçiler... Ancak bu uydurmacıların değerleri var: Tarihçi-şaire tarihin dedikodularından sakınmayı öğretirler.

yapılacağına inanmıyorum. “Tüm zamanımı işime ayırıyorum” diyen yazarlara inanmıyorum. Zamanın büyük bir bölümünü neredeyse gevezelik etmeye, sigara içmeye, bir salonda ya da bir kafede rahatlamaya ayırırlar. Belleğin işte yoğunlaşma gücü öylesine güçlü ve de öylesine yorucudur ki, onların işte yirmi dört ya da on iki saat boyunca yoğunlaşabileceklerini düşünemiyorum. Dahası, bu gerekli şeylerden ve zenginleştirici öğelerden uzaklaşmak olacaktır, aynı şekilde güneşi görmemek, ağaçlara bakmamak, doğal ortamdan kopmak olacaktır. Her zaman büyük bir değer vermesek de, bizim için önemli olan bir insan ortamı da vardır.

— *O halde asla yirmi dört saatin yirmi dördünde de çalışmıyorsunuz?*

— Hayır, ancak işimle ilgili düşünce her zaman benimle, bu başka bir şey ya da işimi hiçbir konuda etkilemeyen pratik, özdeksel bir şeyler yapmamı engellemez. Tibet din derslerinde, papaz çömezi uzun süre zaman zaman bir yıl, koruyucu, kutsal bir kişiyi belleğinde parça parça kendi kendisine yaratmayı öğrenmek için hücrelerine çekiliyordu. Daha sonra, dışarı çıkıyordu ve koruyucusunun ona eşlik etmesi ve dünyadaki eğlencelere karşın, onu gözden kaybetmemesi gerekiyordu. Sonunda, yaratmış olduğu kişiyi parça parça yok etmesi için hücrelerine çekilmesi ve şekilsiz mutlağa geri dönmesi söyleniyordu. Bu hepimiz için ve romancı için de geçerlidir. Size, bu odada 1950 yılının dondurucu bir kış akşamında, Baies’de, Hadrianus’un 138 Temmuzunda ölümünü yazdığımı daha önce anlattım. Tüm bunlara eklediğim şey şuydu; altı kadar işçi tamir edilecek ve boyanacak yan odada çalışıyorlardı ve onlarla konuşmak için zaman zaman çalışmama ara veriyordum.

— *Hiç sevmediğiniz ünlü Questionnaire de Marcel Proust’ta, belki de bana öyle geliyor, çünkü onu ilk düşman tavrılı eleştirmeniniz Jean-Louis Vaudoyer kaleme aldı, bir yer-*

lerde yararlı olmak istediğiniz şekilde bir yanıt veriyorsunuz. Bir yazar hangi konuda yararlı olabilir?

— Her yazar yararlı ya da zararlıdır, ikisinden biri. Dikkat çekmek ya da skandal yaratmak için, değersiz şeyler yazar, bozar ya da çarpıtırsa (hatta bilinçsizce); inanmadığı düşüncelere inançsızca uyarsa, zararlıdır. Okurun bilinçlenmesine katkıda bulunur, onu çekingenliklerden ve önyargılardan kurtarır, yardımı olmadan okurun göremediği ve duyumsamadığı şeyi ona gösterir ve duyumsatırsa yararlıdır. Kitaplarım okunur ve bir kişiye, tek bir kişiye ulaşır ve de ona herhangi bir yardımda bulunursa, bu yalnızca bir anlık bile olsa, kendimi yararlı kabul ederim. Tüm itkilerin sonsuz olduğuna inandığım, her şey birbirini izlediği ve başka bir biçimde yeniden ortaya çıktığı için, bu yararlılık zamanda oldukça uzaklara gidebilir. Bir kitap, kütüphanenin bir köşesinde, elli yıl ya da iki bin yıl boyunca uyuyabilir ve birden bire ben onu açarım ve içinde harikalar ya da der-yalar, bana yalnızca benim için yazılmış gibi gelen bir satır keşfederim. Bu noktada, yazarın genel anlamda insandan bir farkı yoktur: Söylediğimiz, yaptığımız her şey az çok etkili oluyor. Kendimizden sonra, bu dünya yalnızca bir arka avlu ya da mutfak olsa da, biraz daha temiz, olduğundan biraz daha güzel bir dünya bırakmaya çalışmamız gerekir. *Souvenirs pieux*'nün katledilen fillere ilgili bölümü yalnızca iş olsun diye Afrika'ya fil öldürmeye giden tek bir zengini ya da fildişinden küçük bir eşya satın almak isteyen bir hanımı bu isteklerinden vazgeçirdiyse, *Souvenirs pieux*'yü yazmış olmakla ne kadar iyi bir iş yapmış olduğuma inanacağım.

23.Bölüm

MATTHIEU GALEY — *Okuduğunuz ya da daha çok yeniden okuduğunuz yazarlar hangileridir?*

MARGUERITE YOURCENAR — Okumayı çok severim, müzik amatörlerinin aynı parçayı tekrar çalmayı, aynı diskı tekrar dinlemeyi sevmeleri gibi, tekrar okumayı da severim. Bizden önceki kuşağın yazarları arasında Hardy, Conrad, Ibsen ve Tolstoy'u... Çehov'un ... Thomas Mann'ın... bazı kitaplarını tekrar tekrar okurum. Belki de, sık sık olmasa da, en azından en büyük yararları yeniden okunan kitap Gandhi'nin *Autobiographie*'sidir.

— *Okuduklarınız arasında hiç Fransız yazar yok.*

— İyi anımsattınız, bu benim aklıma bile gelmemiştı. Kuşkusuz Balzac'ı ya da Saint-Simon'u ya da Montaigne'i tekrar tekrar okurum, ancak onlar çok daha gerilerde kaldılar. Yüzyıl başının büyük yazarları arasında, özellikle Marcel Proust'u unutmayacağıma inanıyorum. Ondaki büyük izleksel yapıyı, zamanın geçişinin ve insan kişiliklerinde yarattığı değişikliğin mükemmel algılanışını ve başka hiçbir yazardakine benzemeyen bir duyarlılığı seviyorum. Proust'u yedi ya da sekiz kez okudum.

— *Ancak, yapıtı ve sizinki arasında çok ortak nokta yok. Onda sizi etkileyen nedir?*

— Bunu size söyledim: Dehası. Yöntemlerinin ve seçimlerinin benimkilerden farklı olması benim için pek önemli değil: Tam aksine, onda kendimi eğitime ve bana yabancı olan şeyler konusunda kendimi zenginleştirme şansı görüyorum. Peki, o halde bize yabancı olan nedir?

— *Sizi daha çok XVII. ya da XVIII. yüzyılın klasik yazarlarını yeniden okurken imgelerdim Proust en üst düzeyde benlikçidir.*

— Benlikçiliği beni rahatsız etmiyor; beni sıkan kendi benlikçiliğim olurdu. Onda beni sıkan daha çok yalana olan hoş bir gerçekçilikle karışmış eğilimdir (hiç kimse sesleri Proust'tan daha iyi duyuramadı, bu Balzac'ta olmayan ve kullanmayı gereksiz gördüğü bir yetenektir). Genç kız olmayan çiçek açan genç kızları, başkişinin bir röntgenciye dönüştüğü (Marcel Vinteuil konağının önünde, Marcel Charlus'u gözetler), (deyim yerindeyse, eksen sahneler olarak kabul ettiği) sahnelerin us almazlığını kabul etmekte güçlük çekiyorum. O sahnelerde, kendi düşüncelerini açıklar. Konuşmacılara, onları ayıplayarak, büyük bir olasılıkla Charlus'nün 1917 yılına doğru, Marcel'in kınadığı düşünülen savaşın saçmalığı konusundaki düşünceleri gibi. O dönemde Proust aşağı yukarı aynı şeyleri düşünmemezlik edemiyordu. Ancak büyük bir yazar, bütün olarak kabul edilmelidir. *A la recherche du temps perdu* (Yakalanan Kayıp Zamanın İzinde), olduğundan başka türlü imgelenemez.

— *Ya Gide, bir başka benlikçi, onunla ilgili olarak ne düşünüyorsunuz?*

— Benim kuşağımın genç yazarları, anlatının bu fazlasıyla Fransız ve eskimiş biçimini keşfetmiş olmayı, bu biçimin devam edeceğini ve hala işlerine yarayacağını anlamış olmayı Gide'e

borçludur. 1914 savaşındandır henüz çıkmış yeniyetme kuşak için, *Les nourritures terrestres* (Dünya Nimetleri)'in, yaşam karşısında coşku ve arzu dersini simgelediğini de anımsamak gerekir: Bu arada biçim eskidi ve bakış açısı bize daha sonra kabul edilenle karşılaştırıldığında zaman zaman biraz farklı gibi görünüyor, ancak bunun böyle olması doğaldır. Bu küçük cildin dikkatli ve coşkulu bellekler için, 1910 yılına doğru ne ifade edebildiğini anlamak için, *Gabriel Germain*'in *Le regard intérieur*'de, Gide'in yapıtına yerleştirdiğinden, daha doğrusu, daha büyük bir yoğunlukla, *Nourritures terrestres*'ten bir tümce alıntılanan Teilhard de Chardin babanın betimlemesini okumak gerekir. Ancak bana öyle geliyor ki, Gide'in düşüncesinin modası çok çabuk geçti, gözden düştü, belki de eskidi. Goethe'ninki gibi bir yaşlılık düşledi, ancak son kitaplarında dönemin bunalımlarının etkisini bulmak pek olanaklı değil, bu yüzden onları okurken sıkılıyorum. Bir tür aşırı özgür insancılığın her şeye yanıtı olan *Thésée*'i, ona göre, gerçek bir vasiyetti; bana göre tam aksine çok çok geç, toplama kamplarından sonra, Coventry, Dresde ve Hiroshima'dan sonra.

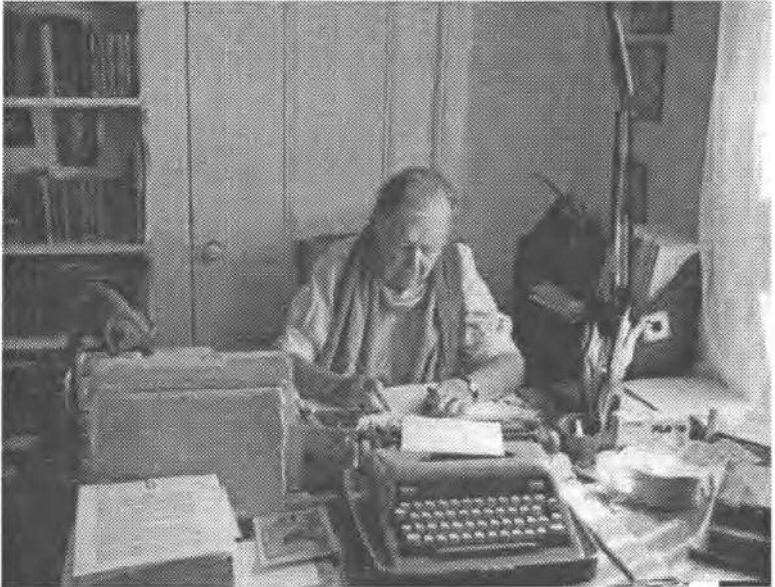
— *Çağdaş yazarlar arasında, sizi etkileyen bir Fransız yazar var mı?*

— Farklı nedenlerden dolayı hayran olduğum birçok yazar var. Proust'a, Simone Weil ya da Montherlant'a hayran olunan nedenlerden dolayı hayran olunmaz. Burada adlarını verdiğim üç yazar dışında, kuşkusuz başka adlar da verebilirdim, ikisi hâlâ çağdaşımız mı? Kuşkusuz, çünkü ben Montherlant'ı az da olsa tanıdım ve Simone Weil ile karşılaşmış olabilirdim. Ne olursa olsun, her biri kendi tarzında, zamandan yakalarını sıyırlar. Montherlant'dan, küçümsediğinde her zaman çok doğru, kendisini savunmaya ya da düşüncesini açıklamaya çalıştığında zaman zaman cansıkıcı olan *Carnets*'yi tekrar tekrar okudum. *Les célibataires* (Bekarlar) ya da *Le chaos et la nuit* (Kaos ve Gece), bana göre gerçek başyapıtlardır. Bununla birlikte hayranlık uyandıran

sayfalar içeren *La rose de sable*'i, en azından iki kişinin başkaldıran Arap mahallesine sıkışıp kaldığının görüldüğü sayfaları eleştirmeyeceğim. Başkışının annesinin unutulmaz portresine karşın aynı kuşkuyu *Les gorçons* için de duyumsuyorum, çünkü yeniden işe yaramayan yer değiştirmeler ve özellikle yazarın sayfa kenarında dikkat çektiği boşluklar hoşuma gitmedi. Diyelim ki yazdıkları güzel ve geçerliydi, o zaman, korkulan ve yurtsever ya da cinsel çekinceleri dikkate almadan onları korumalı; bu parçalar değersizse, o zaman eksikliği söylemek niye. Zamanla bozulan bir yazıdan daha heyecan verici bir şey olamaz, şurada burada üzerinde düşünülebilecek eksik sayfalar vardır ve bu tür etkiler isteyerek uyandırılmaz.

— *Montherlant dışında, hiçbiri yaşamıyor mu?*

— Caillois'nın yapıtlarına hayranım; Ionesco'nun bazı oyunlarına, Cioran'ın bazı vecizelerine de hayranım, ancak çağdaşlarımı adım adım izleyecek kadar zamanım yok. Bununla birlikte, bana ulaşan yığınla Fransız şiir ve romanında dikkatimi çeken şey, son

derece öznel olmaları, düşlerle, karabasanlarla, sıklıkla sıradan düşlerle zaman zaman da kişisel çorak çöllerle sınırlı kalmalarıdır. Hatta günümüzle ilgili olarak sundukları imge, sıklıkla yaşadığımız döneme artık uygun değilmiş gibi geliyor.

— *Örnek vermiyorsunuz. Klasisizminiz, biçeminiz, esininiz sizi daha çok XIX. yüzyılın yazarlarına mı yakınlaştırıyor?*

— Hangilerinden söz ediyoruz, Stendhal'den ya da Balzac'dan, Renan'dan ya da Goncourt'lardan mı? Tamamen farklıdır. "Klasisizm" sözcüğüne gelince, hiçbir şey anlamadığımı itiraf ediyorum. Klasisizmle bir yazarın kötü bir biçemde ya da gereksiz cambazlıklarla dolu yazmadığı ifade edilmek isteniyorsa, bunu söyleyelim. Ancak bana her şeyden önce eğitimle ilgiliymiş gibi görünen bu ifade, değerli varsayılan ve insanların okumadığı tüm yazarlara birinci sınıf bir cenaze töreni sunuyor gibi geliyor. Esiminin zaten hangi açıdan klasiklerin karşıtı XIX. yüzyıl yazarlarınıninkine benzediğini de pek iyi anlamıyorum. *Souvenirs pieux* ve *Archives du nord* söz konusuysa, elbette ki, XIX. yüzyıl bu kitapların konusudur. Ancak *Hadrien*, tam olarak ancak 1945 yılından sonra yazılabilirdi ve *L'oeuvre au noir* (Zenon) ise yirmi yıl sonra. Bunu söylerken, farkına varmamı sağladınız, çoğunluğu Fransız olmayan, her ne kadar aralarından en büyüklerinden biri elbette ki Hugo ise de, XIX. yüzyıl yazarlarının bazılarını hayranım. Bir Tolstoy, bir Ibsen, bir Dostoyevski, bir Nietzsche¹ (ve tümü de kuşkusuz birbirlerinden farklıdır) coşku ve gönül yüceliğindeki inanılmaz zenginlikleriyle şaşırtırlar. Her zaman bize söylediklerinden çok daha fazlasını söyleyebilecekleri düşüncesi uyanır. Başkaldıran güçleri onları ölümsüz öncüler yapar.

— *Sizin durumunuz tamamen farklı.*

— Ben tam aksini düşünüyorum. İlgilendiğim ve beni sar-san sorunlar Fransa'da hala yalnızca bir azınlığı ilgilendiriyor,

ancak gitgide gelecekte kendilerini kabul ettirecekler. Fransa'da bize geçerli ya da yeni olarak sunulan düşünbilimlerin uzlaşımsal ve eskimiş yanı benî zaman zaman şaşırtıyor. İnsanı bir karınca yuvasının sakinine çeviren, gelecek tüm savaşları, hava ve su kirliliği nedeniyle gezegenin ölümünü, dünya ve bizim aramızdaki yaşam dengesini bozan hayvan türlerinin ölümünü, her birimizin kendiyi ve Tanrıyla (her insanın bu sözcüğe verdiği anlam ne olursa olsun) yüzleşmesini, bilimin yeni ve derin yönelimlerini hazırlayan nüfus patlaması, her şeyi ilgilendiren bu sorunlardan hiç biri Fransa'da yazını ilgilendirmeyen ve ne mutlu ki, bunlarla ilgilenenler yazın adamları değildir². Bugün kendisini bu şekilde ileri süren öncü yarının artçısı olacaktır.

— *Tüm bu sorulara hangi yanıtları vereceksiniz?*

— Tüm sorulara ilk yanıt onları sormaktır. Bu sorunlara duyarlı olarak, belki de dünyayı kurtarmayacağız, ancak en azından kötülüğe katkıda bulunmayacağız. “Kurtarmak” zavallı bir sözcük, daha çok şöyle diyelim, dünyayı belki yeniden oluşturmayacağız, en azından biz, dünyanın ne de olsa küçük bir parçasıyız; her birimiz dünya üzerinde sahip olduğumuzu imgelediğimizden daha fazla güce sahibiz. İnsan tek başına kurtulamaz. Hristiyanlık bireysel kurtuluş üzerinde çok ısrar etti ve haklıydı, bu anlamda, “kurtulmuş her ruh” herkes için bir kazançtır, ancak gerçekte azizlerde asla olmayan bir tür ruhsal bencilliğin yanlış izlenimini yarattı. *Rendre à César'da Chica* baba, “sokakta yaşlı sağır bir kadın, kör bir dilenci oldukça, sokakta semeri altında irinli bir eşek, dolaşan aç bir köpek oldukça, bilin ki Tanrı dinginliğinde uykuya dalamam” der.

-
1. Nietzsche kötüye kullanıldı: Bu büyüklüğünü bilmezden gelmek için bir neden değildir.
 2. Caillois ve elbette ki şu an düşüncemin üzerlerinde yoğunlaşmadığı diğer birkaç yazar –Etiemble'i nasıl unutturuz– hoş istisnalar olarak kalıyor gibiler.

— *Eskisinde daha mı kötümsersiniz?*

— Kötümserlik ve iyimserlik, hâlâ yadsıdığım iki sözcük. Gözleri açık tutmak söz konusudur. Bir hastanın kan ve dışkı tahlilini yapan doktor, ateşini ölçer ve tansiyonuna bakar, ne iyimser ne de kötümserdir. Verilerden hareketle elinden geleni yapar. Ancak, bu sefil sözcüğü kullanmak gerekiyorsa, insan kitlesinin binlerce yıldan bu yana az değiştiğini gözlemledi-gimde, kendimi kötümser duyumsuyorum. En büyük düzeltimciler genel olarak insanı değiştirmenin bu yarı olanaksızlığıyla karşı karşıya kaldılar ve verdikleri ders genellikle kendilerinden sonra kayboldu.

— *İsa'nın ki de mi?*

— İsa, yalnızca tohumun çok küçük bir parçasının iyi toprağa düştüğünü biliyordu.

— *O halde, bunun çözümü yok mu?*

— Yalnızca heyecan verici oldukları oranda da kısmi olan çözümler görüyorum. Zaten Aziz François, aziz Bernard, üstat Eckhart da kısmi çözümlerden yanaydılar. Calcutta sokaklarında ölenleri toplayan Teresa Ana, New York sokaklarında aylakları toplayan Dorothy Day ve grubu, aşağı tabakayla sık sık görüşen Gandhi kısmi çözümler sunarlar. Çağdaş ya da insanî hakların en küçük savunucusu aynı durumdadır. Aynı şekilde, yiyecek satan büyük dükkânlar tarafından satışa sunulan hileli ürünlere karşı savaşım başlatan bir Ralph Nader'i; büyük çevrebilimsel tehlike üzerine dikkat çektiği için hakarete uğrayan Rachel Carson'u; gebeliği önlemede elebaşı olmanın hakaretlerine katlanan Marguerite Sanger'i; Fransa'da, mezbahalarda hayvanlara uygulanan vahşete karşı savaşan ve dostu olmaktan onur duyduğum Bayan Gilardoni'yi düşünüyorum. Çabalarının boşuna olduğunu söylenemez. Ancak, düzeltimciler ölüp gidiyorlar, yeni bir animatörün gelişine kadar başlangıçtaki coşkuda bir şeyler ölüyor, hatta kötülük bu arada tam bir tepkisizlikle artıyor.

— *Reformcuların yazdıkları her zaman kalır.*

— Okunmaları koşuluyla... Ancak şunu da anımsayalım ki, karanlık azizlerin ve sıradan kahramanların büyük çoğunluğu yazmazlar. Aynı şey ünlüler için de geçerlidir. İsa'nın eğitimini ve Bouddha'nınkini ancak yandaşlarının yazdıklarından öğreniyoruz. Çevremizdeki çok sayıda alınganı incitmemek için İsa'dan uzaklaşalım. Tanrıların önemini her zaman yadsıyan ve "özgür insan "durumunda kendisini onlardan üstün duyumsayan Buddha'yı ele alalım. Yandaşları onu sonunda Tanrı yaptılar. Efsanesinin bize Platon'un ilk yazılarını okurken "bu genç adam bana ne kadar da çok şey söyletiyor!..." diyen Socrates'ı düşünelim. Bununla birlikte bir şeyler kalır. Budizm'in Mahayana kolunun bazı öğeleri hayranlık uyandırıcıdır ve ilk Platon okumalarını asla unutmayan bu sayısız yeniyetme arasında sayılırım.

— *Peki, François d'Assise'in verdiği dersin bugün hâlâ anlaşıldığını düşünüyor musunuz?*

— Her zamankinden daha çok ve çok sayıda insan onu biliyor. François d'Assise hepimizin ustasıdır, *Cantique des créatures*'ün François'ı, giysilerini zengin kumaş satıcısı babasının başına atan, aramızdan bazılarının sevmeyi yeniden öğrenmesi gibi, fakirliği fakirlik olduğu için seven kişi. François'nin tensel heyecanlarını yenmek için dikenlerde çıplak yuvarlandığını da anımsayalım, bu çoğumuzun yapmayı kabul etmeyeceği bir şey. Ancak ben onu anlıyorum: Teni konusunda da özgür olmak istiyordu.

— *Ondan sonra, ona eş değer kimi görüyorsunuz?*

— Size daha önce çok sayıda büyük ad sıraladım. Hayran olunmaya ve sevmeye değer olmanın bu sürekli etkisi, bazı insanların aşkınlığa olan bu yarı içgüdüsel tepisi avutur ve yatıştırır; eğer isterseniz, bu iyimserlik yanımızdır. Ancak birkaç ışın bütün gece aydınlatmaz ve birkaç dalga tüm okyanusu

kaldırmaz. Eğer isterseniz, bir çiçeğe ya da güzel bir ekmek parçasına baktığımız her defasında iyimserizdir ve ekmeği bozan ve çiçekleri öldürenlere baktığımız her defasında da kötümserizdir.

— *Politikada, solcuyu, benzerlerini yetkinleştirilebilir olarak görmeyen sağcının aksine, gelişmeye inandığı için iyimser olarak kabul etme eğilimi vardır.*

— Solcu, ilkesine uygun olarak, herhangi bir gelişmeye değil, kesin bir gelişmeye olan inanını ortaya koyar, bu daha önemlidir ve onu İsa'nın ikinci kez geleceğine, *parousie*'ye inanan ilk zamanlardaki Hristiyan'a benzetir. Teknolojik gelişmelerin şimdiye kadar korkunç şanssızlıklara eşlik ettiği çağımızda, bu kömürçünün inanı olacaktır. Ancak, ne pahasına olursa olsun iyimser olan solcu, gelişmeyi de düşleyen ya da en azından onu evvelsi gün düşleyen sağcı kapitalistten hangi yönden farklıdır? Bir *süpermarkete* her gittiğimde, çok ender giderim, kendimi Rusya'da duyumsuyorum. Yukarıdan dayatılan aynı yiyecek, nereye giderseniz aynı şey, Devlet kurumlarında bulundurulmak yerine büyük mağazalar tarafından dayatılıyor. Amerika Birleşik Devletleri, bir anlamda, SSCB'i kadar bütüncüldür: Bir ülkede başka bir ülkede olduğu gibi, başka yerlerdeki gibi, gelişme (yani insanın anlık rahatının gelişmesi) ya da şimdiki durumun korunması git gide karmaşılaşan ve git gide kırılan yapıya bağlıdır. 1900 lü yılların burjuvasının biraz dingin insancılığı gibi, sürekli gelişme dünün düşüdür. İnsanlık durumunu olduğu gibi sevmeyi yeniden öğrenmek, sınırlarını ve tehlikelerini kabul etmek, nesnelerle yakın ilişki kurmaktan kurtulmak, parti, ülke, sınıf, din inaklarımızdan vazgeçmek gerekir, tümü de uzlaşmaz ve o halde ölümlüdürler. Hamur yoğurduğumda, buğdayı yetiştiren insanları düşünürüm, yapay olarak fiyatını yükselten fırsatçıları, niteliğini bozan teknokratları düşünürüm – yeni teknikler bir kötülük olduğu için değil de, kötülüklerden biri olan açgözlülüğün hizmetinde oldukları ve çoğunluk yalnızca büyük ve her zaman gücül tehlikelerle dolu

güç yoğunlaşmaları yardımıyla çalışabildiği için. Ekmeği olmayan ve çok ekmeği olan insanları düşünürüm, bitkileri büyüten toprağı ve güneşi düşünürüm. Kendimi hem ülkücü hem de özbekçi duyumsuyorum. Sözde ülkücü ne ekmeği ne de ekmeğin fiyatını görür ve özbekçi, garip bir çelişkiyle, “özbek” adını verdiğimiz bu engin ve kutsal şeyin ne anlama geldiğini bilmez.

— *Sizinle uyum içinde olmak için, insanların çoğunluğunun anlayışını değiştirmek gerekecek.*

— Bu olanaksız olsa da, denemek gerekir. Bhagavad-Gita’da, Krishna’nın Arjuna’a: “Kavgalar, sanki kavga bir şeye yararmış gibi; çalışma sanki çalışma bir şeye yararmış gibi.” dediğı bu bölüm vardır. Guillaume d’Orange’ın şu özlü sözünü siz bizden daha iyi bilirsiniz: “Başlamak için ümit etmek gerekmez.”

24.Bölüm

Tanrı Öldüğünde Aziz Olmak

MATTHIEU GALEY — *Sizi harfi harfine izlemek insanlardan aziz olmalarını istemeye götürüyor.*

MARGUERITE YOURCENAR — Size Fransız yazınının en güzel tümcelerinden biriyle yanıt vereceğim. Sıkı durun, tümce Léon Bloy'a ait. "Yalnızca bir mutsuzluk vardır, o da aziz olmaktır." Sözcük korkutuyor; çok haksınız. XIV. yüzyılda Flandre'a, Hayranlık Uyandırıcı Ruysbroeck'e giden ve ona "biz aziz olmak istiyoruz, ancak nasıl olacağımızı bilmiyoruz" diyen üç çömezi anımsatmama izin verin. Ruysbroeck, derin derin düşünür ve kuşkusuz başını kaşıyarak yanıt verir: "Aziz olmak istediğiniz kadar azizsiniz" (*Vos estis tam sancti sicut vultis*). Nasıl ki daha zeki ve olduğumuzdan daha güzel olmak belirli bir noktaya kadar elimizdeyse, daha aziz olmak, yani olduğumuzdan daha iyi olmak da elimizdedir.

— *Peki, siz bu azizlik düzeyine ulaştınız mı?*

— Çok isterdim, çünkü kendini mükemmelleştirmek yaşamın temel amacıdır. Ancak dikkatim dağılıyor ya irade ya durgunluk ya da hiç kimsenin yoksun olmadığı budalalık kazanıyor. Her an olmam gerektiği gibi değilim. Sıklıkla, elimden gelenden daha iyisini yağabileceğim halde, elimden geleni yapıyorum.

— *Bu bazı tehlikeler içeren bir çile biçimi. Bu kötüye kullanılabilir bir tür güç sağlamalı.*

— Gerçekte öyle ve bu yüzden Budizm bilgeliği ve Hristiyan bilgeliği sürekli olarak ilklerden biri, ancak çilenin çok ikincil ve çok önemsenmeyen sonucu olan bu “güç” türüne karşı uyarırlar. Terimin geniş anlamında, bu büyü ve din arasındaki engin farkın ta kendisidir. Büyü engellemek ister; gerçek din coşkuya ve sevgiye güvenir. Aynı uyarılar zaten sık sık büyüye yönelen antik simyada da vardı. Simya işinin üç aşamasını anımsayın: Vazgeçme ve yıkım olan yakma aşaması; yararlılık ve hizmet olan aklaştırma aşaması; yüce güçlerin operatörde ortaya çıkması olan eritme aşaması. Simyacılar durmadan “kırmızının filizlenmesini görmekten sakının” diye yineler dururlar. Başka bir bağlamda, Hadrianus’un mutlu, güçlü, yararlı olduğu, sevildiği ve kendisini büyük anlarda kendi başarısının bir tür sarhoşluğuna, küçük anlarda ise bir tür iyilikseverliğe ya da hatta boşluğa bıraktığı yaşam evresinde göstermeye çalıştığım şey budur. Antinous’un ölümü de o ana rastlar ve o an Antinous’un uğruna yaşamını feda ettiği insan belirli bir süre için ondan açıkça daha aşağı bir konumdadır. Bu nedenle ona geçmişe dayanarak şöyle dedirttim: “Bilge olsaydım, ölünceye kadar mutlu olurum.” Zira, bizi gücü kötüye kullanmaktan koruyan bilgeliktir.

— *Ancak, bilgi düzeninde eğilimler de yok mudur?*

— Sonuçta bilgiyi kötüye kullanmaya ve acemi büyücü rolü oynamaya denk eğilim vardır. Zaten parasal ve etik planda modern denen insanın yaptığı budur. Düşünbilimlerin çoğunluğunun yandaşlarına bir görev olarak verdikleri saflık eğilimi vardır. Fanatizm eğilimi vardır ve onu izleyen ve tarihi kateden tüm yığı: Özellikle bu eğilim çok güçlü olmuştur, bunu özellikle söylemek gerekir, tek Tanrı’nın gerçeğini kabul etmeye inandırılmış Müslümanlarda ve Hristiyanlarda ve durum uygun olduğunda, “Kitabın” diğer halkı olan Yahudilerde güçlü olmuştur

ya da hâlâ çok güçlüdür. Kısacası, günümüzün tüm laik bağınazlıklarında yoğundur. Yalnızca bir gerçeği, bir Tanrıyı ya da Tanrı'nın bir yokluğunu elde bulundurmamak her zaman tehlikelidir.

Nihayet sahtekârlık ve yalan eğilimi vardır. İncil'de, İsa tarafından lanetlenmiş meyvesiz incir ağacıyla ilgili bölümü sevmediğimi itiraf ediyorum. İsa, ağacın yanından yeniden geçtiğinde, ağacın yapraklarını döktüğünü daha sonra yandaşlarına gösterir. İsa burada bana öyle geliyor ki, değneğiyle yaprakları açtıran ya da soldurtan büyücü gibi davranır. Umanım bu bölüm düzmecedir.

— *Aşkın aynı zamanda bir egemenlik biçimi olduğunu kabul ediyor musunuz?*

— Evet, yazık ki, birçok durumda böyledir, aksi takdirde kıskançlık bu kadar yaygın bir içgüdü olmayacaktı. Bir insana üzerinde egemenlik kurularak sahip olunduğuna inanılıyor. Kuşkusuz, “aşk sabırlıdır; aşk iyidir”, övünmez; kibirlenmez; kendi çıkarını düşünmez; gücenmez; kötülüğe inanmaz” denilen aşk, gerçek aşk değildir. Sorun şu ki, görgü kurallarına saygıdan ya da utanma duygusuyla, sıklıkla aşkta gerçek duyguları ifade edemeyiz, kuşkusuz bunun da yeri vardır, ancak bu aşk değildir ya da en azından gerçek anlamda aşk değildir.

— *Mucizelere dönelim, İsa da suyun üzerinde yürüdü.*

— Bu hoş bir öyküdür: O yüce insanı dalgalar üzerinde tehlikedeki kayığa doğru ilerlerken düşlemeyi severiz. Bu bir merhamet mucizesidir, çünkü Pierre ve birkaç kişiyi kurtarmak söz konusudur. Ancak aylaklar ondan bir mucize göstermesini istediklerinde, İsa da, tıpkı Buda'nın, ırmağı, on yıllık uzun bir çıraklıktan sonra, karşıya su üzerinde yürüyerek geçmeyi öğrenmekle övünen sofuyla alay etmesi gibi, karşıya kayıkla geçenden yardım istemek daha kolay olduğunda, usdışı şeyleri yadsır.

Ancak bu güzel öyküler bana bir başka öyküyü anımsatıyor: Öğüt veren öyküler olduklarında da onları çok sevdiğimi bilirsiniz. Tolstoy'un, kuzey kıyı boyunca Arkhangelsk yönündeki manastırları teftiş etmeye giden Ortodoks Piskoposla ilgili anlatısını anımsıyor musunuz? Köhne bir manastırın önünde karaya çıkar, buradaki keşişler o kadar bilgisizdirler ki, *Pater'i** bile bilmezler. Piskopos sabırla orada, onlara *Pater'i* öğretmek için birkaç gün kalır. Daha sonra sahile iner, kıydan birkaç fersah uzaklaştığında, bir de ne görsün? Üç keşiş dalgalar üzerinde koşarak geliyorlar. Piskopos eğilir, biraz rengi atarak, küpeştenin üzerinde, onlara şöyle der: "Neden geldiniz? –Bizi bağışlayın, der keşişler, ancak bize öğrettiğiniz duayı şimdiden unuttuk– şu anki durumunuzda siz yeterince dua biliyorsunuz," diye yanıt verir Piskopos. Kardeşlerim, evinize dönün." Biraz karşı-entelektüalizm anlamında gelişmesine karşın, bu güzel bir öyküdür. Saf insanların doğal ve doğaüstü yeteneklerini göz önüne alır.

— *Bu keşişler inanıyorlardı. Ancak bana öyle geliyor ki, toplumumuzda Tanrı gitgide yok oluyor. Tanrı öldüğünde, nasıl aziz olunur?*

— Hangi Tanrıdan söz edildiğini bilmek söz konusudur. Fransa'da ve zaten başka yerlerde de, popüler dinsel eğitim (ya da laik eğitim, laik eğitim yalnızca diğerinin karşıtı olduğu ve ona göre tanımlandığı ölçüde) Tanrı konusunda antropomorfik ve genel bir anlayış sunar; insanlar kendilerini çözülemez karışıklıklar içinde buldular. Onlara, Noel Baba'yı ya da Fouettard Babayı Tanrı imgesinin üzerine çıkarmaları asla öğretilmedi, bu iki imge de bunu yapmak için yeterli değildir. Bu yapmacıksız imgeleri ya da daha soyut, ancak aynı modeller üzerine kurulmuş inakları, Adalet ve Kutsal İyilik gibi, yineleyerek Tanrının öldüğü kanısına vardılar.

Bu Spinoza için, Üstat Eckhart için ortaya çıkan bir sorun

* "Pater noster" sözcükleriyle başlayan bir Latince dua. (Türkçeye çev.n.)

değildir; onların gözünde Tanrı, adeta yüce özdür. Bir Saint Augustin için de sorun olduğunu sanmıyorum. Bizim içimizde en derinlerde, zayıflıklarımızdan ve kusurlarımızdan en uzak noktada olan şeye Tanrı adını veriyorum. Ebedi Varlığın öldüğünü hiç te düşünmüyorum, sayısız biçimde nasıl adlandırmayı seçersek seçelim, Eckhart için olduğu gibi toprak, yani kuşkusuz ana kıtamız ya da Zende olduğu gibi Boşluk, yani, kuşkusuz mutlak ve anı olan. Ölen, insanın Tanrıya verdiği her zaman sınırlı kalan biçimlerdir.

— *Eskilerin de, onların da, Tanrı anlayışında bu antropomorfizm sorunları olmalıydı.*

— Kendi tarzlarında evet; antik din, zamanın toplumunun aşklarının düzeyine inmiş tanrıların hoşça giden serüvenlerini çağrıştıran şair ve yergi yazarlarından elbette çok çekmiştir; bu değişik biçimler altında çoğalmış evlenmelerin bir zamanlar kosmik ve kutsal bir karaktere sahip olduklarını artık anlamıyorlardı bile.

Erkenden, törelciler Apollon'a atfedilen herhangi bir vahşi intikam eyleminden ya da Hermes'e atfedilen herhangi bir hırsızlıktan yakınırılar. Ancak unutmayalım ki, antik tanrılar öncelikle dünyayı yöneten karşıt güçler olarak duyumsandılar, rüzgâr, kayalar ve dalgalar kadar iyi ya da kötü niyetlidirler.

Yavaş yavaş, felsefeciler çoktanrıçılıklarını simgesel ve Zeus'un yüce varsayılan figürüne bağladıkça, evrenin her zaman adaleti sağlamayan bir efendisine karşı protestolar yükselir. Prometheus'un birçok öykünmecileri oldu. Ancak bütün içinde, sorun bugünküyle aynı değildi. Antikite'nin düşünürleri tanrılarının ölümlü olduğunu biliyorlardı, çünkü evrenlerinin ölümlü olduğunu biliyorlardı. Antik ve doğu uygarlıkları, olayların çevrimine, birbirini izleyen kutsal ve insan kuşaklarına, durağan olanın ortasında değişime bizden daha duyarlıydılar. Tanrı'sından bir kale ve kişisel ölümsüzlükten de zamana karşı bir sur yapmak isteyen hemen hemen yalnızca Batı insanı vardır.

— *Ancak, ölümlü oldukları bilinen tanrılara nasıl inanabiliriz?*

— Peki, bir gün ölmesi gereken birinin varlığına nasıl inanabiliriz? Varlıkların şeklinin ve bireyselliğinin bu yok oluşunu kabul ediyoruz. Şimdilik varlar ve seviliyorlar.

La couronne et la lyre'in önsözünde, Yunan dini konusunda birkaç sözcük söylemeye çalıştığım da, tanrılarla ilgili yazınsal ve felsefi metinlerin yalnızca kültürlü sınıflardan geldiğini ve yine yalnızca onlar tarafından okunduğunu fark ettim. Halk din-darlığı, antik dünyanın sonuna kadar, kuşkusuz her zaman olduğu gibi kaldı. Inananlar topluluğu tanrılarına yakarmaya devam ettiler, öyle ki Hristiyan Ortaçağın gelenekçiliğinde bile yaşamda kaldılar.

— *O halde, popüler imgelemde, bir dinden diğerine geçiş tam olarak nasıl gerçekleşti?*

— Önce, eski dünyadan çok şey yenisinde de devam etti. Panaghia'ya, Toute-Sainte'e, Demeter'e yakarıldığı gibi, aynı yerlerde yakarıldı. Sainte-Sophie, Parthenon gibi, kutsal bilgeliğin tapınağıdır.

Diğer yandan, tüm karışık dönemlerdeki gibi (örneğin, bizimki gibi), geleneksel, katılaşmış dinler, artık yeterli değildi: Isis, Serapis, Mithra ve kutsallaştırılmış imparatorlar, yardım ümit edilen Kurtarıcılar oluyordu. İngiltere'ye Mithra'nın tapınaklarının yıkıntılarında düş kurmaya, Bavai'nin antik küçük yontuları arasında, Fransa'nın kuzeyinde Isis'ler bulmaya gidilebilir. Tüm bunlar ve İsa arasında kuşkular yaşandı. Bir gün geldi ve dünya kendisini Hristiyan buldu, çünkü Hristiyanlık resmileşmişti, çok güçlüydü, kendisinin olmayan kültlerin celladı olmuştu; deyim yerindeyse modaydı, ve de çünkü bazıları alçakgönüllülükle İsa'ya inanıyorlardı.. Şairler arasında, öyle görünüyor ki, hiç kimse, IV. yüzyılda İskenderiyeli kendi halinde bir gramerci olan Palladas dışında, bugün bize dünyanın sıradan bir dönüşümü gibi görünen şeyden dolayı fazla heyecana kapılmadı.

— *Hristiyanlığın toplumları için oluşturduğu tehlikeyi görmediler mi?*

— Hayır, çünkü toplumları da bozulmaya başlıyordu. Diğer yandan, païen gelenek, Hristiyan inaklarındaki inanla yan yana, Bizanslı kültürlü sınıfta yüzyıllarca devam etti, kuşkusuz, Hristiyanlığın, resmî çıkışından, söyleminden çok önce, uzun süre neyse ol oldu: Zaman zaman, bununla birlikte bir farklılık sezilenir. Sevdiği kadını boyun eğdiğine inandırmak için, Justinien döneminde yaşayan örnek bir Hristiyan olan şair Paul le Silentiaire, ona öylesine tutkundur ki, bir yabancıнын, bir komşunun, eşinin, ya da bir papazın onları sarmaş dolaş yakalamasının kendisine viz geleceğini açıklar. Burada çoktan eskilerin bilmediği Hristiyan ya da post-Hristiyan bir meydan okuma ögesi vardır.

— *Bizim uygarlığımızda, onunla karşılaşılabilecek tehlikeler hangileridir?*

— Bizi tehdit eden tehlikeler dolaysızdır, fizikseldir ve düşünbilimsel çatışmaları kaçınılmaz olarak sifra indirger. İnsan yaşamda kalırsa, bu kesin değildir, post-endüstriyel bir toplum, yani artık yalnızca post-kapitalist ve post-komünist toplumlar tarafından kullanılan teknikler kullanılarak, düşlenebilecektir. Bunu her zaman düşleyebiliriz. Ancak dünyada her yerde harekete geçen yarı sismik devinimler altın çağ düşünce çok uygun değıllerdir. Bir kuşakta olup bitecekleri nasıl sezinleyebiliriz...

— *Siz bunu hiç sezinlemediniz mi?*

— Bunu kimse sezinleyemez, çünkü içinde yaşadığı an herkesi kör eder. Yaşamın olduğu gibi sürüp gideceğı ya da tersine döneceğı imgelenir, bu neredeyse dar kafalılıktır, oysa olaylar kalmatlarını henüz görmediğimiz dolambaçlı yollar izlerler. Lucien Febvre, hiç kimsenin, kırk yıllık bir süre geçtiğinde,

I. François'nın dönemindeki şen şakrak, serüvenci, ölçülü dindar, varlığın değerine ve iyiliğine inanan, zaman zaman da kösnül ve etik değerleri hiçe sayan Fransızlar ve III. Henri dönemindeki, din savaşlarıyla coşmuş, kibar, taşkın, ahlaksızlıkta olduğu kadar dindarlıkta da aşırıya kaçan Fransızlar arasındaki farkı imgelemiş olamayacağına dikkat çeker. Yine Ligne prensinin Avrupası ve Louis-Philippe'inki, Néron'un Roması ve Marcus Aurelius'unkini karşı karşıya getirebiliriz. Yalnızca her şey değişmekle kalmamış, değişimler en akli başında insanların imgelemediği bir anlamda yapılmıştır. 1968 Parisi'nin duvarlarında sergilendiğini gördüğümüz yazılar anlamlarını on yılda çoktan kaybettiler. Trenle herhangi bir yere giden ve yollar-da çaba harcayan turist, benzin krizinin yaşam "düzeyini" tehdit edeceğinden ve dünyanın ekonomik dengesini bozacağından habersizdi. Bugün yalnızca birkaç bilgin asit yüklü yağmurlarla ve ozonun azalmasıyla ilgilenir. Dramın gerçek öğeleri oyuncuların gözünden kaçır.

— *Bu bekli de basit bir eğitim sorunu.*

—Evet, ancak sorun karmaşık ve büyük. Size çevremde işlediği şekliyle, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki eğitimden söz edeceğim. Başka yerlerde yüzeysel olarak gördüğüm şeyler, beni burada her şeyin daha iyi gitmediğine inandırıyor. Amerikan Devleti, yalnızca "herkes için eğitim" in lehine harcanmış milyonların sahtekârlığı altına gizlenmiş okumaz-yazmazlıkla ilgilenmeye başlar. Çocuklar, kuşkusuz, okulda bir şeyler öğrenirler; ancak, psikolojik bir hazırlık olmadığı için, bu şeyler yerine oturmaz. Okuluna otobüsle giden, televizyon seyretmekten şaşkına dönen Amerikalı çocuğun, nesnelerle yakınlığı yoktur. Okuldan eve getirdiği büyük kitaplar ve onları yorumlama kapasitesi arasında büyük bir tutarsızlık vardır. Muhteşem bir atlası olan yedi yaşında bir çocuk tanıyorum, ancak ona "bir ırmağın ne olduğunu biliyor musun, ırmak gördün mü?" diye sorulduğunda, buradan Florida'ya birçok kez yolculuk yapmış

olmasına karşın, hayır diye yanıt verir. “Ancak her gün Penobscot köprüsünden geçiyorsun. – Ah! Evet, bir köprüden geçiyorum.” Köprü ve ırmak arasında ilişki kurmaz. Bahçede, bir çocuğa, bankta, güney tarafa oturması söylendiğinde, size güneyin nerede olduğunu sorduğunu sık sık gözlemledim. İzcilerin çoğunluğu pusulasız yön bulamazlar, oysa eskiden, herhangi bir köylü çocuğu bu işi kolayca yapardı.

— *Bu biraz özel bir durum.*

— Tam aksine çok sıradan bir durum. Aritmetik için de durum aynıdır. Bahçede çalışan kaç yeniyetme daha az para almayı işin içine kesrin girdiği bir hesaba tercih eder (“diyelim ki yalnızca iki saat çalıştım”). Bu özellikle, saate bağlı bir hesap söz konusu olduğunda doğrudur; şaşırırlar, çünkü bir saat on beşe, yirmiye ya da otuza bölünen altmış dakikadır, oysa dolar kesirleri onluklar üzerine kurulur. Coğrafya için de aynı şey söz konusudur. Harita üzerinde yaklaşık olarak bile bu iki ülkeyi bulamayan kaç yeniyetme ya da yetişkinin Kore ya da Vietnam savaşlarına ilgi duyduğunu gördüm? Yanımda çalışan yirmi yedi yaşında, canlı, zeki genç bir kadın, Guatemala’nın Güney denizlerinde, Viyana’nın ise İsviçre’nin başkenti olduğunu sanıyor. Bana “bu çok mu önemli?” diyeceksiniz. Kuşkusuz değil, ancak, bu kişilerin ülke için sonuçları ağır kararlar alacak insanları seçecekleri düşünüldüğünde, insanın içini korku kaplıyor. Şunun da hemen farkına varıyoruz ki, televizyon ekranında sürekli olarak gördükleri resimler, onlara hiçbir şey öğretmeden, gözlerinin önünden akıp gidiyor.

— *Bu durumda kınadığınız demokrasinin ilkesidir.*

— Bütüncül rejimlerde olduğu gibi, şu an demokrasiler de hüküm süren bilgisizliği kınıyorum. Bu bilgisizlik öylesine güçlü ve sıklıkla da öylesine tamdır ki, rejim tarafından değilse, dizge tarafından istendiği söylenebilir. Bir çocuğun eğitiminin ne ola-

bileceğini sık sık düşündüm. Çocuğa evrende bir gezegen üzerinde olduğunu, ileride kaynaklarını kullanması gerekeceğini, havaya, suya, yaşayan tüm varlıklara bağlı olduğunu ve en küçük hatanın ya da en küçük şiddetin her şeyi yıkma riski olduğunu öğretecek temel ve çok basit bilgiler gerekeceğini düşünüyorum. İnsanların, başka savaşımlara yol açmaktan öteye gitmeyen savaşlarda birbirlerini öldürdüklerini, her ülkenin, kendi tarihini gururunu okşayacak şekilde yalanlarla süslediğini öğrenecektir. Kendisini önceki atalara bağlı duyumsaması, onlara, idoller olarak tapınmadan, değer oldukları şekilde hayran olması için, şimdiden ya da varsayımlı gelecekte çok olmasa da yeterince geçmiş öğretilmelidir. Çocuk kitaplara ve çevresinde olup biten olaylara yabancı kalmamalıdır; bitkilerin adını bilmelidir; yaşambilim bahanesiyle, çocuklara ve genç yeniyetmelere dayatılmış iğrenç canlı hayvan kesmelere girişmeksizin, hayvanları tanıyacaktır; yaralılara ilk yardım yapmayı öğrenmelidir; Cinsel eğitimi, bir doğumda hazır bulunmayı, zihinsel eğitimi ciddi hastalara ve ölümlere bakmayı kapsamalıdır. Ona basit etik kavramlar verilmelidir, çünkü onlar olmadan toplum içinde yaşaması olanaksızdır. Bu, temel ve orta düzey okulların bu ülkede vermeye artık cesaret etmediği eğitimidir. Din konusunda, ona hiçbir uygulama ya da hiçbir inak dayatılmamalıdır. Ancak ona, saygı uyandırmak ve önceden bazı iğrenç önyargıları yıkmak için, dünyadaki tüm büyük dinler hakkında, özellikle de yaşadığı ülkedekilerle ilgili bir şeyler söylenmelidir. Çalışma yararlı olduğunda, çalışmayı sevmesi, reklâm sahtekârlığına kapılmaması öğretilmelidir ve bu konuda da, az çok yabancı özdekler karıştırılmış şekerlemeleri öven, dış çürüklerini ve gelecek diyabetleri hazırlayan reklâmdan başlanmalıdır. Çocuklarla, küçük yaşta, gerçekten önemli şeylerden söz etmenin kuşkusuz bir yolu vardır.

— *Bunun evrensel bir eğitim olması gerekecek.*

— Size ütöpik gelebilir ve şu anki koşullarda da öyle, ancak ütöpik olan şey zorunlu olarak olanaksız değildir. Bu ilk kez

insani bir eğitim olacaktır. En azından, zıt yönde saplanıp kalmak yerine, o yöne yönelmek denenebilecektir.

— *Bu her ulusçuluğu, hatta tüm etnik grupları da yıkmak olacaktır.*

— Tüm ulusçuluklar için aman ne güzel! Ancak etnik gruplar vardır ve olaylar zincirinin bir parçasıdır ve bugün neredeyse her yerde oldukları gibi, haksızlığa uğramadıkça, saldırgan olmaları için bir neden yoktur. Etnik grupları yıkan dizgelerimizdir; yerini aldıklarını öne sürdükleri kolonilerin modeline göre kurulmuş, ancak onlar gibi, yaşadıkları ülkenin sınırlarını ve sıklıkla da dilleri görmezden gelen yeni Afrika Devletlerinin durumu budur. Amerika Birleşik Devletleri'nde, nüfusun bir bölümünün Meksikalı ya da Portorikolu olduğu bölgelerde derslerin İspanyolca okutulması için çaba harcamak gerekti, hala da gerekiyor. Fransa, Brütanya'dan Keltçe'yi ve Kuzeyde de Flamenkçe'yi kaldırmayı denedi (ailemin tarihini incelerken bunun farkına her zamankinde daha iyi vardım). Etnik grupları öldürenler devletlerdir.

— *O halde, bugün Fransa'da geliştiği biçimiyle bölgesel hareketlerden yana mısınız?*

— Elbette ki, eylemlerinde samimilerse ve ayrıca da eylemleri bir şövenlikle son bulmuyorsa.

— *Örneğin siz kendinizi Flaman duyumsuyor musunuz?*

— Flaman kökenlerimi ancak çok geç, *Archives du Nord*'u yazarken yeniden düşündüm. Evet, bu atalar üzerine inceleme yaparak, “yavaş flaman çevikliği” adını verdiğim şeyin bende biraz olduğunu itiraf ettiğime inandım. Ancak Flaman olduğum kadar da Fransız'ım ve babamın ailesinin yarısı (zaten pek önemli değil, bu konuda bir şeyler bildiğim kadarıyla) Béthune köken-

liydi ve asla Flamenkçe konuşmadılar. Annemin ailesi Belçikalı ve Valonyalı'ydı, tümü de Fransızca konuşuyordu. Kan ya da dile göre yapılan bu kimlik tespitlerinden daha önemlisi ve daha kanıtlanabilir olanı, benim kültür açısından Fransız olmamdır. Geri kalan her şey folklordur. Ancak Fransız kültürü, büyük ya da küçük tüm kültürler gibi, evrensel kültürün bir parçası olmayı yadsır yadsımaz, katılaşır ve zayıflar. Birçok ülkem olduğu gibi, birçok kültürüm var. Ben tümüne aidim.

25.Bölüm

İrkçılık

MATTHIEU GALEY — *Amerika'da yaşamak, sizi Amerika Birleşik Devletleri'ne özgü bir olguya, Siyahlar konusundaki, aynı zamanda da hemen hemen Nazilerin "kesin çözüm"lerinin kurbanı olan yerliler konusundaki ırkçılığa alıştırdı.*

MARGUERITE YOURCENAR — Bu fazlasıyla doğru. Amerika Birleşik Devletleri'ne gelmeyi düşünmeden yıllarca önce, bir gün bir arkadaş bana beş yüzlük bir amerikan parası gösterdi, sanıyorum o paralar tedavülden kalktı, zira uzun zamandır onlardan artık görmüyorum. Bir yüzde, bir yerlinin çekici yandan görünüşü; diğer yüzde de bir *Buffalo*'nun ki, bir mandanın ki vardı. Bana: "Bak, paralarının üzerine nasıl da yok ettikleri iki ırkın resmini koyuyorlar." dedi.

Artık, zengin ve kaba avcılarının kıtalararası trenlerin kapılarından bufalolara ateş ettiği çağda değiliz ve ulusal parklar birkaç bufalo sürüsünü koruyor. Yerli de bugün, XIX. yüzyılda payına düşen şiddetler ve insanlık dışı davranışlarla karşı karşıya değil; ancak yurdundaki madenleri işletmek ya da toprağında nükleer fabrikalar kurmak için can atan büyük endüstri şirketleri tarafından tehdit ediliyor.

Yalnızca, en fakirleri arasında yer alan Maine yerlilerini yakından tanıyorum; "çekingenlikleri" insanın yüreğini sızlatıyor. Sefaletin sonucu olarak alkolizm ve bilgisizlik ön plana çıkıyor.

Çünkü onlara sunulan okullar gereksinimlerine uyarlanmamış ve onları ikinci sınıf vatandaş konumuna yerleştiriyor. Özellikle düşük ücretler, tüm bunların sonucu olarak, onları toplumdışına itiyor ve gerçek bir aşağılık kompleksine sokuyor. Ancak onlar için verilen toplumsal hizmetleri ve çalışan özel kurumları anmamak haksızlık olacaktır. Beyaz ırktan zeki bir avukat, neredeyse tüm Maine Bölgesi'nin, sömürgecilerle yapılan eski anlaşmalara göre, yerlilere ait olduğunun yasal kanıtını bulmayı başardı. Mahkemelerin bu yeni kararından iyi şeyler çıkması olanaklıdır. Gerçekte, tüm kıta bir yerli kıtasıdır ve kan bağı olmaksızın, birkaç melezleştirme olsa da ve yeni sakinler üzerinde eski halkın görünür bir etkisi olmaksızın, bazı yerli davranışlarının kendilerini burada, yavaş yavaş, beyaz ırka ne derece kabul ettirdiğini görmek şaşırtıcıdır.

— *Bu konuda ne düşünüyorsunuz?*

— Sıklıkla vahşi bir stoacılığa kadar uzanan bir sabır sınavları eğilimini, aslında İskoçyalıların ve İrlandalıların beraberlerinde getirdikleri klan kavramını; neredeyse tüm özel yaşamı eleyen bir ortak yaşam eğilimini, eskiden tüm yerlilerin köydeki büyük “yatakhanelerinde” uyudukları gibi; doğanın bir anlamını ve bu adada sık sık birçok insanda, özellikle de yaşlılarda ve olgunluk çağındakilerde bulduğum doğa bilgisini. Varlığı insanların çoğunluğunun gözünden kaçan bir bitkiyi, bir hayvanı, bir kuşu tanımakta asla yanılmazlar. Genellikle, bu insanların yerli kanı taşıdığı söylenir. Hatta sanrılara yol açan uyuşturucu kullanımının bir yerli alışkanlığı olduğu konusunda kurgular yapılabilir. Ancak belki de her ülkede tüm bunların karşılığı bulunabilecektir, ilkel olarak kabul edilen teknikler bile en yeni tekniklerle bir arada bulunabilir.

— *Bu bölgede devam eden yerli gelenek görenekleri var mı?*

— Aynı yanıt onlar için de geçerlidir. *Halloween*, cadılar

bayramı, gerçekte geleneksel ölüler bayramıdır, aşağı yukarı her yerde, her ülkede, kutlandığı şekliyle, ürün hasadının ardından, toprak çıplak kaldığında, oralarda ölülerin ruhlarının kaldığına inanılır. Şekerleme toplamaya ya da zaman zaman şekerleme verilmediğinde de tehdit etmeye gelen çocuklar, birçok folklorda vardır. Bununla birlikte, ölü başı şeklinde ya da fantom görünümünde iç karartan ve kurşuni renkli maskelerin geçişi çok özel bir şey gibi geliyor ve tüm kıtada, Meksika ölüler bayramının düşünülmesine engel olunamaz.

— *Diğer ırkçılık, Siyahlara karşı olan, burada da var mı?*

— Bölgede az sayıda siyah olmasına karşın, var. Kuşkusuz eskisinden daha az. Zaman zaman bir Beyazın elinden tutmuş, dolaşan mütevazı siyah turistler görülür, ancak bu kimseyi rahatsız etmez. Bununla birlikte, buradan geçen bir Siyahın kalacak yer bulması çok güçtür. Hiç kimse size açıkça hayır demez; size başka kiracılar olduğu ya da aile beklendiği şeklinde yanıt verilir. Evinde zenci bir dostu kalan kişiye iyi gözle bakılmaz.

— *Doğrudan “zenci” diyorsunuz. Bu ülkede, kolayca “renkli insanlar” denir ya da başka dolaylamalar kullanılır.*

— Tüm yeğinsene ve kaçamaklı sözler gibi, bunun yalnızca sorunun varlığını kanıtlamaya yaradığını düşünüyorum. Sözcüğü hiçbir önyargıyla kirliletmeden “zenci bir kadın” demek çok daha yerinde olur.

— *Dostlarınız arasında çok Siyah var mı?*

— Ne yazık ki az, çünkü burada onlara rastlama olanağım hiç olmadı. Güneye doğru inince onlarla karşılaşıyorum. Ancak bir mektuba yanıt vermek ya da kapımı sonuna kadar açmak söz konusu olduğunda, elbette ki bir Siyah ve bir Beyaz arasında hiçbir ayırım yapmıyorum. Ya da daha çok, belki de, sakınılması

gereken ek bir sempati duygusu da olacaktır, zira bu tam tersi bir ırkçılık. İnsanları siyah oldukları için sevmek, hala ırk sorununun tamamen ortadan kalkmadığını göstermenin bir şeklidir.

— *Bununla birlikte, Yahudilerle karşı her zaman çok yumuşak olmadınız.*

— Çok Yahudi arkadaşım var.

— *Ben kitaplarınızdan söz ediyorum.*

— *Le coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak)'daki Eric mi? İrkçilik eğitiminin ve grubunun bir parçası. Sizin dediğiniz gibi, Baltıklı baron Volkmar'a Grigori Loew'a karşı olduğundan daha "yumuşak" değildir. Bu konuda, Schlondorff'un filminde, hiçbir şey beni artçı bir kavgadan sonra, Yahudi düşmanlığından vazgeçmeksizin, ruhsal olarak bu yanlış olacaktır, Grigori Loew'in cesedinin önünde durarak, bu düşmanın kendiyile düşünce içeren şeylerden konuşmaktan zevk aldığı bölgedeki tek insan olduğunu düşünerek üzüntü duyan Eric'in olduğu sahnenin kaldırılmasından daha fazla şok etmedi. Bu rakibe "güzel bir ölümün biraz gözden düşmüş ayrıcalığının" verildiğini kabul eder. Eric'in Baron Volkmar'ın görünüşte başarılı kariyerini, küçümsemeyle betimlediği bölümün hemen ardından gelen bu sayfa kitabın tonunda etkili olan sayfalardan birisidir.

— *Peki Hadrianus?*

— Hadrianus'un da çok sayıda liberal ve yunanlılaşmış Yahudi arkadaşı vardı. Yaşlı Akiba'nın fanatizmiyle karşılaşır ve Akiba'nın ("belki bir kahramandı, bir bilge değildi"), Khomeini'den hiç de daha fazla sempati uyandırmadığını, ben de, itiraf ediyorum. Yahudi fanatizmi herhangi bir fanatizmden daha önemli değildir. Kuşkusuz, Hadrianus bir hata yaptı; çağın büyük akımları dışında kalan halklara, onları İngilizleştirerek ya

da Amerikalılaştırarak, hizmet ettiklerine inanan İngilizler ya da Amerikalılar gibi düşüncesiz davrandı. Zelotların, Roma tarzı, yeni bir kent yerine, kısa bir süre önce Titus tarafından yıkılan Kudüs'ün yıkıntıları arasında oturmayı tercih ettiklerini anlamaz. Her iki tarafın da birbirlerini anlama yetersizliği, Filistin savaşma yol açacak ve imparatorun ölümünü birkaç yıl öne çekecektir.

— *Dinlerini anlamak için hiçbir çaba göstermemiştii.*

— Düzen bu: Kaç beyaz üst düzey görevli Hindistan'da Hinduizm'i, Afrika'da da Afrika kültürlerini anlamak için çaba gösterdi? Ancak bu konuda acele karar vermeyelim: Tüm dinlerin büyülediği Hadrianus, kuşkusuz, Yahudi dostlarıyla Yahudiliği konuştu, öte yandan, "İsa" adında genç bir peygamberle ilgili bilgi toplattığını da biliyoruz. Bununla birlikte unutmayalım ki, yabancı tanrıları hemen kendi tanrılarının başka biçimleri olarak kabul eden Yunan-Roma düşüncesi yalnızca Yahudi uzlaşmazlığıyla aykırı düşebilirdi.

L'oeuvre au noir (Zenon)'daki Yahudi düşmanlığıyla ilgili suçlamaya gelince, bu tamamen kitabın bir yanlış okumasından kaynaklanıyor. Genç ressam ve aylak Flaman Florian, bazılarının, "üstelik bir Yahudi"! olan Jacob Van Almagien'in öğretilerini izlemekle suçlamalarına, işkenceye kaşın, karşı koyma gücü bulur. Resim sehпасına kadar taşıdığı ön yargıları, bu haykırışta açığa vurulur. Yinelemek gerekir ki, konuşan, yazar değil Florian'dır ya da o zaman yazar kötü romancı olacaktır. Aynı *L'oeuvre au noir* (Zenon)'da, öncelikle eski ustası İspanya Yahudisi Don Blas de Vela'nın kabalistik derslerini "soyut" bulan Zenon, yaşlandıkça, gitgide sıklıkla onu anımsar ve başlangıçta çılgınlık olarak kabul ettiği şeyde bilgeliği keşfeder. Yirmi yaşında, tek düşüncesi kendisini Montpellier'deki okullara kabul ettirmek olduğu için, keşişleri tarafından kovulan yaşlı İspanyol Yahudi'ye, zor anında yardım etmedi, en iyi dostu olarak, genç kardeş Juan yardım etti. Ancak daha sonra, Cenova'da Yahudi doktor Joseph Ha-Cohen'i koru-

mak için kendisini tehlikeye atacak ve yaşlı Don Blas de Vela'nın anısı sevgiyle bir çok kez, ölümüne kadar, belleğinden çıkmayacaktır. İşte *L'oeuvre au noir* (Zenon)'daki Yahudi düşmanlığı konusunda söyleyeceklerim. Suçlayacak başka şeyler arayalım..

Souvenirs pieux'de Michel'le Bruxelles'de karşılaşan en sempatik kişi bir Yahudi antikacıdır.

Archives du Nord'da, Macaristan'da, Galay baronunun şatosunun Viyana'dan gelen bir İsrailli tüccar tarafından satın alınmasıyla ilgili çok gerçekçi bölümde, bir yandan parasız kalmış Macar'ın kibar küstahlığını ve diğer yandan da bu durumdan yararlanmayı çok da istemeyen ve bin yıllık geleneğin insanına acıyan ve atalarını satan bu aristokratı belki de biraz küçümseyen İsraillideki ne olduğunu bilmediğim insan sıcaklığını dengelemeye çalıştım. İşte *Souvenirs pieux* ve *Archives du Nord*'daki Yahudi düşmanlığıyla ilgili olarak söyleyeceklerimde bunlar.

Gerçekte, Yahudi din geleneğini, özellikle de kabalist ve hasidik geleneği sık sık tutkuyla inceledim. Bazı çağdaş yapıtlar, Martin Buber'inkiler gibi ya da Elie Wiesel'in herhangi bir kitabı, düşüncemi sürekli olarak zenginleştirdi ve beni yüreklendirdi.

— *Burjuvazide, özellikle Dreyfus olayı döneminde, Yahudi düşmanlığı sık sık vardı, babanız bu konuda ne düşünüyordu?*

— Durumu daha iyi açıklamak için, yeniden, *Souvenirs pieux*'den alıntı yapıyorum: “Adalet aşkı için, Michel Dreyfus'ten yana oldu.” Ancak Yahudi düşmanlığı onun için sorun oluşturuyordu. Çocukluğumda bir Yahudi'den, hor görüyle söz edildiğini asla işitmedim ve bir Yahudi'yi bir Hıristiyan'dan ayırmak için yıllarımı verdiğime inanıyorum. Kuşkusuz, *Archives du Nord*'da, yaşlı Michel'in, doktorun biraz kuşkulu eşine, Berthe'in ölümünden sorumlu olduğunu düşündüğü için, “pis Yahudi” dediği sahne vardır. Bu, artık kendisini kontrol edemeyen bir adamın, denebilirse, uzlaşımsal bir hakaretidir. Ancak, çok eski ırklara her zaman saygılıydı, İsraillilerden söz ederken, bir

Yahudi'ye kötü davranıldığını işittiğinde: "Bu insanlar gerçekten soyludurlar, çünkü geçmişleri çok eskiye dayanır!" demek hoşuna gidiyordu. Eskiden, kendi zamanından önce, tanıdığı bazı Yahudilerin Hristiyan denen dünyada egemen olandan (ya da olmayandan) farklı bir tür bilgelige sahip olması (ancak tam ayrımı nasıl yapacağımı bilemiyorum) onu şaşırtmıştı.

Işin benimle ilgili yönüne gelince, sanıyorum ki, "Kitabın üç dini, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam karşısında", Ortaçağın özgür belleklerinin gizlice dillendirdiği sözcüğü seve seve yineleyeceğim: "Üç aldatmaca". İyi anlaşalım: Katolik kökenlerimden bir dinginlik ve belki de herhangi bir gurur alıyorum; Katolik dindarlığının ortamı bana çocukluğumda verilmemiş olsaydı ve daha sonra Ortodoksluğun ayin ve dualarını çok sevmeseydim, ben şu an olduğum gibi kesinlikle olmayacaktım. Müslüman ülkede ya da İslam'ın iz bıraktığı ülkelerde, İspanya gibi, Müslümanlığın ağırbaşlı büyüklüğünü duyumsadım. Daha yukanda, Yahudi gizemciliğine duyduğum ilgiden söz ettim. Aldatmaca, insan ruhu için hoş ve besleyici olabilen inaklarda, ritlerde ve efsanelerde değil, çok sıklıkla bu üç grupta karşılaşılan arsız savdadır. Savları da şudur: Yalnızca bu üç grup tanrıyla dolaysız iletişim kurabilir.

26.Bölüm

Peki ya Feminizm?

MARGUERITE YOURCENAR — Ülke, din ve tür ayrımına karşıyım. Cinsiyet ayrımı yapma konusunda bana güvenmeyin. “İyi bir kadının” iyi bir erkeğe eşdeğer olduğuna inanıyorum; zeki bir kadının da zeki bir erkeğe. Bu basit bir gerçekliktir. Aynı değerdeki kadınların, bir erkekle aynı ücreti alması için savaşım vermek söz konusuysa, bu savaşıma katılırım; gebeliği önleme haklarını kullanma özgürlüklerini savunmak söz konusuysa, etken olarak, bu türden birçok örgenlenmeyi destekliyorum; hatta çocuk aldırma söz konusuysa, ilgili kadın ya da erkek, zamanında önlemlerini alamamışlarsa ya da almasını bilememişlerse, çocuk aldırmadan yanayım ve kişisel olarak çocuk aldırma bana her zaman çok ciddi bir eylem gibi görünse de, benzer durumdaki kadınlara yardım eden bir çok dernekle birlikteyim. Ancak, nüfusun aşırı olduğu toplumlarımızda ve insanların büyük çoğunluğu için, sefaletin ve bilgisizliğin egemen olduğu yerlerde, bir yaşamı, kötü koşullarda büyümeye terk etmektense, daha ilk evrelerinde sonlandırmanın tercih edilebilir olduğuna inanıyorum. Eğitim ya da öğretim söz konusuysa, elbette ki cinsiyet eşitliğinden yanayım; bu çok doğaldır. Politik haklar, yalnızca oy değil, aynı zamanda hükümete katılmak, söz konusuysa, erkekler ve kadınlar ve de eylem yöntemleri derinden değişmedikçe, kadınların, erkeklerin de, zamanımızın politik durumunda büyük şeyleri düzeltebileceklerinden kuşku duymama karşı, aynı şekilde destekliyorum.

Diğer yandan, bugün sunulduğu şekliyle feminizme büyük itirazların var. Çoğu zaman saldırgan ve saldırganlıkla kalıcı bir şeylere ulaşılamaz. Dahası, kuşkusuz bu aykırı görünecek, toplumsal kurum açısından uymacıdır. Bu anlamda kadın, her sabah kolunun altında bir çantayla giden bürokratin ya da bir fabrikada girip çıkanları denetleyen işçinin özgürlük ve mutluluğunu çok ister gibi görünür. Bürokratik ve teknokratik toplumların bu *homo sapiens*'i, içerdiği tehlikeleri ve yoksunlukları görmeksizin, öykünmek ister gibi görüldüğü ülküdür, çünkü bu konuda, erkeklere benzer bir şekilde, dolaysız yarar ve bireysel "başarı adına düşünür. Kadın için önemli olanın, olanaklı olduğu ölçüde tüm yararlı davalara katılmak ve bu katılımı yetenekleriyle dayatmaktır. Hatta XIX. yüzyılın ortasında, İngiliz yetkeler, Scutari hastanesinde, Florence Nightingale'e karşı sert ve kaba davrandılar: Ondan kurtulamadılar. Kadının çağdaş haklar, kentbilim, çevre, hayvanın, çocuğun, insan azınlıklarının davasında elde ettiği her başarı, savaşa, açgözlülük ve şiddet lehine bilimin her canavarımsı sömürüsüne karşı her başarı kadının başarısıdır, tabii feminizmin de ve üstelik feminizm bundan güçlenerek çıkacaktır. Kadının bu rolü üstlenebileceğine inanıyorum, çünkü kadın her gün yaşamın gerçekleriyle iletişim içindedir, oysa erkek bu konuda ondan daha az bilgilidir.

Kadınların iki yönlü oynamalarını ve örneğin, kuaförde dalgın dalgın dergileri karıştıran kadın okurlarına, modayı izlemek için (zira düşünceler de modadır), güzel kızların ya da daha çok kuşkusuz reklam modellerini oynarlarsa güzel olacak kızların aynı sayıda fotoğrafını sunarak yürek hoplatacağı düşünülen feminist makaleler yayınlayan dergiler görmeyi de üzücü buluyorum. Günümüzün garip ticaret psikolojisi, bu cansıkıcı, sözde baştan çıkarıcı, iç gıcıklayıcı ya da kösnül ifadeleri dayatır ve olanak bulursa, bu ifadeler yarı çıplaklığa kadar varır.

Feministlerin, bu nesne-kadınlar topluluğunu kabul etmeleri beni şaşırtıyor. Kendilerini koyun gibi modaya teslim etmeleri de beni şaşırtıyor, sanki moda şıklıkla kanşıyordu. Aralarından

binlercesinin, bilinçsizce, bu aynı kadınlar kanlı mücevherler yapmak için tuzaklarda can çekişmediklerinde ya da buz üzerinde kafalarına vurularak öldürülmediklerinde, üzerlerinde kozmetik ürünlerin denenmesi için ısırap çektirilmiş tüm bu hayvanlara yapılan işkenceyi kabul etmeleri de beni şaşırtıyor. O ürünleri, bir “kariyerde” özgürce kazanılmış, bir eş ya da bir sevgilinin verdiği parayla almak sorunda hiçbir şeyi değiştirmez. Amerika Birleşik Devletleri’nde kadın, meydan okuyan bir tavırla, sigara içen güzel bir kız portresinin, okuru dükkânlardan sayfanın altında neredeyse görünmeyen üç satırın zararlı ve kanserojen olduğunu açıkladığı sigarayı almaya kışkırtmasını engellemeyi başaracağı gün, kadınların davası büyük bir adım atmış olacak.

Daha sonra, bu ya da şu grupta genel olarak birbirlerinden yakınmak için, “erkekler” diyen kadınlar ve “kadınlar” diyen erkekler, tüm uzlaşım sal formülleri kekeleyen herkes gibi, bana büyük bir sıkıntı esinler. Feministlerin hor görür gibi gördükleri özellikle “kadınsı” erdemler vardır, bu da zaten onların tüm kadınlarda olduğu anlamına gelmez: Dinginlik, iyilik, incelik, titizlik, tüm bunlar öylesine önemli erdemlerdir ki, bunların en azından küçük bir bölümüne sahip olmayacak erkek bir erkek değil, bir kaba erkek olacaktır. “Erkeksi” denen erdemler vardır, bu tüm erkeklerin de onlara sahip oldukları anlamına gelmez: Cesaret, dayanıklılık, fiziksel enerji, kendini kontrol etme ve bunların en azından küçük bir miktarına sahip olmayan kadın yalnızca bir uyuşuktur, daha da kötüsünü söylemek istemiyorum. Birbirini tamamlayan bu erdemlerin herkese aynı şekilde faydalı olmasını isterim. Ancak cinsiyetler arasındaki farklılıkları kaldırmak, toplumsal ve ruhsal farklılıklar ne kadar değişken ve ne kadar sezinlenemez olursa olsun, zamanımızın insanını donuk bir aynılığa iten her şey gibi, bana üzüntü veriyor.

MATTHIEU GALEY — *Bir kadın olduğunuz için asla üzüntü duymadınız mı?*

— Hiç duymadım, kadın olarak erkek olmayı daha çok

arzulamadığım gibi, erkek olarak da kadın olmayı arzulamazdım. Zaten erkek olmakla, birkaç savaşa daha yakından katılma ayrıcalığı dışında, ne kazanmış olacaktım? Şurası bir gerçek ki, gelecek, şimdi kadınlara da bu tür promosyonu vaat eder gibi görünüyor.

— *Uzun süre yaşadığınız Akdeniz ülkelerinde, bir “skandal nesnesi” olduğunuz düşüncesine hiç kapılmadınız mı?*

— Asla kapılmadım, Selinonte yıkıntılarının eteklerinde, çıplak yüzdüğüm ve kuşkusuz oradan geçen birkaç *contadini*’nin (köylünün) şaşırdığı gün dışında. Ancak Akdeniz ülkelerinde, siz de anımsarsınız, bir yabancıydım ve yerli kadınlar yaptığında kabul edilmeyen her şey, bir yabancı yaptığında kabul ediliyordu.

Bunu, söylendiği gibi Akdenizli kadınların her zaman alaya alındıklarını düşündüğüm için söylemiyorum. Köylerde, kafelerde uzun süre bir *métrio* ya da *poliglili* kahve ve üç bardak su içmekle vakit geçirdiği için hakarete uğramış çok Yunanlı eş gördüm. Zaten aynı şekilde bugünün kadın militanlarının, bir zamanların Fransız kadınının çok kötü koşullarından söz ederek, şu anki düşünce ve koşulları genelleştirdiklerini düşünüyorum. Bayan Du Deffand, Akademi’ye girmeyi asla düşünmedi; akademisyenleri bir araya topladığı salonu vardı, bunu da istediği gibi yapıyordu. Ne Marguerite d’Angoulême’i, ne Marguerite Navarre’ı ne de Bayan Roland’ı alaya alınmış kadınlar olarak görüyorum. *Souvenirs pieux*’de ve *Archives du Nord*’a, XIX. yüzyılın son derece egemen üç eşini ve üç annesini gösterdim, ikisi tiksinti vericiydi, olgunluk çağında, her şeye karşın hala güzel olan üçüncüsü ise daha sempattir. Ancak Reine Bieswal de Briarde’in etkisinin her zaman iyi olduğu söylenemez, çünkü oğluna, büyük babama, oldukça mutsuz bir para evliliği yaptırdı.

— *Ya tecavüz, bu konuda ne düşünüyorsunuz?*

— Bu bir suçtur ve suçlar arasında, en çileden çıkaranlardan

birisidir. Ölüm cezasına inansaydım, itiraf ediyorum ki, ölüm cezasını uygulamaya çalışacağım suçlardan birisi bu olurdu. Bir tecavüz bir kadının yaşamı ve ruhsal durumunu sonsuza dek yıkabilir. Tecavüzlerin çoğunluğunda, yalnızca psikiyatri hafifletici nedenler bulabilir. Bununla birlikte yine de bilinçli ya da bilinçsiz, kadını cinsel bir çekicilikle kışkırtıldıkları da olur.

— *İşte en “maço” erkeklerde karşılaşılan bir uslamlama.*

— Ben kendi adıma, bunu yalnızca, kurbanın tedbirsizliğinden üzülerək söz eden anneler, kız kardeşler ve kadın yakınların ağzından işittim. Otostop yapan süslenmiş, makyaj yapmış ve yarı çıplak bir genç kız, en kötüsünü beklemiyorsa çok saf demektir. Geçen yıl, burada, yirmi yedi yaşında genç bir turist ulusal parkın, çok ıssız olduklarını bilmesi gereken yollarında otostop yaptı ve tecavüze uğradı, aptal bir hayvan tarafından öldürüldü, ancak bu tür bir önlem yokluğunun sapkınlığı yaklaştırdığını ya da kışkırtmanın büyük bir bölümünü içerdiğini kabul etmek gerekir; bu, insanı son derece üzen bu sonu engellemez.

— *Çileden çıkaran son. Bir erkek olsaydı bu riskle karşı karşıya kalmış olmayacaktı.*

— Daha başka risklerle karşı karşıya kalmış olacaktı, savaşa gitme, madenlerde ve şimdiye kadar kadınlara ender olarak verilen tehlikeli işlerde çalışma riskleriyle karşı karşıya kalacaktı (şu an, adada, bir kaya düşmesi sonucu toprağın altında kalan iki taş ocağı işçisini düşünüyorum). Özellikle de yeterince aşağı ve sefil koşullarda yetiştirilmiş olduğu, yoksunluklarla kemirilerek, tatmin edilmemiş arzuların yarattığı kinle dolu olarak büyütülmüş olduğu için, bu kuşkulu delikanlı, tecavüz suçunu işlemiş olmalı. Tecavüz yalnızca cinsel değil, aynı zamanda onu çözmeyi başaramayan bir toplumun cinsellik sorundur da. Çocuğun, erkenden, birlikte olmanın kutsal bir eylem olduğunu, ilkel uygarlıklar bunu bildiler; cinsel tatminin büyük ölçüde sevgi ilişkilerine, iki

tarafın da iyi niyetine bağlı olduğunu öğrenmesi gerekecektir (bu konuda, sözünü ettiğim tecavüzcü sabıkalıydı; bir taşkınlık nöbeti sırasında, küçük erkek kardeşini döverek öldürmüştüğü için tutuklama altındaydı.) Cinsel hazza, ne şiddetle, ne parayla ne de çılgın aşkla ulaşılır. Bunun için karşılıklı anlayış gerekir.

— *Ancak bu anlayış cinsiyet eşitliğini var sayar.*

— Eşitlik benzeşme demek değildir.

— *Kitaplarınızda, bununla birlikte, her zaman, dünyayla ilgili bakış açınızı verinek için, erkeklerin ardına saklanıyorsunuz.*

— Saklanmak mı? Bu sözcük beni sinirlendiriyor. *Feux* (Ateşler)'de böyle bir şey yok, çünkü orada neredeyse sürekli olarak konuşan bir kadındır; kadın ve erkek kişilerin birbirine denk olduğu *Denier du rêve*'de de yok, *Le lait de la mort* ya da *La veuve Aphrodisia* gibi, "doğu öykülerinden" birinde de yok. *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'de, son büyük temsilcilerinden biri tarafından görüldüğü şekliyle antik dünyayla ilgili son bir bakış açısını iletmek söz konusudur. Bu insan yüce güç deneyimi vardı, bu savaş deneyimiydi, sayısız yolculuk deneyimiydi, ekonomik ve sivil düzeltimlerle ilgilenmiş üst düzey görevlinin deneyimiydi: Hiçbir tarihsel kadın figür, o koşullarda değildi, ancak Hadrianus'un, önlemleri bir gizlilikte, kadın yardımcısı vardır. Onun için bir eğlence olan birkaç genç metres-ten söz etmiyorum, danışman, dost, antik kronikörlerden birinin metinde dediği gibi, "aşk dolu bir dostlukla" bağlı olduğu Plotina'dan söz ediyorum. *Le coup de grâce* (Bir Ölüm Bağışlamak)'da, Eric'in, anlatıcı bile olsa, açık görürlük avantajı vardır, ancak, dediği gibi, oyunu götüren Sophie'dir ve oyunu, onu da büyüleyen büyük bir özveri ve coşkuyla götürür. Onlar da birbirlerinin yardımcılardır; her tür farklılığa karşın, sonuna kadar birbirlerini anlarlar, ölüm anında bile. Zenon'un

yaşamında kadınlar ve genç erkekler vardır. Nefsine düşkün olmaktan çok, son derece entelektüel olan ve anlamlar dünyasında yaşamın kendine sunduğu en küçük şeyleri kabul eden bu kişi, zaten daha sonra bundan vazgeçmez. Onun da bununla birlikte, gizli bir kadın yardımcısı vardır, Frösö'lü hanım, tıpla ilgili çalışmalarında yakın bir arkadaş da olmuş olan ve ondan bir oğlunun olmadığı kesin olmayan tek kadındır. Ancak, Frösö'lü hanım, İsveç'teki eski şatosunda, XVI. yüzyıldaki bu dünyayı simgeleyemez, sunduğu imge, Plotina'nın antik dünyayla ilgili olarak sunduğu imgeyle karşılaştırılmaz.

— *Kadınların varlıkları sizin dediğiniz kadar sınırlıysa¹, yalnızca kadınlarla ilgilenen kadın romancıların olmasını nasıl açıklayacaksınız?*

— Belki de, kadın oldukları ve yalnızca kendileriyle ilgilendikleri için bu şekilde davranırlar. Erkekler için de böyle olsaydı, ne Didon de Virgile ne Madam Bovary, ne Madam de Langeais, ne de Anna Karenina'mız olacaktı. Bununla birlikte, bir yüzyılın tüm akımlarını betimlemek istediklerinde, Tolstoy ve Flaubert, eril kişiler seçmek zorunda kaldılar, Napolyon dönemi ya da Fransa'da politik ve toplumsal XIX. yüzyıl için prens André ya da Pierre Besoukof olabilir, Frédéric Moreau oldukça sıradan biriysen, Vautrin karanlık bir kişilik sergiler.

— *Tarihte, yine de sizi etkilemiş olabilecek belirli sayıda ayrıksı kadın var mı?*

— Denemelerimin bir kaçında etkili oldular ya da az önce söylediğimiz gibi, bazı kitaplarımda *ikinci derece kişiler* olarak yer alırlar. Florence Nightingale gibi bir eylem kadınının yaşamı

1. Konuşmacının sözünü kesme cüreti gösteriyorum, zira her zaman protesto etmek gerekir. Geleneksel tipteki bir kadın varlığı her anlamda zoraki sınırlandırılmamıştır: Phadra ya da Andromaque (ya da, neden *Un cœur simple*'deki Félicité olmasın?) sonuza uzanan ünlülerdir.

beni özendirmiş olabilir, Yaşamını Strachey anlatmıştı ve zaman zaman onunla ilgili olarak ne söylenirse söylensin çok güzel yazmıştır. Kendilerine adadığım şiirlerin değeri ne olursa olsun, Antigone ve Marie-Madeleine yüce kişilerdir. Ancak, zaman zaman çok yüce erkeklerde, Hadrianus'un sözünü ettiği tam kişisizliğe bir eğilim vardır: “Yazan ve bir şeyler tasarlayan bir erkek artık kendi cinsiyetine ait değildir, hatta insan olmanın ötesine ulaşır”. En azından günümüze kadar, bu kadınların en seçkinlerinde bile çok daha enderdir.

— *Siz tam tersi bir örneksiniz.*

— Bu doğru olsa da, bir kırlangıçla ilkbahar gelmez.

27.Bölüm

Yüzyılda Bir Yazar

MATTHIEU GALEY — *Sizi ilgilendiren sorunlar arasında, öyle görünüyor ki başlıca kaygılarınızdan biri çevrebilim.*

MARGUERITE YOURCENAR — Evet uzun zamandan bu yana. Sorun yavaş yavaş gazetelerde ve medyada kendini kabul ettirmeden önce, tehlikenin farkında olduğuma inanıyorum. Zaten sorun en azından yüzyılın başından bu yana öngörülü insanlara kendini kabul ettirmişti. Çehov'un çok önceden Rus ormanlarının yok edilmesi konusunda korkunç sözleri var ve F. Schrader tarafından 1911 yılında yayınlanan *Atlas de géographie historique*'in sonunda, son söz olarak aşağıdaki metne rastladım:

Bu dengesizliği yaratan tüm nedenler harekete geçtiğinde gezegen bozulur fakirleşir. İnsan atmosferin ve dünyanın binlerce yüzyıllık işbirliğinin oluşturduğu yavaş bitkisel zenginlik birikimini yıkarak onu değerlendirdiğini sanıyor. Kuzey yarım kürenin büyük ormanı –toprağı koruyan, iklimleri düzenleyen, rüzgârı ve yağmuru dengeleyen bu giysi– yerine eş değerde bir şey konulamadan, çılgın bir sömürüyle günden güne seyreliyor. Ormanın yerine konan şey, sıklıkla çöl ve büyük kültürdür, insanı topraktan koparan bu büyük kültür her zaman barbarlığın belirtisidir. Bu kez, bilimsel bir şekilde davrandığına inanıyor, çünkü makineler kullanıyor... Ancak tehlikede olan yalnızca zayınlanmış bölgeler değildir: Tropikal bölge de... sırası geldiğinde kendi payına düşeni alacaktır... Atmosfer dalgalarının düzenli sarmal eğrilerinin yükseldiği iklimlerin bu büyük laboratuvarı, bu bitkisel kemer insanın ve doğanın işbirliğiyle, toprağın ve atmosferin ilişkilerini göz önünde bulundurarak değerlendirilecek mi, yoksa dünyanın dengesinin bozulma ve tropikal ormana, hızlı yollarla, saldırılma girişimine

boyun mu eğilecek? Bu durumda, atmosferin dengesinin bozulmasıyla ve tüm dünyada iklimlerin değişmeye başlamasıyla, tehlikeye düşecek olan yine insanlıktır.

Bu tablo karanlıktır. Umarız gerçek daha karanlık değildir. Şurası bir gerçektir ki, organizmalar karmaşıklıklarının aksine kısa yaşarlar. Bu karmaşıklık, hileler ve çatışmalarla büyütülürse, yaşamda kalmak olanaksızdır... "Kanunlar, der Montesquieu, eşyanın doğasından kaynaklanan gerekli ilişkilerdir." Güncel dünyanın incelenmesi bizi, yenilmez biçimde, bu gerekli ilişkilerin, yeni güçleriyle kendinden geçen ve kendi kendini yıkmakla uğraşan doğal dünyamızın itaat ettiği ilişkiler olmadığı düşüncesine götürüyor.

Böylece, kuşkusuz, dönemin teknokratlarının ve öncülerinin büyük bir olasılıkla güldükleri bu sonuçları 1911 yılında açıklayan bilgin bu durumu öngörmeye cesaret etmesine karşın, gerçek daha da karanlıktır. Ne asit yağmurlarını, ne denizlerin ve nehirlerin cıvayla, kimya ve atom endüstrisinin diğer atıklarıyla ya da kıyılardaki fabrikalara bağlı olarak suyun sıcaklığının yapay yükselişiyle kirlenmesini imgeleyebiliyordu. İki binden fazla hayvan türünün yüzyılın sona ermesinden önce yok olacağını ön görmemişti; henüz ne kimyasal ilaçların kullanımı, ne de ıssız bölgelerde saklanmış, kentlere yakın bölgelere atılamadığında, toprak altında bin yıllık zarar çevrimlerini sürdürmek için gizlice çok çok yüksek fiyatlara fakir kıtalara taşınan sinsi nükleer artıklar konusunda bir şey biliyordu. tedbirsizliğin ve açgözlülüğün meyvesi, Siyah gelgitlerimizin yıkımını da imgeleyememişti, zira petrol işletmelerinin daha sağlam ve daha mantıklı bir şekilde yapılandırılması yıkımların büyük bir kısmını engelleyecektir. Stratosferin tahribini, oksijen ve ozonun yoğunluğunun azalmasını, güneş ışığını karartan ve ısıyı toprak seviyesinde yapay olarak yükselten termik kalotu da ön göremiyordu.

En azından, günümüzde artık yalnızca tapınakların çevrelerini değil, tüm dünyayı tıka basa dolduran acemi büyücülerimiz ve Tapınak satıcılarımız tarafından alınmış yolu göstermek için yeterince şey bildiği görülüyor. Biz bugün, diğer birkaç kişiyle birlikte (daha sonra, Afrika'da, Albert Schweitzer, o da, ani iklim değişikliklerine dikkat çekmişti) söylediği şeyi haykırıyoruz.

— *Tüm ekonomik ve ulusal çıkarlar tahrip edici olarak değerlendirdiğiniz bir anlamda geliştiğinde, bunun boşuna olmasından korkarım.*

— Bununla birlikte, hatta benim bulunduğum bölgede, bazı değişim sinyalleri gözlemledim. Yirmi yıl kadar önce, “gelişmeye engel olunamaz” dendiği sıkça işitilirdi; bugün bu daha az söyleniyor. Yerel hükümetler hala ciddi hatalar yapıyorlar, ancak bunlar hemen tartışılıyor ve basında bunlara karşı protestolar oluyor. Etkili olan yalnızca protesto ve karşı çıkma değildir; zaman zaman, inanma da etkili olabilir. Bazı şirketler, onlar da, tahrip edici sonuçların varlığını kabul ederek, yöntemlerinden vazgeçerler – tabi ki her zaman çok çok geç. Hiç tanımadığım yirmi beş yaşındaki genç bir çiftçi, çevrebilimden, *Coup de grâce* (Bir  l m Bağışlamak)’dan ve geçen yıl ziyaret ettiği Yunanistan’dan söz etmek için d n beni ziyarete geldi. Yanında e i ve otlar üzerinde bir şeyler yiyen iki küçük çocuğu da vardı; ayrıca uzun süre Pasolini ve Bergman’dan söz ettiğim, aynı yaşta başka bir çiftçi daha vardı. O da çevreci ve amatör sinemacıydı. Bu kişi Orta Amerika’yı ve özellikle de Belize’i yeterince iyi tanıyordu. Bu iki çiftçi, büyük orman işletme şirketlerinin burada “imajları” denen şeye ne kadar duyarlı olduklarının ve zaman zaman bazı yeni görüşleri kabul etmeye ne kadar hazır olduklarının farkına varmamı sağıladılar. Bunlar, kendi dönemlerinde yeni ancak çoktan güncelliğini kaybetmiş, ömür boyu güvendikleri yöntemleri korumaya dört elle sarılan elli ya  civarındaki ya lılardır.

Birbirimizden, birbirimizi sırayla kucaklayarak ayrılacak kadar birçok konuda aynı düşünceleri payla ıyorduk. Bu iyimserliklerine inandığım anlamına gelmez. Yine de, iyimserlikleri her şeyin yavaş yavaş değı tiğini kanıtlama eğıliminde.

Bu bölümü gündeme getiriyorsam, bu bana konuşmalarımızın kavşağında yer alıyormuş gibi g r nd ğu içindir. Bu bölümün izleği,  evrebilim, söz konusudur, ancak “yalnızlığımın” ve sözde soyutlanmış bir yaşama yeni dostların giriş biçiminin efsanesi de söz konusudur. Bu belki de aynı şekilde Amerikan

eğitimiyle ilgili olarak söylediğim kötü sözleri ayrıntılı olarak belirtme biçimidir. Bu eğitimden zaman zaman –belki de ona karşı bir tepki olarak– Yunanistan’ı seven, yazını ve filmleri izleyen ve dünyayı kurtarmayı düşleyen gençler de çıkar.

— *Bu tahribatlar size göre hangi dönemde başladı?*

— Bu tahribatlar çok eskilere uzanır. Platon, çok önceleri, döneminde Atina çevresinin Peloponnese savaşı sırasında düşman topraklarını tahrip etmek ve filolar kurmak amacıyla ormanlar kesildiği için kuraklaştığını ve yan çölleştiğini açıklar. Ardından, Dalmaçya kıyısı, kazıkları ve gemileri için ham maddeye gereksinimi olan Venedik Cumhuriyeti tarafından aynı şekilde tahrip edildi. İklim değişikliğinin ve toprağın zayıflamasının nedeni budur. Eskiler de bizim gibi yanılıyorlardı. Bununla birlikte, “aşırılık” adını verdikleri şeyi mahkûm ediyorlardı. Bu konuda ilkel insanların çoğunluğuna benzeyen Amerikan yerlileri aşırılıktan korkuyorlardı. Yerliler, et gereksinimlerini karşılamak amacıyla bir bizon öldürdüklerinde, hayvanın önünde, açlık gereksinimlerini gidermek zorunda olduklarından dolayı özür diliyorlardı. Çok çok gereksinimleri olmadıkça hayvan öldürmüyorlardı.

— *Bu aşırılık hangi dönemde görüldü?*

— İnsanla birlikte büyüdü. Gidebilme şansının olduğu her yerde, insan zaman zaman vicdanı rahatsız olsa da, bunu yaptı; ancak Antikite’de, gezegenin kaynaklarının tükenmez olduğunu imgelemek çok daha kolaydı. Atina’da, bununla birlikte, sınırsız bir bölge için bunun tam aksi oldu. İnsan hızlı bir şekilde görünümü fakirleştirmeyi ve kurutmayı başardı. Roma İmparatorluğu döneminde, büyük mali dükkânlar, köylüleri yerine büyük işletmeler kurmak için çiftliklerini terk etmeye zorlayarak, XIX. yüzyılda ve zamanımızda görülenlerle karşılaştırılabilecek yıkımlar yaptılar.

— *Sonuçta, çok önceden var olan ve bizimkiyle karşılaş-
tınlabilecek bir köyden kente göçten söz edilebilir mi?*

— Evet edilebilir. İnsanlar kente akın ediyorlardı ve kentli emekçi sınıf oluştu. Ancak, belki de, aynı olayın izleri eski Yakın-Doğu'da ya da Asya'da bulunabilecektir; neredeyse baştan başa, örneğin, Japon tarihinde buna rastlanır. Roma'ya gelince, işsizlik krizleri, boş gezen ya da yarı boş gezen nüfusun Devlet tarafından beslenmesi, moratoryomları, para kullanımları oldu ve paralarının ve topraklarının tükenmesinden olduğu kadar, barbarların akınlarından ya da Hıristiyanlığın sızmasından dolayı da yok oldu. Tüm bunlardan fazlasıyla söz ettik. Moderne Devletlerin yok olması gibi yok oldu. Banyoların, bahçelerin, çeşmelerin akan sudan yararlanması için yapılmış kanalizasyon şebekesiyle donatılmış o güzel evlerde, fakirleşen belediyeler artık kanalizasyon şebekelerini ve eskinin su kanallarını tamir etmedikleri için, işin iç avlunun tam ortasında kuyular ya da sarnıçlar kazılmakla son bulduğunu gözlemlemek için, deniz kenarında, bir tür zengin antik banlieu olan eski Roma limanı Ostie'nin yıkıntılarında gezinmek yeterlidir. Güç koşullarda, başa geri döneriz.

— *Benzer bir oluşumun bize tuzak kurduğunu düşünüyor musunuz?*

— Bunu görmek için çevremize bakmak yeterlidir. Bakın, mazota ve elektriğe ne kadar da bağımlıyız. Petrol krizinin ciddileşmesi, ilk sonuçlarının hemen hemen yer yerde görüldüğü nükleer ya da kimyasal bir felaketle santrallerin yıkılması –Love Canal, Three Miles Island, Port-Elizabeth, New Jersey'de– ya da deniz düzeyinde, her sonbahar binalarla dolu ve aşırı kalabalık bu kıyıları tehdit edenlerden biraz daha güçlü bir kasırganın patlaması yetecektir. Yolları kapatan, son derece soğuk kışlardan, yalnızca bir gün patlayacağını fazlasıyla bildiğimiz savaştan da daha söz etmedik. Burada, örneğin, endüstriyel yakıtlara en az düzeyde bağımlı olmak için, herkes oduna dönmek üzere.

— *Yeterince odun olması koşuluyla.*

— Tüm diğer sorunlar gibi, aşırı nüfus artışı ve aşırı yapılanma sorununa indirgenen yeni sorun. Daha az ısıtmak, tavanların yüksekliğini, odaların boyutlarını küçültmek, eskilerin küçük gösterişsiz evlerine geri dönmek gerekecek.

— *Sizin için, günümüzün en büyük günahı, savurganlık mı?*

— Düşünün ki her gün, dünyada, yüzlerce hektar ekilebilir arazi kaybediyoruz. Tüm kıtalardaki çöl bölgeleri her yıl artıyor. Tüm bunlar, kentlerin aşırı artışına, yoğun bir kültüre, dünyayı harap eden ve onu tüketen yapay yöntemlere, çayırlandan perişan eden kalabalık hayvan sürülerine ve suyun gerektiği gibi kullanılmamasına bağlıdır. Örneğin Sardunya adasını görüyorsunuz. İşletmeciler bu adayı ele geçirdiler ve orada çok sayıda banyolu ve havuzlu villalar ya da lüks binalar vb. inşa ettiler.... Artık Sardunya'da yeterince su yok; su bu tür bir tüketime dayanamaz. Ülkenin fakirliğine çare bulmanın kuşkusuz başka yolları da vardı.

— *Tüm bunların sonucunda, aşırı nüfus artışı var, o da başka bir dert.*

— Tüm sorunların en kötüsü. Denge ancak, aşırı kalabalık bu kentler ve doğası bile bizim için yeni olan bir değersizleştirme ve dengesizleştirme biçimi meydana getiren kıyılardaki bu korkunç yapılaşmalar yıkılırsa sağlanacak. İnsanlık için yalnızca ölü bir gezegen üzerinde ortadan kaybolma riski yoktur, her insanın, *insanca* yaşamak için, gerekli havasının, yaşanabilir yerinin, bir eğitiminin, yararlılığının belirli bir anlamının olması da gerekir. İnsanın en azından bir parça onurunun ve sıradan mutluluklarının olması gerekir. Binlerce terk edilmiş çocuğun kaynaştığı geniş uzamlar yaratmak, insan türünün onurunu lekelemektir.

— *Bu gelişmenin kaçınılmaz sonucudur.*

— Bu durumda gelişme, en kalın kafalı inananlarda, modern düşünce için, “Tanrı’nın iradesi” rolünü oynayacaktır! Ancak çağımızda, sahtekârlığın gözde biçimlerinden biri olan bu soyutlamaları bu kenara bırakalım ve açıkça, hava, su, toprak ve gıda maddelerinin hatta sessizliğin kirletildiği; yalanların gerçeklerin yerini aldığı; kontrolsüz nüfusbilimin yol açtığı gerilimlerin ve yoksunlukların geleceğin “mutlak” savaşlarını hazırladığı bu dünyayı oluşturan bir yandan aç gözlülüğe, diğer yandan da saflık ve bilgisizliğe bakalım... Bir un çuvalındaki sayısız buğday biti birbirlerini yerler.

Archives du Nord’da, bu tür gelişmenin, başlangıçta geri döndürülemez olarak algılanmayacak kadar zayıf olan sonuçlarını göstermeyi denedim. Danışman daha sonra da uzun yıllar boyunca bölümünün il meclisi başkanı olan büyük babamın, emekçileri, fabrikalara personel sağlamak için, Lille’in “mahzenlerinde” ve daha sonra da kötü yapılandırılmış banliyölerde bir araya toplamanın geleceğin düzenini sağlamanın en iyi yolu olmadığını anlamış olması gerekirdi.

— *Ne yapması gerekirdi?*

— Eksik ya da sağlıksız yapılanmalara karşı savaşmalı, Lille bölgesinde, kendi topraklarında, yaşam düzeyini yükseltmeye çalışmalı, çiftliklerinin ve ziraat işçilerinin daha yakınında kalmak için belki bazı lükslerden vazgeçmeliydi.

— *Kötüye giden tüm bir toplum olduğunda, bireysel eylem biraz gülünç gibi görünüyor.*

— Her şey insanla başlar. Her zaman her şeyi yapan ve her şeye başlayan tek bir insandır: Dunand ve Florence Nightingale kızıl haçın kurulması için, Rachel Carson böcek ilaçlarına karşı savaşmak için, Margaret Sangers aile planlaması için çalıştılar.

Tanrı'dan söz ederken, Zenon'a şöyle dedirtiyorum: "Tüm yaşamı boyunca belki de insan kalbini sevince boğana ne mutlu", bu benim için öylesine önemli bir tümcedir ki, onu önceden mezar taşımın üzerine yazdırdım. İnsanın sempatiyle diğer insanların; dahası tüm diğer varlıkların, yazgılarını paylaşması gerekir.

Bir yazar için, tamamen başkalarına ait olmak için kendine özgü kişiliğini (korkacak bir şey yok, her zaman kişilikten yeterince kalır!) silmenin söz konusu olduğuna inanıyorum. Sonuçta, bu bir varlığın, varlıkların iyiliğini istemekten ibaret olan gerçek aşktan çok farklı değildir. İtalyanların "seni seviyorum" demek için muhteşem bir ifadeleri vardır: *Ti voglio bene*. Tüm insani alanlarda insanların birbirlerini sevmesi gerekir.

— *Ancak yalnızsak, diğerlerinin sevgisini nasıl kazanabiliriz?*

— Belki de kuşkularını ehlileştirmek ve yalnızlıklarına son vermek için varlıkları yeterince sevmek gerekir. Amerika Birleşik Devletleri'nde eskiden anarşist ve hâlâ Katolik bir anarşist (*The Catholic Worker*) olan Dorothy Day tarafından yönetilen bir dernek var. Bu insanların New York'un en sefil mahallelerinde evleri var ve sokaktan topladıkları insanları oralarda barındırırlar. (Bir tür New York'lu Teresa Ana) Alkolikleri ve uyuşturucu kullananları yerleştirdikleri bir de çiftlikleri var; onlara güvenirler. Bu insanlar ekmek pişirir, birlikte bahçıvanlık yaparlar ve yıllık yirmi beş dolarlık aidatımı (en düşük değer yirmi beş santim) gönderdiğimde, kendimi hem mutlu hem de saygın duyumsuyorum, çünkü benim yapamayacağımı yapıyorlar. Kendimi gün boyunca çorba servisi yaparken düşünmüyorum; buna gücüm yetmeyecektir.

— *Peki, eskiden, bu gücünüz var mıydı?*

— Belki, ancak insan kendinden, kendi gereksinimlerinden, kendi projelerinden kolay kolay ayrılamaz ve tam bunu başardım

derken, sıklıkla çok geçtir; yol –belki de gerçekte aynı yol– başka bir kola ayrılmıştır. Ancak, unutulmayan deneyimler vardır. Kısacasında yaşanan büyük fakirlik deneyimi (fakirlik bana da bir ya da iki kez uğradı); mezbahalarda, hayvanların benim de tanık olduğum ıstırap deneyimi; Yunanistan'da, turistlerin kayıtsız bakışları arasında, iki ada arasında yolculuk yapan küçük bir Yunan gemisinde elleri bağlı politik mahkûmların deneyimi.

— *Peki burada, Amerika'da, bu tür deneyimleriniz oldu mu?*

— Kısa süreli de olsa ben de hapisaneyi tanıdım, bunu söylemek gerekir. Bir kez bir pankartla yürüdüm; adanın başlıca kenti Bar Harbor'da, Vietnam savaşı sırasındaydı. İnsanlar geçiyorlardı; bizim sandviç erkekler ve kadınlar grubumuzla fazla ilgilenmiyorlardı. Yeterince kalabalıktık; her kesimden insan vardı; Katolik papazın kız kardeşi, siyahlar. Fazlasıyla düşman tavırlı bir bey, üstü açık arabada, önümüze geçti ve şöyle seslendi: "Küba'ya geri dönün!" Çok saf olan yanımdaki arkadaşım bana "bize neden Küba'ya geri dönün diyor? Ben oraya hiç gitmedim ki!" dedi. Acı çekmeye değen bir deneyimdi, direğe bağlanma deneyimiydi. Ancak, artık yeterince dayanıklı değilim. Gerçekte, değiştirilmesi gereken insanların anlayışıdır, onları sorunlara yakından bakmaya zorlamak gerekir.

— *Özellikle hangi sorunlara?*

— Örneğin, insanın insan tarafından yok edilmesi sorununa. Öncelikle nüfus artışı sorunu çözülmedikçe, hiçbir çözüm sürekli olamaz. Bu konuda öyle bir noktadayız ki, toplumun esenliğe kavuşmak için azalmayı kabul etmesi kaçınılmazdır.

— *O halde, nüfusun durgun olduğu ve azaldığı zengin ülkeler size daha sağduyulu gibi mi görünüyorlar?*

— Garip bir ifade: Ben olsam nüfus durgunlaşıyor yerine

daha çok dengeleniyor derdim. Cinsel bilgisizlik ve önyargıyla, çok sayıda insan rastlantısal olarak gelecek savaflara asker, bu arada iş adamlarına da müşteri sağlayacak çocukları dünyaya getiriyorlar. Yersiz ve istemdişi doğurganlığa karşı gebelik önleyici yöntemler ve yasal kürtaj gibi bariyerler oluşturmaya başlıyoruz. Ancak, kesinlikle unuttuğumuz bir şey var, bazı teknikler yeni olsa da, bu konudaki önlemler yeryüzünde insan kadar eskidir. Dahası, cinsellikle ilgili koşulsuz yüceltmemiz, neredeyse tüm uygarlıkların bildiği çocuksuz ve kutsal küçük toplulukları gerçekte yok etti: Aile kurmak, çocuk yapmak, hatta cinsellik için yaratılmadıklarını duyumsayanlar için bir sığınak sunan Hristiyan ve Budist manastırlar, rahibeler, bazı Şamanların, bazı papaz gruplarının geçici ya da sürekli bekârlıkları gibi. Bu yadsımda benzerleştirmeye olan tehlikeli eğilimimizin görünümülerinden birini görüyorum. Hem aile babalarının hem de keşişlerin olması tercih edilebilir.

— *Örneğin “komünler” çözümü konusunda ne düşünüyorsunuz?*

— Çözüm ilginç, çünkü bireyin ortak yarara belirli derecede kurban edilişini, grup yaşamına fedakârlığı var sayar. Manastırlar, tamı tamına, bu konuda kanıtlar sunarlar. Ortaçağ köylüleri, özellikle Doğu Avrupa’da, “komünlere” benzer bir şey yaşadılar.

— *Bu yaşamaya devam ettikleri bir deneyimdir: Buna kolkozlar deniyor.*

— Yukarıdan dayatılan dizge, zorlamanın yeni bir şekli oluyor: Stalin’in kolхозları tüyler ürperticiydi. Mutluluğun aşırı sınırlı ve aşırı önemsiz biçimlerine razı olmuş bir vazgeçmeden söz ediyorum. Çinli bir keşişin eski bir şiiri bunu şöyle özetliyor.

Ne harika!

Avluyu süpürüyorum ve kuyudan su çekmeye gideceğim!

Gerçekte, ne harika! Her birimiz bunu bilseydik, bilgeliği ve aynı zamanda da yaşamın tadını yeniden bulmuş olurduk ve insanlar artık yol almış olmak için yol almayacaklar ve artık sıkıntıdan boğazlarına kadar gömüldükleri mekanik müzikleri dinlemeyeceklerdir.

— *Bu tür haçlı seferi için düşünmüş bir ülke seçmediniz mi?*

— Belki de seçtim... Şu an en çok korkulması gereken şey, fakir ülkeler üzerinde reklâm ve medyanın etkisidir.

— *İdeal bir toplumda, reklâmı kaldırmaya kadar gider miydiniz?*

— Her durumda reklâm ölçülü olmalıdır. Sahtekârlığa başvurmadan, ayakkabıların ya da daktiloların geldiğini bildirmekle yetinmelidir.

— *Ancak, öylesi bir toplumda, yazarlar için bir yer olacak mıdır? Onlar da bir lükstür...*

— Gerçek yazarlar gereklidir: Başkalarının bir şekil veremeden duyumsadıkları şeyi ifade ederler ve bu yüzden tüm baskılar onları susturur. Hem, lüks, nedir? Bir şeylere zorunlu olarak sahip olmak değildir. İlkbaharda çayırda gezinmek lükstür; nice insan ısırap çekerken, bu mutlu olma lüksüdür; binlerce hasta arasında, sağlıklı olma lüksüdür. Yazmanın yazar için, şarkı söylemek ya da dua etmek kadar, bir lüks olmasında hiçbir kötülük görmüyorum.

— *Bunu yapacak boş zamana sahip olmak koşuluyla.*

— Buna *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'den bir alıntıyla yanıt vereceğim: "Tatil özgürlüğü, boş anlar... düzenli her yaşamın kendi boş anları vardır ve onları kullanmasını bilmeyen

kişi, yaşamayı da bilmez.” Bu şekilde konuşan bir imparatorudur, bunu çok iyi biliyorum; tükeninceye kadar meşgul ve bayılıncaya kadar da etken bir insandır. Günümüz emekçi sınıfının boş zamanı, çoğunlukla iyi kullanmadığı paralı izni var, çünkü çağımız iyi yaşamayı bilmiyor. Üstelik bu boş zamanlar “düzenlendiğinde”, işte biz kurnazca köleleştiriliyoruz. Bankacı ya da zengin iş adamı boş vakitlerinin olmamasıyla övünür; bununla da aptalca gururlanırlar. Büyük oranda insanlığın boş vakti yoktur, çünkü insan ve tüm toplum, zamanı ve yararsız ya da tehlikeli üretim adına insan güçlerini düzenler. Kışın ocağının başında oturmuş ve zaman zaman küllere tükürerek, bıçağıyla bir tahta kaşık yontan çiftçinin boş zamanı vardı. Televizyonun sloganlarına karşı koyma yeteneği olmayan günümüz insanından daha özgürdü.

— *O halde siz televizyonu da mahkum ediyorsunuz?*

— Kuşkusuz, bize sunulduğu biçimiyle evet. Bu yüzden benim televizyonum yok. Ürünlerini satmaya ya da kendilerinden açıklanması istenen düşünceleri bana aşlamayı denemeye gelen seyyar satıcılar gibi, belirli saatte evime gelen insanlara gereksinimim yok. Orwell’in, zorunlu televizyon dünyasıyla, 1984’ünü okudunuz mu? Bizde aşağı yukarı öyle sayılırız.

— *Peki ya gazeteler, her gün gazete okuyor musunuz?*

— Her gün okumuyorum. Ekonomik, teknik ve çevrebilimsel raporlar; Filistin’le olduğu kadar İsrail’le ilgili bültenleri de; toplumların çağdaş hakların savunulmasıyla ilgili raporlarını okuyorum ve daha başka birçok şey. Tümünü okumak ve birleştirmelerini diğerleriyle doğrulamak gerekiyor. Ancak, New York Times’in pazar baskısı ya da *Le Monde*’un haftalık seçmesi bana yetiyor, daha ne olsun! Öncelikle basın, çok sıklıkla, bize olayların ve insanların bozuk, büyütülmüş, duruma göre küçültülmüş gibi görüldüğü çarpıtılmış bir aynadır. Ve dahası, çünkü kartların diğer yüzü neredeyse her zaman gözümüzden kaçır...

28.Bölüm

2 nov. 1970.

Chère Madame,

Merci pour votre amicale
lettre et pour l'album consa-
cré aux villes dalmates,
qui est d'une grande
beauté. Je connais la
topographie de ces villes, et
mes aïeux nomades,
si souvent, sur la côte
de votre pays, sont
parmi mes beaux souve-
nirs de voyages. Oui,
il me semble que
vous avez réussi
un contact comme on
en obtient rarement!
Bonne Souhait de
Travail et bonne nuit
Marguerite Yourcenar

Postage and Revenue
André National Post, Mount Desert Island,
Maine 04846, U.S.A.

Yarının Politikacısı

MATTHIEU GALEY — *Gıda maddelerine katkı eklenmesine karşı verilen savaşımla da ilgilenmediniz mi?*

MARGUERITE YOURCENAR — Elbette ilgilendim. Nader adı Fransa'da pek bilinmez; burada, yıllardan bu yana besin hilesine karşı savaşım veren bu avukat ünlüdür. Ancak bize satılan gıdalara katkı eklenmesine ve özgünlüklerinin bozulmasına karşı savaşan bu farklı gruplardan, benimde üyesi olduğum grup, ev hanımları derneğinin çok sıradan adını taşıyor: *Homemarkers Associations*. Bu kadınlar –tümü de gönüllü– aylık ve on beş günlük raporlarını hazırlamaya çalışıyorlar, hükümet kurullarının gıdayla ilgili tüm toplantılarına katılıyor, et, hazır ya da donmuş gıda üreticilerinin tekniklerini denetlemek için kendilerini yetiştiriyorlar. Ben bunları unutuyorum.

Bu tür çalışmalar, zaten, insani uğraşlarla yakından ilgilidir: O lezzetli beyaz eti elde etmek için, dana yetiştiriciliği, bu hayvanın kısa ve zavallı yaşamına bir işkence uygular; tavuklar gece gündüz aşırı elektrik ışığı altında "durmadan" yumurtluyorlar ve tıkkış tıkkış bir ortamda yanındakileri yaralayamasınlar diye gagaları çekiliyor. Sonuçta, hasta hayvanlardan geldiği için, yalnızca tatsız ve büyük ölçüde de zararlı yumurtalar veren işkenceye boyun eğiyorlar. Ancak bu çalışmalar, kitleler sorunu ve birkaç üreticiyi zenginleştirmeye yönelik sağlıksız teknolojilere karşı dikkatlerini çekmeyle de ilgilidir.

Bana gelince, ben yüzde doksan beş vejetaryenim. Başlıca

ayrık, rejimimi çeşitlendirmek için, haftada iki kez yediğim balık olacaktır ve zaten denizde, biz denizi de kirllettik, balığın, onun da, kirlendiğini biliyorum. Ancak özellikle de, oltayla çekilen ya da bir kayığın güvertesinde sıçrayan balığın can çekişmesini unutmuyorum. Tamamen Zenon gibi, “can çekişmeleri hazmetmek hoşuma gitmez”. Her durumda, olası olduğu ölçüde az tavuk, yerim belki de yalnızca birine yemek verildiği günlerde; dana eti, kuzu eti, yol kenarında ender durumlarda yenmiş jambonlu bir sandviç dışında domuz eti yemem; ve doğal olarak, av hayvanı eti de yemem ve elbette ki sığır eti de.

— *Neden elbette ki?*

— Çünkü, dişisi bize süt veren ve toprağın verimliliğini simgeleyen hayvana karşı derin bir bağlılık ve saygım var. Garip bir şekilde, çocukluğumdan bu yana et yemeyi yadsıdım ve beni bunu yapmaya zorlamama nezaketi gösterildi. Daha sonra, on beş yaşına doğru, “herkes gibi olmak” istenilen yaşta, düşüncemi değiştirdim; sonra, kırk yaşına doğru, altı yaşındaki düşünceme geri döndüm.

Halka sunulan gıdaların gözlemlenmesiyle ilgili sorun insan haklarını korumayla da yakından ilgilidir. Yıllar boyunca, Cesar Chavaz’ı desteklemek için, bu evde üzüm yemedik.

— *Cesar Chavaz kimdir?*

— Amerika Birleşik Devletleri’ne, genellikle kanundışı yollarla, özellikle de Kaliforniya’ya, gelen ve çiftliklerde üzüm toplamaya giden ülkesinin göçmen işçilerinin yazgısını elinde tutan Meksikalı bir göçmen. Bu işçiler kanun dışı yollarla geldikleri için fazlasıyla eziliyorlar. Üzüm çatışması aşağı yukarı çözüldü, şiddetsiz olmadı tabi, ancak büyük bağ sahipleri ödün vermek zorunda kaldılar.

Chavaz, daha sonra, domates ve marul toplamakla görevli göçmen işçilerle ilgilendi. Bu davayla ilgilenenler –bunlardan

birisi de benim— kasalar üzerinde üreticinin adı ve ürünün kökeni doğrulanamadıkça, bölgenin küçük çiftliklerinden gelenler hariç, ne domates ne de marul aldılar.

— *Bu alandaki tek eyleminiz bu mu?*

— Hayır. Üçüncü dünya ülkelerindeki süt çocuklarını beslemeye yönelik süt ürünleriyle ilgili boykota da katıldım. Çok tanınmış bazı şirketler, o ülkelere beyaz önlüklü kadın satıcılar gönderdiler, kırsal alandaki köylerin ve göçebe kamplarının alçak gönüllü kadınları onları hemşire sanırlar. Bu insanlar, çok yüksek fiyata (onlar için) mükemmel olduğuna inandıkları ve kadınları doğal emzirmeden uzaklaştıran besinleri satın alırlar. Dahası, bu gıdaları pahalı oldukları için cimrice kullanarak, çocuklarını yetersiz beslerler ya da onları hasta ederler, çünkü o tozları kirli suya karıştırırlar.

Bu savaşıma olan ilgim, Laponya'da beni kabul eden çok tanınmış İsveçli bir doktor olan eski bir arkadaşın Petite-Plaisance'da en son konuk olduğunda beni cesaretlendirmesiyle başladı. Bu uygulamaların zararlı sonuçlarını benden çok daha iyi biliyor ve bugün, Avrupa'da eskinin bilge kadınlarının düşündüğü gibi, gebelikten korunmanın bir tür doğal yolu olduğu kanıtlanan emzirmeyi öğütlüyordu.

Nicelerinin benden daha ısrarla izlediği bu etkinlikler konusunda neden ısrar ediyoruz? Çok sayıda yazarın aynı kaygıları oldu: Rousseau döneminin hileleri ve eşitsizliklerine karşı savaştı ve bu anlamda uzun süre İsviçreli bir düzeltimcinin¹ madalyonunu boynunda taşıyan Tolstoy'a yol açtı. İngiltere'de, Ruskin'den Willam Morris'e ya da Dickens'a, toplumsal düzeltimlerin ilkiğinin sorumluluğunu yüklenenler yazarlardır.

1. Fransa'da La nouvelle Heloise'in toplumsal -istenirse ütopyik ancak, bu ütopya yararlı gözlemler vardır- yarının göz ardı edilmesi garip. Yapılan yalnızca bir aşk romanı, hem de hoş bir aşk romanı olarak görülmesi, L'amant de Lady Chatterlery'in arka planının, madenlerde çalışanların sefaletinin ve aşağılanmalarının güçlü betimlemesi olarak değil de, yalnızca kösnül başının üstelik de çok güçlü bir romanı olarak kabul edilmesine benzer.

— *Rusya’da, bununla birlikte, devrimi yapan Tolstoy değil midir?*

— Hayır, zira, kuşkusuz, daha iyi yapmış olacaktı. Devrimlere tapmıyorum. Hala daha etkili olan tepkilerini ortaya koyarlar ve neredeyse kaçınılmaz olarak, memurlaştırılmış, aşamalandırılmış toplumlarda çıkmaza bile girer, “goulag”larda sonlanırlar. Dünyayı iyileştiren devrimler değil, düzeltimlerdir. Güneyin Rus köylerinde korkunç katliamlar ve köylülerin ad çekmeyle öldürüldükleri düşünülürken, çar Staline’in, ne fazla ne eksik, Korkunç Ivan’a denk olduğu ve kuşkusuz Ivan’ın daha az pohpohlanmadığı anlaşılır.

— *Soljenitsin’in gizemciliğine katılıyor musunuz?*

— Bu gizemcilik, bir rejimin, kendisini kısıp alan ve hapseden bir toplumun sahtekârlıkları ve hataları arasına sıkışıp kalan insanın doğal bir tepkisidir. Bir gizemci olmakla hiç suçlanmayan André Gide gibi, toplumsal sorunun politik sorundan, etik sorunun da toplumsal sorundan daha önemli olduğunu düşünüyorum. Bu konuda her zaman iyi ve kötü arasındaki çekişmeye geri dönülür.

— *Hiç politik bir etkinliğiniz oldu mu?*

— Sözcüğün tam anlamında hayır olmadı ve bunun nedenini de az önce söyledim.

— *Fransa’da hiç oy kullandınız mı?*

— Hayır, çünkü yeniyetmeliğimden bu yana, Fransa’da hiç uzun süreli yaşamadım. Burada, kendi kendime, bunu yaparken, dolambaçlı sorunlar ve değerlerini yargılayamadığım insanlar hakkında karar verdiğimi söyleyerek oy kullanıyorum.

Demokratlar ve cumhuriyetçiler burada düşüncelerini babadan oğula iletiyorlar. Öyle ki, zaman zaman iki partiden çok iki klanın söz konusu olduğu düşünülebilir ve en iyi ve en zeki bağımsızlar bu kitleler arasına asla giremediler. İki parti bir yüzyıl boyunca öylesine değişti ki, artık bir programa karşı başka bir programdan söz edilemez; ilke olarak, en azından, demokratlar büyük dükkanlar politikası yapma eğiliminde olan cumhuriyetçilerden biraz daha fazla liberaldirler. Uygulamada, her zaman olduğu gibi, her şey söz konusu bireye bağlıdır, o da politik kuklaları ister istemez canlandıran iplere bağlıdır. Bu büyük karışıklık içinde, yine de biraz iyi, biraz güzel, biraz yararlı şeyler yapılabilir. Herhangi bir olayla heyecanlanan kalabalıklar (Vietnam, Watergate, İran'daki rehinelerin dramı) kısa bir süre sonra durgunlaşır ya da işlerinin sıradan kaygısına düşerler. Az çok maskelenmiş, az çok gizlenmiş fanatizmler, tam donanımlı olarak yeniden ortaya çıkmak için yalnızca uygun anı beklerler ("Klan" etkinliklerinin yeniden belirgin şiddetlenişini düşünüyorum); özel çıkarlardan halkın çıkarları için vazgeçilir. Seçimlerin ve yeniden seçmelerin bedeli budur, bu tipteki her demokrasi gerçekte bir plutokrasidir. Bozulma politikanın bir *olmazsa olmazıdır*. Ancak, hangi ülkeden söz ediyordum? Amerika Birleşik Devletleri'nden mi? Ya da bir başka demokrasi-den mi, hangisi olduğu pek önemli değil ya da acaba Marius ve Sylla dönemindeki Roma'dan mı?

— *İnsanî kampanyalara da katıldınız mı?*

— Bu konudaki ilk düşünce Fransa'da *Le Monde*'da yayımladığım bir mektuba kadar uzanır, sanıyorum fokların katledilmesi konusundaydı. Gerçekte, bu tür çabalara tam katılım çok daha erken başladı, ancak yeni doğmuş fokların katledilişi kitlelerin imgelemine etkiledi. Bu, sıradan ve savunulamaz nedenler için, doğaya karşı kötü davranışımızın simgelerinden biri oldu. Bu vahşetlerin vurguncuları görülüyor: Saint-Pierre-et-Miquelon, Tere-Neuve çevresinde ve Labrador'da

çalışan birkaç Kanada ve Norveç şirketi – bereket versin ki o zamandan bu yana Fundy körfezi kasaplara kapatıldı; Pribilofflarda, kadınlara zaman zaman da erkeklere satın almamaları gereken kürk ceketler ya da katledilmiş hayvanların bir tutam kürkünden yapılmış küçük yaratıkları, az çok komik küçük hayvanları simgeleyen korkunç çocuk oyuncakları satan birkaç Amerikan şirketi; niteliği değiştirilmiş fok yağının bazı margarinlere katkı maddesi olarak girdiği de görülür. Bize, buz üzerinde yeni doğmuş fokları öldüren ve zaman zaman derilerini yüzen ve yarı canlı parçalara ayıran (bilindiği gibi, dehşete düşen hayvanlar “ölü taklidi” yaparlar) yerli halkın yaşamak için bu kanlı kazançlara gereksinimi olduğu; o zaman ona çevreyi kirletmeyen başka yerel endüstriler bulunduğu söylenir: Atom çağının kötülüklerini ve taş devrinin vahşiliğini birleştirmeye hakkımız yoktur. En azından, İtalya’nın, Almanya’nın ve Hollanda’nın bundan böyle fok kürkü satın almamalarını başardık ve aynı şeyin Fransa’da da, önceden yapılmadıysa, yapılacağını ümit ediyorum. Her yıl kış sonuna doğru, anne foklar buzul üzerinde doğum yaptıkları anda, bu büyük doğal çevrimin apansız kıyımların yararına tamamlandığını düşünmek zorunda olmayı korkunç buluyorum. Tıpkı aralarından altmış milyonunun bu sonbahar avcılarının atışlarına kurban olacaklarını düşünerek koruluğumda kumruları beslemem gibi. Kendi türünü sınırlandırmayı asla düşünmeyen insanların dediği gibi, “türlerin artışı sınırlandırmak” gerekir. Belirli bir noktaya kadar, hepimiz aynı düşüncededeyiz, ancak uçuşlarıyla Amerika Birleşik Devletleri’nin gökyüzünü kaplayan milyonlarca göçmen güvercini (*passenger pigeons*) düşünüyorum: Bugün bu güvercinlerin türü tükenmiştir, Yeni-İngiltere müzesinde içi samanla doldurulmuş zavallı bir örnek var, geri kalanlar ya yahni ve şapkalara tüy olmuşlardır.

Kendi kendime sık sık şöyle derim, kuşaklardan bu yana, hayvanların hayvan vagonlarında havasızlıktan boğulmalarını ya da tamamen insanlık dışı koşullarda mezbahaya gönderilmiş nice ineğin ve nice atın başına geldiği gibi, ayaklarının kırıldığını gör-

meyi kabul etmeseydik, hiç kimse, hatta onlara koruyuculuk yapan askerler bile, 1940-1945 yılları arasında kurşunlanmış vagonlara dayanamazdı. Tuzağa düşmüş (her zaman kürkleri için), kurtulmak için ayaklarını kemiren hayvanların çığlığını işitebilseydik, kuşkusuz kamu hukuku mahkumlarının büyük ve gülünç sıkıntısına daha fazla dikkat ederdik – gülünç çünkü onları iyileştirmek, yeniden eğitmek ve insanlığa kazandırmak olması gereken amacın tam aksi söz konusudur. Sonbaharın muhteşem renkleri altında, yürüme zahmetinden kurtulmak için, bir kütüğün yanında, su geçirmez giysisine sıksıkı sarılmış, pantolonunun cebinde bir viski “pint”i ve kaportasına bağlanmış kanlı postlarını akşamleyin götüreceği hayvanları daha iyi gözetlemek için dürbünlü bir karabinayla bir bireyin arabasından indiğini gördüğümde, kendi kendime belki iyi bir eş, iyi bir baba ya da iyi bir oğul olan bu cesur adam bilmeden kendisini geleceğin “Mylai”lerine¹ hazırlıyor derim. Ne olursa olsun, artık bir *home sapiens* değildir.

— *Bu kampanyalara nasıl katılıyorsunuz?*

— Yapabildiğim kadarıyla para yardımıyla, mektuplarla ya da sorumlu gruplara gönderdiğim telgraflarla, durum uygunsa, yani insanlar işitmek istediklerinde sözle, nihayet şu an yaptığım şeyle, kitapla. Bu yorucu nedenler, bize daha önemli olanın belki de, halkın iyiliği için, hala temiz ve eldeğmemiş uzamların, örneğin Alaska’da, ya da Amerikan kıyısı üzerinde “bâriyer adalar” adı verilen bölgenin boydan boya, korunması ve kazanılması görevi olduğunu unutturmamalıdır. Yerini, daha önce sözünü ettiğimiz endüstriyel ormancılığın aldığı ormanların, yaşayan varlıkların bu karmaşık ve muhteşem birlikteliğinin yok edilmesine karşı da savaşmak gerekir. Beş yıl sonra kağıt hamuru elde etmek için kesilecek köknar dizileri dikiliyor (ne yazık ki kâğıdın üzerine bu kitap basılacak) ve kimyasal ilaçlarla ormanın

1. Mylai, halkı Amerikan müfrezesi tarafından katledilen bir Vietnam köyüdür. Haber işi ten geçtikten sonra patlak vermiş ve uzun süre skandala yol açmıştır.

kalımlılığını sağlayan ve onu bir ağaçtan diğerine salgınlardan koruyan temel bitkiler yok ediliyor. Kirlenmemiş hava, su ve bitkisel olduğu kadar hayvansal da olan yaşam rezervleri yaratmak için toprak satın alan derneklerden birine ben de üyeyim. Burada kıyıda bir çok adamız var.

— *Bu bir artçı savaşım değil mi?*

— Daha çok öncü bir savaşım, zira yarın için daha temiz ve daha an bir dünya hazırlamak söz konusu.

— *Çok geç değil mi?*

— Dünya üzerinde bir ağaç, bir hayvan ya da bir insan oldukça, iyi bir şeyler yapmak için asla çok geç olmayacak.

29.Bölüm

Zekâyla Gelen Sempati

MATTHIEU GALEY — *Geçmişe dönüp baktığınızda, yaşamınızı düşündüğünüzde, kendinizle olan kontratınızı doldurduğunuz düşüncesine kapıldığınız oluyor mu?*

MARGUERITE YOURCENAR — Her durumda, rastlantının, yazgının, karma'nın ya da Tanrı'nın oynamama karar verdiği rolü elimden geldiğince oynamış olduğum düşüncesindeyim. Dünyaya gelip gelmemekte özgür değiliz, belirli bir noktaya kadar –hangi noktaya kadar?– sonlarımız öyle olsa da. Gerçekte ve sözcüklerle oynama pahasına, yaşamın bana belirli bir planı varmış gibi gelmiyor. (Ya da, bir planı varsa, bu ulaşamayacağımız derinliklerde.) Onu önce Hadrianus'un, daha sonra da Zenon'nun ağzından söyledim. Önceden belirlenmiş kesin bir yazgıya inanmıyorum: Yaşadıkça yazgımızı sürekli olarak değiştiriyoruz; eylemlerimizle, aralıksız olarak iyileşiyor ya da kötüleşiyor. Bizden önceki durumların önemine, sorumlu olmadığımız ve bize alçakgönüllülüğü öğreten tüm bir borca ya da tüm bir kazanıma inanıyorum. Ancak içimizdeki her şey, dışımızdaymış gibi, sürekli olarak değişiyor: Şu an söylediğim sözler bile beni değiştiriyor.

— *Yaşamınızda, yine de değişmez değerler var. Bunlar,*

yirmi yaşından bu yana tasarlanmış ve sizi her zaman izleyen bu iki kişi olsa bile.

— Evet, burada bir gariplik olduğunu kabul ediyorum (anlamadığımız her şey gariptir). Ancak Wordsworth'un hayranlık uyandıran *Intimations d'immortalité*'sindeki düşüncelerden daha garip değil. Orada çocukta "insanın babasını" gösterir. Olduğum yeniyetme ve olduğumu anımsadığım çocuk sanki, bazı noktalarda, belli belirsiz, yapıtımın ve yaşamımın alacağı şeklin bir bölümünü, en karışık şekilde, önceden sezdi. Ancak, durumların kalabalığı ve olayların çokluğu ana hatları gizler. Günün sıcak sisinden sonra (*Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'e borçlu olduğum diğer imge) alacakaranlığın açıklığı ile birlikte belki tüm gizler aydınlanacak. Kuşkusuz henüz o saate tamamen ulaşmadım. Bir yaşamın gariplik sorunu (ve aynı zamanda da bayağılık), bu *Quoi? L'éternité*'nin¹ izleği olacak.

— *Her durumda oldukça düzenli bir yaşam. Ancak bu yapıtı bitirdiğinizde, bir kitap yazma işini kapatma düşünceniz olmayacak mı?*

— Asla hiç bir şeyi kapatmam, kapımı bile. Belleğimde büyük bir olasılıkla yazma zamanımın olmayacağı başka yapıtlar ve başka başlıklar var, ancak yapıtımızda bitmemiş bir şeylerin olması gerekir, tıpkı Meksikalı çömlekçilerin, belleğin tutsak olmasını engellemek için, taslaklarında bıraktıkları o kesik çizgi gibi. Bu başlıklardan, tek bir yapıtı, adı *Paysage avec des animaux* olacak, yaşamda ve tarihte hayvanı ele alacak bu yapıtı söyleyebilirim. Yapıtta insanlar hayvanlarla olan ilişkileri çerçevesinde ele alınacak; onlardan yararlanan insanlar ve zaman zaman hatta insana karşı kıyımlarında hayvanlar ele alınacak (örneğin hayvanlara teslim edilen Hristiyanları, Fouquet'nin, Philippe-Auguste'un mavi kadife eğerli bir at üzerinde, yakılan sapkın mezheplilere yakından baktığı o minyatürünü düşünüyorum,

1. 1990 yılında yayımlandı (NdE)

bana göre bu korkunç bir şey: Duman suçsuz atı rahatsız etmiş olmalı). Bu yapıtta hayvanları sevenler ve sevmeyi bilmeyenler de yar alacak.

— *Hayvanlara karşı duyumsadığınız bu ilginin nedeni nedir?*

— Bunu daha önce belirtmiş olduğumu sanıyorum. Daha soyut kavramlarla, dilerseniz, benim için önemli olan, farklı bir biçimde sınırlandırılmış bir yaşamın anlamına ulaşmaktır. Bu, yaşamın yalnızca yaşamaya alıştığımız biçimde olmadığını, kollar yerine kanatların, görme açısından bizimkilerden daha iyi düzenlenmiş gözlerin, akciğerler yerine solungaçların olabileceğini anlamanın büyük başansıdır. Dahası, hayvan göçlerinin ve iletişimlerinin gizemi, bazı türlerin yeteneği (yunusların beyni bizimkine eşittir, ancak dünyayla ilgili olarak bizim algıladığımızdan farklı bir imge algılarlar), milyonlarca yıl boyunca sürekli olarak değişen çevreye, dünyada bizim yaptığımız gibi, uyum sağlama ve sağlamayı sürdürme ya da ölmek için uyum sağlamama biçimi vardır.

Zaten benim için her zaman, sıklıkla elinden aldığımız yaşamı dışında hiçbir şeyi olmayan hayvanın bu sarsıcı görünümü vardır. Kuşkusuz türünün sınırları içine kapatılmış, yalnızca *olma* gerçeğini, varolma heyecanına eklediğimiz tüm sahtekarlık olmaksızın yaşayan hayvanın bu sonsuz özgürlüğü vardır. Bu yüzden, hayvanların ıstırapı bana böylesine dokunur. Çocukların ıstırapı gibi: Burada, tamamen masum olan varlıkları hatalarımıza ve çılgınlıklarımıza ortak etmenin çok özel dehşetini görüyorum¹. Sert darbelerle karşılaştığımızda, işin içinden sıyrılmak için zekâmızın olduğunu kendi kendimize her zaman söyleyebiliriz ve belirli bir noktaya kadar, bu doğrudur, bu acı ama gerçektir, gerçekte işin içinde olduğumuzu, hepimizin, belirli bir noktaya kadar, kötülük yaptığımızı ya da yapılmasına izin verdiğimizizi her

1. Biliyorum ki, doğaötesel ve tannbilimsel açıdan, yalnızca psikolojiden söz etmeksizin, çocuğun ve hatta hayvanın tam masumluğu tartışılabilir. Ancak biz burada ayrıntıya girmeyeceğiz.

zaman kendi kendimize söyleyebiliriz, daha kötü olan budur işte. *Başına geleni anlamayan* çocuğun ya da hayvanın tam masumluğuna şiddetle yanıt vermek, iğrenç bir kıyımdır.

— *Bu çok antropomorfik bir hayvan psikolojisi varsaymaktır.*

— Bana, bir yandan hayvan yaşambiliminin, hayvanların zekiliği ve aralarındaki iletişim üzerine ilgi çekici araştırmalarıyla gelişmelerinden, diğer yandan da bize insanın “hayvanı antropomorfize” etmekten çok, sıklıkla hayvanlaşarak kutsallaşmayı seçtiğini gösteren insanbilimin yaptığı çalışmalardan önceki bir tarihe rastlıyor gibi görünen bu sözcüğü bir kenara bırakalım. İlkel insan panteri insan düzeyine yükseltmez; panter olur. Köpekle oynayan çocuk kendisini köpek olarak düşünür. Mucize şudur –ilkel insan ve çocuk bunu duyumsar– kesinlikle aynı yaşam, aynı iç organlar, fizyolojik ayrıntıda bazı farklılıklarla, aynı sindirim ya da üreme dizgeleri, kuşkusuz, hemen hemen bu sonsuz biçimler çeşitliliğinde ve zaman zaman da sahip olmadığımız güçlerle çalışırlar. İç organlardan kaynaklanan heyecanlar için de aynı şey söz konusudur. Çalı bülbülü yavru-larına Andromaque gibi ağlar; dişi kedi fareyle Célimène’in aşıklarıyla oynadığı gibi oynar. Hatta bir türden diğerine, bu türün bir bireyinden diğerine, biz insanlardaki zeki bir insan ve bir aptal arasındaki aynı çeşitleme vardır: Şu farkla, hayvanın yaptığı saçmalıklarda zeki ya da aptal sloganı geçerli değildir.

Çok iyi biliyorum ki, Fransa, öyle denir, kartezyendir (böyle olmakla da yeterince övünür) ve Descartes için hayvanlar maki-neydiler. Aynı şeyi insanlar için de söylediyse, bu eğretileme karşısında söyleyecek bir şey olmayacaktı ve kendi kendine bunu insanlar için de söylediğini sanıyorum.

Kuşkusuz, Pic de la Mirandole’un *L’oeuvre au noir* (Zenon)’ın başında kullandığım hayranlık uyandıran bir sayfa ayırdığı insanın bu özgül büyüklüğünü kabul ediyorum: İnsan kendisinin efendisi, bilgisayar ve yontucusudur, iyi ve kötü,

çılgınlık ve bilgelik, yetenek ve özgürlük arasında seçim yapmakta özgürdür. Hayvanda bu yoktur. Ancak tam tamına bu yanı seçme özgürlüğü (zira kim tam olduğunu söyleyebilir?) bizi sorumlu kılar. Bir çocuğu dövdüğümüzde ya da aç bıraktığımızda, öyle ki, düşüncesi bozuk ya da yaşama zevkini kaybetmiş olarak yetiştirdiğimizde, onun gözünde ifade edilen evrene karşı bir kıyım işleriz. Gereksiz yere bir hayvan öldürdüğümüzde, iyi bir neden yokken bir ağaç kestiğimizde de aynı şey söz konusudur. Her defasında, biraz daha iyi bir dünya örgenlemek olması gereken insanlık görevimize ihanet ederiz.

— *İnsanın iyi olması gerekecek. Peki, iyilik nedir?*

— Basitçe olumsuz biçimi altında, ünlü tümce şudur: “Size yapılmasını istemediğiniz bir şeyi siz de başkasına yapmayın”. Ancak, bundan daha fazlası söz konusudur, bu olmazsa iyilik adalete takılacaktır: İnsanın kendisi için dilediği iyilikleri başkası için de dilemesi söz konusudur. Sempati olur olmaz (çok güzel olan bu sözcük “...ile duyumsamak” demektir) hem sevgi hem de iyilik başlar.

— *Ancak, söz konusu olan yalnızca sempati değildir. Zekây da unutmamalı.*

— Tabii ki öyle, zeki olmayan bir sempati ne işe yarayacaktır? Ancak sempati ve zekâ dayanışma içindedirler ya da dayanışma içinde olmalıdırlar. Aşağı yukarı, “her kim ki denemez ya da bir deneyim konusu olmayı kabul etmez, düşünmez” diyordu aşağı yukarı simyacı bilgelik. Aynı şekilde, her kim ki içten duyumsamaz, düşünmez. Sanki insanda bir uzmanlaşma oldu: Organizmalarını yararlı-alete dönüştüren bazı böcekler gibi, duyumsal ya da somut kapasitelerimizin büyük bir bölümünü bizim için beynimiz olan bu bilgisayara dönüştürme eğilimindeyiz. Burada neredeyse bilinçdışı sempatiyi kaybedersek, bunu başaramayız.

— *Dostluk biraz sempatiyle aynı kurala bağlı. Dostluk sizin için önemli midir?*

— Çok önemlidir. Çok dostum var ve sürekli olarak da dost ediniyorum.

— *Genelde dostlarınız kaç yaşlarındadır?*

— Her yaşta dostum var, zira yaş beni düşündüren bir sorun değil. En değerli dostlarım, yirmi beş ve doksan iki yaşları arasında.

— *Dostlarınızı nasıl edirsiniz?*

— Bu hoş sözcüğü Montherlant'ın bir kitabında düşünüyorum. Bir genç kızın kedisine ad vermemesine şaşılır: "Onu çağırmak için ne yapıyorsunuz? —Onu çağırmıyorum; istediğinde kendi geliyor". İşte böyle, dostlar sıklıkla rastlantıların en büyüğüyle gelirler.

— *Böylesine ıssız bir bölgede bile mi?*

— Dönüp dolaşıp yalnızlık efsanelerine gelmeyelim. Zaman zaman yıllarca sürekli olarak dostlarla yaşanır: Bu ender bir şanstır. Diğerleri, kendi uğraşlarına ya da bizimkilere göre, bulundukları yere ve bizim bulunduğumuz yere, gider ve gelirler. Bazen haftalarca ya da aylarca ya da yalnızca günlerce kalırlar. Ancak her gerçek dostluk sürekli bir kazanımdır. Yirmi beş yıllık bir aradan sonra bile, hiçbir şey değişmemiş gibi kucaklaşılır.

Zaten dostluğun, eşlik ettiği sevgi gibi, aşağı yukarı başarılı bir dans figürü kadar hüner gerektirdiğine inanıyorum. Çok hamle yapmak, çok ölçülü olmak, karşılıklı çok konuşmak ve sessiz kalmak gerekiyor. Özellikle de çok saygı gerekiyor.

— *Sizin için saygı nedir?*

— Başkasının özgürlüğü, başkasının saygınlığı duygusudur, yanılmasız, ancak aynı zamanda da en küçük düşmanlık ya da en küçük hor görme olmaksızın bir varlığı olduğu gibi kabul etmektir. Belirli bir karşılık da gerekir (bu belki aşk için kesin olarak gerekli olmayan bir şeydir ve dahası, bu konuda ne biliyorum ki?) Zaten, istendiğinde, hayvanlar, bitkiler ya da taşlar dost olabilirler ve o zaman karşılık farklıdır: Hayvanlar bizi, çok sayıda insan dostumuzunkinden çok farklı olmayan sevgi dolu bir bencillikle severler; bizi (bu çok doğaldır) kendilerine verdiklerimizden dolayı severler. Bitkiler de bu karşılığı uygularlar; kendilerine özen gösterdiğimiz için büyüyerek ve çiçek açarak bize kendi tarzlarında teşekkür ederler. Rüzgârdan korunmak için sırtını bir kayaya yaslayan biri, güneşin ısıttığı bir taşın üzerine, duyarımızın algılamadığı anlaşılmaz titreşimleri almak için ellerini koyarak oturan biri, taşların dostluğuna, anlaşılmaz bir şekilde, inanmamakta güçlük çeker.

— *Tüm insanlık seviemez.*

— İnsanlık yalnızca soyut bir sözcüktür: Kuşkusuz –bizimkilerin denk olduğu– hatalarına karşın karşılaşılan insanlara yakınlık gösterilebilir ya da en azından insanların her birinde var olan sonsuz olanaklar düşünülebilir. Ortaçağ Japonyası'nda, kendilerini bu özel dindarlığa adanmış keşişler, karşılaştıkları her insanın önünde diz çökerek: “Seni selamlıyorum, sen ki binlerce yüzyıl sonra belki bir Bodhisattva olacaksın” derlerdi. Böylesine yavaş bir evrime baş vurmada, karşılaşılan her insana, özellikle de bilgisizliği, kendini beğenmişliği ya da kötülüğü bizi yaradığında: “Merhaba, sen ki bir gün öleceksin ve belki de şu an göstermediğinden daha bilge öleceksin” dememizi engelleyen nedir? Böylece, Zenon “doğduğundan biraz daha az aptal ölmeyi” ümit ediyordu. Ben de, benim için de aynı şeyin olmasını ümit ediyorum. Yani, temelde farklı olmayacağım – kuşkusuz

her şey başlangıçta çoktan oradaydı, ancak yararsız çok şeyden kurtulmuş olacağım, umarım.

— *Sizin için yaşam öncelikle bir yoksunluk.*

— Evet, kesinlikle, ancak bir zenginleşme de. Güneşte bronzlaşmak için giysiler çıkarılır.

— *O halde, insanlara bir şeyler kazandıkları söylendiğinde, bu bir yanlışlıktır.*

— Kazandıkları şey önemliyse, kuşkusuz ki hayır. Bilgelik rastlantısal olanı elemekten ya da daha çok önce onunla beslenmekten, gıdalarda görüldüğü gibi, bununla birlikte bozulmuş olandan ya da küflenmiş olandan kaçınarak, daha sonra yararsız tortudan kaçınmaktan ibaret olacaktır. Bakış açılarını değiştirmekten de ibarettir: Her yeni dostluk bize kendiyle birlikte, her olay ve her yolculuk gibi, kendi bakış açısını getirir. Bazı zihinsel disiplinler sessizliği dinlemeyi öğütlerler – sessizlikler, zira on iki kadar sessizlik vardır. Diğerleri ise geceye bakmayı. Zihinsel bir doğu disiplini manzaraya bakmak için bacakların arasından ileriye eğilmeyi öğütler. Manzarayı farklı bir açıdan görebilirsiniz.

— *Manzarayı tersinden görürüm.*

— Yalnızca kendi bakış açınızdan. Ancak olası diğer çeşitlendirmeler vardır: Bir ağacın altına yatın ve yaprakların arasından gökyüzüne bakın: Bu da evrenin bir başka parçasıdır.

— *Bu seyre dalma yolculuk zevkinizle biraz çelişki oluşturuyor. Bir yerde “dünyanın yuvarlaklığına dokunmak” gerektiğini yazdınız.*

— Sizi gitgide daha az anlıyorum; seyretmek için yolculuk yapılır; her yolculuk devinimli bir seyre dalmadır. Ancak sizin

söylediğiniz ve *L'oeuvre au noir* (Zenon)'da genç Henri-Maximilien tarafından söylenen tümce, genç Zenon'da daha çok sevinçle yankılanır: "Kim en azından hapisanesinde gezinti yapmadan ölmek ister?" Yapabildiğim kadarıyla hapishanedeki gezintimi yaptım, ancak rastlantısal nedenlerden dolayı, ziyaret etmediğim çok ülke var; örneğin İran, çünkü beni oraya davet eden dostum öldü. Gitme şansını son anda kaçırdığım daha bir çok ülke. Özellikle sınır ülkelerini sevdim, hala daha vahşi bir uzaklığa bakanları: İsveç ve Norveç Laponyası, yakın doğu, dağ patikaları olmazsa, daha ileri gitmesi güç bir bölgede, Alaska şimdi tehdit altında...

Hadrianus'u barbar ülkelere olan sevgisi üzerine konuşturduğumda, onda an an yankılanan benim o ülkelere duyduğum sevgidir.

Tüm yaşamım boyunca, yolculuk beni fazlasıyla çekti; son yıllarda bazı olaylar beni neredeyse devinimsizleştirdi, önce garip bir baskı heyecanım oldu. Kendi kendime bununla birlikte, git-gide tekdüzeleşen bir dünyada, yolculuğun değerini kuşkusuz abarttığımı söyledim. Dünyanın bir noktası üzerinde devinimsizliğin avantajını da anladım: Aynı yer üzerinde birbirini izleyen mevsimlere bakarak, her zaman yolculuk edilir; dünyayla yolculuk edilir.

Sonuçta, Zenon'un *L'oeuvre au noir* (Zenon)'ın yarısını dolduran devinimsiz yaşamının bu betimlemesini benimsiyordum. Zaten bu benim başıma yapıtlarımda bir çok kez geldiği için, ben kendi adıma o yaşamı önce betimledim ve neredeyse tam olarak, onunla ilgili dış koşullar kuşkusuz farklı olmasına karşın, yaşayacaktım. Ancak yolculuk gereksinimi tensel arzu kadar güçlüydü ve o andan itibaren yeniden yola koyuldum ve kuşkusuz bir çok kez daha yola koyulacağım, şu ya da bu şekilde, gücüm tükeninceye kadar.

— Oldukça *serüvenci bir doğanız var*.

— Önden yürüyorum, hepsi bu. Ancak her yolculuk, her serüven (sözcüğün gerçek anlamında: "Başa gelen şey" bir iç

keşifle karışır. Bir vazonun dış ve iç kavisi gibi, yaptığımız ve düşündüğümüz şey için de aynı şey geçerlidir: Biri diğerini biçimlendirir.

— *Çağdaşlarınıza sürekli olarak evde oturdukları için sitem eder miydiniz?*

— Yollarda dolaşıyorlar, ancak yollar boyunca ne görüyorlar? Her durumda, Fransa'nın kendilerine yettiğini söyleyen Fransızlardan ve yalnızca evlerinde iyi olduklarını söyleyen Amerikalılardan sakınıyorum. Bu ırk ölüyor, bereket versin ki, yerini uzak ülkeleri çarçabuk görmek isteyen bir başkası alıyor. Yolculukta, her şeyde olduğu gibi, karşıt yetenekler gerekir: Canlılık, tam dikkat, belirli bir çeviklik;

Zira gerçek yolcular, gidenler yalnızca onlardır,
Gitmek için ve hafiftirler, balonlar gibi
(BAUDELAIRE)

nesnelerin dış görünümünden hoşlanma zevki ve sıklıkla gizlenmiş olan gerçekliklere ulaşmak için bu görünümün ötesine kesin olarak geçme arzusu. Her yolcu bir Ulysses'dir; Proteus olmayı da kendisine görev edinmelidir.

— *Bazı büyük zekâlar odalarından hiç çıkmadılar. Descartes'ın sobası, Montaigne'in hücresi...*

— Söylediğiniz iki insanın, ikisi de az yolculuk yapmadılar. Descartes 1618'de Hollanda'da savaşı, 1619 da Danimarka ve Almanya'yı ziyaret eder, daha sonraki iki yıl boyunca, aşağı yukarı aynı büyük yolculuğa orta Avrupa'da devam eder, daha sonra yirmi yıllığına Hollanda'ya yerleşmeden ve nihayet Stockholm'de ölmeden önce iki yıla yakın bir süre İtalya'da oturur. Her şeyi basitleştiren efsanenin istediği gibi, "bir sobada" yaşadı ve düşündüyse, bu soba (yani bu sobalı oda), Kuzey Avrupa'nın bir çok yerinde ısınmak için kullanıldı. Montaigne'e

gelince, İsviçre, Tyrol ve İtalya'yı kapsayan on yedi aylık yolculuğun bahanesi sağlık oldu, ancak, eyere çıkmaktaki çevikliği duyumsanmasın diye, yolculuktan çok söz etti¹.

Yolculuk, dünyanın bir köşesindeki devinimsizliğin bir deneyim olması gibi, bir deneyimdir, dostluk, seyre dalma, aşk, iş ve hastalığın deneyim olması gibi, bahçıvanlık ya da mutfak deneyimi olmasa da. Neden aralarında ayrım yapalım?

— *Yine, bu deneyimin, bu bakışların, başkalarının onlardan yararlanması için, iletilebilir olması gerekir. Yazarlar işte bu işi yapan kişilerdir, iletirler, ancak nasıl? Bu amaca ulaşmak için neden kurgu seçilir?*

— Asla “kurgusal” yazma düşüncemin olmadığını size itiraf mı etmem gerekiyor? Yazdığım şeyin, kendi anılarım olacak şeyden farklı olmaması için, yeterince benden olmasını her zaman bekledim. Roma sokaklarında yürüyen yaşlı Clément Roux'nun gerçekliğine benimki kadar inanıyorum; Hadrianus'un hastalığı bana kendi hastalıklarım kadar gerçek görünüyor; Zenon'un ölümünü yaşamış olduğum düşüncesindeyim, yoksa yazamazdım. “bir kurgu” düzenlemek bana çok boşuna geliyor.

— *Kuşkusuz, bu yüzden, bir “öyküyü”, bir “masalı” okurken, sonuçta okurlarınız yapıtlarınızda bir tür “ yol gösterici” arama eğiliminde mi olmalı?*

— Belki de, bende, “daha iyi yaşama” ya da “elinden geldigince yaşama” iradesinin geriye kalan her şeyden her zaman daha ağır bastığını duyumsarlar. Kitapların bendeki gelişmelerime koşut bir dizi gelişme oldu. Yolda karşılaşılan birine danışma, geldiği ve gitmeyi düşündüğü yer konusunda bilgi edinme eğilimi vardır.

1. Montaigne'in yolculuk konusunda birkaç sözünü yeniden okurken, her zamanki gibi, sayfaları sağa sola çeviriyorum ve L'apologie de Raymond Sebond'a ve ondan önce gelen bölümde hayvana karşı davranma ve zekâsı konusunda benimkileri doğrulayan düşünceler buluyorum. Zalim ve önyargılı olmayan bu insan aynı şeyleri benden daha iyi dile getirdi.

30.Bölüm

Petite Plaisance'ın kapısının önünde, 1976'ya doğru.

Açık Gözler

MATTHIEU GALEY — *Okurların kitaplarınızı karşılama biçimi sizi şaşırttı mı?*

MARGUERITE YOURCENAR — Şaşırttı, çünkü hiçbir şey beklemiyordum. *Alexis* (Alexis ya da Beyhude Mücadelenin Kitabı) yayımlanır yayımlanmaz, Edmond Jaloux'nun, çok sayıda okur kazandıran bir makale yazmış olması beni şaşırttı, daha sonra onunla dost olduk. Zevk sahibi bir okurun, çok yıllar önce bana: "Benim kuşağımdaki birçok insan için, (Coup de grâce (Bir Ölüm Bağışlamak)'daki) Eric Werther'imizl oldu" demesi ya da yine Baltık savaşları gazilerinin, anılarını dile getirdiğim için beni görmeye gelmelerine şaşırdım. *Mémoires d'Hadrien* (Hadrianus'un Anıları)'ın bugün milyona yakın bir tiraja ulaşması beni hayretler içinde bıraktı. Üç kişi için yazmış olduğumu düşünüyordum. Peki, *L'oeuvre au noir* (Zenon) neden on yedi dile çevrildi? Ancak, belirli bir andan itibaren, çok sayıda insanın bizi moda olduğu için okuduğu açıktır; çok sayıda okurun kitaplarımda, benim oraya yerleştirdiğimi ya da yerleştirmeye çalıştığımı değil de bulmak istediklerini gördükleri de açıktır. Aynı zamanda, dostlar bize basılmış sayfa aracılığıyla gelir. Çok sık sık, zaman olmadığından, yanıt veremediğimiz ve bize kitaplarımızın şu ya da bu sayfasının kendilerine –zaten bazıları da mektuplarını imzalamıyor– bir şeyler verdiğini söyleyen insanlar var. Bunu her zaman büyük bir sevinçle öğreniyoruz.

— Özellikle bir aracı, bir medyum, kısacası içinden bir şeyler geçen biri olduğunuz düşüncesinde değil misiniz?

— Kesinlikle. Bu yüzden, gerçekte kendim için sınırlı bir ilgim var. İçinden akımların ve titreşimlerin geçtiği bir enstrüman olduğumu düşünüyorum. Bu tüm kitaplarım için geçerli ve hatta tüm yaşamım için geçerli olduğunu söyleyebilirim. Belki de her yaşam için: Aramızdan en iyileri belki de yalnızca onlar geçirgen kristallerdir. Böylece, yaşayan ya da ölmüş dostlarım konusunda, bana XVIII. yüzyılın “tanınmamış felsefecisi” Saint-Martin’e ait olduğu söylenen hoş bir tümceyi kendi kendime sık sık yinelerim. Bu felsefeciyi hiç tanımıyorum, ondan tek bir satır bile okumadım ve alıntıyı asla doğrulamadım: “Öyle varlıklar vardır ki, Tanrı beni onlar aracılığıyla sever” der. Her şey uzaktan gelir ve bizden daha uzağa gider. Başka bir deyişle, her şey bizi aşar ve bu şekilde geçilmiş ve aşılmış olmaktan dolayı kendimizi alçakgönüllü ve büyülenmiş duyumsarız.

— Bu yaşam karşısında edilgen bir davranışa götürmez mi?

— Asla. Üzüntü duymak ve sonuna kadar savaşımla vermek; ırmakta, kendimizi onun akışına bırakarak yüzmek; açıkta batmak olan çıkışı önceden kabul etmek. Ancak batan kimdir? Örneğin, Batıda belki de, taocu felsefeciye en çok benzeyen ve yalnızca yüzeysel okurların karşı gizemci olarak kabul ettiği Montaigne’imizin yapmış olduğu gibi, başkalarının hatalarını, endişelerini, hastalıklarını ve bizimkileri, başkalarının ölümünü ve kendimizinkini kabul etmek yeterlidir, çünkü bu yaşamın doğal bir parçasıdır. Ölüm, yaşamın yüce şeklidir... Bu noktada, olanaklı olduğu ölçüde hızlı ölmek isteyen Jules César’ın (neredeyse bu şekilde öldü) tam aksini düşünüyorum. Kendi payıma, ölümümün adeta içime işlemesi için, yeterince yavaş bir hastalık süreciyle, ölümün tam olarak gerçekleşmesine zaman bırakmak için, bilerek ölmeyi arzu edeceğimi düşünüyorum.

— *Neden?*

— Son deneyimi, geçişi kaçırmamak için. Hadrianus gözle-rini açık tutarak ölmekten söz eder. İşte Zenon'a ölümünü bu düşünceyle yaşattım.

— *Bergotte'un ölümünü değiştirerek, onu kendi ölümüne göre düzenleyen Proust'a benziyor gibisiniz?*

— Onun yapmayı denediği şeyi çok iyi anlıyorum. Kendi sonunun kullanımı bir tür romancı kahramanlığıdır. Benim için, daha çok önemli bir deneyimi kaçırmamak söz konusu olacaktır ve onu yaşamaya can attığım için, birinden ölümünü çalmayı tik-sinti verici buluyorum. Amerika Birleşik Devletleri'nde, doktor-lar şaşırtıcı derecede içtendirler, oysa Fransa'da doktorlar, özelli-kle de aileler, zamanlarını sıklıkla hastalardan küçük şeyleri giz-lemekle geçirirler. Bu davranışı yersiz buluyorum. Tam aksine, ölümlerini hazırlayan insanları seviyor ve saygı duyuyorum.

— *Bu, insanın sonuyla sürekli bir içtenlik içinde yaşamasını zorunlu kılar.*

— Bu çok iyi bir şey. İnsan ölümünü dostça düşünmeli, bunu yapmak belirli bir içgüdüsel ürperti yaratsa da. Hayvanların bunu düşünmedikleri gerçektir. Daha ne olsun! Kuşkusuz ölümlerini öngören bazı hayvanlar görüyoruz.

— *Bununla birlikte, bu geçiş karşısında çok zayıfız.*

— Öylesine zayıfız ki, belki de sürekli ağlayan ve korkan insanlar olarak öleceğiz, ancak kuşkusuz o zaman basit bir fizik-sel tepki söz konusudur, deniz tutması gibi. Önemli olan kabu-llenme daha erken gerçekleşecek. Ya sonrası, kim bilebilir? Belki de sorumluluk bazı anılar tarafından, bazı melekler tarafından olduğu gibi, üstlenilecek. Tibetli gizemciler, ölümlerin inandıkları

şeyin varlığı tarafından korunduğuna inanırlar: Bazıları için Shiva ya da Buda, bazıları için ise İsa ya da Muhammed. An kuşkucular ya da imgelem gücü olmayan insanlar hiçbir şey görmeyecekler, kuşkusuz Malbrouck'un hiçbir şey taşımayan dördüncü subayı gibi. Boğulma tehlikesi atlattıktan sonra, yaşama geri döndürülen bir dostum tüm yaşamının insanın gözünün önünden hızlı bir şekilde geçmesiyle ilgili popüler inancın doğru olduğunu söyledi. Doğuyrsa, bu zaman zaman hoş olmayacak. Daha seçici olmak gerekecek: Peki neleri yeniden görmek isterdim?

Belki, baharda, Mont-Noir'ın sümbüllerini ya da Connecticut'un menekşelerini; Midi bölgesindeki bir bahçede, babamın dallara özenle astığı portakalları; İsviçre'de güllerle dolu bir mezarlığı; kar altında, beyaz kayın ağaçları arasında bir başkası ve yerlerini bile bilmediğim daha niceleri, ne de olsa bunun önemi yok. Dünyanın başlangıcından bu yana devam eden deniz sesiyle, Flandre'da olduğu kadar, daha sonra Virjinya'nın bariyer-adalarında bulunan kumulları; Haydn'in bir ariettasını tatlı tatlı çalan ve ölümünden bir saat önce, dokunuşların ve sözlerin artık ona ulaşmadığı anda, Grace'ın yanı başında çaldığım İsviçre'den alınmış sade küçük müzik kutusunu; ya da yine nisan ayında, suyun indiği ve bir kaynak gürültüsüyle fışkırdığı Monts-Déserts kayaları üzerindeki uzun soğuk akıntıları. Güneşin batışında Sounion burnu; öğleyin Olympie'; Delphes yolunda, bir yabancıya katırlarının çingiraklarını karşılık beklemeden sunan köylüler; dağda yaya gece yürüyüşünün ardından, Eubée'nin bir köyünde, İsa'nın yeniden dirilme ayini; atla, o zaman ıssız, taşlı ve kekik kokan patikalardan geçerek, sabahleyin Ségeste'te ulaşma; güneşsiz bir öğlenden sonra, Versaille'da bir gezinti ya da otların kapladığı bir kazı alanının ortasına uzanmış olarak, Romalı ölülerin kemikleri gibi, kımıldamadan kendimi yağmura bıraktığım Corbridge'de, Northumberland'daki o gün; André Embiricos ile birlikte Anadolu'nun bir köyünde topladığımız kediler; karda, "melek oyunu"; kehanetlerle dolu yıldızlar altında, Trol'daki bir tepenin

üzerinden kızakla çılgın bir iniş: Ya da yine, çoktan anı olmaya yüz tutmuş daha yakın dönemlerden, Tropiklerin yer yer yağla kirlenmiş yeşil denizi; Arctique'e doğru yola çıkmış vahşi leyleklerin üçgen uçuşu, aşağıda ilkbaharın yaklaşmasıyla henüz çatlaklarla dolu yarı çözölmüş bir göl manzarasında, bu yıl Monts-Désert'in taşlı bir tabyasından görölmüş olan Paskalya'nın (Paskalya güneşi olduğunu bilmeden) doğan güneşi...

Bu imgeleri, onlardan simgeler yapmayı öne sürmeden, karmakarışık söylüyorum. Kuşkusuz, buraya imgesel ya da tarihten alınmış yüzlere karışmış sevilen, yaşayan ya da ölmüş birkaç yüz eklemem gerekiyor.

Ya da bunlardan hiçbirini, ancak yalnızca, Mishima'nın ölümünden birkaç saat önce bitirdiği son romanında, zeki bir yargıç ve aynı zamanda da sözcüğün en can sıkıcı anlamında da bir gözetleyici olan seksen yaşındaki Honda'nın kendi sonu üzerine seyre daldığı büyük mavi-beyaz boşluğu. Yaz gökyüzü gibi, her şeyi yutan ıslıl ıslıl boşluk ve onunla karşılaştırıldığında geriye kalan her şey artık yalnızca bir gölgeler geçididir.

— *Örneği Japon romanından verdiyseniz, bu belki de bir rastlantı değil. Bana öyle geliyor ki, Budizm'in üzerinizdeki etkisi büyük oldu.*

—Birçok dinim var, birçok ülkem olduğu gibi, öyle ki bir anlamda belki de hiç birine ait değilim. Kuşkusuz adalete susayanların ve acıkanların doyurulacaklarını (kesinlikle diğer dünyada, zira bu bizim dünyamız için gerçek olamaz) ve safların Tann'yı göreceklarını söyleyen ve bedel olarak kendisini çarmıha gerdiren Büyük İnsan'ı yadsımayı düşünmüyorum. ("A! A! Defalarca, onu düşündüğümde titremeye başlıyorum" der en güzel *spirituals*'lerden biri, ancak ben yine de kâh duru, kâh bulanık, altında her şeyin arka planının ortaya çıktığı taocu bilgelikten vazgeçmiyorum. Bana kendimle ilgili olarak öğrettikleri değerli şeylerden dolayı ve öğrenmeye çalıştıklarım ve eğitimini aldığım kadıyla, Tantrizm'e ve bellekteki ve vücuttaki güçlerin

uyanmasıyla ilgili hemen hemen fizyolojik olan yöntemlerine ve Zen'e, bu canlı dalgaya, teşekkür ederim. Özellikle, farklı Hristiyan mezhepleri gibi, bana çelişkilerle dolu olmaktan çok, birbirini tamamlar gibi görünen farklı ekollerine göre araştırılmış Budist bilgiye gönülden bağlıyım. Yalnızca, yaşayan her varlık için merhameti, iyilikle ilgili sıklıkla dar anlamlı kavramlarımızı genişletmek ve Socrates öncesindekiler gibi, insanı, göçmen, geçen bir evrene yerleştirmekle kalmaz, aynı zamanda Socrates gibi (elbette ki kendini dünyaya vererek) bizi kendimizi özellikle daha iyi tanımaya sürüklemek için, tutkulu doğaötesel kurgulardan da korur. En cesaretli olduklarına inanılan felsefeler kadar, yalnızca kendi kendimize bağlı olma gerekliliği üzerinde ısrar eder: "Kendiniz için bir lamba olun..."der.

— *Bu, "Budizm'in birçok kez gönderme yaptığınız dileklerinden" biri midir?*

—Yaşamım boyunca kendi kendime gerçekte sık sık söylediğim "dört Budizm dileği"ni şu an sizin karşınızda yinelemekten çekiniyorum, çünkü bir dilek bir duadır ve yine bir duadan daha gizlidir. (Yılın ilk çileklerini yerken ya da yeni aya bakarken "bir dilek tutmanızı" söyleyen insanlar, onu kimseye söylememenizi öğütlerler). Ancak, basit anlamda, kötü eğilimlerle savaşmak, kendini sonuna kadar çalışmaya vermek, olabildiği ölçüde mükemmelleştirmek ve nihayet "üç dünyanın enginliğinde dolaşan yaratıklar ne kadar çok olursa olsun", yani evrende, onları kurtarmaya çalışmak söz konusudur. Etik bilinçten entelektüel bilgiye, kendini düzeltmeden başkalarının sevgisine ve onlara karşı merhamete, bana öyle geliyor, her şey aşağı yukarı yirmi altı yüzyıllık bu eski metindedir.

— *Peki, bu dilekleri uyguladınız mı?*

— Binde bir kez. Ancak bu onları çoktan düşünmek demektir.

Marguerite Yourcenar, Petite Plaisance'taki salonunda Matthieu Galey ile görüşme yaparken.

Yayınevinin Notu:

Açık Gözler'in yayıma hazırlanmasında fotoğraflar, yapıt/konu/yer bilgileri için şu kitaplardan yararlanılmıştır:

- Marguerite Yourcenar *une enfance en Flandrei*/Philippe Beaussant/Annick Benoit-Dusauso/Guy Fontaine/Luc Devoldere; Fotoğraflar : Louis Monier (Desclée de Brouwer, 2002, Paris)
- Yourcenar / "Qu'il eût été fade d'être heureux", Editions Racine, 1998, Brüksel

Türkçe'de Marguerite Yourcenar

Hadrianus'un Anıları, Çev: Nili Bilkur, 1984, Adam Yay., 277s.

Doğu Öyküleri, Çev: Hür Yumer, 1985, Adam Yay., 98s.

Zenon, Çev: Müntekim Ökmen, 1985, Adam Yay., 328s.

Bir Ölüm Bağışlamak, Çev: Hür Yumer, 1988, Adam Yay., 85s.

Akan Su Gibi, Çev: Muhittin Karkın, 1997, İletişim Yay., 252s.

Ateşler, Çev: Sosi Dolanoğlu, 1997, Metis Yay., 107s.

Alexis ya da Beyhude Mücadelenin Kitabı, Çev: Sosi Dolanoğlu, 1999,
Metis Yay., 85s.

Mavi Masal, Çev: Sosi Dolanoğlu - Hur Yumer, 2000, İletişim Yay., 83s.

KİŞİ ADLARI DİZİNİ

- Andersen 235
Ange, Michel 42, 205
Antinous 83, 99, 129, 130, 131,
186, 188, 197, 198, 199, 304
Apollinaire 69
Aristofanes 47
Arjuna 300
Aurèle, Marc 49
Aurelius, Marcus 185, 187, 194, 310
Austen, Everet 278
Aziz Bernard 297
Aziz François 297
- Bach 270
Balzac 68, 87, 291, 292, 295
Bargello 207
Barrès 21, 66, 67, 70, 203
Barthes 20
Baudelaire 70, 92, 370
Benedict, Ruth 220
Bérard, Victor 150
Bernanos 155
Bloy, Léon 303
Bosch 258
Breton 160
Breughel 76, 206, 258
Bruno, Giordano 207
- Buber, Martin 322
Buda 18, 222, 298, 305, 378
Bunyan, John 258
Büyük Iskender 193, 196
Byron 149
- Caillois, Roger 168, 294, 296
Calza, Raissa 197
Campanella 187, 207
Carson, Rachel 297, 343
Cassius, Dion 184, 203
Cazanova 218
Çehov 291, 337
Céline 165
Chateaubriand 48
Chauffier, Martin 94
Chavaz, Cesar 352
Chénier, André 246
Chenonceaux 230, 231
Chopin 234
Churchill 33, 194
Cioran 294
Claudel 70
Cocteau 123, 124
Colette 223
Comenius 258
Conrad 52, 153, 291

Coppée, François 243

Corneille 133, 186

D'Annunzio 70

d'Assise, François 52, 298

d'Estaing, M. Giscard 154

d'Orange, Guillaume 300

Dante 48

Day, Dorothy 297, 344

Delacroix 149

Descartes 174, 189, 364, 370

Desportes 75

Dickens 232, 353

Diderot 265

Donatello 207

Dostoyevski 69, 112, 295

Dunand 343

Dürer 143

Dyck, Van 79

Dylan, Bob 22

Eckhart 297, 306, 307

Edmunds, J. M. 150

Erasmus 207

Euripides 132

Evolas, Julius 77

Febvre, Lucien 309

Fitzgerald 15

Flaubert 103, 333

Flexner, Hortense 188, 239

Ford 220

Fournier, Alain 94

France, Maison 184

Freud 17, 220

Freudcu 90

Frick, Grace 7, 12, 16, 42, 56, 160,
172

Gandhi 291, 297

Gard, Martin du 124, 386

Gaulle 155, 164

Germain, Gabriel 293

Gide, André 23, 67, 88, 89, 125,
155, 292, 293, 354

Gilardoni 297

Giraudoux 123, 124, 160

Gita, Bhagavad 300

Gobineau 80, 81, 149

Goethe 167, 242, 293

Goncourt 295

Grand, Pierre le 191

Grillet, A. Robbe 19

Hardy 291

Haydn 378

Hilsum, René 94

Hitler 165, 195

Hugo, Victor 69, 75, 129, 192, 193,
295

Huxley 144

Ibsen 41, 68, 192, 291, 295

Ionesco 294

Isa 31, 53, 56, 61, 66, 128, 193, 297,
298, 299, 305, 308, 321, 378

Jaloux 125, 126, 165, 167, 375

James, Henry 15, 178, 239

Jeannie 35

Jones, Révérend 195

Jung 141

Kavafis 91, 168, 231, 239, 242,
243, 244

Krishna 300

La Bruyère 65

La Fontaine 71

La Rochefoucauld 100

Lacan 20

Lagerlöf, Selma 27, 68, 231, 232

Larbaud, Valery 218

Lassus, Roland de 79

Lenin 191

Lykeion 125

Maeterlinck 49, 247

Malinowski 165

Malraux 155

Mann, Thomas 71, 130, 209, 230,
231, 232, 233, 271, 291

Martin, Saint 94, 124, 322, 376

Marx 220

Mauriac 155

Maurois, André 87

Maximilien, Henri 39, 93, 210, 234,
262, 369

McGarr, Eliot 33

Médicis, Julien de 204, 205

Merejkovski 65

Mishima 230, 379

Mitterrand, M. 154

Montaigne 291, 338, 370, 371, 376

Montherlant 165, 293, 294, 366

Montlaur, Rende 66

Morris, Willam 353

Mussolini 154, 165

Nader, Ralph 297, 351

Napolyon 165, 191, 333

Nietzsche 68, 71, 81, 174, 295, 296

Nightingale, Florence 328, 333, 343

Nijinski 197

Orwell 348

Pauwels, Louis 77

Péguy 70

Philippe, Louis 192, 310

Piranes 187, 188, 231, 232

Platon 186, 298, 340

Plautus 186

Proust, Marcel 68, 151, 287, 291,
292, 293, 377

Racine 48, 65, 71, 88, 131, 132,
133, 166, 383

Rembrandt 273

Renan 59, 295

Rilke 88, 89

Rimbaud 39, 69, 166, 193, 259

Rivière, Jacques 94, 239, †386, 387

Rockefeller, Nelson 15, 178, 179,
180

Romains, Jules 160

Rousseau, Jean-Jacques 223, 264,
265, 353

Rubens 79

Ruskin 353

Sand, George 48, 256

Sanger, Marguerite 297

Sangers, Margaret 343

Schlumberger 67, 124

Schrader, F. 337

Schweitzer, Albert 338

Seferis 92

Seneque 185, 223

Shakespeare 22, 40, 65, 68, 162, 242

Shaw, Bernard 162

Shikibu, Murasaki 102, 150, 151

Simon, Saint 22, 69, 193, 291

Socrates 298, 380

Soljenitsin 354

Spinoza 306

Stalin 346

Stendhal 295

Strauss, Levi 160

Suarès 67

Swinburne 70

Tagore, Rabindranath 79

Teokritos 186

Terentius 186

Teresa Ana 297, 344

Tolstoy 65, 68, 112, 192, 265, 291,
295, 306, 333, 353, 354

Tournier, Michel 16

Valéry 242

Vaudoyer, Jean-Louis 75, 287

Vela, Don Blas de 206, 208, 210,
321, 322

Vollger, Erica 278

Voltaire 154, 246

Waley 150

Warton, Edith 178, 229

Weil, Simone 293

Wiesel, Elie 322

Woolf, Virginia 239, 242, 244

Wu, Chuang 56

Yeats 70

YAPIT ADLARI DİZİNİ

Adolphe 89

Aşka Teşebbüs 89

Alexis ya da Beyhude Mücadelenin
Kitabı 12, 13, 17, 19, 21, 54, 67,
69, 76, 87, 88, 89, 90, 91, 92,
93, 94, 99, 100, 104, 107, 192,
217, 233, 251, 259, 260, 273,
276, 375

Amants, heureux amants 218

Andromaque 100, 131, 333, 364

Anna Soror 80, 273

Antimémoires 155

Archives du Nord 15, 19, 23, 29,
39, 80, 117, 142, 204, 211, 221,
251, 252, 253, 262, 274, 295,
313, 322, 330, 343

Ateşler 13, 20, 46, 67, 93, 126,
127, 128, 166, 233, 234, 235,
251, 276, 332

Atlas de géographie historique 337

Autobiographie 291

Bajazet 88

Bekarlar 293

Bir Ölüm Bağışlamak 12, 19, 84,
93, 123, 152, 153, 159, 160,
167, 234, 251, 260, 276, 320,
332, 339, 375

Büyülü Dağ 233

Cantique de l'âme libre 166

Cantique des créatures 56, 298

Carnets 293

Comme l'eau qui coule (Akan Su
Gibi) 271

Corneille 133, 186

D'après Dürer 80

D'après Gréco 80

David Copperfield 266

Denier du rêve 51, 67, 92, 93, 109,
110, 111, 112, 117, 123, 234,
251, 277, 284, 332

Diriliş 112

Docteur Faustus 230

Doğu Öyküleri (Nouvelles Orienta-
les) 11, 51, 103, 149, 233, 235,
276, 277

Dünya Nimetleri 293

Electre 234

Électre ou la chute des masques
234

Élégies de Duino 89

Elisabeth de Hongrie 52

Emile ya da Egitime Dair 265

Enfance et adolescence 265

Essais 185

Etat civil 276

Faustus 230, 233

Feux (Ateşler) 93, 126, 166, 276

Fleuve profond 229, 239

Gai savoir 71

Genghi Monogatari 150

Hadrianus'un Anıları (Mémoires

d'Hadrien) 11, 12, 13, 15, 16,

19, 21, 51, 52, 53, 66, 67, 80,

81, 82, 83, 84, 92, 93, 99, 100,

127, 129, 130, 133, 137, 139,

140, 141, 172, 183, 184, 185,

186, 187, 188, 189, 190, 191,

192, 193, 194, 195, 196, 197,

198, 199, 200, 203, 204, 205,

209, 211, 216, 217, 218, 223,

224, 225, 233, 235, 251, 252,

261, 262, 270, 273, 274, 276,

277, 278, 287, 304, 320, 321,

332, 334, 347, 361, 362, 369,

371, 375, 377

Hindu (Kâli décapitée) 149

Hippolyte 132

Histoire Auguste 184

Hugo Juliette 129

Humain trop humain 71

Icare 76, 79

Idylles 186

İtirafılar 264

Jardin des chimères 75, 79

Kaos ve Gece 293

Kötülük Çiçekleri 92

Kuşlar 22, 47, 235, 286

L'éducation sentimentale 100

L'écu (Seçilen) 233

La chute des masques 159, 234,
269

La colline inspirée 66

La correspondance 94

La couronne et la lyre 58, 60, 83,
230, 271, 308

La fille de Minos et de Pasiphaé 245

La Machine infernale 124

La mort conduit l'attelage 67, 80,
92, 251, 271

La nouvelle Eurydice 107, 108

La petite sirène 159, 174, 235

La princesse de Clèves 89

La rose de sable 294

La veuve Aphrodisia 332

Labyrinthe du monde 20, 65, 258

Lagarde et Michard 19

Le dernier amour du prince Genghi
149

Le jardin des chimères 75

Le Journal 91

Le mystère d'Alceste 159, 235

Le paradis du cœur 258

Le petite sirène 229

Le regard intérieur 293

Le sabre et le chrysanthème 220

Le trésor des humbles 49, 65

Léna ou le secret 126, 152

Les charités d'Alcippe 76, 83, 247

Les chênes qu'on abat 155

Les conquérants 155

Les déracinés 66

Les Dieux ne sont pas morts 76

Les lettres françaises 168

Les portes de la perfection 144

Les songes et les sorts 23, 123, 137,
140, 142

Les têtes transposées 233

Madame Bovary 92

Malte Laurids Brigge 89

Manuel 49

Mémoires anonymes sur les troubles
des Pays-Bas 203

Mémoires d'Hadrien 15, 16, 19, 21,
52, 84, 127, 129, 133, 140, 172,
183, 189, 192, 193, 194, 199,
203, 205, 209, 223, 233, 270,
277, 332, 347, 362, 375

Negro spirituals 159, 167, 229

negro spirituals 239, 240, 241, 246

Nouvelle Revue française 186

Nouvelles occidentales 149

Od'lar ve Ballad'lar 192

Odyssée 150

Ölüler Evi 112

Parma Manastırı 68

Phèdre 48, 127, 132

Pilgrim's Progress 258

Pindare 57, 67, 87, 88

Prens Genghi'nin Son Aşkı 102,
103, 149, 150

Procès 187

Qui n'a pas son Minotaure 124,
235, 276

Quoi? L'éternité 20, 65, 107, 258,
259, 263, 264, 362

Quoi? L'éternité 108

Rendre à Cesar 109

Rendre à César 234, 276, 296

Sefiller 192

Sequere deum 174

Sombre rivière 239

Sous bénéfice d'inventaire 231

Souvenirs pieux 78, 251, 252, 253,
256, 262, 288, 295, 322, 330

The Waves (Les vagues) 244

Thésée 293

Un ennemi du peuple 68

Une belle matinée 81

Uzak-Doğu 149

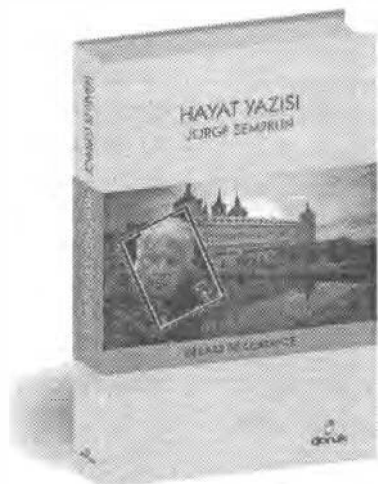
Wang-Cho 149

Yakalanın Kayıp Zamanın İzinde
292

Yüzyılların Efsanesi 192

Zarathoustra 71

Zenon (L'œuvre au noir) 9, 11, 12,
13, 16, 19, 22, 31, 39, 53, 61,
67, 80, 83, 84, 92, 93, 94, 113,
117, 129, 137, 138, 139, 190,
193, 203, 204, 205, 206, 207,
208, 209, 210, 211, 212, 215,
216, 217, 218, 219, 222, 223,
224, 225, 226, 233, 234, 235,
240, 251, 252, 259, 260, 261,
262, 269, 270, 273, 274, 276,
277, 278, 279, 295, 321, 322,
332, 344, 352, 361, 364, 367,
369, 371, 375, 377

GÉRARD DE CORTANZE

Fransızca'dan çeviren: Nûkhet İzzet

Jorge Semprun, bir dünya yazarı. Avrupalı kimliğinin bağlandığı dil İspanyolca ve Fransızca onun yazı coğrafyasının renklerini taşıyan romanlarına, anlatılarına. 20. yüzyılın savaş çağı Avrupası'nda dönem insanının yaşamını altüst eden İkinci Paylaşım Savaşı'nın tanığı olması, yaşadığı Buchenwald cehennemine ne anlama geldiğini de anlatır bizlere. Adeta romanlarının ana izleği, yazarlık dokusunun rengidir o süreç. Eylül 1943'ten Nisan 1945'e kadarki sürecin tutsaklığı ona yeni bir duyuş, yeni bir bakış kazandırır. Genç ömrünün sonraki duraklarını da belirleyen bir tür ivme olur. İspanyol Komünist Partisi'nin neferliğinden sosyalist Felipe Gonzalez'in kurduğu İspanyol Hükümeti'nde kültür bakanlığına uzanan serüven dolu bir yaşam... Gérard de Cortanze, Semprun'un yaşamında bir tür yazgıya dönüşecek siyasal serüveniyle edebi yolculuğunun izlerini taşıyan yeni bir serüvene döndürür bizi Hayat Yazısı kitabında.

Doruk

Zamanın Tanıkları

232 sayfa

AÇIK GÖZLER

MARGUERITE YOURCENAR

Geçmiş bugünde yaşatan bir yazar Marguerite Yourcenar. Onu yaşanan dönemin dil ve zaman çağına götüren de budur bir anlamda. *Zenon'dan Hadrianus'un Anıları'na, Bir Ölüm Bağışlamak'tan Alexis ya da Beyhude Mücadelenin Kitabı'na* aralanan bilinç ışığında yazarın bu duyarlıktaki izlerini buluruz. Tarih'i yaşanan zamana dönüştüren bakışının en temel izleği insanın insanda nasıl yaşadığıdır. Dünyü anlatırken bir ayna tutar yüzümüze. Matthieu Galey, bu izlerden/düşüncelerden yola çıkarak, ömrünün uzunca bir dönemini geçirdiği "ada"sında onunla uzunca bir söyleşi gerçekleştirdi.

Yourcenar, ABD'de kendisine yurt edindiği "Monts-Déserts" (İssız Tepeler) adasında yazı yolculuğundan söz eder. Dünyaya açılır oradan; yaşadıklarına, tanıklıklarına, farklı coğrafyalardaki ve içindeki yolculuklarına uzanır. Bir yapıtın kurulma düşüncesinden yazmanın anlamına, çevrenin kirlenmesinden kadının özgürlüğüne, inanma biçimlerinden bağlanma düşüncesine uzanan geniş bir dil/düşün yolculuklarına çıkarır okurunu.

Bir yazarın dünyasına tutulan aynada zamanın tanığı olma düşüncesinin neleri içerdiğini de görmek mümkün. Aynı zamanda taşıyıcı belleğin ışığında yazının hayatımızdaki yerini anlamak için iyi bir yolculuk sunuyor bize, *Açık Gözler*. Yourcenar, yazarını arayan okurun yazarıdır. Kapı önlerinde gezinmez, vitrin süsü olmayı öteleyerek, bilgi ve dil çağına çağrı yaparak, tarihin sessiz yolları, tutkunun gizemli labirentlerine çağırır okurunu.

Yazı "ün" değildir ona göre; anlamdır, anlatmadır, bağ kurmadır. Bir "iletici" görür yazarı, yazma eylemini ise önü alınamaz bir tutkunun ötesine geçirir; hayatı ve dünyayı algılaya yolu olarak nitelendirir. Der ki: "Gerçek yazarlar gereklidir: Başkalarının bir şekil vermeden duyumsadıkları şeyi ifade ederler ve bu yüzden tüm baskılar onları susturur."

Yazdıklarına bakınca, bilgece bir duruşu olduğunu gözlersiniz. Dünyayı kavrama, yazıda yeniden görme/gösterme bilincinin sabrı da diyebiliriz onun bilgeliğine... *Açık Gözler*, biraz da bunu anlatıyor bize...

Feridun Andaç

MATTHIEU GALEY

Doruk Zamanın Tanıkları

ISBN 978-975-553-478-7

9 789755 534787

www.dorukyayimcilik.com

20 00₺